SPOR O MAKEDONII.

NAPSAL

VLADISLAV ŠAK.

SPOR O MAKEDONII.

NAPSAL

VLADISLAV ŠAK.

1916.

KNIHKUPECTVÍ HEJDA & TUČEK NAKLADATELSTVÍ
V PRAZE.

PŘEDMLUVA.

Bulhaři r. 1912 a 1913 se dopustili ohromné chyby, nepostaravše se o hájení svých pravd a svého dobrého práva v tisku Evropy, který zatím Srbi okupovali. Za první balkánské války jich argumentem byla zbraň. Nikdy nenadělali příliš mnoho řečí a vždy pouze úsečným způsobem oznamovali světu jen svá velká vítězství. Za to každá jich zpráva byla jako evangelium: ani slůvka v ní nebývalo zbytečného a pravdě odporujícího.

Vedli válku pro osvobození Makedonie a mínili, že není třeba dokazovati v zahraniční žurnalistice, že tato země je obydlena Bulhary a že na ni mají právo.

Opřeni o svou jasně znějící smlouvu se Srbskem a o víru, že ruský car objektivně rozsoudí, jaká část sporného pásma připadne jim a jaká Srbům, ani se příliš nerozčilovali, když už v prosinci r. 1912 zpozorovali, jak nejen srbský, ale i jiný, a hlavně francouzský a ruský tisk přinášíval stati, jimiž už nepokrytě byly činěny přípravy na jich zkrácení v dobrém jich právu.

Považovali svou pravdu za axiom, který nepotřebuje důkazů. Tím sami zavinili, že svět o jejich věci byl nesprávně informován a že uvěřil všem nepravdám, jaké Srbi, mající v každém větším evropském městě své emisary a v tisku své pomocníky, o nich rozhlašovali. Už ta okolnost, že srbští učenci ve vleku svého šovinismu se neostýchali falšovat pravdu o Makedonii, prohlašujíce ji za zem čistě srbskou, jim mohla otevřít oči a nabádat je k ostražitosti. Oni však zůstali klidni ke každé agitaci srbských emisarů v žurnálech Evropy, ke každé brožuře, směřující k potlačení pravdy a tím k získání sympatií pro lup, ku kterému už se tehda Srbsko chystalo, a zhrozili se teprve tehdy, když poznali, že neztratili jenom plody všech svých vítězství, ale i sympatie některých evropských, nesprávnými informacemi k bludu svedených národů.

Každý znalec balkánských poměrů ani pochopiti nemohl, jak se mohly ve veřejném mínění různých národů zakotvit nepravdy do očí bijící, jak mohla býti potlačena prostá soudnost lidí do té míry, že nedovedla prokouknout ani nepravdu nejmakavější, zbá-

jenou za účelem ošálení lehkověrců. Nedovedl to pochopiti a zhrozil se, poznav, jak byla pravda pošlapána a jak zločin byl veleben jako geniálnost a nestoudnost jako ušlechtilost. Oklamaný byl provinilcem a věrolomec byl povzneseným rekem! Vše bylo zvráceno, vše zopáčeno, vše falešně pojímáno. Pravda byla potlačena a svědomí spalo!

Po dnes veřejné mínění některých národů v názoru o Balkáně je ve vleku bludů a klamů.

Považuji za svou povinnost, aspoň před českým veřejným míněním, ozvati se na obhájení pravdy a vypsati věrně historii sporu mezi Bulhary a Srby.

Dnešní pohnutá doba ovšem zavěšuje mnohé závaží na mé péro, ale přes to nespornými fakty dokážu, že ve sporu srbo-bulharském byl viníkem Srb, kterému »kousek Makedonie byl cennějším než sympatie Bulharů« a který věrolomně zradiv spojence, přichystal na konec pohromu sám sobě.

Roku 1913, hned po tragedii Bulharska, jsem napsal v »Českém Slově« celou řadu statí »Bulharsko v neštěstí«. Už tehda, ačkoliv jsem neměl v rukou spoustu ohromujících dat o řádění Srbů v Makedonii, přece jen jsem tušil dnešní konce srbského šovinismu. Ventiluje tehda své dohady, nebyl jsem prorokujícím jasnovidcem; pouze jsem předvídal věci, které před každým znalcem balkánských poměrů ležely na bíledni.

K dnešním koncům muselo dojíti. Do let šedesátých minulého století ještě nebylo sporu mezi Bulhary a Srby o Makedonii, kterou Srbi do těch dob uznávali za nesporně bulharskou zemi. Potom však se vyskytlo několik srbských šovénů, kteří počali tvrdit, že otčina sv. Kyrila a Methoděje je oblastí srbskou a že musí býti připojena ke knížectví, později království srbskému. Nepravda, kterou hlásali, byla sice vyvrácena vědeckými pracemi mnoha slavistů, ale zapustila, bohužel, silné kořeny v celém srbském národě a i jinde se ujala. U nás, v Čechách, půdy nalézti nemusela, protože naše vědecká literatura u věci vykazuje velice cenné práce universitního profesora dra. L. Niederle, kterými tato nepravda je vyvrácena. O sporu srbo-bulharském, pokud vím, se vyslovil ve své brožuře »Balkán po válce roku 1913« i jiný český učenec, prof. dr. J. V. Daneš, ale nevědecky a v rozporu s pravdou, jen na podkladě srbských pramenů (Cvijiče) a bez zřetele na bohatou nesrbskou literaturu, tak že tím u nás ničím k objasnění pravdy ve sporu srbo-bulharském nepřispěl. Čtenář se setká často s jménem prof. dr. L. Niederle a s citáty z jeho prací, tak jak jsou uvedeny v pramenech, na které ukazuji.

Brožuru dělím na dvě části. V první části: »Bulharsko-srbské vzájemné poměry a makedonská otázka« je stručně vylíčena historie Makedonie a průběh sporu, vedeného mezi Srby a Bulhary o ni do r. 1912. V druhé části »Kdo je vinen?«

vypisuji děje srbsko-bulharského poměru od první balkánské války až po dnes.

První část není prací původní; je, mimo vsunutý do ní výtah ze střízlivě a čistě vědecky psané knihy někdejšího mého kolegy, Bulhara, prof. dra. A. Iširkova »Prinos kàm ethnografijata na makedonskite slavjany«, zkráceným (ale přesným) výňatkem z práce docenta petrohradské university, Rusa, N. S. Deržavina, či lépe z Rakarova bulharského překladu té práce: »Bàlgarsko-sràbskite vzaimny otnošenija i makedonskija vàpros«.

Deržavin ukázal, jak nevědecky pracovali srbští učenci, kteří dobře věděli, že hájí nepravdu, kterým však nešlo o vědecké zjištění pravdy, ale o zavedení mylných názorů o věci nejen do širokého veřejného mínění v Srbsku, ale i jinde, hlavně ve Francii (vydávali často své publikace i ve francouzských překladech), v Rusku (psali i rusky) a jinde.

Deržavin svou práci vydal po propuknutí dnešní války.

V druhé části brožury jsem použil i knihy bulharského ministerského předsedy z doby první balkánské války, I. Ev. Gešova: »Balkanskijat sàjuz. — Spomeny i dokumenty« (Sofia 1915), vedle prací jiných autorů, které vždy cituji tam, kde jsem jich použil. Používám v ní přirozeně i všech svých znalostí o věci a všech svých zkušeností, jichž jsem za svého téměř třicetiletého působení v Bulharsku nabyl.

Snaha mé práce je jen jedna: pověděti českým slovem pravdu o poměru srbo-bulharském. Po hříchu, tato pravda si ani dnes ještě nemohla u nás (a jinde) proklestit cestu a to bylo příčinou, že události na Balkáně z roku 1912 a 1913 byly u nás (a jinde) nesprávně pojímány. Bulharům bylo křivděno a ukřivděno, hlavně ovšem proto, že z onoho sporu do světa pronikly jen hlasy Srbů. Myslím, že každý nestranný český člověk rád vyslechne i hlas jiný a že s povděkem přijme, bude-li správně orientován ve svých názorech o Balkáně.

Po mém soudě bylo chybou, že naše (i jiné) veřejné mínění nemělo této správné informace už r. 1912. Snad by potom vlivuplné české (a jiné) hlasy byly mohly působit na Srby, aby upustili od všeho, co se příčilo pravdě, právu a poctivosti a snad by Srbi se byli vyvarovali všeho toho, co od toho roku činili, neváživše si bulharského přátelství a pracovavše pro vykopání nepřeklenutelné propasti mezi nimi a Bulhary. Bohužel, že k nim vždy doléhaly jen hlasy, které byly pouhou ozvěnou toho, co oni sami po světě hlásali a že je tím jen utvrdily v jich neblahém počínání, které v nich udusilo i pud sebezachování. Oni byli svrchovaně nedůtkliví ke každému hlasu, který neschvaloval, ale káral jich počínání a který vyvracel nepravdy, jaké oni po světě rozšiřovali. Je všeobecně známo, jak příkře vystoupili v Bělehradě proti vůdci ruských ka-

detů, prof. P. Miljukovovi, když týž jako člen Carnegiovy komise se se svými kolegy podjal záslužné práce zjistiti pravdu ohledně všech vylhaných zpráv (srbských a řeckých pramenů) o »ukrutnostech«, spáchaných prý Bulhary r. 1913.

Po válce r. 1913 se mi již nezdálo rozumným pracovati pro revisi českého veřejného mínění o Balkáně. Poměry zdály se na delší dobu ustálenými, třeba že křivda, jaká se Bulharům stala bukureštskou smlouvou (která byla vlastně dílem Srbů), tyto stále velice kormoutila, třeba že byla stupňována stálým a těžkým pronásledováním makedonských Bulharů srbským režimem a třeba že mi bylo úplně jasno, že jednou na Balkáně musí dojíti k novému zúčtování. Sarajevská tragedie však, mimo jiné, urychlila i toto vypořádání starého účtu mezi Bulhary a Srby a přes to, že dnes ještě nikdo nemůže předvídati to, na čem se usnesou příští »konference u zeleného stolu«, přece jen se mi zdá, že vyslovení pravdy o sporu mezi Bulhary a Srby se zase stalo akutním a nutným.

Každý rozvážný člověk vždy je rád, může-li dříve, než o nějaké věci vynese svůj soud, vyslechnouti ne jen jednu, ale i druhou spornou stranu a každý takový snad proto rád vyslechne i tu pravdu, kterou mu o sporu mezi Bulhary a Srby vypovím touto knihou.

Je mi milou povinností poděkovati i tuto svému dávnému příteli, p. B. Tučkovi, knihkupci, který vyhověl mé žádosti a svým nákladem umožnil vydání této knihy.

Praha, 26. dubna 1916.

Vladislav Šak.

Částí I.

Bulharsko-srbské vzájemné poměry a makedonská otázka.

I. Složitost makedonské otázky.

Deržavin v předmluvě své knihy vzpomíná slov prof. L. Niederla, která napsal v stati »Makedonská otázka«, publikované r. 1901 v »České Revui« a jimiž prorokoval, že bulharsko-srbský spor o Makedonii se neskončí bez krveprolití. Cituje mínění srbského prof. Cvijiče, že Balkán leží na obchodní cestě z Evropy do Asie a Afriky a že proto mnohý národ toužil po jeho zavládnutí v ohledu na své hospodářské a obchodní zájmy.

Dle mínění Cvijiče nejdůležitější dvě cesty, táhnoucí se Balkánem, jsou Niš—Soluň a Niš—Cařihrad; ony spojují Evropu s všesvětovou mořskou cestou, suezským kanálem, a proto mají tak velkou důležitost pro středoevropské státy.

Prvá cesta, Niš—Soluň, se táhne moravsko-vardarskou dolinou, protíná celé Srbsko a Makedonii a má, dle Cvijiče, velké výhody před cestou Niš—Cařihrad, ježto vede k otevřenému soluňskému přístavu, kdežto druhá běží k zavřenému Bosporu.

Světový význam cesty Niš—Soluň přirozeně ukládá k rozřešení otázku politického osudu Makedonie v nejbližší době. Na ni se srážejí zámysly celé řady zainteresovaných pretendentů, kteří své hospodářské a obchodní zájmy spojují s touhou po opanování Makedonie.

Výhodná zeměpisná poloha Makedonie, jako území, které nejkratší cestou spojuje západní Evropu s velkou světovou vodní cestou a jako země, bohaté na výrobní síly, ji činí »zlatým dnem« pro onoho, komu bude náležet. Ona je klíčem k národnímu bohatství a k politické svobodě. Zápas o tento klíč beze vší pochyby si vyžádá velkých obětí. Bulharsku, které nemá již, kam by se rozšiřovalo, ježto nikde jinde (mimo Dobrudžu) není Bulharů než jen v Makedonii, tato země ukazuje k rozřešení nejdůležitější úlohu jeho nacionálního života.

Srb Marko P. Cemovič r. 1913 stejně jako Cvijič uznal důležitost Makedonie, která je v těsné geografické poloze se Srbskem; děl: »Moravsko-vardarská komunikace a cesta Bělehrad—Soluň se jeví jako podmínky hospodářské nezávislosti Srbska, které nalézá přehradu u svých sousedů, Bulharska a Řecka. Poslední se chce rozšířit na účet Bulharska a Srbska směrem k Bitolji. Jeho hospodářské zájmy vyžadují bezprostřední styk se

Srbskem, které svým chovem dobytka dává mu jako zemi námořní a obchodní velké výhody.

Kdyby Řecko připustilo k bezprostřednímu dotyku Bulharska s Albánií, bylo by zbaveno svého hospodářského spojení se Srbskem a toto, nechajíc stranou Řecko, si najde východ k moři Bulharskem.«

Prof. Belič v brožuře: »Serby i bolgary v Balkanskom sojuzě« (psané rusky) dí, že vardarská dolina představuje pro Srbsko jedině možnou a proto životně nevyhnutelnou obchodní cestu a že se proto Srbsko na žádný způsob nemůže zříci vardarské železniční trati.

Je zřejmo, že stanovisko vyslovené r. 1906 prof. Cvijičem se vžilo v Srbsku a stalo se jedním ze základních prvků srbského nacionálního obzoru.

Deržavin nalézá, že jedině zeměpisná poloha Makedonie a Srbska v makedonské otázce je jediným podstatným, třeba že ne nesporným důvodem, na němž by Srbsko mohlo stavěti svá politická práva na Makedonii.

II. Srbské stanovisko a srbské methody v řešení otázky.

Srbský profesor M. J. Andonovič ve své šovinistické brožuře: »Makedonci jsou Slovany, Srby« úplně nedbá nejelementárnějších, všeobecně uznaných vědeckých pravd. *Tvrdí kategoricky, že během VI. století srbská plemena již se usídlila na celém balkánském poloostrově, že se stala pány celého někdejšího makedonského území, že v době sv. Kyrila a Methoděje v IX. věku slovanské písemnictví bylo založeno na jazyku srbských a ne bulharských plemen, že všichni dřevní historikové, počínaje Herodotem, prý tvrdili, jak všechny oblasti nynější Makedonie dávno byly zabrány srbským plemenem, že Makedonie je Starou Serbií Milutina, Štěpána Dečanského a Dušana, že jméno Makedonec je jen geografickým pojmem a ne jménem národa, že do XV. století v Makedonii a v Starém Srbsku nebylo jiného národa mimo Srby a že vůbec neexistuje žádná makedonská, ale jen srbská otázka.*

O vědě se tu nijak mluviti nemůže. To však jakoby nijak neuvedlo do rozpaků srbského universitního profesora, protože on nijak se neštítí lži a opakuje nepravdivá tvrzení starých srbských šovénů, že staré makedonské písně bulharské, sebrané bratry Miladinovými, Verkovičem, Kočanovským, Čolakovem a jinými, jsou srbské písně.

Je známo, že makedonští Slované sami se nazývají Bulhary. Pan Andonovič však tvrdí, že bulharofilové dávali peníze míst-

ním (tureckým) úřadům, aby pronásledovaly Srby a aby je nutily prohlašovati se před evropskými cestovateli za Bulhary! A takovou je celá argumentace tohoto učeného srbského profesora! Celá řada evropských slovutných učenců, kteří dobře rozuměli své práci, během celého století mluvila o makedonských Slovanech jako o Bulharech a o jich jazyce jako o řeči bulharské a Srb Andonovič jedním gestem odstraňuje tyto svědky a vydává je za bulharofily anebo za nevědomce!

Srb Cemovič kategoricky tvrdí: »Vědecká data nenechávají nás v žádných pochybnostech o původu a ethnografii makedonských Slovanů: oni jsou bez vší pochyby Srby, takovými, jakými jsou Slované i v jiných srbských oblastech.« On tvrdí, že všech Srbochorvatů je 10 milionů. Prof. Florinskij však jich napočetl 9.135.000 a prof. L. Niederle dokonce jen 8,550.000.

Prof. Cvijič, dříve, pravděpodobně z neopatrnosti, tvrdil, že makedonští Slované nejsou Srby, ale také ne Bulhary. Cemovič mu proto důkladně vycinkal. Prof. Andonovič však šel ještě dále a bez okolků se vytasil s následující otázkou: »Má-li právo srbský učenec, který řekl, že makedonští Slované nejsou Srby, seděti za kathedrou srbské university?«

Deržavin k tomu dí: »Více slyšeti nemusíme a dovedeme si představit, co nyní páší tito páni Andonoviči a jiní v Makedonii a jak nakládají s každým, který má odvahu prohlásiti, že není Srbem, ale že je Bulharem!«

Prof. Cvijič tvrdí, že jméno »Bulhar«, jakým obyčejně se nazývají Makedonci, nemá ethnografické povahy a že neoznačuje ethnického Bulhara. Deržavin toto tvrzení vyvrací pádnými důkazy, jaké ve své odpovědi na nepravdivou, nevědeckou a politicky tendenční Cvijičovu práci uvedl prof. dr. A. Išírkov. (Citátů zatím opomíjím, protože ukáži na Išírkovovy vývody ve zvláštní kapitole.)

Cemovič dokonce upírá Bulharům slovanskost; tvrdí, že nikdy nežili na nynějším slovanském jihu, že první slovanské stěhování a první vniknutí Slovanů do Makedonie bylo ono chorvatské skupiny slovanského plemene, že staro-slovanský jazyk a staroslovanká kultura, od IX. věku počínaje, byly jazykem a kulturou tohoto plemene, které tehda obývalo Makedonii. Rozumí se, že Cemovič v tomto plemeni vidí Srby. Dále tvrdí, že koncem IX. století vzniklo nové seskupení jihoslovanských plemen a nová slavjano-bulharská národnost, že Bulhaři, žijící celé věky v sousedství Slovanů, postupně se poslovanšťovali, že *tento proces ethnické asimilace není ani dnes ještě ukončen,* že v X. věku Bulhaři ještě nebyli soudílnou částí balkánských Slovanů, že v tu dobu již existovala slovanská Makedonie a že dle historických faktů život make-

donských Slovanů politicky byl spoután s Bulharskem teprve po uplynulém na to půl století! Na jiném místě však sám si odporuje a toto datum klade do roku 971! Patrně Cemovič ve svém šovinismu předpokládal, že jeho čtenářstvo nemá pojmu o staré historii jižních Slovanů. A předpokládal správně: jeho srbští čtenáři se o pravdu málo starali; jim pravdou bylo jen to, co hovělo jich šovinismu. Oni (a bohužel i jiný svět!) přijali za bernou minci i nejapnou nepravdu hlásající, že r. 971 východo-makedonská plemena úplně splynula v jedno s jinými plemeny, která byla součástí srbského národa, že od tohoto roku Makedonie ani na moment se neodloučila od druhých srbských oblastí a že na konci XIV. století zároveň se Srbskem ztratila svou politickou nezávislost. Cemovič ve svém šovinismu jde ještě dále: tvrdí, že vznik bulharského vlivu v Makedonii sluší hledati teprve od počátku r. 1870! Také z plných plic tvrdí nepravdu, že národní poesie makedonských Slovanů je jen zlomkem všeobecné srbské poesie a že v ethnografickém a linguistickém ohledu Makedonci zároveň s jinými díly srbského národa tvoří jeden celek!

Deržavin úhrnně o tomto řádění se vyslovuje takto: »Samo sebou se rozumí, že by bylo velkou chybou chtíti v těchto cvičeních o makedonské otázce hledati aspoň stín vědy. Byla napsána na účet určitého nátlaku na všeobecnou náladu čtoucích mass, které jsou slabě zasvěceny do těchto otázek a to proto, aby v nich vyvolala určitou reakci.«

Deržavin se vyslovuje příliš mírně o tomto řádění, které podnítilo bez tak zuřivý šovinismus Srbů k nenávisti proti Bulharům. O jiného však spekulativním nepravdám srbských »učenců« nešlo: »oni chtěli, aby se tyto nepravdy hluboce zakotvily v srdcích Srbů, aby tito ve víře, že Makedonie je zemí srbskou, chápali věrolomnost a zločin jako národní cnost!«

III. Osídlení balkánského poloostrova Slovany.

Staré historické poměry nemají absolutně žádného významu pro poměry dneška. Potomek dávného statkáře, který jakýmkoliv způsobem přišel o svůj majetek, nejvýš může míti smutné upomínky na to, že jeho rod kdysi býval zámožným, ale nemůže v těchto vzpomínkách hledati zázračný prostředek k vytržení se z dnešní své chudoby. Takové vzpomínky tím více postrádají reální působivosti, jsou-li jen vybájenou legendou, úplně od pravdy se odchylující. Okolnost, že kdysi v starých dobách existovala velká srbská říše cara Dušana, anebo velká bulharská říše cara Simeona, připomenuta Turkům, byla by je jistě nebyla pohnula k tomu, aby svolili k obnovení těch prastarých říší. Utvoření zadunajských kní-

žectví v době novější vyplynulo z jiných příčin a ne ze vzpomínek na dávnou minulost, v které Srbi a Bulhaři, po hříchu hlavně svou vinou, ztratili svou nezávislost!

Uvádím-li přes to i historické vzpomínky tak, jak je Deržavin ve své knize rozpřádá, činím tak jen proto, abych před laiky v historii stejně s ním přibil nesvědomitost srbských »učenců«, kteří hovíce politickým záměrům se nijak nerozpakovali zfalšovati historické pravdy. Jinak bych rád ušetřil sobě práce a čtenářům času! Proto tuto kapitolu odbudu stručně. Čtenáře, který by chtěl o minulosti Balkánu najíti širšího, nestranného a vědeckého poučení, odkazuji na znamenité dílo prof. K. Jirečka: »Dějiny bulharského národa«, anebo aspoň na jich stručný výtah, napsaný s pečlivou vědeckou zdatností v jediném sešitě díla »Bulharsko slovem a obrazem«.

Cituji tedy Deržavina:

V dobách klasické minulosti Balkán byl obydlen množstvím plemen tří národností: *Thráků, Ilirů a Makedonců-Epirotů.*

V III. století před Kr. na balkánský poloostrov přišlo *keltské plémě* Skordisků a o jeden věk později *německé plemeno Bastranů,* vedle několika plemen jiných (viz M. S. Drinov: »Osídlení balkánského poloostrova Slovany«, L. Niederle: »Slovanské starožitnosti« II.).

Od III. stol. př. Kr. balkánský poloostrov postupně upadá pod moc Římanů.

Vůbec ani historie, ani linguistika nepodávají žádných dat, dle kterých by se mohlo předpokládati, že Slované byli nejstarším obyvatelstvem Balkánu. Nepravdou je proto tvrzení některých Srbů, že již v V. století na Balkáně byli Srbi. O tom ani zmínky nenalézáme u Herodota, který v tomto století žil.

V středověku u přestěhovalých národů se jeví tendence dávati si jména již vymizelých národů. Stávalo se tak někdy bez zámyslů a někdy následkem určité tendence. Hromadné stěhování Slovanů na jih k střednímu a dolnímu toku Dunaje a odtud do vnitř balkánského poloostrova asi počalo koncem V. stol. po Kr. První stopy o přechodu Slovanů za pravý břeh Dunaje spadají do VI. stol. Všickni soudobí byzantští historikové mluví o Slovanech z dob VI. a VII. věku jako o nových přistěhovalcích, kteří dříve žili v oblastech kdesi za Dunajem. (Viz *L. Niederle:* Slov. starožitnosti II. svaz. 1. str. 180.)

Když, dle svědectví byzantského *Teofana,* Bulhaři pod vedením Istericha (Asparucha) překročili Dunaj a opanovali Mizii, pokořili sedm, neznámo jakých, slovanských plemen.

Byzantský imperator *Konstantin Porfirorodný* (912—915) v jednom svém pojednání mluví o původu Chorvatů a Srbů. Dí, že jeden chorvatský rod se usadil v Dalmacii, tou dobou zabrané Avary, že tyto pokořil a si podmanil. Část těchto Chorvatů později zabrala

Ilirii a Panonii. O Srbech dí, že pocházeli z pohanských Bělosrbů, kteří žili v krajích Bojky a v sousedství Franků a Velko- či Bělochorvatů, že na jich prosbu jim císař Iraklija vykázal kraj τα Σερβλια v soluňském kraji, že jim dal jméno »Srby« (otroci), ježto je přijal jako své sluhy, že později jim dal jinou zemi (dnešní Srbsko), která byla Avary spustošena.

Co napsal imperator *Konstantin,* to dalo původ k celé řadě theorii o rozšíření slovanského plemene. Tak Kopitar z toho vyvozoval, že v prvních dobách jižní Slované od Tyrol až k Černému moři mluvili jedním jazykem, který později se rozdělil na západní, slovinský a na východní (z kterého vzešli Bulhaři) jazyk. Na témže stanovisku stál i Miklošič. Od let šedesátých m. st., počínaje chorvatským učencem Račkim, údaje byzantského císaře byly podrobeny kritickému rozboru. J. Jagič i Oblak dali podnět k nyní ve vědě přijaté theorii o původní jednotě všech dnešních jihoslovanských nářečí. Jagič přišel k přesvědčení, že mezi srbochorvatskými a slovanskými dialekty s jedné a bulharským dialektem se strany druhé nikdy nebyla taková propast, na jakou by se mohlo soudit z vývodů Kopitara a Miklošiče.

Jagič nijak nepochybuje o faktu, že Slované, známí od doby Konstantina až po dnes pod jménem Chorvatů a Srbů, byli částí onoho silného slovanského proudu, který, počínaje VI. stoletím, se postupně rozšířil na ohromné území, kterému dal úplně novou ethnografickou tvářnost a že speciální ethnické plemenné názvy, Chorvatů a Srbů, jen postupně vzešly ze společného jména, známého Byzantincům už od počátku VI. stol., ze jména — Slovanů.

Původní politické názvy plemen později nabyly širší ethnografické povahy. Proces byl ukončen již v X. století. To však ještě neznamená, že tou dobou v západní části balkánského poloostrova nežila mimo Srby a Chorvaty i jiná slovanská plemena, která si uchovala úplnou svou ethnickou svéráznost.

Vůbec Slované v VI.—VII. věku nepředstavovali ještě žádnou ethnickou anebo linguistickou jednotu. Jagič je přesvědčen, že jazyková příbuznost tehdejších Slovanů mohla vyvolati podmínky k utvoření jednotného literárního jazyka, kdyby jen byl jich politický a náboženský život pomáhal k jeho utvoření.

IV. Utvoření slovansko-bulharského státu i nejstarši období historie slovansko-bulharské národnosti.

Koncem VII. stol. balkánský poloostrov byl osídlen slovanskými plemeny, zvanými jich sousedy společným jménem: Slovani. V tu dobu v severo-východní části poloostrova v oblastech Mizie a Malé Skytie na základě smlouvy, uzavřené r. 679 mezi Aspa-

ruchem a byzantským císařem Konstantinem IV., bylo organisováno území bulharského chanátu, obsahující i území sedmi slovanských plemen. *To byl v historii první moment teritoriálně-politického sjednocení jižních Slovanů a od tohoto momentu počíná proces kulturně-ethnické asimilace bulharské hordy slovanským obyvatelstvem území, které tato horda opanovala.* Za Asparuchova nástupce Trevela součástí bulharského chanátu se stala oblast Zagorija (Východní Rumelie). R. 809 bulharský kníže Krum se zmocnil Serdiky (Sofie) a rozšířil tím území bulharského chanátu daleko na západ. Porazil potom byzantského císaře Nikofora a opanoval Thrakii a Makedonii. R. 817 za chana Omortaga do hranic starého Bulharska vešla i oblast Srem (Sirmium) mezi řekami Sávou a Drávou.

Presijan (panoval do r. 852) táhnul do západních Rodop (Makedonie), pokořil tu slovanské plémě Smolěny u středního toku Mesty. *Za panování jeho syna* **Borisa** *území starého bulharského chanátu bylo značně rozšířeno; přivoděno bylo sjednocení celé řady nových slovanských plemen; slovanský element již dosáhl plné nadmoci, jak v státním, tak i v soukromém životě Bulharska.* R. 865 Boris přijal křesťanskou víru, již slovanským jazykem počal rozšiřovat mezi svým slovanským obyvatelstvem. To je nesporným důkazem, že slovanský jazyk v jeho říši hrál hlavní úlohu a že měl nadmoc v životě bulharského státu.

Boris srdečně uvítal žáky sv. Kyrila a Methoděje, přišlé k němu z Moravy: Klimenta, Gorazda, Nauma, Savu a Angelara. Sv. Klimentu vykázal Kutmičivici, v ochridské oblasti Makedonie jako sídlo jeho působnosti. *Sem, do Makedonie, se přenesla všechna činnost tohoto prvního slovanského, bulharského biskupa, který umřel r. 916* (tedy přesně před 1000 roky) *za panování nástupce Borisova, slavného bulharského cara* **Simeona** *a byl pohřben v Ochridu v chrámě kláštera sv. Pantelejmona, postaveném jím.*

Za knížete Borise (IX. věk) bulharské panství obsahovalo: Makedonii, východní část dnešního Srbska s Bělehradem a s oblastmi nynějšího Rumunska po levém břehu Dunaje. Boris r. 888, uchýliv se jako mnich do kláštera, dosadil na trůn svého syna Vladimíra, ale sesadil jej pro jeho pokusy o navrácení se Bulharů k pohanství. Učinil potom svým nástupcem mladšího svého syna **Simeona** — prvého to bulharského cara.

Lze-li souditi dle nápisů, odhalených výkopy (pod řízením našich krajanů, proslulých archeologů bratří prof. H. a K. Škorpilových) u bulharské vesnice Aboby, byly hranice bulharského území za cara Simeona vytčeny body: *Rodosto* (na Mramorovém moři), *Eski-Baba, Dimotika, Viza, Ljule-Burgas, Sizebol, Mesemvrija, Sěres a Skadar,* čili jasněji řečeno: za cara Simeona Bulhaři pano-

vali nad zeměmi od břehů Černého a Mramorového moře až k Adriatickému moři, nad celou Thrakií a Makedonií.

Za Simeonova nástupce Petra bulharské carstvo se rozpadlo na dvě části, východní a západní. První zůstala věrna staré dynastii; hlavou druhé se stal car Šišman. Východní carstvo bylo přepadeno ruským knížetem Svjatoslavem. Na pomoc Bulharsku přišel byzantský císař Joan Cimischij. Ten však je nezbavil nebezpečí zdarma: sám se Bulharska zmocnil a zničil bulharský patriarchát. Tím způsobem východní bulharské carstvo upadlo do politického a církevního područí Byzancie. Západní bulharské carstvo však dále si uhájilo svou nezávislost; ono přemístilo bulharský patriarchát napřed do Sofie a potom **do Ochridu.**

Panství Řeků nad východním Bulharskem netrvalo dlouho. Bulhaři proti nim už v r. 976 povstali pod vedením Samuila, který r. 980 se stal hlavou západního bulharského carstva. Ten napřed svým sídelním městem učinil Voden **(v jižní Makedonii!)** a později města Prespu **(v jihozápadní Makedonii!)** a Ochrid. Zmocnil se Drače, Alesia, Dukljandské země, Travunie, Zachumie a části Bosny a Srbska. R. 985 vzal Niš; r. 989 dobyl pevnost Vereji a r. 991 se podjal obléhání Soluně, které bez úspěchu trvalo čtyři roky. R. 996 Samuil se prohlásil carem. Obnovil tedy carstvo cara Simeona. Po jeho smrti (r. 1014) na Bulharsko se počaly valit různé pohromy a *r. 1018 první bulharské carstvo, trvavši 350 roků, ztratilo svou nezávislost a upadlo pod byzantské panství. Byzantský správce pokořeného Bulharska měl své sídlo v hlavním městě Bulharska,* **ve Skopii.** Po celé řadě nezdařilých povstání konečně ono z r. 1186 mělo úspěch. Panovníky Bulharska, z řeckého jha vysvobozeného, se stali bratří Petr a Asěn, o nichž se předpokládá, že byli potomky dřívějších bulharských carů. V díle prof. A. L. Pogodina: »Historie Bulharska« čteme: »R. 1218 *Joan Asěn II. panoval říši, která obsahovala všechno dnešní Bulharsko, Thrakiji s Drinopolem, téměř celou Makedonii, Bělehrad, Niš a Kjustendil.*«

Tímto způsobem **více než po dvě století** (IX.—X.), mimo jiné oblasti, **Makedonie byla součástí bulharského carstva!** Při tom se nesmí zapomínati, že původní sjednocení sourodých slovanských plemen na poloostrově bylo soudobým základem ethnické a nacionální jednoty těchto plemen, seskupených v jeden politický celek. Bulhaři a Srbi na balkánském poloostrově vznikají teprve v tom momentu, kdy během VII. a VIII. století byly utvořeny dva politické středy, bulharský a srbský. Do onoho momentu však v dnešním smyslu slova o Bulharech a Srbech mluviti se nemůže. Slovanská plemena se přetvořila na Srby v onom momentu, kdy se srbskému plemenu, jednomu s četných příbuzných plemen, podařilo utvořiti určitou politickou organisaci a připoutati k sobě celou řadu těchto

plemen pomocí jedněch a těchtýž kulturně politických úloh a zájmů. — Stejně tak s druhé strany: *bulharský národ v nynějším smyslu slova měl svůj vznik v té chvíli, kdy byla utvořena bulharská politická organisace, která spojila v jeden celek celou řadu příbuzných slovanských plemen, která ztratila svá plemenná jména a počala nositi jméno oné politické organisace, jméno Bulharů. Toto jméno během doby se stalo jménem určité národnosti, t. j. ono teprve později dostalo svůj ethnografický význam.*

Z toho následuje, že slovanské obyvatelstvo Makedonie, které více než po dvě století bylo součástí bulharského carstva, přirozeně zároveň se zachovanými v této zemi plemennými ethnickými názvy, si přisvojilo jméno Bulharů, ono jméno, jakým dosud se nazývají Makedonci!

Po smrti Joana Asěna, r. 1241, Bulharsko znovu ztratilo velkou část svých zemí, které upadly pod panství Byzancie.

Výpady nogajských Tatarů do Bulharska r. 1285, srážka Bulharů se Srby r. 1330, rozpadnutí se bulharského carstva r. 1365 ve tři zvláštní státy a těmito událostmi vyvolané seslabení země, urychlilo všeobecný politický úpadek Bulharska a připravilo jeho pokoření Turky. Tak r. 1371 tito opanovali Makedonii, r. 1382 po dvouletém obléhání padla Sofie (r. 1389 bylo pokořeno Srbsko), r. 1393 padlo Trnovo a r. 1396 opanováním **Vidinu** celé Bulharsko na dobu 480 roků ztratilo úplně svůj samostatný a politický život.

Tento stručný přehled vzniku a rozvoje Bulharska od VII. do XIV. století nás přesvědčuje o tom, že *historie Bulharska sama sebou představuje dějiny nacionálně-politického sjednocení řady příbuzných slovanských plemen a že hlavní úlohu v tomto sjednocení sehráli dobyvatelé, Bulhaři. Dobyvatelé jméno své nacionální politické organisace předali tomuto konglomerátu sjednocených slovanských plemen. Jich politické sjednocení bylo počátkem i jich nacionálně-ethnografického splynutí.*

Pokud se týče dalších ethnografických osudů původní *bulharské hordy, ona, jako dobyvatel, během dvou století splynula s porobenými plemeny, přenárodnila se a přijala jazyk porobených slovanských mass; žila s nimi stejný život a dala jim své jméno.*

To je velice důležito věděti, ježto namnoze panuje bludné mínění, že Bulhaři nejsou Slovany, že spíš jsou Tatary, či čímsi podobným, anebo že aspoň nejsou čistými Slovany. Dokonce se namnoze tvrdí, že ani jejich typ není slovanským.

Deržavin takový názor nazývá hanebným! Ukazuje na to, že i Rusové, kteří za elementy svého národa přijali i Tatary, Finy i jiné kmeny, by nestrpěli, aby byli nazváni Neslovany.

Deržavin do slova dí: »A při všem tom autor srbské knihy, p. Cemovič, který, rozumí se, je překrásně obeznámen se skutečností věci, tvrdí, rozumí se, že »s mazaně chytrým« zkrucováním

slov a myšlenek, že fysický typ Bulharův nemá nic společného ani s jedním slovanským národem a že vyjadřuje typ mongolské raçy (?!), že Bulhaři, žijíce bok po boku se Slovany, se poslovanštili, že však proces této asimilace ani po dnes není dokončen, že v X. století Bulhaři nijak nebyli součástí balkánských Slovanů, že však tou dobou již existovala slovanská (rozuměj srbská!) Makedonie a pod. A čtenář ze stručného vyložení historie Bulharska sám již vidí, že ona doba je epochou bulharského cara Simeona, který ve svém státě sjednotil slovanská plemena od moře k moři a mezi nimi i plemena slovanské Makedonie.

Srb C e m o v i č namlouvá svým srbským čtenářům, že na balkánském poloostrově od nejstarší doby žili dva národové; jeden čistě slovanský — Srbi a druhý mongolské raçy — Bulhaři! Tu již nelze mluviti o nevědomosti autorově, ale o něčem jiném, co jde za hranice vědeckých sporů a vědeckého hledání pravdy.«

V. Tvoření srbského státu a nejstarší období historie srbského národa.

Srbský historik S t. S t a n o j e v i č (»I s t o r i j a s r p s k a g o n a r o d a«, Bělehrad 1908) konstatuje fakt, s kterým nijak nemohou souhlasiti jeho sourodáci, že Srbi a jiná, ethnicky s nimi příbuzná plemena, jaká později za své nacionální jméno přijala jméno srbského plemene, přišla na balkánský poloostrov zároveň s hromadou jiných slovanských plemen z dnešních Uher (str. 43) a že koncem VII. století ze středu těchto plemen počala politicky vynikati plemena dvě, Chorvati a Srbi. Stanojevič nedovede určit způsob, jakým se to stalo, ale předpokládá, že prvobytné a specifické srbské plemeno vhodnou zeměpisnou polohou se strany jedné a svými fysickými a intelektuálními vlastnostmi se strany druhé dovedlo záhy kolem sebe seskupiti plemena ostatní. Vykládá, že proces kulturního a politického sjednocení těchto některých plemen s plemenem srbským se odehrál v VIII. a možno již v VII. stol. po Kr. Ukazuje na kraje mezi Ibrou a Limem jako na nejstarší srbská území.

V IX. století byl utvořen první nezávislý srbský stát, který však prodělal některé změny. Seslaben vnitřními sváry, byl uveden do byzantské poroby. Po smrti byzantského imperatora *Vasilija I.* (r. 886) a zároveň s nastolením bulharského cara *Simeona* (893—927) Byzancie rychle upadala a Bulharsko spěšně sílilo. *Poslední pod svou moc dostalo téměř všechny země poloostrova a mezi nimi i Srbsko.* Po smrti *Simeonově,* za jeho nástupce *Petra* (927—968) bulharská říše počala upadati. Byzantinci, z politických ohledů, proti Bulharům počali podporovat Srbsko, které obnoveno r. *932* jako V l a s t i m í r ů v s t á t pod správou Č a s l a v a, se posílilo, celou

řadu slovanských plemen k sobě připoutalo a své území rozšířilo od řek Sávy a Dunaje k Zetě, Bojaně a Moravě.

Od tohoto momentu poprvé na všepolitické jeviště života vystupuje srbský národ a srbský stát, uvnitř něhož tou dobou se odehrál sesílený proces ethnické a kulturně-politické nivelace jednotlivých slovanských plemen pod hegemonii srbského plemene a proces sesilování srbského nacionálně-politického uvědomění. Po smrti *Časlava* (kolem r. 960) v utvořeném jím srbském státě *nastala reakce proti sjednocující srbské politice a jednotlivé oblasti, jedna po druhé se počaly odlučovati od ústřední srbské oblasti;* staré Srbsko zase se rozpadlo v části. Když potom koncem X. století byzantský císař se zmocnil oblasti R a š k y, původní střed nejstaršího srbského plemene, a Stará Serbija, t. j. Srbsko Vlastimírovo, Mutimírovo a Časlavovo, přestalo existovat jako samostatný stát, místo něho však v Přímořské oblasti, kdež útulku našla z Rašky uprchlá srbská aristokracie, se tvořil nový střed srbského kulturně-politického života, nazvaný Z e t o u čili s r b s k ý m z e t s k ý m s t á t e m.

V epoše bulharského státu Samuilova (na poč. XI. stol.) Z e t a byla součástí bulharské říše; m ě l a s v o u a u t o n o m i i. Po pádu bulharského carstva zetská knížata ovšem se nemohla smířiti s myšlenkou ztracené samostatnosti, proto hned, jakmile skonal byzantský císař V a s i l i j II. (1025) (což vyvolalo nepořádky v Byzancii), zetské kníže V o j i s l a v, poraziviší z Drače proti němu poslané byzantské vojsko, se prohlásil samostatným. Za panování nového byzantského císaře K o n s t a n t i n a IX. (1042—1054) staré »srbské« oblasti C h l u m, B o s n a a R a š k a uznaly jeho svrchovanost nad sebou. Tím způsobem V o j i s l a v znovu sjednotil dříve se rozpadnuvší slovanské oblasti; znovu utvořil srbský stát a pomáhal tak k splynutí příbuzných slovanských plemen se srbským národem. »Avšak,« dí srbský historik, »panování Vojislava bylo velmi krátké a nedostatečné k utvoření plného ethnického, kulturního a politického splynutí jednotlivých plemen, protože *zůstalo ještě velmi mnoho různorodých elementů, tradic plemen a oblastni nezávislosti, jakož i dynastických zájmů, jaké zvláštní silou se uplatnily po* **Vojislavově** *smrti* (1050).«

Za M i c h a i l a (nástupce Vojislavova), který zároveň byl i chorvatským panovníkem, *Zeta, jako srbský stát, poprvé z rukou papeže Řehoře* r. 1076, *dostala královskou korunu.* Tím politická nezávislost Zety na Byzancii dostala normální sankci.

Po smrti Michaila jeho nástupce B o d i n shrnul veškerou svou pozornost na rašskou oblast, jako na počáteční bod dalších svých pohybů do byzantských zemí a především na *Kosovo* a *Metochii* (str. 89). Po zdařilém poražení Byzantijců rašský župan V u k a n r. 903 přišel do V r a n j e a S k o p i e, zpustošil tato místa a vrátil

se nazpět. To **byl první pokus Srbů o vstoupení na makedonské území.**

»Po smrti B o d i n a« (r. 1101), dí srbský historik, »jakmile se poznalo, že není více silné ruky, která by mohla držeti pohromadě různorodé ještě elementy, které tvořily srbský stát, opět na povrch se vynořily separátní touhy jednotlivých srbských oblastí.«

Raška, která opravdu sehrála velkou úlohu v životě srbského národa, první prohlásila svá historická práva na politickou hegemonii nad srbským národem. Mezi ní a Zetou započal zápas o nadvládu. Tu silně působily dynastické pletichy. Počátkem XII. stol. politická nadvláda již připadla Rašce, jejíž knížetem byl U r o š. Vzájemný zápas však skončil upadnutím i Rašky i Zety i všech srbských zemí pod panství Byzancie.

Po smrti imperatora M a n u i l a (1180) rašský župan N e m a n, který mu byl věrným až do konce, podniknul zdařilé pochody proti Byzancii a získal vedle nových oblastí znovu politickou nezávislost Rašky. Již však r. 1190 Byzancie porazila Nemana, který musel vrátiti vše, čeho dříve na jihu získal. Byl uzavřen mír, který skončil sňatkem Nemanova syna S t e f a n a s příbuznou císařovou. Srbský stát svou samostatnost neztratil.

25. března r. 1196 N e m a n se slavnostně zřekl trůnu na prospěch svého syna S t e f a n a; staršího svého syna V u k a n a i s jeho potomstvem utvrdil na zetském trůnu a sám se stal mnichem (zemřel 13. února 1199). Kolem r. 1202 Vukan pomocí Maďarů sesadil s trůnu S t e f a n a, který však po dvou letech znovu naň usedl.

R. 1217 Stefan byl korunován papežským legátem. R. 1219 v rašské oblasti byla utvořena samostatná srbská církev, jejíž hlavou se stal mladší Stefanův bratr, arcibiskup S a v a.

Nástupcem Stefana (r. 1224) se stal jeho syn R a d o s l a v, který r. 1233 byl s trůnu sesazen mladším svým bratrem V l a d i s l a v e m. Za jeho panování Sava se zřekl arcibiskupství a putoval do Palestiny. Na návratu umřel v Trnovu (14. ledna 1235).

R. 1242 V l a d i s l a v a přepadli Tataři, proti nimž nenašel pomoci u Bulharů, ježto jeho tchán, bulharský car I v a n A s ě n III., zemřel rok před tím. Byl sesazen s trůnu a jeho nástupcem se stal mladší Stefanův syn U r o š. Tomuto násilně uloupil trůn D r a g u t i n, který záhy na to byl poražen Byzantinci a ztratil část svých zemí na jih. Nástupcem D r a g u t i n o v ý m se stal jeho bratr M i l u t i n, který r. 1283 s thesálským despotou přepadl Byzancii a zmocnil se horního a středního toku V a r d a r u.

Raška koncem XIII. století dosáhla svého nejvyššího politického postavení. Milutin, který zemřel r. 1321, zanechal po sobě srbský stát rozšířený na jih i na sever. Po jeho smrti propukly sváry o jeho trůn. Tou dobou starší Milutinův syn S t e f a n kolem r. 1328 zabral V e l e s; r. 1330 porazil bulharského cara M i c h a i l a u Velbuždu (Kjustendilu). V spojení s touto porážkou **bylo Bulharsko**

poprvé vytlačeno z oblasti Strumy a Vardaru. V tutéž dobu proti Stefanovi se pozvedla část přívrženců jeho syna D u š a n a, který na zetském trůně byl korunován r. 1331. Jeho otec dva měsíce na to zemřel v žaláři.

Za panování D u š a n a srbský národ dosáhl své nejvyšší politické mohutnosti. D u š a n se svými vojsky v bojích proti Byzantincům přišel do Sěresu a Soluně a opanoval celou řadu makedonských měst: P r i l e p, O c h r i d, V o d e n, K o s t u r, S t r u m i c i a obsadil S o l u ň. Ohrožen Maďary, byl donucen uzavříti s Byzantinci mír a vrátiti jim Srby zabrané jižní oblasti. Po úspěšných bojích proti Maďarům Dušan obrátil své síly proti A l b á n i i a E p i r u a zabral během čtyř roků (1336—1340) všechny oblasti až k J a n i n ě. Využitkovav anarchie, jaká zavládla v Byzancii po smrti A n d r o n i k a III., D u š a n zase obsadil V o d e n a r. 1345 zase Sěres. Tím způsobem v rukou D u š a n a byla nyní celá Makedonie (mimo Soluň), celá Albánie a Epir.

Tou dobou nepořádky v Byzancii stále se vzmáhaly. K o n t a k u z i n, poručník nezletilého Andronikova syna J o a n a V., se prohlásil císařem. Proti němu povstala vdova po Andronikovi, A n n a. D u š a n, který pomýšlel na byzantský trůn, pozorovavší tuto anarchii, r. 1345, po zabrání Sěresu, se prohlásil císařem Srbů a Řeků; dal se příštího roku v Skopii korunovati za cara, k vůli čemuž předběžně prohlásil srbského arcibiskupa za patriarchu.

Po r. 1346 D u š a n pokračoval ve svých výbojích na jih, jimiž získal Etolii, Akarnanu a Thesalii. R. 1349 se pokoušel o pokoření Bosny, ale s nezdarem; byl zapuzen bosenským bánem Stefanem. R. 1353 Dušan k svým zemím připojil i B ě l e h r a d. Umřel r. 1355. Po něm na trůn usednul slabý, neenergický a bez vůle člověk, U r o š. V Rašce propukly rozbroje, které vedly k úpadku. Srbský historik o tom píše: »Jednotlivé pokrajiny ještě nebyly pevně připoutány k onomu středu, který vytvořil Dušanovo carstvo; oddělné oblasti v tomto velkém státu v tak krátké době nemohly splynouti v jeden celek, který by měl stejné touhy a stejné ideály.«

Maďaři vzali Urošovi Bělehrad a na jihu v téže době Raška ztratila celou řadu oblastí. V nejbližších 10 letech *Uroš ztratil vše, co bylo Dušanem utvořeno.* Stát jeho se rozpadnul. Jeho části se zmocnili ti, kteří je spravovali. Na př. *Vukašin se prohlásil králem Makedonie* a dal se r. 1366 korunovati v Prilepu. L a z a r v dnešním jižním Srbsku, V u k B r a n k o v i č v Kosovu, a jiní stále však uznávali Uroše za svého pána.

U r o š zemřel r. 1371; jeho nástupcem se stal L a z a r. Bosenský bán T v r d k o, za něhož Bosna dosáhla největšího svého politického úspěchu, však r. 1377 se dal korunovati nad hrobem sv. Savy za krále Bosny a Rašky; zemřel r. 1391. Makedonský král V u k a š i n byl r. 1371 zabit v boji s Turky u Marice. Potom *všechny oblasti na jih od Šár-planiny (t. j. celá Makedonie) uznaly sultána*

pánem nad sebou. Za syna Urošem přijatý L a z a r, který se bál Turků, přenesl své sídelní město do K r u š e v a c e. Dne 15. června 1389 na Kosovu poli došlo k bitvě mezi Lazarem a Turky a v ní Srbi byli poraženi.

R. 1479 Turci pokořili Z e t u a tím dokončili zavládnutí všech srbských oblastí.

* *
*

Uvedený stručný přehled nejstarších osudů jižních Slovanů nás přivádí k následujícímu poznání o stavu, který musí býti podkladem našeho úsudku o bulharském a srbském národě a o vzájemném jich kulturně plemenném a politickém poměru.

1. První objevení se Slovanů na balkánském poloostrově, jako historicky prozkoumaný fakt, padá do začátku VII. stol. po Kr.

2. V polovici VII. století (661) přešli přes Dunaj B u l h a ř i, kteří se usídlili v oblastech dolního toku Dunaje, kdež *dali základ bulharskému státu, do něhož vešlo, mimo jiné, sedm slovanských plemen; od tohoto momentu poprvé započíná nacionálně-politické sjednocení části východobalkánských slovanských plemen, která utvořila jádro dnešního slovanského Bulharska a dnešního bulharského národa.*

Další historie Bulharska představuje proces postupné ethnické asimilace dobyvatelů s porobenými jimi Slovany a proces dalšího rozšíření nacionálně-politického sjednocování s jinými skupinami příbuzných slovanských plemen. První proces byl již ukončen v polovici IX. stol. a druhý, přiznati dlužno, není ukončen ještě ani dnes. Rozšiřujíc nacionálně-politické sjednocování stále dále a dále mezi příbuznými slovanskými plemeny, *Bulharsko v IX. věku, mimo jiné, obsahovalo i Makedonii, jejíž pánem bylo až do r. 1018. Potom Makedonie, zároveň s druhými zeměmi Bulharska, jako bulharská oblast, přešla pod panství Byzancie. Na počátku XIII. století však zase vidíme Makedonii jako součást obnoveného Bulharska, a jen r. 1330 po boji u Velbuždu (Kjustendilu) Bulharsko bylo zbaveno svého politického vlivu v místech mezi Vardarem a Strumou. Tento vliv přešel do rukou Srbů, ale zůstal u nich jen v letech 1330—1370,* **tedy pouze 40 roků!**

Analogický proces nacionálně-politického sjednocování od počátku VIII. stol. prodělala i druhá skupina západo-balkánských slovanských plemen, která svým sjednocením položila základ k utvoření srbské národnosti; úlohu krystalisační síly tu sehrálo srbské plémě; úporný zápas mezi jednotlivými sestavitelnými ethnickými elementy se *skončil na prospěch srbského jména teprve počátkem IX. věku; v tomto století byl utvořen první srbský stát v oblasti Rašky, ležící trochu dále na severozápad od Šár-planiny, kteráž jako mezní linie dělí Makedonii od Srbska.*

První dobou Srbsko mělo jakési nezáviděníhodné bytí; jeho střed tu přechází z Rašky do Zety, tu opačně; *ono vůbec v tom čase vcházelo do složení Bulharska častěji,* než vedlo svůj samostatný politický život a jenom v druhé polovici XI. věku Zeta, jako srbský stát s udělenou mu královskou korunou, se zbavila formální politické závislosti na Byzancii. *Koncem XI. stol. i v Srbsku poprvé vzniká myšlenka politického rozšíření se na byzantské oblasti, sousedící s Raškou, Kosovem a Metochií* (ale ne na Makedonii — která je ještě daleko od těchto snah). Počátkem XII. věku i srbský stát je poroben Byzancií; z poroby jej vysvobodil rašský župan Stefan, ale jen na dobu 22 roků. Nová poroba ponechala Rašce jen jakousi autonomní nezávislost. Od r. 1217, když na srbském trůnu seděl Nemanův syn Stefan, který byl papežským legátem korunován na krále, srbský stát upevňuje svou politickou a církevní nezávislost. *Teprve za Milutina srbský stát poprvé vylézá ze hranic »Staré Serbije« t. j. oblast Raška rozšiřuje své panství i na Makedonii* (1283) tím, že k sobě připojuje i oblast horního i středního toku *Vardaru.* Od tohoto momentu meze srbského státu rychle se rozšiřují a r. 1345 součástí Srbska se stává celá Makedonie, ale již r. 1355, po smrti Dušana, jeho bohatý odkaz se rozpadá v části. Turci r. 1371 opanovali Makedonii, *která úplně nahodile a díky vhodně se utvářivším* (za Dušana) *politickým podmínkám prožila jako součást Srbska mnohem méně než jedno století.*

Zvláštní podmínky procesu, jakým byly vytvořeny skupiny, které obdržely název Bulhaři a Srbi, činí obtíže při rozluštění otázky o ethnografickém splynutí slovanského obyvatelstva v Makedonii. Proto nejdůležitějším a rozhodujícím momentem u věci se jeví **jazyk a historie znovuzrození nacionálního uvědomění makedonského národa.**

VI. Akademik N. L. Kondakov o kulturně-historických osudech Makedonie.

Ruský učenec akademik Kondakov svou prací »Makedonija — archeologičeskoe putešestvie« (Petrohrad 1909) nevolně se stal předmětem ostrých sporů. Srbi jej pro své účely využitkovali tím, že z jeho knihy vymýtili vše, co neodpovídá jich stanovisku. Prof. Belič sice o něm dí, že není specialistou a že je zle o věci zpraven, ale to mu nevadí prohlašovati jej za autoritu tam, kde se mu jeho práce hodí do krámu; proto dí: »Zastavil jsem se u jeho náhledů jen v oné oblasti, v které se nyní jeví jako nejsamostatnější a nejlepší znatel.«

To, co dí Belič, však se nesrovnává s pravdou; v knize Kondakova je mnoho zajímavých věcí, které se však Srbu Beličovi nelíbí a které proto zamlčuje.

Deržavin dí: »Jak víme, za byzantského císaře Joana Cimischija bulharské carstvo sice upadlo, ale v západní jeho části (kdež bylo sídelní město Prespa a Ochrid) bulharská nezávislost byla uhájena. Tyto bulharské provincie nebyly Řeky porobeny. Sem se uchýlil bulharský patriarcha, jehož sídlem napřed byl Voden, potom Prespa a na konec Ochrid. Tento historický fakt dle našeho mínění nad vše jasněji svědčí o těsných plemenných, jinak řečeno, příbuzných svazcích mezi bulharským Slovanstvem a Slovany na Ochridu, čili lépe řečeno, mezi Slovanstvem Makedonie vůbec a určuje východo-bulharský původ makedonského Slovanstva.«

Tak se vyslovuje Kondakov, který se táže: »Opravdu, jak by se byli mohli upevnit Šišmanovci v těchto místech, kdyby jich slovanské obyvatelstvo sem nebylo přišlo přímo z téhož Bulharska? To se potvrzuje i samou formací místa, které přirozeně připouští přejití zemědělského obyvatelstva z Bulharska v přímé linii k Soluni a Ochridu.«

Jinde Kondakov (str. 35) mimo jiné z pozorování kroje v Ochridu konstatuje. že »Makedonie je v tomto ohledu bulharštější než samo Bulharsko«. Dále dí: »Bulhaři vůbec a Bulhaři v Makedonii představují plémě do vysoké míry zajímavé pro naučné ethnografické bádání a to přede vším proto, že toto plémě se vyznačuje pozoruhodným archaismem národní povahy. V síle tohoto archaismu jazyk tohoto plemene a taktéž i jazyk makedonských Slovanů, stejně jako v IX. věku měl povahu svérázného plemene, má ji i dnes a sjednocuje toto celé plémě i činí z něho určitou národnost.«

Na str. 52—53 svého díla Kondakov dí: »Jasným a při tom přímým důkazem totožnosti (nebo bezprostřední krevní blízkosti) makedonských Slovanů s Bulhary se na mnoha místech jeví ze známých listů ochridského arcibiskupa, Řeka Theofilakta, v nichž často se mluví o hrubých, nevědomých, nečistých Bulharech (netvorech), obyvatelích ochridské eparchie. Nazývá-li Theofilakt ochridské Slovany Bulhary a neodlišuje-li jich ničím od bulharského národa nebo plemene, tož to nečiní proto, rozumí se, že v Ochridě bylo dříve sídelní město bulharského carstva, ale zejména proto, že tento arcibiskup dobře věděl, s kým se stále stýká a proč byl nucen přesídliti do Soluně.«

Uvedené citáty jasně dokazují, že Kondakov svými výzkumy nabyl přesvědčení, že makedonští Slované jistě jsou

Bulhary. Vždyť teprve od r. 1281 celá Makedonie se stala srbskou zemí, která však již r. 1371 přišla do rukou Turků.

Kniha Kondakovova má ještě mnoho jiných zajímavých informací, ignorovaných srbskými učenci a publicisty. Na str. 159 v ní čteme, že »všechno prosté obyvatelstvo Sěresu, s výjimkou malé části řemeslníků, je bulharské.« Totéž dí Kondakov i o Skopii, kterou Srbi počítají téměř za střed Staré Serbie. Srbi tvrdí, že v Skopii nikdy nebylo a není Bulharů. Rozumí se, nyní víme velmi dobře, že »díky humanním krokům Srbů«, jak dí naivně Belič, záhy i ve Skopii i v jiných částech Makedonie, která je nyní pod Srby, po bulharském obyvatelstvu nezůstane ani stopy, jako jí nezůstalo ani v Niši a ani v Pirotu. Že do války r. 1913 v Skopii žili Bulhaři, kteří byli základním zemědělským obyvatelstvem v kraji, o tom v celé řadě jiných badatelů nás přesvědčuje i akademik Kondakov svou knihou, vydanou r. 1909.

Do r. 1913 v Skopii nebylo ani 50 srbských domů; nebylo tu dokonce ani srbského kostela.*) Gopčevič, srbský politisující turista, ve své famosní knize (»Stará Serbija i Makedonija« 1899) na str. 182 dí: »Skopije (turecky Üskjub), město s 22.000 obyvateli; z nich je 11.000 Srbů (3500 mohamedánských), 1200 cigánů, 3500 Albánců a 6000 Turků. Srbi mluví dosti čistě turecky; mnozí z nich jsou pobulharštěni a jsou ve vleku bulharské propagandy.« A Kondakov tento údaj takto posuzuje: »Tato slova nám poskytují nej-

*) Petr Zavojev, skopijský rodák, publikoval v »Národních Právech« celou řadu zajímavých statí o Makedonii. Ve své vzpomínce na Skopii píše: »Roku 1898 v září po Skopii se roznesla zpráva, že se Srbům dává jeden turecký kostel a právo na postavení gymnasia. Ihned byla do Cařihradu poslána protestní depeše s tisíci podpisů. Přišla odpověď, že Turecko uznává nezvratně práva Srbů. Celé město bylo pobouřeno. Krámy na tržišti a školy byly uzavřeny. Na veřejné schůzi lidu bylo usneseno, aby národ hromadně táhnul ke konaku valiho, a aby tam, na znamení protestu, valimu byly odevzdány klíče od všech kostelů, škol a krámů. To se i stalo. Turci, ustrašeni, počali zavírat své domy a své krámy. Na ohromném náměstí před konakem bylo několik tisíc lidu. Valija nechtěl přijati jeho deputaci. Vzkázal lidu, že jeho mrtvoly se budou válet po náměstí, nerozejde-li se. Lid se nehnul a volal jako jedněmi ústy: »Valijata, valijata!« Ten konečně, Hafuz paša, rodem Kjurd, vyšel na balkon a zlostně volal: »Psí syni! Proč jste sem přišli? Nevidíte-liž, že vojsko stojí za vašimi zády a že čeká na rozkaz, aby vás porubalo?« Jeden z předáků však neohroženě se ozval: »Vali, pašo, nejsme psími syny, ale Bulhary a pokornými poddanými sultána. Chcete-li, dejte rozkaz vojsku, aby nás porubalo.« Na to Hafuz paša odešel z balkonu. Potom šla celá řada Bulharů, a každý před vraty konaku položil klíč od svého krámu. Záhy tam byla celá hromada klíčů. Vedl se potom zápas celé tři měsíce. Bulhaři k původnímu svému požadavku připojili i nový: odstranění valiho, který veřejně urazil bulharský národ. Bylo vyměněno mnoho telegramů s Cařihradem, kamž bylo vysláno několik deputací. A po celou tu dobu všechny bulharské krámy v Skopii byly uzavřeny. Konečně v prosinci Vysoká Porta vyhověla všem požadavkům Bulharů. I Hafuz paša byl ze Skopie odvolán. Srbská propaganda byla poražena. Bulhar zvítězil!«

lepší příležitost k dobrému ocenění srbské politiky, která, upírajíc dosud každou skutečnost, nerozumně fantasuje, ačkoliv by již bylo na čase, aby se postavila na reální půdu.« A dále dí: »Hlavní věc však, která je přímo komickou, je ta, že s jedné strany není v Skopii, dle tvrzení Gopčeviče, žádných Bulharů a že s druhé strany, zase dle tvrzení téhož cestovatele, chytří bulharští agitátoři projevili velkou radost nad tím, že se jim lstivě podařilo opanovati město. Člověk nemůže nezeptati se, odkud se mohli tito Bulhaři (a agitátoři) vzíti, nebylo-li základní obyvatelstvo města bulharské?«

»Rozumí se, v tomto městě, bývalém to sídelním místě srbského cara Dušana, Srbi byli základní vrstvou buržoasie obyvatelstva, tehdy, kdy Bulhaři byli dlouhou dobu, jak my říkáme, prostým národem, ale později, vedle politické stránky věci, nynější bulharská nadmoc se jeví jako výsledek nadmoci demokracie, která v Makedonii vyrostla pod úkrytem praporu Islamu. Zde (v Makedonii), mimo ve Skopii, nikdy nebylo městského a průmyslového života, a všechen blahobyt byl soustředěn v zemědělství. Nebylo-li však měst, byly a jsou bohaté vesnice, z jichž prostředků byly postaveny kostely a je-li v dnešní době tento kraj čistě bulharským s málo srbskými vesnicemi, ztracenými v něm, tu jej lze v kulturním ohledu nazvati pouze koutem Srbska.« (Str. 161—173.)

O Ochridu Kondakov dí: »Město Ochrid nelze nazvati malým, naopak ono je velké a velice rozlehlé; větší část jeho obyvatelstva a část blízkých vesnic jsou bez výjimky bulharské.«

Konečné vývody akademika Kondakova stručně zní:

1. »Ethnografické výzkumy úplně jasně nás přesvědčují o tom, že Bulharsko se rozprostírá jako široký pruh až k Ochridu (i s ním), ale archeologické výzkumy nesporně odhalují řadu srbských kulturních bodů ve skopijském kraji« (str. 290).

2. »Jenom v období od r. 1345 do r. 1389 Makedonie byla pod srbským panstvím, avšak značnější část Makedonie v XIII. a XIV. věku používala blaho srbské kultury a z toho vyplývají historická práva Srbska na Starou Serbii a některé části (hlavně západní) skopijského vilajetu, která sotva jim lze upříti« (str. 272).

3. »To všickni chápou a těžce by bylo skrýti, že, je-li obtížno a dokonce nemožno dokázati, že makedonské obyvatelstvo náleží srbské národnosti, se činí usilovný pokus (pro úplné zmatení otázky) o představení směsi všemožných raç v Makedonii, cosi jako chaos na místě jedné nacionální skupiny: tam prý není úplně čisté národnosti a jsou prý tam různé přechody od jedné skupiny ke druhé a splynutí samých národních skupin;

ukazuje se na směs Slovanů s Řeky a Albánci, na směs Rumunů s Řeky a Slovany. Opak je pravdou: pouhá pochůzka po této zemi úplně jasně přesvědčuje, že v tváři makedonských Slovanů máme před sebou určitou národní skupinu, která úplně jasně se lepí k národu, který obývá **Bulharsko.**

Na celém, námi prozkoumaném prostoru, od Ochridu ke Skopii a ke Kumanovu žije jediný národ, který sám sebe v IX. století nazýval bulharským, kterého i Řekové v XI. století tak nazývali a který sám sebe tak nazýval před prvními evropskými cestovateli (i před naším Grigorevičem), kteří proputovali tuto zemi« (str. 293—294).

4. »Stará Serbija je historický název, ucelený v staré době, který velmi přesně označuje velké místo, zabrané srbskou národností a více, jí pozvednuté jako důležitý jiho-východní kout jejích zemí. S druhé strany však tento kout narazil na přirozenou přehradu u Šár-planiny a skopijské Černé Hory. Překročení této přehrady se událo v nejpozdější době a zejména za Milutina a za Stefana Dušana, kteří ve své ovládací snaze k svému státu připojili celý severo-východní úhel doliny, která zahrnuje Skopii a její okrsek... Z tohoto hlediska nelze uznati ani onu hranici, kterou mezi Starou Serbií a Makedonií táhne srbský profesor Cvijič přes Veles a Štip, a ani to, že Bulhaři úplně popírají existenci srbských vesnic v skopijském okrsku... *Jedině správný vývod, jaký bez předpojatosti musí učiniti každý cestovatel, je, že Bulharům se musí přiznati téměř celá Makedonie s výjimkou některých jejích severo-západních míst, která se dotýkají Staré Serbie.*«

»Dnes (psáno r. 1909!) mnozí z těch, kteří uznávají, že je historickou nevyhnutelností, aby Makedonie byla dána Bulharsku, přece jen spěchají s námitkami proti tomu s hlediska nějaké politické rovnováhy« (str. 295).

Hle, jaké je nezopáčené hledisko akademika Kondakova. »Co o něm mluví prof. Belič ve své proslulé knížce, jeví se jako násilně uloupeno z úplného určitého a ukončeného kruhu ideí a myšlenek našeho váženého akademika a jakmile je tomu tak, nemůže jen to, co si vybral Belič, podati představu o skutečnosti.«

VII. Otázka jazyka a národnosti makedonských Slovanů.

V dnešní vědě se pevně zakotvilo mínění, že makedonští Slované jsou Bulhary a že jejich jazyk je bulharským nářečím. To se vděčí bezprostředním pozorováním a výzkumům celé řady cestovatelů a učenců, kteří v různých dobách dleli na Balkáně a prostu-

dovali jazyk a mravy makedonských Slovanů. U Srbů proti tomu panuje hluboké přesvědčení, že makedonští Slované jsou Srby se srbským jazykem, anebo aspoň lidem bez určitého národního uvědomění, ale na žádný pád lidem bulharským. V tom ohledu nejbujnějším tlumočníkem ideí srbského šovinismu je prof. Andonovič. Za ním nezůstávají pozadu Panta Strečkovič, Veselinovič, Al. Stanoevič, Gopčevič, J. Ivanič a jiní. K nim se druží nějaký p. Bdin, který ve své brožuře »Srbi u evrop. Turskoj«, vydané r. 1903 v Bělehradě, prostě tvrdí, že vůbec neexistuje žádná Makedonie a žádný makedonský národ a že jsou všude jen Srbi a Srbsko. Prof. Andonovič činí malé ústupky na prospěch Makedonie, které ponechává úzký proužek, počínající na jih od Soluně; jinak celou Makedonii prohlašuje za Starou Serbiji, ale o Bulharech, ani v onom proužku, nijak nemluví. On dokonce protestuje ve své brožuře proti svému kolegovi prof. Cvijiči a to proto, že týž v obou svých nejnovějších ethnografických mapách srbského národa (»Carte ethnographiqué de la nation Serb« 1908, 1913) větší část Staré Serbije nepokryl srbskou barvou, že tak neučinil i s celou Makedonií, že ethnografickou hranici mezi Bulhary a Srby označil dle politické hranice a že tím prý chtěl říci, že makedonští Slované nejsou Srby, ale čímsi jiným. Dle mínění prof. Andonoviče do XV. stol. v Makedonii a v Staré Serbiji nebylo jiného národa mimo srbský a Makedonie je jen pojmem zeměpisným a ne historickým a ethnografickým. On upírá existenci makedonské a zná jen srbskou otázku.

Jiný Srb, p. Cemovič, který rád se zvláštní autoritou prohlašuje, že mínění protivníků »k velikému politování postrádá každé vědeckosti« anebo že »nemá nic společného s vědeckým hledáním pravdy«, bez všech údajů a bezapelačně prohlašuje, že vědecká data (?) nepřipouštějí žádného kolísání ohledně původu a ethnografie makedonských Slovanů a že bez každé pochyby makedonští Slované jsou takovými Srby, jakými jsou i ostatní Slované v jiných srbských oblastech (str. 23).

Prof. Cvijič ve svých výzkumech »Osnove za geografiji i geologiji Makedonije a Staré Srbije« (Bělehrad, 1906) tvrdí:

1. že ustálivší se pojem o Makedonii není přesným, že skopijská a tetovská oblast nenáleží Makedonii, ale Staré Serbiji;

2. že národní slovanská massa v Makedonii nemá ani určitých nacionálních pocitů, ani nacionálního uvědomění a to ani srbského a ani bulharského, třeba že byla těsně spoutána příbuzenskými svazky s Bulhary a se Srby;

3. že jméno Bulhar, jakým obyčejně se nazývají makedonští Slované, není jménem ethnografickým a že neoznačuje ethnického Bulhara;

4. že cizí ethnografické mapy (německé, francouzské, anglické a jiné) v pravdě nejsou ani ethnografickými a ani linguistickými, ale že jsou pokryty barvou jen na podkladě mylného ponětí o jméně »Bulhar«, kterým často sami sebe pojmenovávají makedonští Slované;

5. že statistické tabulky, týkající se Makedonie, jsou nepravdivy a nesprávny.

Makedonští Slované tedy dle Cvijiče v ohledu na jich nacionální pocity a nacionální uvědomění jsou labilní národní massou, která se může státi i srbskou i bulharskou! Dle něho národní massa v Makedonii, jíž se nedotkla propaganda, nepociťuje se ani bulharskou a ani srbskou, ale má i k Bulharům i k Srbům stejné sympatie potud, pokud se může dohodnouti s jedněmi či s druhými a pokud může očekávati od nich své osvobození. Cvijič tvrdí, že tito Makedonci se rychle asimilují a stávají se Srby či Bulhary, dle toho, s kterými přijdou do bližšího styku a že, je-li u některých silnějším bulharský pocit, se to vděčí jen tomu, že u nich Bulhaři prováděli svou propagandu silněji, než jak to činili Srbi. Dí, že bulharská propaganda byla podporována samostatnou bulharskou církví a školou, že však Srbi tam neměli své samostatné církve, ježto byli spojeni s církví řeckou a ježto dokonce ani neměli práva nositi své národní jméno. Cvijič míní, že toto bulharské dílo, uměle utvořené, není trvalé a že záhy změní svou fysiognomii a přijme svou srbskou povahu, jakmile se Makedonii dostane srbské státní organisace.

Pokud se týče jazyka makedonského obyvatelstva, ten dle Cvijiče prý je kolem Skopie, Kumanova, Kratova, Tetova a Gostiváru bez každé pochyby bližším srbské než bulharské řeči a jinde prý má črty i bulharské i srbské a je prý sestaven z dialektů, které dle Jagiče prý jsou přechodem od bulharského k srbskému jazyku.

Cvijič dále tvrdí, že historická práva na Makedonii nemají žádného významu na řešení makedonského problému.

A tak tedy dle přesvědčení Cvijiče makedonští Slované nemají nacionálního uvědomění a jmenují-li se sami Bulhary, neříkají tím, že opravdu Bulhary jsou; oni tím chtějí pouze vyjádřit, že jsou lidem nejprostšího života v těžkém područí, prostou pracující massou, která mluví slovansky na rozdíl od Neslovanů, Turků a Řeků, kteří stojí nad ní a hrdě se k ní chovají. Jméno »Bulhar« dle Cvijiče prý tam značí prostý život a těžkou práci. Však prý se o každé prosté věci říkává, že je to »bugarská rabota« a jméno »Bulhar«, pokud se ethnografie týče, prý znamená jen »Slovana«. Z historického ohledu prý pojmenování »Bulhar« se tam vděčí jen té okolnosti, že za cara Simeona (X. věk) tamní Slované přijali jméno »Bulhar« a zemi svoji nazvali »bulharskou«. Je prý toto jméno tam jen pojmem politickým. Dovolává se srbského učence dr. B. Džeriče, který v knize »O srbskom imenu u Staroj Srbiji i u Make-

doniji« (Bělehrad 1904) tvrdí, že, počínaje nejstarší dobou až do počátku XIX. století, nebylo ani jednoho případu, kterému by se mohlo uvěřiti, že makedonští Slované sami sebe nazývali Bulhary anebo svůj jazyk řečí bulharskou (?).

Upadnutím Makedonie pod panství Srbů místní obyvatelstvo počalo přijímat jméno »Srb« a politické jméno »Bulhar« úplně vymizelo, takže »zákon« Dušanův (XIV. věk) již neznal Bulharů. Po pokoření Bulharska a Makedonie Turky koncem XIV. století (1394) Srbsko, Bosna a Hercegovina a Zeta ještě během jednoho sta roků zůstaly volny (1459, 1463, 1496). Potom v epoše zápasu mezi Turky a srbskými oblastmi v Makedonii nacionální jméno »Srb« (dle předpokladů srbského autora) jako u Turků zkompromitované postupně počalo mizet a ustupovat druhému jménu — »Bulhar«, jménu národa mírného, pokorného, úplně jiného, než jakým je srbský národ, který je bujný a vždy proti svému potlačiteli k revoluci náchylný. Přirozeně, dí autor, rozšíření jména Bulhar za tohoto fakta našlo silné podpory. Takovým způsobem, za epochy tureckého zavládání zemí, jméno »Bulhar« vešlo v používání a obdrželo podivnou, nemakedonskou tvářnost a širokého rozšíření v Makedonii a to zejména v XIX. století. Když se Srbsko osvobodilo, jméno »Srb« zase bylo u Turků zkompromitováno a makedonští Slované nijak nebyli nakloněni obnoviti své dřívější jméno »Srb« a uchýlili se k bezpečnému jménu »Bulhara«. Autor považuje za jisté, že tento proces je psychologicky úplně přirozeným a pochopitelným.

Potom autor posuzuje práci A. Boué-a: »Ethnographische Karte des osmanischen Reiches europäischen Theiles und von Griechenland« (Berghaus Phys. Atlas VIII. Taf. 19. 1847). Dí o ní, že jí byla do evropské vědy zanesena základní chyba, že její autor neovládal ani bulharský a ani srbský jazyk a že obarvil Makedonii bulharskou barvou jenom proto, že slyšel, jak makedonští Slované sami se nazývají Bulhary, že vedle toho, vydávaje svou mapu, použil cestopisů Ponquevila, Cousinéryho a Griesbacha, z nichž první, francouzský konsul, cestoval na počátku XIX. věku po Řecku, částečně v Turecku a v Makedonii, zajímal se o archeologii a mohl mluviti o Bulharech jen na podkladě toho, co o nich slyšel od svých spolucestovatelů Řeků.

O druhém Cvijič dí: »Cousinéry, francouzský konsul v Soluni a archeolog, nazval Makedonce Bulhary, ale byl nakloněn viděti v nich staré Makedonce, kteří přijali jazyk Slovanů porobivše je.«

O třetím dí: »Na podkladě těchže dat i znamenitý přírodopisec Griesbach ve svém díle: »Reise durch Rumelien und nach Brussa« (Göttingen, 1841) nazývá makedonské Slovany Bulhary.«

Dále Cvijič píše: »Francouzský konsul G. Lejean v mapě: »Carte ethnographique de la Turquie d'Europe et des états vassaux

autonomes« (Ergänzungsheft Nro. 4. zu Petermanns Mittheilungen, Gotha 1861), Angličané G. M. Mackenzie and A. P. Irby (The Turks, the Greiks and the Slavons. London 1867) a výtečný znatel Albanie Hahn (Reise von Belgrad nach Salonik. Denkschriften d. k. A. d. W. XI. B. W. 1861), který jako nejdůležitější pramen posloužil Kipertovik jeho ethnografické mapě evropského Turecka »Ethnographische Übersicht des europäischen Orient« (Berlín 1876, nové vydání 1878),*) tito všichni neznali ani srbského a ani bulharského jazyka; ani jeden z nich necestoval za účelem ethnografických studií a proto není divu, že ani jediný z nich nemohl zpozorovat, že makedonští Slované nemají vlastního národního uvědomění a že jméno »Bulhar« nemá ethnografického významu.«

Celkový vývod srbského učence o Makedonii je následující: »Makedonie, obydlená původně slovanskými plemeny a možno i některým srbským plemenem, dnes představuje přechodné a sporné pásmo mezi srbským a bulharským národem. Je pravdou, v písemných památkách není dat pro předpoklad, že byla obydlena srbským plemenem, ale dle linguistických zvláštností makedonských mluv je to velmi pravděpodobno. Zavládali ji i Srbi i Bulhaři a není o tom pochyby, že se na některých místech kolonisovali Srbi z Rašky. Makedonie stále podléhala srbskému a bulharskému vlivu; v ní po celá století tyto vlivy spolu zápasily o nadvládu srbského i bulharského národního jména a pro nadvládu srbského i bulharského jazyka. Dnešní stav v Makedonii je pouze zastávkou v neustálém zápase. V takové zemi jen starostlivými a objektivními výzkumy lze poněkud rozhodnouti, která oblast je bližší Srbům a která Bulharům. Nynější ethnografické mapy Makedonie zejména nebyly utvořeny na takovém podkladě a nelze je nazývati ethnografickými mapami, protože nespočívají na ethnografických údajích a nejsou ani mapami dialektů. Pokryty jsou bulharskou barvou jen pro rozšířené (v Makedonii) jméno Bulhar.«

N. C. Deržavin potom uvádí protivývody profesora sofijské university dra. A. Iširkova. Tuto odpověď prof. Iširkova však u výtahu tlumočím z originálu »Prinos kâm ethnografijata na makedonskite Slavjany« (Sofija 1907).

VIII. Vývody profesora dra A. Iširkova.

Tvrzení profesora Cvijiče (vyslovené v známých nám již pěti bodech) profesor Iširkov vyvrací takto:

»Cvijič spravedlivě poznamenává, že pod jménem Makedonie v různých dobách se vyrozumívala různě velká oblast v jižní části

*) Tato mapa posloužila berlínskému kongresu za ethnografický podklad.

balkánského poloostrova, ale není správným jeho tvrzení, že »pojem Makedonie se v nové době mylně rozšířil i na skopijskou a tetovskou oblast, které nikdy nebyly počítány k Makedonii.«

Severní hranice Makedonie, v širokém smyslu slova, od doby Filipa II. a římského panství byla utvořena v staré době proslulým rozhraním vod na balkánském poloostrově od Adriatiky do Pontu.

Už Strabon dí: »Od severu se ohraničuje Makedonie v myslitelné přímce přes planiny Bertiskos a Šár, i Orbelus, i Rodopy i Hemus, tyto planiny, počínajíce u Adrie, se táhnou v přímce k Černému moři a tvoří na jihu velký poloostrov, t. j. Thrakii zároveň s Makedonií, Epirem a Achií.«

Toto určení severní hranice Makedonie (podepřené atlasem Ptolemaiovým) našlo potom na dlouhou dobu ohlas v literatuře různých národů.

Basiny Vardaru a Strumy byly v různých dobách počítány za makedonskou zemi. Teprve v minulém věku (XIX.) v souvislosti s horohydrografickými, ethnografickými a politicko-administrativními ohledy byly vymezeny určitější hranice Makedonie: na severu Šár-planina, skopijská Černá Hora a politické hranice Srbska a Bulharska; na západě planiny, které dělí Bulhary od Albánců; na jihu Olymp a Bílé moře; na východě řeka Mesta, která je rozhraním mezi drinopolským a soluňským vilajetem. Toto pojímání makedonských hranic si prorazilo cestu do západo-evropské literatury, ale protože právě v přirozených hranicích Makedonie většinou obyvatelé jsou Bulhaři, tu, když se počaly sesilovati národní zápasy v této oblasti a když Bulhaři počali zápasit napřed pro duchovní a potom i pro své politické osvobození, Turci zapověděli používání jména Makedonie; Řekové chtěli sobě přičísti tuto oblast až do jejího středu a Srbové se chtěli zmocnit severní její polovice.

Mezi pretendenty na Makedonii jen Bulhaři se svou pevnou vírou v bulharskost této země a svou početní převahou v této oblasti určují její přirozené hranice.

Nepravdivost tvrzení Cvijičova, že Skopijsko a Tetovsko nikdy nebyly počítány za součást Makedonie, Iširkov, mimo jiné, vyvrací i citáty ze staré literatury:

Chalkondylas († 1464) ve vypsání pochodů Bajazidových a Dušanových vždy se zmiňuje o Skopii jako o makedonském městě.

Dubrovničan Petančič, popisující (r. 1505) cestu severní Makedonií, stejně se vyslovuje o Skopii.*)

Pařížan Philipp du Fresne-Canaye popisuje svou cestu do Levanta (r. 1573), dí: »Skopie, velmi velké město, ležící dle jedněch v Bulharsku, ale dle mého mínění v Makedonii.«

*) Dr. K. Jireček: »Stari pătešestvija po Bălgarija«.

Angličan Edward Brown (1669) klade hranici mezi Srbskem a Makedonií do planiny jižně od Vranje — skopijské Černé hory, již počítá za hráň Staré planiny.

V Atlanto Veneto 1694 na str. 110 se dí, že Šár-planina tvoří hranici Makedonie.

V »Rodslovie Serbskoe« (rukopis ze 16 st.) se dí, že Neman pokořil »Tribaliju, iže naricaetsja Serbija a ne Servija; Serbija bo este Skoplje i okrestnija emu předěli, ašte i est v Makedonii«.

Rylští mniši v dopise ruskému caru dí: »Pisano v Makedonii, v obyteli (klášteře) prepodobnavo otca Joanna Rylskavo, lěte 1627 Dekjabrja 7-vo«; považovali, že Ryla leží v Makedonii.

Koncem 17. století ruský vyslanec ve Vídni raportoval vládě o své rozmluvě s Arsenijem Cernyvičem »archiepiskom Serbskij i Bolgarskij i vsego Illirike, zapadniija strany patriarch« a děl: »a prestol svoj iměl bliz Makedonii, v gorodě Pečě, v monastir Voznesenija Christova«.

V přepise Gerovem opravené Pajsiho »slavjano bolgarské historije« se dí: »Do třetí bulharské části — Makedonie — vchází města: Skopie, Štip, Kratovo a j.«

Iširkov však nedává velkého významu těmto citátům, protože ví, jak staří »mísívali« pojmy, a považuje důležitějším prozkoumání toho, jak se v XIX. století utvořila nynější hranice Makedonie, právě o čemž Cvijič ničeho věděti nechce. Dí: »Pojem **Stará Serbija** je nový, který vzniknul teprve po osvobození Srbska. Vuk Karadžič ve svém geograficko-statistickém popsání Srbska (1827) nepoužívá jména „Stará Serbija".«

Toto jméno Iširkov poprvé nalézá v »Carte de la Principauté de Serbie par Jean Bugarsky, Belgrad, 1845«. Nalezl je i v knize »Slave du sud ou le peuple Serbe avec les Croites et Bulgares; Jancovitch et Crovitch, Paris 1853«. Oba autoři dí: »La Metochie ou ancienne Serbie« (Metochija nebo Stará Serbija).

Téhož roku prof. K. Dejardine vydal v Bělehradě ethnografickou mapu Srbska a v ní červenou čarou označil oblast »Stará Serbija«.

Tyto tři srbské dokumenty, dí Iširkov, nás přesvědčují, že před r. 1853 v Srbsku ještě nebyl ustanoven pojem »Staré Serbie« a že tento pojem je plodem pozdější šovénské srbské literatury.

První Miloevič, který hledal Srby v Makedonii i východně od Staré Planiny, rozšířil jméno »Stará Serbija«, čili jak rád říkal »Prava Serbija«, i široko daleko po celém balkánském poloostrově. Po něm celá plejada srbských ethnografů, historiků, politiků a diletantů různě pojímala hranice Staré Serbie, tu na podkladě Milutinova a Dušanova carstva, tu v rámci zemí, v nichž se oslavuje »Slava« a kde se zpívá píseň o králeviči Marku. Cizí literatura však omezila pojem Staré Serbie jen na Kosovo a Metochii. V tomto ohledu velký význam měla německá literatura, která nepřiznávala rozšíření

oblasti Staré Serbie i na Bosnu a Hercegovinu. Srbi konečně to uznali a obrátili své pohledy na jih, k Makedonii, kterou považovali ještě za zem bez hospodáře. Snaha Srbů, rozšířiti hranice Staré Serbie daleko široko, nespočívala na žádném vědeckém anebo právním podkladě. Jiné povahy je Cvijičův návrh, aby pojem Staré Serbie byl rozšířen na jih od Šár-planiny na Skopijsko a Tetovsko; on chce dokázati, že Skopijsko a Tetovsko jsou mylně považovány za makedonské pokrajiny.

První a hlavní Cvijičova chyba v určení hranic mezi Starou Serbijí a Makedonií vyplývá z jeho přesvědčení, že před osvobozením Srbska žádná mapa, jemu známá, nekladla Skopijsko a Tetovsko do Makedonie. Iširkov proto je přesvědčen, že Cvijič neviděl mapy z XVI., XVII. a XVIII. st., které kladou tyto dvě oblasti do Makedonie. A přece je takových map mnoho.

V Ptolomeově atlasu, vydaném v Římě už r. 1490, mapy »nona europe tabula et decimo et ultima europe-tabula« velice dobře vystihují hlavní rozhraní vod horského hřbetu balkánského poloostrova, jako severní hranici Makedonie. V nich Šár-planina a Černá Gora (zvané tam Scardos a Orbelos) dobře určovaly hranici severní Makedonie.

Guil. et Joanis Blaeu, ve svém atlase (Amsterdam, 1650) v mapě »Makedonia, Epirus et Achaia«, Scupi (Skopie) klade jižně od hlavního rozhraní vod do oblasti, označené jménem Makedonie; v této oblasti je tam označeno i město Kratovo.

G. de Rossi: »Mercurio Geographico«, Roma 1674: v 47. mapě Scupi (Skopie) je v oblasti Makedonie, jižně od hlavního rozhraní vod. Totéž je v mapách: D. Auville (1760); Cassini (Roma 1792); W. Faden (London 1795); Franz von Reilly (Wien 1796); Joannis Walchii (1797); A. Arrowsmith (London 1798); P. G. Chanlaise (Paris 1800).

Okolnost, že v některých mapách (Mercatorná mapa Evropy 1554; Gastaldi 1566; P. Berleti 1565; Cornelli 1692, F. de Wit, Blaueu, H. Moll, Job. Bapt. Homann a jiní) vchází Skopie do hranic Srbska, přiměla Cvijiče, aby jméno »Stara Serbija« rozšířil i na Skopijsko a Tetovsko, ačkoliv sám přiznává, že Srbi(?) po obou stranách Šáru se značně od sebe liší.

Iširkov je přesvědčen, že si Cvijič posloužil s citovanými mapami nevědecky!

V Mercatorní mapě Evropy z r. 1554, v listech 8 a 9 je řeka Morava ještě označena jako Ciabrus; na jejím horním toku leží Niš; jménem »Bulharska« je v nich označena oblast na jihu od Moravy-Cibrice, s městy Pirotem, Caribrodem a Sofií; basin srbské Moravy je označen jménem »Servia« a Scupi nemá nic společného s touto oblastí, do níž dokonce nevchází ani Priština. V listě 10 (vydání berlínské zeměpisné společnosti) po obou stranách řeky Moravy stojí jméno »Bulgaria«.

P. Cornelli (1692) v »corso geographico« uvedl dvě mapy, které si vzájemně odporují. V jedné (plné nesprávností) Srbskem protékají řeky Ogosta, Lom a Timok, a Skopie leží na Nišavě, Kratovo na Moravě a Kjustendil leží mezi Lomem a Ogostou v Srbsku, v druhé je však uvedena Skopie a bulharská Morava. Každý laik dnes dovede posoudit do oka bijící nesprávnosti, uvedené v mapě první, ale Cvijičovi se hodila; on v ní našel podklad pro rozšíření jména Staré Serbie i na jih od Šár-planiny, a druhou mapu (správnou) úplně ignoroval.

Blaeu vydal své atlasy v několika desítkách svazků. V oněch z r. 1642 (jim dle jeho udání za podklad sloužilo »Gerardum Mercatorem«) hranice mezi Bulharskem a Srbskem se táhne podél řeky Iskru, jméno »Bulgaria« dosahuje k Moravě a Scupi do barvy Srbska. V oněch z r. 1650 Skopie leží v Makedonii. Cvijič se opírá jen o první!

Tentýž rozpor je v dvojím vydání map Homannových! Iširkov neví, které mapy měl na mysli Cvijič, citující jména Gastaldiho (1566) a F. Bertelliho (1565), on sám má v rukou ony, reprodukované r. 1897 v Amsterodamu, a v těch, v obou (Gastaldiho i Bertelliho) je Bulharsko označeno v severní části balkánského poloostrova a jméno Srbska v nich nijak uvedeno není! Iširkov nemá potuchy o jménu H. Moll, ale zná mapu Tranguilla Molla »Von Griechenland und den angrenzenden Länder, Wien 1827«, a v ní Skopie i Tetovo jsou uvedeny v Makedonii!

V mapách F. de Wita (Amsterodam 1688) je Skopie uvedena v Srbsku, ale jinak je její místo správně uvedeno!

A kdyby se i bylo stalo, že by všechny mapy, na nichž jsou města Skopie, Kratovo a Kjustendil postaveny do Srbska, byly správně nakresleny, přece jen by to Cvijiče nemohlo oprávniti k přehození hranice Staré Serbie na jih od Šár-planiny, protože v mnohem větším počtu map, v nichž zmíněná města jsou přesně označena, je položeno jméno Makedonie anebo Bulharska.

V mapách S. Sansona (Paris 1692); Regni Hungarie par J. Danckerum (1688); N. de Fera (Paříž 1717); Guil. de L'Islea (Amsterodam 1730); J. M. Hasiusa (1744); S. Roberta (Paris 1748); d'Augusto Gottlob Boehemio (Nurimbergae 1766); R. de Vaugondyho (1767), všude je město Skopie položeno do hranic Bulharska.

Důležité německé a rakouské mapy S. Schütze (1788), F. Müllera (1790), F. C. Güssfelda (1796), V. S. (Nürnberg 1796), J. C. Reinecke (Weimar 1813) a dra Fr. L. Lindnera (1813) všechny uvádějí Skopii v Bulharsku.

Připustíme-li jednou možnost rozšiřovati hranice různých oblastí jen na podkladě několika starých map, zavedeme tím do zeměpisu největší chaos. V mnoha starých mapách Bulharsko je uvedeno i po obou stranách řeky Moravy a po Srbsku v nich není

ani stopy, a přece v Bulharsku nikomu nepřišlo na mysl, aby na podkladě takových map chtěl rozšiřovati oblast dunajského Bulharska. Mapy balkánských zemí ze XVI.—XVIII. st. jsou velmi nepřesné a bylo by velkým risikem jen na jich podkladě určovati hranice mezi národy a jména určitých pokrajin. Není však na štěstí jen mapa, jsou jiné materiály v literatuře, mluvící o hranicích mezi Bulhary a Srby.

Petr Bogdan, katolický arcibiskup v Sofii, 10. února 1655 zaslal vědeckou dissertaci prizrenskému biskupovi; v ní dí: »Srbsko na východ hraničí s Bulharskem (řekou Moravou), na jihu s albánským pohořím a s Makedonií.« Niš klade do Bulharska. Hranice určené Petrem Bogdanem nalézáme v mnoha starých mapách balkánského poloostrova.

Velkou důležitost má bulharská i srbská literatura z 18. a 19. století, pojednávající o hranicích mezi Bulhary a Srby.

Prof. V. Karič v kapitálním svém zeměpisném pojednání »Srbija« (Belgrad 1887) kreslí hranice Srbska na základě údajů prvních srbských historiků a geografů. Hranice Srbska první určil srbský historik Ivan Rajič ve své historii slovanských národů (Vídeň 1794—1795). On dí: »Horní Mizie, která objímala i Dardanii i Tribalii dostala jméno »Srbsko«; její hranice byly: na severu Dunaj a Sáva, na jihu Šár-planina a Makedonie, na západ Drina a na východě Cibrica.«

Solarič ve svém zeměpise, psaném poprvé srbsky a vytlačeném v Benátkách (r. 1804), dí, že Srbsko leží na západ od Bulharska a mezi Šár-planinou a Dunajem. Z jeho mapy, použité Karičem, je zřejmo, že on za východní hranici Srbska přijímá řeku Timok.

Vuk Karadžič r. 1827, ve svém zeměpisně-statistickém popsání Srbska, píše, že Srbsko zaujímá vše, co je od Šár-planiny k Sávě a Dunaji a od Staré planiny k Drinu a Limu. O »Staré Serbii« nemluví.

Dejardin r. 1853 na podkladě srbské ethnografické literatury vydal mapu Srbska. Jeho hranice v ní jdou na jih k Šár-planině, táhnou se na jihovýchodě po rozhraní vod Ibaru a na západě od Toplice a na východě od bulharské Moravy. Srbská jazyková oblast dle této mapy objímá města Bělou-Palanku, Pirot, Lěskovec, Vranji, Giljan, Preševo, Kačanik, Tetovo, Skopii, Kumanovo a j.

Prof. P. Miljukov v stati »Srbsko-bulharské poměry v makedonské otázce« uvádí, jaké názory o hranicích Srbska měli Srbi, přívrženci balkánské federace v 60. letech minulého věku. Prof. Išírkov ze stati vyjímá:

»Ještě r. 1860 Srbská Vědecká Společnost, která vydala Verkovičem sebrané makedonské písně a je označila jako »bugarski«, odepřela Miloevičovi subsidií na sebrání a vydání materiálu z Makedonie, kterou on tvrdošíjně prohlašoval za srbskou zemi.

Dimitri Stephanowitsch, Srb, vřelý přívrženec panslavistické federace, ve své brožuře »Slaves et grecs devant la Turquie« (Paříž 1861) chce pro Srby jen Bosnu a Nový Pazar. Vladimír Jovanovics ve své brožuře »Les Serbes et la mission de la Serbie dans l'Europa d'Orient« (vydané i v angličině) dí: »Ce sont les Serbes de l'Hertzegovine, de la Bosnie et de la Metoche appelés „Stara Serbie".« Srb S. S. v brožuře »Východní otázka a Srbija« (Beograd 1870) píše: »Mylně je mysliti, že v Thrakii, Rumelii a Makedonii žijí Řeci. Oni tvoří většiny jen v městech, která leží na břehu Archipelagu, ale selské obyvatelstvo je **čistě bulharské.**«

Z Bulharů o otázce psali mnozí.

Mnich Pajsij Chilandarský, první bulharský dějepisec, ve své knize »Istorija slavjanobolgarska« (r. 1762) píše: »...i odolevali (Bulhaři) mnogo krate Grekov i Rimljanov, i uzimali od nych zemlja i mesto (místo) i tako do posle uzeli vsja Thrakija i Makedonija i Ilirik neka čast. I naselili (osídlili) sja Bolgari na taja zemlja i donyně, kako sja vidit.«

Jeromonach Spiridion ve své knize »Istorija ve kratce o Bolgarskom narodě« (1792) píše: »Bolg že brat Bremuv zavojeva Trakiju, Makedoniju, Dalmaciju daže (dokonce) do Beloe more i do Rim. I toj bě (on byl) podoben otca svoego — mučitel velikij, povelě (poručil) narodovi zvatsja imenem ego Bolgare i ot to vremja nazvašasja illirici bolgari,« a dále: »Poide (přišel) Murat na Serbov i pleni serbsku zemlju i vzja gradi (města) Borč i Ravanicu v lěto 6946 (= 1438); daže (dokonce) prijde v Bolgarii izgori grad Skopija v nem mnogo duši izgorěšta, i okrestnie gradi (města).«

Archimandrit Neofit Chilandarec ve svém »Zemleopisanie« (r. 1835) píše: »Makedonija je velká oblast — určuje se na východ od Thrakie, od které se dělí řekou Mestou — k polední straně od Thesalie i Albanie — k západu od Adriinského moře — k půlnoci od Dalmacie, Bosny, Srbska a Bulharska.«

K. G. Fotinov ve svém »Obštoe zemleopisanie« (1843) na str. 108 píše: »V severní straně (zemi), blízko u srbských hranic Makedonie, je Skopija s 10.000 obyv.«

Mapa Dimitrija Hadži Russeta (Štrasburk 1843) určuje hranici mezi Bulharskem a Srbskem takto: Hranice se táhne po Timoku, běží mezi Niší a Aleksinacem, potom se vine po rozhraní vod bulharské Moravy a Nišavy. Hranici pak mezi Bulharskem a Makedonií určuje takto: Jde po rozhraní vod Strumy, Iskru a Nišavy. Hranice mezi Srbskem a Makedonií protíná bulharskou Moravu na sever od Vranje a potom běží po rozhraní vod Vardaru; na východě Makedonie hraničí s Mestou, na západě s rozhraním vod Vardaru a Bystrice a na jih s Bílým mořem.

Bulharští přívrženci jihoslovanské federace vyslovili své náhledy v resoluci, přijaté na národním shromáždění 5. dubna 1867

v Bukurešti. V ní je uvedeno: »Vzhledem k tomu, že dnešní stav věcí pudí všchny uhnětené národy v Turecku, aby učinili kroky pro své osvobození, to i my Bulhaři, žijící v Bulharsku, v Thrakii a v Makedonii, jsme se sešli, abychom věc promyslili a našli prostředky pro osvobození naší drahé otčiny.«

Cestovatelé z prvé polovice XIX. stol., kteří dali základ balkánské geografii a kartografii, vytkli jasně pohoří Šáru a Černé Gory jako severní hranici Makedonie a jako mezní linii mezi Bulhary a Srby. A stalo se tak ne omylem, jak myslí Cvijič, ale na základě staré literatury, tradic a tehdejšího stavu otázky hranic balkánských zemí a národů.

F. Pouqueville dí: »Šár-planina (Prisrendi) se jeví přirozenou hranicí Bulharska, Srbska a Ilirie« (1820). A mi Boué (1854) píše, že od Vranje se snadno vchází do Makedonie. On klade města Tetovo, Skopii a Kratovo do Makedonie a dí, že Šár-planina (Krivošija) dělí Makedonii od Albánie. A. Grisebach (1839) dí: »Do Makedonie vcházejí sandžaky Bitolja, Skopie a Kjustendil.«

A Cvijič dí: »Pojem »Stara Serbija« není tedy utvořen k vůli nacionálním pretencím a jižní hranice Staré Serbije musí býti rozšířeny i přes Šárplaninu a hlavně na oblast dnešního Kosovského vilajetu.«

Pokus Cvijičův na toto rozšíření, dí Iširkov, se neděje na základě vědeckých důkazů a není činěn na prospěch vědy, ale kryje v sobě politický záměr.

Uvedené příklady dokazují, že tvrzení Cvijiče, jakoby Skopijsko a Tetovsko nikdy nebyly počítány k Makedonii, není správné a že ještě méně je odůvodněn jeho návrh, aby obě tyto oblasti byly připočteny k Staré Serbii.

* * *

Cvijič dí: »Makedonští Slované nemají žádného národního uvědomění, necítí ani srbsky, ani bulharsky, a jsou náchylni státi se snadno Bulhary anebo Srby.«

Iširkov přiznává, že u značné části makedonských Slovanů není pevného národního cítění, protože jinak by v Makedonii nebylo půdy pro různé propagandy, protože by tam nebylo mohamedánských Slovanů, chovajících se k svým sounárodovcům křesťanům hůř, než jak to činí samotní Turci, protože by tam nebylo »patriarchistů« (k řecké církvi se hlásících) Slovanů, kteří naslouchají slovu božímu v jazyce řeckém, a protože by tam nebylo proradců, kteří pro zájmy a kaprice mění národnost i víru. Právě však Cvijič, který křížem krážem procestoval Makedonii, byl by musil poznat, kdyby byl chtěl, že větší část tamních Slovanů vřele cítí bulharsky. Tam je mnoho obcí, které často projevily divy svého patriotismu. Mnoho tamních Bulharů často demonstrovalo svou národnost nejen

vůči Řekům a Turkům, ale i vůči Srbům. Nedatuje se to teprve od doby utvoření bulharského exarchátu, ale mnohem dříve. Už nebožtík prof. M. Drinov napsal: »Makedoncem byl i Pajsij, jímž počíná historie bulharského obrození, i Kyril Pejčinovič Tetovec, autor první bulharsky vytištěné knihy, vydané v Budíně r. 1816, i Hadži Teodosij Sinaitský, otec bulharského knihtiskařství, i Hadži Joakim, daskal (učitel) Kàrčovský, který první počal tisknouti knihy, psané národním bulharským jazykem, i Neofit Rylský, patriarcha bulharských učitelů, i Christaki Pavlovič Dupničanin, i Joan Dimitrievič Ochridjanin, jeden z prvých bulharských nakladatelů v Cařihradě a mnohý jiný pracovník na bulharském národním obrození. Jakmile byla utvořena exarchie, více než dvě třetiny křesťanského obyvatelstva v makedonských eparchiích požádalo za své připojení k bulharské církvi, pro niž dříve úporně zápasilo.«

Cvijičovo ocenění národního uvědomění makedonských Slovanů je velmi elastické; nemá měřítka a je svrchovaně nejisto. Cvijič se velice klame, myslí-li, že makedonští Slované stejně rychle se mohou státi Srby, jako Bulhary. To lze říci o jednotlivcích, kteří se přestěhovali do Srbska, ale ne o široké masse lidu v Makedonii.

Podmínky pro srbskou propagandu v Makedonii byly velice příznivé; ona pracovala pod etiketou řeckého patriarchátu a tím pod svou církevní správu dostala všechny Bulhary, hlásící se k řecké církvi. Turci, kteří vedli zápas s revolučně zorganisovanými makedonskými Bulhary, podporovali Srby. Velká část bulharských učitelů a revolucionářů byla ve vleku moderního internacionalismu a nekladla pevný odpor srbské propagandě. A přes to vše, úspěchy Srbů v Makedonii tehda daleko neodpovídaly učiněným jimi obětem.

A kdybychom i na chvíli připustili, že Cvijič má pravdu (dí Išírkov), tvrdí-li, že makedonští Slované nemají národního uvědomění, lze-li je proto odloučiti od jich uvědomělých sounárodovců dle krve, jména, jazyka, historie a materiální i duchovní kultury? Lze-li nazvat rodopské Pomáky (Bulhary-poturčence), kteří nemají bulharského národního uvědomění, jen jménem mohamedánských Slovanů a postaviti je do jedné řady s bosenskými mohamedány?

Povinností Cvijičovou, který na podkladě pozorování národního uvědomění nemohl pochopiti národnost makedonských Slovanů, bylo, pátrati po faktech historie, jazyka a života těchto Slovanů. Aniž by posoudil otázku všestranně, on na základě několika jednotlivých citátů počítá, že je dokázáno, jak národní mluva kolem Skopie, Kumanova, Tetova a Gostivaru je bližší srbskému než bulharskému jazyku a že řeč ostatních makedonských Slovanů má i bulharské i srbské jazykové črty.

Prof. Alexandr Teodorov-Balan dávno již vyvrátil tvrzení, že makedonští Slované jsou na tolik Bulhary, na kolik jsou

Srby, že nejsou ani jedněmi a ani druhými a že mezi oběma tvoří zvláštní slovanskou národnost. Prof. Cvijič si měl povšimnouti Teodorových slov: »Mezi Srby a Bulhary na balkánském poloostrově dle jazyka, který v historii každého plemene je jedním z podstatných ethnografických příznaků, neexistuje dnes třetí slovanské plémě »makedonské« (a ani čtvrté »timocko-nišské«) a neexistovalo v tom to smyslu ani v dřívějších dobách, protože v historii jazyka nynějších makedonských Slovanů nelze ukázat na kladné anebo na induktivně vyvozené podklady pro podobné tvrzení.«

Srbskost jazyka u severomakedonských Slovanů Cvijič uvedl v souvislost s jazykem »Srbů« v oblasti bulharské Moravy. A to je sylogismus, jehož podklad není dokázán. Jazyk tohoto obyvatelstva nelze přijati za srbský, protože se ví, že tito obyvatelé do osvoboditelné války (1877—78) se sami nazývali a byli Bulhary, že jimi byli nazýváni celou řadou cestovatelů, Turky a dokonce i Srby (i když tito o nich mluvili, i když o nich psali). Východní Morava po věky byla zvána bulharskou Moravou a Srečkovičův pokus důkazu, že »to je čistě věcí propagandy«, byl marnou věcí. Nehledě k mapám ze 17. a 18. století, sám Srb Jerotej Račanin ve svém »cestování k městu Jerusalému« (1704) mimo jiné napsal: »Přišli jsme do bugarské Moravy.« Jovan Milenkovič v díle: »O řekách Srbska« (1866) mluví o »bugarské Moravě«, a dí, že Velký a Malý Timok pramení v Bulharsku v pirotském kadalàku. Pakrický biskup, Kyril Živkovič, vytiskl r. 1794 knihu »Žitie svjatych Serbskich prosvětitelej Simeona i Savy« a Ilarion Ruvarac o něm napsal, že »byl narozen v Pirotě v hranicích Bulharska 1730 léta«.

Rozkazem ze dne 8. února 1878 (za okupace Niše, Pirotu, Vranje, Zajčaru a Leskovce srbským vojskem!) se srbským vojákům přísně zapovídá, aby obyvatelstvo v Niši jmenovali »Bugary«.*)

Co napsal Cvijič o národním neuvědomění makedonských Slovanů, to nemá nic společného s ethnografickou vědou i vzhledem k účelu, pro který to napsal, i vzhledem k methodě, jíž při tom použil. Kdo chce prostudovat na př. národy Afriky, málo se bude zajímat o jich národní uvědomění, kterého u nich obyčejně není, ale bude chtíti zjistiti, ku kterému národu a ku kterému plemeni náležejí. To je přece jasné! Cvijič však svou úlohu nepostavil na ethnografický, ale na čistě politický princip: on chce dokázati

---

*) O zápase Pirotčanů, který vedli pro svou národnost v době mezi podepsáním sv.-štěpánského míru a berlínským kongresem, zanechal doklady někdejší můj kolega na sofijském gymnasiu, p. Simeon Christov, který do r. 1878 býval bulharským učitelem na bulharské škole v Pirotu. O tom bližší uvedu v druhé části brožury.

prý jím zjištěným nedostatkem národního uvědomění u makedonských Slovanů, že oni jsou stejně vhodným materiálem pro utvoření z nich i Bulharů i Srbů. Jeho methoda je chybná, protože se opírá jen o subjektivní chápání.

Cvijič dobře dělá, že se neopírá o historická práva, protože jimi nikdy nelze přijíti ke konci.

* * *

Pro Srby nejbolestnější stránkou makedonské otázky je okolnost, že slovanské obyvatelstvo Makedonie samo sebe nazývá Bulhary, že tímto jménem bylo nazýváno starými cestovateli a svými sousedy: Řeky, Turky, Rumuny, Albánci a dokonce i Srby. A první prací srbských spisovatelů, jakmile počali přesvědčovat i svůj národ i cizí svět, že makedonští Slované, kteří sami sebe nazývají Bulhary, nejsou Bulhary, bylo, objasniti jedním či druhým způsobem onen podivuhodný zjev: **Srbi, aby sami sebe nazývali Bulhary.**

Strečkovič první uvedl a Veselinovič (1880) doplnil výklad, který nekriticky přijali za svůj všickni srbští literáti a který zní:

1. Jméno »Bugarin« v Makedonii nemá nic společného s jménem »Bulhar« v bulharském knížectví; jméno poslední vzešlo z jména Volhy a první ze slova vulgaris (sprosťák, sedlák).

2. Protože Srbi byli bojovní, k spiknutí náchylní, Turci neměli v lásce jich jméno, a proto makedonští Slované ze strachu před Turky se nazývali »Bugary«, což znamenalo pokornou raju.

Cvijič se připojil k tomuto výkladu. (Jak to učinil, již víme!) A šel dále a napsal: »Přijdete-li na návštěvu k makedonským Slovanům, kteří jsou prostí, oni tuto prostotu vysvětlují, díce: »asla Bugary« (opravdoví Bulhaři = prostí lidé). Oni o každé prosté věci říkají, že je »bugarskou rabotou«. Chce-li Makedonec říci, že někdo mluví a myslí prostě, dí »prikažuva kaurski«, »prikažuva bugarski«. Cvijič dokonce slyšel mluvit o zvrhlé pšenici, že se »pobugarila«.

Cvijič však se neshoduje se Strečkovičem a jinými v tom, že by jméno »Bugarin« v Makedonii bylo vzešlo ze slova vulgaris a sám dí: »V době bulharského panství, hlavně za doby značné bulharské moci za cara Simeona v X. století makedonští Slované se jmenovávali politickým jménem »Bulhaři« a svou zemi bulharskou. Nepochybně toto politické jméno počal přijímati i národ tak, jak se to děje i v dnešní době v podobných případech.« Zdá se, že Cvijič, který dříve dával tak naivní výklad jménu »Bugarin« v Makedonii, sám se zachvěl nad těmito svými slovy, protože hned dodává: »Naproti tomu dr. V. Čerič tvrdí, že „od nejstarších dob do počátku 19. věku není ani jednoho dokázaného příkladu, že by se byli makedonští Slované sami nazývali „Bugary", anebo svůj jazyk „bugarským".«

Nutno však odpověděti na první (naivní) výklad Cvijičův: Makedonský Slovan se nazývá Bulharem. Tak ho nazývá každý jeho

soused. Toto jméno neoznačuje raju a pokorného člověka, protože Makedonec se jím nazýval i tehda, kdy panoval nad Řeky, Albánci, Rumuny i Srby. Ono neznamená sprosťáka, sedláka, protože se jím Makedonci nazývali i tehda, když stáli na vysokém společenském stupni. Je-li kdesi v Makedonii dnes toto jméno synonymem sprosťáka a raje, není to důkazem, že by neoznačovalo národnost, že není ethnickým, ale ukazuje to jen na nízké kulturní a špatné politicko-sociální postavení makedonského Bulhara. Uznal-li Cvijič, že toto jméno v Makedonii datuje se z dob cara Simeona, musil přece věděti, že tehda jistě nebylo synonymem sprosťáka a raje, ale že bylo jménem národa, nebo plemene, anebo aspoň jménem politickým. A zejména toto jméno se uchovalo až po dnešní dobu. Cvijičova methoda by dala stejnou ethnickou hodnotu i jménu »Bulhar« v knížectví (dnes ovšem carstvu), protože výraz »bàlgarská rabota« je tam výrazem obyčejným. V Bulharsku však je slyšet i výrazy: »srbská rabota« a »ruská rabota«; používá se jich vždy, chce-li se jimi ukázat na záporné črty těchto dvou národů.

Cvijič by se byl velice snadně přesvědčil, že jeho theorie o neethničnosti jména »Bulhar« je mylnou a nevědeckou, kdyby se jen byl pokusil o vyvození konsekvencí a určil, pokud vůbec jméno »Bulhar« je ethnografickým a kde počíná ztrácet svůj význam.

Není pravdivým výrok Cvijičův, že od zavládnutí Makedonie v 13. věku Srby makedonští Slované rychle přijali jméno »Srb« a že politické jméno »Bulhar« u nich vymizelo, třeba by ten výrok podepíral tvrzením, že Dušanův zákon neobsahoval jména »Bulhar«, ačkoliv v něm dal místa jménům »Řek, Vlach (Rumun), Albánec, a dokonce i Sas«. Dost možno, dí Iširkov, že Dušan tím prováděl touž politiku, k jaké se dnes Srbi znovu přichýlili popíráním bulharské národnosti v Makedonii.

Turečtí dějepisci často citují ferman Murata I. z r. 773 od egiry (1371 po Kr.), jímž tento sultán dal Lalašachinu rozkaz, aby se zmocnil »bulharské země, nad kterou panuje bulharský kníže Konstantin v Kjustendilu«. Do staré pamětní knihy pšinského kláštera sv. Prochora Konstantin se zapsal: »Rab Božij Kostadin vojevoda Bàlgarskij.«

R. 1474 mniši kláštera sv. Jakima Osigovského sbírali v Dubrovníku almužnu a dubrovnická rada jim udělila podporu 20 perperů pro jich bulharský klášter (záznam zní: »...elemosinam monasterio Sancti Joachim partium Bulgarie«).

Rytíř Arnold von Harf r. 1499 cestoval severní Makedonií a napsal: »...»...tzoigen wir ouer eyn groiss wasser Wardar geheisschen, dan kumpt man in die ander Bulgarie, alles dem turcksche keyser underworffen.«

Turecký historik Saadedin ze XVII. století (rukopis v Sof. nár. bibl.) zemi Konstantina nazývá »bulharskou zemí« a o Konstantinovi dí, že »panoval v Bulharsku«.

Jsou i jiné dokumenty, které uvádí Iršikov, a všechny hudou stejnou píseň o bulharskosti Makedonie.

Cvijič dále tvrdí, že srbské jméno se udrželo v Makedonii možno pevněji než bulharské ještě i v XVI., XVII. a XVIII. století. To vyvozuje z okolnosti, že popové, mniši a jiní lidé ze soluňského okolí, z Kosturu, Ochridu, Kratova a Skopie putovali do Ruska a tam sbírali podpory pro kostely a kláštery a že vždy tam říkali, že »jsou Srby aneb ze srbské země«. Toto tvrzení je v knize Čeriče »O srpskom imenu u Staroj Srbiji i u Makedoniji«, ale v knize »Snošenija (styky) Rossii s vostokom po dělam cerkovnym« (1858, 1860), z které čerpal Čerič, nalézáme, že tito popové, mniši a lidé z jednoho a téhož místa tu říkali, že přišli ze srbské a tu že přišli z bulharské země a že tak říkali dle toho, co se jim zdálo prospěšnějším. Ostatně kniha »Snošenija« není vydána kriticky: neopírá se o listiny, jaké s sebou nosili tito sběratelé podpor, ale poznámky písařů, kteří zapisovali do knih zemi žadatelů tak, jak ji znali. V 16. a 17. století Srbi měli svůj partiarchát, který udržoval styky s Rusy a proto srbské jméno tehda všem Rusům a nejen oněm písařům bylo známo jako jméno balkánských Slovanů.

Ostatně »Snošenija« obsahují i rozpory. Na str. 158 (II. díl) se dí, že »archiepiskop Avram je ot serbskoj zemli iz goroda Achridona« a už na str. 159 je vytištěna listina ze dne 6. března 1635, podepsaná všemi metropolity ochridského arcibiskupství a v ní je uvedeno: »...nas Archiepiskop svjatoj Justinianii, Ochridskij i vseja Bolgarskija strany Gospodin Avramij«. I na jiných místech v knize »Snošenija« se často mluví o Makedonii jako bulharské zemi. Čerič ovšem si vybral z knihy jen to, co se mu hodilo do krámu.

Cvijič pro své tvrzení se dovolává i svědectví Hadži Kalfy, patriarcha Bukiče a jeroteje Račanina.

Hadži Kalfa (1731) však vzpomíná Srbů jenom zároveň s Rumuny a Řeky v jedné soluňské vesnici a smíšenců Srbů v Kosturském kadaláku, a mluví o Bulharech v městech, vesnicích a pokrajinách.

Srbský patriarch Vasili Bukič (1771) vzpomíná Srbů a Bulharů v debàrském kraji (Rěkalija), v Kjustendilsku a ve Skopijsku, ale mluví vůbec o Makedonii jako zemi, obydlené Bulhary. A tento patriarch o Sěresu napsal: »...v nemže domov tureckich bolše dvadesjat tysjašt naoditsja, k tomu est i christianstva Grekov i Bolgarov do tysjašta domov, mjesto ubo slavnoe, i v nim Turki mnogo bogatie, pročee že derevna Bolgare i Turki, no kak Bolgarov mnogo bolše Turkov, tak vo vsem Makedonii vsi turki Bolgarskij iazyk imějut.« O Ochridu dí: »...v nem nachoditsja i Grekov no bolšaja (větší) čast Bolgari i Vlachi.«

Jerotej Račanin, který mluvil o živých srbských tradicích v Ovče poli, napsal (1704): »I paki dojdosmo u Velez grad Bugarskyj a Turci zovu Kjuprilija.«

Proti tvrzení Cvijiče Iširkov cituje hojnost i jiných pramenů, které toto tvrzení porážejí. Jsou to: »Soluňská legenda čili Slovo Kyrila Filosofa«; A. Bonfinius (z XV. st.); Louis des Hayes (1621); Řek Meletius (1728); T. Pouqueville (1798, 1799, 1800 et 1801); Srb Isidor Nikolič (1843); Edward Brown (1673).

R. 1557 za pomoci poturčence Mehmeda Sokolooglua od ochridského arcibiskupství byly odštípeny Skopijská, Kjustendilská a Samokovská eparchie a byly přiděleny k obnovené Pečské patriarchii. Ježto jich obyvatelstvo bylo bulharské, patriarch Gerasim již r. 1580 nesl titul: »archiepiskop Pekski i patriarch vsěm srbliem i blàgarom i sevěrnim stranam«. I jiní pečští patriarši tento titul zachovali.

V knihovně srbské královské akademie v Bělehradě Iširkov viděl rukopis, zaregistrovaný pod č. 102. Bylo to rozdělení tureckého carstva na vilajety počátkem XIX. století. A v tomto rukopise jako bulharské vilajety jsou označeny: Silistrenský, Vidinský, Nišský (do něhož vcházely Kuršumlija a Lěskovec) a Skopijský!

Turci vydobyli Makedonii na srbských knížatech jako bulharskou zemi a vždy nazývali a nazývají makedonské Slovany Bulhary.

Evlie Čelebi cestoval po Makedonii r. 1660. Ve své knize »Sijachat-name« často mluví o Bulharech v Makedonii a všude přesvědčuje, že dobře rozeznává Bulhary od Srbů. O Prilepu napsal: »Zde vůbec se mluví bulharsky, protože všichni křesťané jsou Srby a Bulhary.« O Skopii mimo jiné napsal, že má bulharský a srbský kostel, že však v posledním je i latinská bohoslužba (to by svědčilo, že tento kostel byl katolickým).

V sultánských fermanech z r. 1679 se mluví o stížnostech raji bulharského plemene (bàlgar-tajfasa) z nahií Kumanovské a Kočanské.

Iširkov uvádí četné citáty ze starých byzantinských spisovatelů, z historie církve v Makedonii a z jiných pramenů a všude v nich Makedonie je uvedena jako bulharská zem a její slovanské obyvatelstvo jako bulharské.

Cvijičova theorie (vlastně Veselinovičova, ježto ji Cvijič převzal od Veselinoviče) hlásající, že srbské jméno bylo zkompromitováno před Turky a že makedonští Slované, ačkoliv byli Srby, se jmenovali Bulhary jen proto, aby se vyhnuli hněvu Turků, není věru vědeckým počinem, třeba by Cvijič prohlašoval, že je psychologicky jasnou, že »nije ga potrebno primerima (příklady) dokumentirati«. Ona je plodem politického a spekulativního šovinismu. Iširkov trefně ji poráží následujícími slovy: »Mně se zdá naopak, že takové tvrzení nejen není jasně psychologickým, ale že není potvrzeno ani historicky. Národové vždy bývají nadšeni junáctvím. Chrabrý

národ okouzluje. Řecké jméno nabylo největší úcty v turecké říši, když bylo povstáním nejvíce zkompromitováno.«

Iširkov trefně dí: »Jak se dá potom vysvětliti srbské jméno Srbů v Kosovu, Metochii a v Novém Pazaru? Vždyť tam žili mezi srbskou Černou Horou a srbskými zeměmi království a jich jméno muselo býti stejně zkompromitováno před Turky? Proč i oni nezměnili své jméno, aby se vyhnuli hněvu Turků? Či snad lze připsati nějaké kouzlo Šár-planině?«

Otázka bulharského jména je velmi jasná a historickými fakty je dokázáno: 1. Toto jméno se přeneslo na makedonské Slovany od mizijských Bulharů, kteří ještě za dob Kruma přišli do severní Makedonie a kteří za Borisa a Simeona opanovali celou tuto zemi. Utvořená starobulharská literatura byla společnou všem Slovanům širokého bulharského carstva a stejně se rozvíjela ve východním Bulharsku a u břehu Prespenského a Ochridského jezera. Společný literární a církevní jazyk a společná historie během čtyř století v hranicích Bulharska, Thrakie a Makedonie utvořily jediný národ, který se jmenoval bulharský a jehož zem nosila jméno bulharské země, Bulharska.

2. Když Srbi opanovali Makedonii, našli ji hustě obydlenou bulharským slovanským plemenem, které již mělo svůj jazyk a svou historii. Je velice riskantním mysliti, že by za krátké doby srbského panství nad Makedonií, která si uchovala, třeba že v zmenšeném rozměru, své bulharské arcibiskupství v Ochridě, bulharské slovanské obyvatelstvo mohlo přijati srbské a vymazati své bulharské jméno, jež neslo již mnoho věků. Národní vlivy ve středověku si nesmíme mysliti tak mocné, jako jsou dnes, kdy školou, vojenskou službou, živým spojením (komunikací), bohatou literaturou, každodenními časopisy a j. se v krátké době činí divy. Srbští kolonisté, kteří se přestěhovali do Makedonie, buď jako vojáci, správcové a jiní, záhy se v masse makedonských Bulharů přenárodnili spíš, než by byli sami mohli posrbštiti tyto Bulhary.

XIX. století bylo věkem nacionálního uvědomění. Idea, že pojem národ se nekryje s pojmem víry a státního příslušenství, už koncem XVIII. století zapadla na balkánský poloostrov. S probuzením makedonských Slovanů se probudilo i jich národní uvědomění a vztyčilo se i jich národní jméno.

Úplně bezpodstatnou je myšlenka, která se často nadhazuje, že exarchie utvořila v Makedonii Bulhary a pravdou je opak: Bulhaři v Makedonii utvořili bulharskou exarchii!

* *
*

Cvijič myslí, že ethnografické mapy Šafaříka, Bouéa, Lejeana, Mackenza a Irby, Bradaška, Petermanna, Kieperta, Weiganda a jiných jsou nesprávny a že nejsou ani jazykovými a ani ethnografickými, ježto autoři neznali slovan-

ských jazyků a své mapy vypracovali jen na základě fakta, že makedonští Slované sami sebe nazývali Bulhary a že tak je jmenovali jich (autorů) turečtí anebo řečtí průvodčí. Myslí, že stejně mylně jsou vypracovány i detailní statistické tabulky. Považuje za přesvědčivě dokázáno, že je absolutně nemožno rozdvojiti národní massu makedonských Slovanů na ethnické Srby a na ethnické Bulhary. Bylo by prý možno vyznačiti jen přívržence bulharské, srbské anebo řecké strany mezi makedonskými Slovany, a to prý by nebylo vědeckým, ethnografickým, ale partisánským badáním. Ukazuje, pro illustraci odporů v statistikách makedonského obyvatelstva, na práce několika autorů, kteří stojí na tureckém, jiní na bulharském, druzí na řeckém a ostatní na neutrálním hledisku.

On chce znehodnotiti cizí ethnografickou literaturu o Makedonii, tu, která je na prospěch Bulharů a která v prvé polovici minulého století utvořila přesvědčení, že makedonští Slované jsou Bulhary, tvrzením, že cestovatelé té doby neznali jazyka slovanského obyvatelstva a že ve svých ethnografických náhledech podléhali klamu jen na podkladě jména »Bulhar«, které dle Cvijiče nemá ethnografického významu. Tu bylo na místě, aby Cvijič konsultoval i slovanskou literaturu a hlavně srbskou (před r. 1868), které v této otázce přece nemůže popříti kompetenci. On však se tomu vyhnul, spokojiv se ukázáním na Šafaříka, jako na vinníka ethnografických názorů ruského slavisty Grigoreviče, který svým cestováním po Makedonii přišel k přesvědčení, že makedonští Slované jsou Bulhary.

Iširkov souhlasí s Cvijičem, že nelze rozdvojit obyvatelstvo jednoho města anebo vesnice v Makedonii na Bulhary a Srby, a protože nenalézá podkladu pro nějaké třetí slovanské plémě na balkánském poloostrově, přichází k vývodu, že takové obyvatelstvo je bližší buď Bulharům, anebo Srbům, či že je buď jen bulharské anebo jen srbské. Nemůže uznati, že by ku př. polovice místního (nepřestěhovalého) obyvatelstva Kumanova byla bulharská a druhá — srbská, že jeden bratr tam je Bulharem a druhý Srbem. Tu zjevně by musily býti strany, které by ve dví dělily jedno a totéž obyvatelstvo, které je celé buď jen bulharské anebo celé jen srbské.

Jen ethnografické badání, které musí býti přísně vědecké a státi nad partisánskými a politicko-hospodářskými zájmy, může určit, kterému národu, zda bulharskému, či srbskému patří makedonští Slované.

Jméno »makedonští Slované«, jakým Cvijič nazývá makedonské Bulhary, v literatuře není nové. Jedni je přijali proto, ježto se nemohli orientovati v hromadné šovénské literatuře o Makedonii, jiní z touhy sehráti smírčí úlohu mezi Bulhary a Srby, a třetí z čistě politických ohledů. Často i úleva v statistickém sčítání makedonského obyvatelstva tu rozhodovala.

Makedonští Slované, jak z dříve uvedených důkazů je zřejmo, v 10.—13. století se pocifovali Bulhary stejně tak, jako oni z dunajského Bulharska a z Thrakie, a měli tehda své národní uvědomění.

Byzantijští a západoevropští spisovatelé, kteří žili v 11. a 12. věku, jako Michail Peela, Kekavmen, Nikolica, Nikifor, Briennij, Anna Komina, arcibiskup Teofilakt, Joan Skilica, Georgi Kedrin, Zonara, Godfried Melaterra, Raimund Agilský, Robert Monach, Petr Tydebolld, Vilhelm Pirski a jiní, z nichž mnozí procestovali Makedonii, jednohlasně ji nazývají bulharskou a její obyvatelstvo bulharským. Staré norvéžské »sagy« (pověsti), v nichž se mluví o pochodu norvéžských křižáků balkánským poloostrovem r. 1154, nazývají Makedonii »Bulgaralandem«. V starých skandinávských písních, opěvajících prince Harolda, který pomáhal r. 1040 Byzantijcům v potlačení makedonského povstání, tento je nazván »Bolgarabrennir«.

Není však hlavním u věci to, co psali tito staří spisovatelé (Iširkov přináší z nich četné citáty, dokazující bulharskost staré Makedonie), důležitějším je věděti, co se tam dělo v XIX. věku, který je nejsměrodatnějším pro dnešní stav národního uvědomění makedonských Slovanů.

Popud k obrození těchto Slovanů v druhé polovici XVIII. století a na počátku XIX. věku dali Řeci a Srbi, kteří, postaveni do mnohem příznivějších podmínek než Bulhaři, dříve se obrodili. Prvními bulharskými buditeli byli oni ze Samokovské a Skopijské eparchie. Pracovali na podkladě činnosti otce Pajsiho. Obrozovací snaha potom se zjevila ve všech bulharských krajích. Srbi ignorují tuto dobu a kryjí se za slovy »bulharská propaganda« a »bulharská exarchie«. Bulhaři nezapírají tuto propagandu pro probuzení bulharskosti v různých krajích jejich otčiny; pomáhali jí však jen svým. Bohatší spolky v Thrakii a v dunajském Bulharsku často posílávaly peníze, knihy a církevní potřeby chudým makedonským obcím a v novější době Bulhaři mnoho peněz věnovali na osvětové účely v Makedonii, ale tato uvědomělá činnost pozdě byla podniknuta, teprve po letech šedesátých minulého století, když už Srbi počali v těchto bulharských krajích rozvíjeti svou propagandu.

Cvijič nedává ceny svědectvím západoevropských cestovatelů po Makedonii, ježto prý neovládali slovanské jazyky, ale nemůže totéž říci o Rusech Grigorevičí a Hilferdingovi, kteří jako slavisté byli kompetentní v oblasti slovanské filologie. A oba cestovali po Makedonii (první r. 1844 a druhý r. 1857), tedy v době, kdy tam ještě nebylo žádné bulharské propagandy, kdy ještě neexistovala makedonská otázka mezi Bulhary a Srby, kdy ještě nebylo bulharských biskupů a učitelů a srbských i bulharských agentů v Makedonii, kteří nyní svými rozmluvami uplatňují svůj vliv na cestovatele. A oba tito slavisté mluví

vždy, kdykoliv vzpomínají makedonských Slovanů, jen o Bulharech. Hilferding dokonce zaznamenal i vliv bulharského jazyka v Prizrenu.

Kde se projevuje národnost makedonských Slovanů v minulém věku a dnes? Odpověď, kterou dává Iširkov, zní:

1. Za turecké poroby před r. 1878 tito makedonští Slované svou zeměpisnou polohou stáli stejně blízko i k dunajskému Bulharsku a Thrakii, jako k Staré Serbii, ale oni spoutali svůj osud ne se Srby z turecké říše, ale s Bulhary. I dnes (psáno r. 1907), kdy Makedonie a Stará Serbie jsou v stejném poměru k Turecku, nemají mezi sebou nic společného mimo administrativní dělení v Kosovském vilajetu. Snaha Srbů, spoutati v poslední době Starou Serbii s Makedonií, je tendenční a zasluhuje pokárání, protože mezi oběma (oblastmi) v pravdě neexistuje žádný kulturně-politický svazek.

2. Makedonští Slované vedli zápas pro církevní svobodu a pro bulharskou národní církev bok po boku s Bulhary z dunajského Bulharska a z Thrakie.

3. Protože tři čtvrtiny makedonských Bulharů náležejí k bulharské církvi (jiní se hlásili k řeckému patriarchátu), tvoří bulharské obce, mají bulharské školy, před úřady se představují jako Bulhaři, vzdor silnému pronásledování se všech stran.

4. Makedonští Bulhaři udržují mnohem těsnější svazek s bulharským knížectvím, než se srbským královstvím, třeba že hlavní cesta k svobodným státům, Srbsku a Bulharsku, — cesta Soluň—Skopie—Niš — vede státem prvním, Srbskem; makedonští Slované se pociťují mnohem více jako doma v Bulharsku než v Srbsku. Statistika makedonských emigrantů v Bulharsku a v Srbsku vykazuje ohromný rozdíl. Jen v Sofii počet obyvatelů, narozených v Makedonii, převyšuje číslo 10.000.

5. Makedonská revoluční organisace, jakkoliv chtěla býti internacionální, zůstala bulharskou, protože obyvatelstvo, které ji podporovalo, bylo bulharské. Turci to věděli nejlépe a vším dokázali, že správně pochopili národnost makedonských Slovanů.

Jméno »Bulhar« u makedonských Slovanů není přezdívkou a není jménem úštěpku, jakým je ku př. název »Šop«, »Torlak« a j., protože žádné obyvatelstvo samo sebe nenazývá přezdívkou a úštěpkem; tak bývá nazýváno jen sousedy.

Makedonští Slované v X. století přijali národní i státní jméno »Bulhar« a uchovali si je v tomto smyslu podnes. Důkazy Srbů, že makedonští Slované za krátkodobého panství Srbů nad Makedonií změnili své bulharské jméno, jsou slabé, a na faktu, že makedonští Slované jsou Bulhary, ničeho nezmění.

Bulharská národnost makedonských Slovanů se ještě více projevuje v jich duchovní i materiální kultuře a hlavně v jich jazyce. Na důkaz toho Iširkov cituje slova, jak dí, »jednoho přednějšího slavisty«, posuzujícího jazyk makedonských Slovanů. Dí: »Prof. dr. L. Niederle, znamenitý slavista a národovědec, prozkoumav nej-

pečlivěji a nestranně ohromnou literaturu o makedonské otázce, přišel k následujícím vývodům: 1. Že z historie mohou Srbi i Bulhaři čerpati stejná práva na Makedonii; 2. že národopisně Makedonie stojí stejně blízko s jedné strany k Srbsku a s druhé k Bulharsku, a že zvláště makedonská »Slava« není výjimečným kriteriem srbskosti země, a že 3. naopak dle jazyka ji musíme připojiti k Bulharsku a ne k Srbsku. To je dnes výsledek, ke kterému přišli přední politicky nezaujatí slavisté, jako Jagič, Oblak, Jireček, Lavrov, Kalina, Florinský, a ten musí býti direktivou objektivnímu vzdálenému pozorovateli, který sám nemá totoho stupně linguistického vzdělání, aby si mohl utvořiti samostatnou dedukci.«

Iširkov dále uvádí, jak Niederle cituje při tom následující Oblakův výrok v Jagičově Archivu XVI, 313: »Angefangen vom Grigorevič bis auf Kalina und Lavrov wurden die macedonischen Dialecte im Grossen und Ganzen — bis auf vereinzelte Ausnahmen — zum bulgarischen Sprachstamme gerechnet und bei unserer heutigen Kenntnis derselben gibt es wohl kaum einen ernsten Forscher, der diesen Zusammenhang in Abrede stellen würde.«

* * *

Rozdíl mezi srbskou a bulharskou literaturou o Makedonii je velmi velký. Bulharská vykazuje velkou jednotu a jednomyslnost, a srbská zaráží svými rozpory.

Všichni Bulhaři mají o hranicích Makedonie stejné mínění, ale v Srbsku každý spisovatel ukazuje na hranice jiné. Tento rozdíl je faktem, který zle mluví o podkladech, na nichž Srbi budují své výrody, a o cílech, za jakými vykládají makedonskou otázku.

Stojan Novakovič ve svých četných pracích přijímá Šárplaninu a Černou Horu za severní hranici Makedonie a nazývá Skopii »středem severní Makedonie«, Cvijič odlučuje Skopijsko a Tetovsko od ní a Iv. Ivanič klade severomakedonskou hranici na jih od měst Velesu, Prilepu, Bitolje, Ochridu a jiných.

Bulhaři již od doby Pajsiho (1762) až podnes píší úplně souhlasně, že Makedonie je bulharskou zemí, že její obyvatelé jsou Bulhary, ale v Srbsku před r. 1868 nikdo ještě nemluvil o Srbech v Makedonii; když v tom ohledu se Milojevič a Strečkovič vytasili se svými prvními pokusy, všude se jim každý Srb vysmál a oni všude v Srbsku narazili na odpor.

Teprve utvoření bulharské exarchie (1870) a hlavně nové politické rozdělení balkánského poloostrova po berlínském kongresu (1878) probudily u Srbů myšlenku na jejich práva na Makedonii. Nová cesta Niš—Leskovec—Vranja—Skopie—Soluň dala srbské politice směr na jih, k Egejskému moři. Historická ethnografická literatura započala Milojevičem a Strečkovičem,

kteří první prohlásili makedonské Slovany za Srby; nabývala stále nových a nových přívrženců a spolupracovníků, kteří stále rozšiřovali hranice Srbska. Čím více se horšil vnitřní stav Srbska, tím více vlády podporovaly šovénské proudy v národě. Do té doby spadají knihy M. Veselinoviče, P. Strečkoviče, St. Protiče. V r. 1885 byly pořádány meetingy v Bělehradě, v Niši a ve Vranji. Vášnivě na nich mluvili K. Badžovič, P. Strečkovič, M. Milojevič, archimandrit Sava a j.; všichni upírali nejen historická, ale i ethnografická práva Bulharů na Makedonii. V letech 1887 až 1890 byl založen spolek »Sv. Sava« v Bělehradě a nový sborník »Bratstvo«, jež byly v službách srbské propagandy v Makedonii.

Srby posedla velká nervosnost; idea srbské Makedonie a Staré Serbie v hranicích Dušanova carstva vnikla do všech vrstev národa; časopisy byly přeplněny statěmi o makedonské otázce a oplývaly nenávistí k Bulharům. Srbský šovinismus v literatuře nabyl svého vrchu v publikacích S. Gopčeviče. Proti nim se vyslovila celá řada proslulých učenců: Florinský, Niederle, Jagič, Murko, Kočubinský, Bašmakov, Tomášek, Miljukov a jiní. Jagič o Gopčevičově knize napsal: »Schade um das schöne Papier und den schönen Druck — die beiden „gediegensten" Seiten des Werkes!« Vyšla: »Ethnografická mapa srbských zemí velikoškolské mládeže« (1891). Tato mapa, v níž srbskou barvou je pokryta celá Makedonie, západní část Bulharska i Thrakie (do řeky Iskru a k Ichtimanu!), vyšla r. 1893 ve francouzském vydání pod redakcí universitního profesora Milana Andonoviče.

R. 1898 dr. Milovanovič počal hlásat, že turecké panství zahladilo každé bulharské a srbské národní uvědomění a že Makedonci stejně snadno se mohou státi i Bulhary i Srby.

Politickým cílem Srbů je získati Soluň (píše Iširkov r. 1907), aby mohli nabýti hospodářské nezávislosti, a proto jsou ochotni rozděliti se o Makedonii i s Řeky i s Bulhary. Je charakteristickým zjev, že i ti Srbi, kteří tvrdí, že celá Makedonie je srbská, dobrovolně odstupují větší část »své země« sousedům, pustí-li je tito podél řeky Vardaru k Soluni. Napřed učinili nabídku Řekům, slibujíce jim jižní Makedonii. Řeci nabídku zamítli a Srbi hned r. 1897 učinili Bulharům návrh na rozdělení Makedonie; nabídli Bulharům velkodušně východní část Makedonie, basin Strumy. I Bulhaři nabídku zamítli, stojíce na nedělitelnosti Makedonie. Bulharský poslanec Chr. Slavejkov 13. prosince 1898 interpeloval ve sněmovně bulharskou vládu ohledně srbského oficiálního návrhu na rozdělení Makedonie. Tehdejší ministerský předseda Stojilov odvětil: »Na srbský oficiální návrh jsme odpověděli, že ve svém zájmu nesčítáme dobrým rozdělení dědictví, které není naším. Zde existuje turecká říše a my jsme vasalem Turecka. Můžeme jenom udíleti rady, aby bylo učiněno to, co bude prospěšno i Srbům i nám, ale nemůžeme děliti cosi, co není v našich rukou. Zamítli jsme ten návrh. Stojíme dnes

na té půdě, že chceme, aby byla dána Makedonii autonomní práva, protože je to v zájmu všech sousedních států, Srbska, Řecka, Bulharska a turecké říše.«

Iširkov na konci své knihy dí: »Jakou cenu může míti srbská ethnografická literatura, která ve 40 letech, polovici to lidského života, vykazuje tak velkých proměn ve svých základech: do r. 1868 uznávala makedonské Slovany za Bulhary, do r. 1898 za Srby a od té doby podnes je nepovažuje ani za Bulhary a ani za Srby, ale za lid bez národnosti, bez uvědomění a beze jména.

Jakou morální sílu může míti srbská politika v ohledu na Makedonce, je-li hotova rozděliti se o ně i s ďáblem, jen když by Srbi přišli k Egejskému moři?

Nejhroznější věc v srbské literatuře o Makedonii však hnízdí ve snaze, maskovati politickou tendenci prý »vědeckými pracemi o ethnografii makedonských Slovanů«.

Cvijič se opírá o fakt, že makedonští Slované, přišlí do Srbska, rychle se stávají Srby a přišlí do Bulharska Bulhary, a že se i lehce pořečťují. Iširkov to přiznává. Ví, že mnoho agitátorů pro nesplněné ambice přeběhlo z bulharského do srbského tábora, ale dí, že jsou to jen ojedinělé případy, z kterých nelze soudit na celé víc než milion čítající obyvatelstvo. Nad Makedonií střídavě panovali různí národové. Ona je obydlena nejpestřejším obyvatelstvem. V ní se křižují zájmy mnoha států, a vychovala národ, u jehož jednotlivých členů se lze často setkati se zkaženými povahami, ale massa naroda se zachovala čistá.

Cvijič často cituje jednostranně historickou literaturu. Dovolává-li se starých map, které slouží jeho účelu, ignoruje jiné, které dokazují pravý opak. Použiv prací Hadži Kalfy, Bukiče a Račanina, vybral si z nich to, co ukazuje, že jméno »Srb« se udrželo v Makedonii i v XVI., XVII. i v XVIII. století, ale úplně pominul mlčením toho, co v těchto pracích autoři určitě uvedli o Bulharech. Nesprávně a spekulativně citoval Kariče, dokonce i s falešným udáním stránky jeho knihy. Potom ovšem každý, kdo blíže nezná příslušnou literaturu, které se dovolává Cvijič, snadno by přijal Cvijičem z ní kategoricky vyvážené vývody.

Tam, kde Cvijiči chybí fakta, uchyluje se k psychologii. Taková methoda však není spolehlivou a vzniklé z ní vývody nemají ceny. Jeho dílo je v historicko-methodickém ohledu velice slabé; nemá povahy ethnografické práce a spíše představuje brožuru zjevné politické tendence.

IX. Další vývody N. S. Deržavina.

Deržavin, opíraje se o uvedené nesčetné důkazy o bulharskosti Makedonie dí, že někteří srbští učenci (jako Andonovič) se snaží vymazati Makedonii ze zeměpisné mapy, že jiní (jako Cvi-

j i č) aspoň chtějí zúžiti její hranice, a nazývá tyto jejich pokusy »atentátem s nedůstojnými prostředky«.

V dalších svých výkladech D e r ž a v i n dí: Makedonie představuje úplně určité území, uzavřené na východ řekou Mestou, na jih řekou Bystricí, Ochridským jezerem, na severozápad hornatým hřebenem Šár-planiny, na západ a na sever bulharskou Moravou. Jakýchkoliv chytrostí by používali Srbi pro denacionalisaci její, makedonský Bulhar nikdy nezapomene, že opravdové hranice jeho uhnětené otčiny jsou právě uvedené.

Srbi v čele s prof. C v i j i č e m tvrdí, že jméno »Bugarin«, jakým samo sebe nazývá makedonské obyvatelstvo a jakým je nazývají i jeho sousedé Řeci, Albánci, Turci a Srbi, nepředstavuje skutečné jméno národa, t. j., že nijak nenese ethnické povahy, ale že uzavírá v sobě s jedné strany pojem prostého života a s druhé strany pojem pracovní národní massy, která mluví slovansky.

Předem je zajímavo poznamenati, že makedonští Slované se nenazývají pouze jménem »Bugarin«, že ale v některých místech používají i jiných forem toho jména, jako na př. »B o l g à r i n« (ves Lobanica) v jižní Makedonii, »B u l g à r i n« (v městech Nevrokopu, Sěresu, Petriči) ve východní Makedonii, »B ó g a r i n« (v městě Rěsenu) v západní Makedonii u Ochridského jezera, a konečně i »B u g à r i n« v Kukuši.

Prof. dr. J. Š i š m a n o v přišel k úsudku, že jméno »Bugarin« má srbskou formu — protože v dnešním srbském jazyce souhláska **l** je vždy nahrazena hláskou **u**; na př. vuk (staroslov. vlъk) — a že toto jméno zůstalo u makedonského obyvatelstva z epochy Dušanova panování (XIV. století). Tomu nasvědčuje ta okolnost, že forma »Bugarin« se dnes používá v Makedonii i v oněch nářečích, v nichž v jiných slovech není oné srbské záměny souhlásky **l** hláskou **u**. Jedním slovem: tento nesouhlas oné formy s všeobecným fonetickým uspořádáním mluvy bez každé pochyby ukazuje na to, že tato forma není místního původu, že ale představuje jazykový zbytek známé historické minulosti; přítomnost tohoto slova v jiných makedonských mluvách, ale ve formě, která harmonuje se společnou konstrukcí mluvy (Bògarin, Bolgàrin, Blàgarin), na to ukazuje bez každé pochyby. Výklady prof. C v i j i č e, C e m o v i č e, B e l i č e a j. o původu termínu »Bugarin« a jich ubezpečování, že prý makedonští Srbi ze strachu před tureckým pronásledováním se počali nazývat »Bugary«, jsou násilné a nepravděpodobné; »jsme povinni z celé své duše protestovati proti této profanaci národního slova, která připisuje makedonskému obyvatelstvu fakta, nikdy nebývalá v historii lidstva . . .«.

Do 60.—80. let minulého století v Srbsku panovalo přesvědčení, že obyvatelstvo Makedonie je b u l h a r s k é a srbští spisovatelé do této doby za oblasti starého Srbska kategoricky považovali jen B o s n u, H e r c e g o v i n u, N o v o-P a z a r s k ý s a n d ž a k a M e-

tochii. Ale v prvé polovici let šedesátých vedle tohoto přesvědčení v Srbsku se počala jevit politická snaha, prohlásivší za svou nacionální úlohu obnovení Dušanova carstva. Tento nacionální proud měl své zástupce v osobách Panty Srečkoviče, Milojko Milojeviče a Dragaševiče; v prvých dobách v řadách srbské radikální inteligence se setkal se skepticismem a s potíráním. »To vše je bulharské — mluvil tehdejší ministr národní osvěty k sedlákům jedné vesnice z »pravého« starého Srbska — Milojevič vám zmotal hlavy takovými hloupostmi! My se nechceme znepřátelit s bratry Bulhary.« To bylo v době, kdy srbská učená společnost zamítla žádost Milojevičovu za udělení podpory na vydání jím v Makedonii sebraných a jím za »srbské« prohlášených materiálů.

Jen během doby usilovnými agitačními řečmi a brožurami a vlivem politických osudů Srbska idea, že celá Makedonie (anebo aspoň Skopijsko a Tetovsko) náleží k Staré Serbii, se dodělávala stále větších úspěchů a získala občanské právo v uvědomění srbské veřejnosti. Do r. 60. minulého století Srbi ještě neměli žádných nároků na Makedonii a považovali hřeben hor Šár-planiny za severní hranici, která dělí Makedonii od starého srbského území a počítali s jazykového hlediska jazyk makedonského obyvatelstva za řeč bulharskou.

Stejně jako Iširkov, i Deržavin vzpomíná knihy Srba Vuka Karadžiče *»Dodatak k sanktpetersburgski sravnitelnim riečnicima sviju jezyga i narječija s osabitim* (zvláštním) *ogledima bugarskog jezyka«*. Srb Vuk Karadžič první tou knihou odhalil před světem tehda (r. 1822) zapomenutý bulharský jazyk. *V této knize za normu tohoto jazyka vzal jednu z makedonských mluv, razložské nářečí, a přiložil k ní jako ukázky bulharského jazyka několik písní, oznámených mu Bulhary z Razlogu.*

Velký význam tohoto fakta se stane jasným, připomeneme-li si, že epocha Vuka Karadžiče v Srbsku byla epochou kulturně-nacionálního probuzení a pozvednutí nacionálního sebeurčení srbského národa: mohl-li jeden z nejlepších synů tohoto národa mluviti v takové epoše o řeči určité části slovanského obyvatelstva Makedonie jako o jazyce bulharském a o tomto obyvatelstvu jako o Bulharech, tu k nám tento fakt mluví mnohem více, než všechny fantasie a prázdné smyšlenky Cvijičovců a Beličovců o významu jména »Bugarin« v Makedonii. S druhé strany výklady Vuka Karadžiče pro nás mají cenu i jako určitý historický dokument, svědčící o tom, že na počátku XIX. století Srbi ještě neměli žádných pochybností o Makedonii, že její obyvatelstvo uznávali za Bulhary a jeho jazyk za řeč bulharskou.

Vzpomínaje prací starších neslovanských spisovatelů a učenců (uvedli jsme je ve vývodech prof. Iširkova) Deržavin široce

cituje výsledek pouti ruského slavisty Vikt. Iv. Grigoreviče po Makedonii r. 1844, uvedený v knize »Očerk putešestvija po evropejskoj Turcii«. Výsledkem této knihy bylo upevnění se ve vědě přesvědčení, že Makedonie je bulharskou oblastí a že její obyvatelstvo je bulharské.

Grigorevič zaznamenal mezi Solunía městem Jenidže 23 vesnic, jichž obyvatelstvo u většině našel bulharské, které »počíná v západní straně samého města Soluně«. Na východ od Soluně zaznamenal bulharskou vesnici Kirečkjoj neboli Novo selo a 20.000 bulharského obyvatelstva na poloostrově Kasandře. Před Jenidží ve vesnici Alaklisi čili Apostoli našel 80 domů, obydlených Bulhary. V okrsku střední Makedonie poznamenal, že Bulhaři jsou základním obyvatelstvem, s přívěskem Vlachů (Rumunů) a Turků. Město Voden našel obydlené smíšeným obyvatelstvem s většinou Bulharů. Velkou vesnici Ostrovo u stejnojmenného jezera našel obydlenu do polovice Bulhary a do polovice Turky.

V Bitolji Grigorevič našel Bulhary, makedonské Rumuny (Kucovlachy) a Albánce (ale žádných Srbů!) a poznal, že tam většinu tvoří Bulhaři. V Ochridu našel Bulhary, Vlachy, Turky, něco Řeků a Albánců a napsal (str. 101): »Bulhaři jsou tu mnohem početnější, než jiné národnosti«, a dále: »Ochridští Bulhaři se vyznamenávají svým vzděláním a živostí své povahy, ale jejich původní jazyk je utlačen řeckým vlivem, tak že ve vnějších svých stycích ochridští Bulhaři těžce se vyjadřují svým rodným jazykem, který dostává právo jen v úzkém rodinném kruhu, oživovaném přítomností žen.« A dále dí: »Marně jsem se snažil vyslechnouti od nich dokonce nejbližší událost ze srbského panství, třeba že stopy po něm se jevily v rukopisech, nápisech a v živém jazyce.«

Obyvatelstvo města Strugy zaznamenal jako Bulhary a Albánce, mohamedány a křesťany, města Rěsenu jako Bulhary. V Sěresu našel Turky, Bulhary, makedonské Rumuny (Kucovlachy) a Řeky, a uvedl, že poslední dva elementy zjevně potlačují element bulharský. Obyvatelstvo sěreské a nevrokopské kazy (okresu) určil jako ve své většině bulharské s příměsí Turků a Řeků. Město Melnik prohlásil za čistě bulharské.

Profesor Belič na str. 41 své knihy »Serbi i Bolgari v balkanskom sojuzě (svazu)« opakuje mínění Cvijiče a tvrdí, že na podkladě nesprávného chápání názvu »Bugari« i na podkladě širokého používání tohoto názvu tureckou administrací a to dokonce i ve stycích s obyvatelstvem východního a jižního Srbska nejen ethnografové z XIX. století, kteří neznali jazyk a neměli možnost poznati podstatu nacionálně-ethnografické otázky Makedonců, ale dokonce i slovanští filologové starší doby a taktéž i cestovatelé a žurnalisté bez vědecké přípravy přicházeli k vývodům o bulharském ethnografickém typu nejen v Makedonii, ale i ve vý-

chodním a jižním Srbsku a tvrdí, že za pravidelného chápání tohoto názvu se stává jasným, jak pod tímto názvem (»Bugari«) se nemůže krýti žádné ethnografické anebo nacionální sebevědomí samotných Makedonců...

A D e r ž a v i n k tomu dí: »A tak, dle mínění p. B e l i č e, slavista a filolog starší doby, nebožtík prof. G r i g o r e v i č, na podkladě prý nesprávného chápání názvu »Bàlgarin« učinil vývody o bulharském ethnografickém typu v Makedonii, a proto i jeho informace a ohledy nemohou míti žádného vědeckého významu!? Ano, pro p. B e l i č e, slavistu a filologa n o v é d o b y, jak je známo, v dialektických badáních není větší autority nad samého p. B e l i č e; ale pro nás, zároveň s p. B e l i č e m, velkou autoritou ve zkoumání jižních Slovanů, stále, tak jako dřív, zůstává slavista a filolog starší doby, autor klasické knihy, nebožtík V. Iv. G r i g o r e v i č, třeba svou speciálností nebyl gramatikem, kterému jeho cestování po Makedonii a Bulharsku dalo možnost učiniti některá důležitá pozorování; on na př. zaznamenal velký rozdíl mezi východní a západní bulharskou mluvou a jižně od Bitolje slyšel zbytky nosové výslovnosti (viz prof. J a g i č, »Historie slovanské filologie«, str. 345).« Grigorevič ve své knize dokázal, že pracoval pozorně, vážně a svědomitě, a to v době, v níž nebylo ještě potuchy o slovanské dialektologii. Sám napsal: »Podkladem mého cestovního plánu zejména byla myšlenka sbírati informace v zemích, v nichž se nářečí mění dle zeměpisné polohy. Proto jsem přišel až k hranicím Albánie, vniknul jsem do hloubky dospatských pohoří, vešel jsem do doliny Thrakie a dvakrát jsem navštívil dunajské Bulharsko.« Dále uvedl: »Bulhaři vůbec ovládají buď turecký anebo řecký jazyk a tato okolnost je na překážku poznati z první rozmluvy s nimi, jaký je jejich přirozený jazyk. Jen v jejich domácím kruhu, za přítomnosti ženského pohlaví, které se velice stydí, m i b y l o m o ž n o p o z n a t i j e j i c h l e x i k á l n í b o h a t s t v í a s t á l é f o r m y j e j i c h j a z y k a. Zejména v Makedonii Bulhaři, setkáš-li se s nimi, málo se starají o volbu slov a mluví někdy jazykem, který je smíšeninou tří řečí. Doma však, ve svém domácím kruhu, Bulhar se cítí volným a jeho mluva se stává jasnou, u značné míře čistou.«

G r i g o r e v i č rozdělil celou oblast bulharského jazyka na dvě polovice: **západní**, která zabírá c e l o u M a k e d o n i i k dospatskému pohoří a od tohoto na sever část dunajského Bulharska až k V i d i n u, a **východní**, t. j. zemi na východ od Dospatu a na sever a na jih od Balkánu.

Srovnav jazyk, život a mravy Makedonců s jazykem, životem a mravy podunajských Bulharů, G r i g o r e v i č p r o h l á s i l m a k e d o n s k é S l o v a n y z a **Bulhary**! Tím způsobem tedy úporně Srby podporovaná legenda, že všichni cestovatelé a učenci XIX. století, kteří nazývali Makedonce Bulhary, došli k svému úsudku ne-

správným chápáním termínu »Bugarin«, je úplně vyvrácena přísným prozkoumáním bulharského jazyka zesnulým již ruským slavistou!

Zajímavým je fakt: 15 makedonských písní, sebraných Grigorevičem, bylo r. 1847 vytištěno v srbo-chorvatském žurnále »Kolo«, jehož redaktorem byl znamenitý Srb Stanko Vraz, který k těmto písním připojil poznámky, jimiž řeč těchto písní uznal za jazyk bulharský!

R. 1860 v Bělehradě tiskem vyšla práce bosenského Srba Verkoviče: »Narodna pesma (písně) makedonskich Bugara« a r. 1866 v Moskvě vyšla druhá práce téhož autora: »Opisanie byta makedonskich bolgar«. První tato kniha autorem byla dedikována srbské kněžně Julii, choti knížete Michaila Obrenoviče. Ohledně obyvatelstva v Makedonii autor byl přesvědčen, že toto obyvatelstvo hovoří nejčistším bulharským jazykem, počínaje od samé severní hranice Makedonie (od Ljubotrànu, severovýchodní konec hřebenu Šár-planiny) až k nejjižnější její hranici, k Středozemnímu moři. Připusťmež, že Srb Verkovič byl špatným linguistou. Okolnost však, že on, rozený Srb, nenašel v jazyce slovanského obyvatelstva Makedonie žádné podoby s jazykem srbským, že v tomto obyvatelstvu nespatřil Srby, ale že v něm viděl Bulhary, dokazuje, že otázka národnosti Makedonců v 60. letech minulého století neprobouzela v Srbsku žádných pochybností: **Srbi tehda Makedonce sčítali za Bulhary!**

Týž Srb, Verkovič, potom sehrál velkou úlohu v určení hranic Bulharska, nakreslených mírem v S. Stefano 19. února (3. března) 1878; prostřednictvím ruského konsula v Soluni vložil do rukou hraběte Ignatieva ethnografická a statistická data, která byla podkladem určení těchto hranic.

Prof. Iv. D. Šišmanov napřed v ruské »Rječi« a potom v bulharském »Svobodno Mnenie« publikoval zajímavý dopis, který r. 1878 poslal Verkovič ruskému profesoru Vl. Iv. Lamanskému. Verkovič v dopise dí: »Jak je z novin vidět, Srbi pozvédají úplně nesvědomité nároky při posuzování svých hranic, stavíce svá práva na nějakých fantastických a bájeslovných historických tradicích, nesmí se však jednati na základě minulosti, ale na základě skutečnosti; jen tak přirozené hranice každého plemene budou postaveny na to místo, kde se setkáváme s jejich jazykem. Dle tohoto přirodního a nedotknutelného práva nejen že nejsou sandžaky skopijský, nišský a vidinský srbské... ale dokonce i v samém srbském knížectví je kolem 200.000 lidí, kteří mluví stejně tak, jako obyvatelé oněch zmíněných tří sandžaků, t. j. čistě bulharským jazykem; oni následovně přináležejí k bulharské a ne k srbské větvi. Zmíněných 200.000 Bulharů žije v krajích: kruševackém, negotinském a aleksinackém až k městu Čupriji na řece Moravě. Dle mého mínění, kdybychom se chtěli opírat o srbskou theorii o národnostech, vše by muselo náležet Bulharsku až k Para-

činu a k městu Čupriji na Moravě v Srbsku, Srbi však proti tomu si přisvojují téměř tři díly Bulharska, označujíce je jménem Staré Serbie. Nepravděpodobné domáhání se Srbů jde až tam, že oni nepřicházejí do rozpaků a lžou před celým světem, mluvíce: Srbin z Niše, Srbin z Pirotu, Srbin z Lěskovce, Srbin z Vranje, Kumanova, Vodenu, Skopie, Velesu, Debàru, Kjustendilu, Samokova, Vidinu, Sofie, Sěresu atd.

Náleží-li výše uvedená (města) jazykem Srbům, tu lze říci, že na světě není Bulharů a že tedy se jim (Srbům) musí dáti celý balkánský poloostrov... Skutečná hranice mezi Srby a Bulhary je Šárplanina!... Bylo by správné, kdyby se jim (Srbům) zapovědělo i nehtem se dotýkati cizího majetku... Korespondence v záhřebských »Národních Novinách« dýší egoismem silnějším nad sobectví synů hrdého Albionu. V nich se očerňuje Rusko, že Srbům nepřeje dobra, protože chce prý dáti »čistě srbská místa«, jako Niš, Vidin, Skopiji a Kjustendil, bulharskému knížectví. Ristič, beztak zlobný a pohněvaný, slyšev o této velké křivdě, jaká se chystá Srbsku, počal sestavovat memorandum caru Alexandru II., aby jej od toho odvrátil. Kromě toho se chystá předložiti i jedno pro memoria budoucímu kongresu, v němž nezvratnými fakty dokáže, že hranice, v kterých je nyní srbské vojsko, nejen dle historického, ale i dle ethnografického práva — jsou srbské! Na takové úkladně lákavé žaloby a zvrácené pojmy člověk, třeba by jen s části znal balkánský poloostrov, nemůže hleděti jinak, než s nejúplnějším opovržením... Má politická víra se zakládá na theorii »každému to, co mu patří«... Proto při určení hranic (Ruskem) nesmí býti obrácen zřetel na sobecké nátlaky Srbů, ale nutno je určiti dle pravdy: Kde je slyšet srbský jazyk, budiž to dáno Srbům, a kde bulharský — Bulharům. Jen tak se předejde pletichám, které by se později mohly zjevit na balkánském poloostrově... Je mým přáním, aby při ustanovování poměrů na balkánském poloostrově se nestalo, aby se nepodařilo Srbům pomocí protektorů, jež mají, přesvědčiti nesprávně carskou vládu o správném stavu věcí v Turecku; já, vedle druhého zaměstnání, jsem z blízka prostudoval statistiku a ethnografii evropského Turecka a zejména Makedonie, s kterou, myslím, jsem výtečně obeznámen.«

To r. 1878 napsal Verkovič, rozený Srb, dříve vyslaný srbským knížetem Michailem do Makedonie, aby tam zorganisoval Bulhary tak, aby tito se dále nenechali pořečťovat a mohli (jako Bulhaři!) býti připojeni k projektovanému jihoslovanskému státu pod žezlem Obrenovičů!*)

*) V Moskvě žijící srbský archimandrit Michail, nedlouho před tím než Bulharsko do války zasáhlo, v »Utru Rosiji« prohlásil, že »Bulhaři ne-

R. 1861 v Záhřebě tiskem vyšel známý »Sborník makedonských národních písní«, sebraných bratry Miladinovými. Nebožtík prof. M. C. Drinov o obou napsal: »Synové makedonského městečka Strugy, v sousedství debàrského kraje, svým životem a svou činností se jevili neohroženými zástupci svého rodného makedonského národa a tlumočníky jeho kulturně-nacionálního sebevědomí. Rozumí se, že nepochybovali a že nemohli pochybovat o své rodné **bulharské národnosti,** jíž obětovali celý svůj život, který, k smrti umučeni, ukončili r. 1862 v tureckém žaláři.«

R. 1886 v Petrohradě vyšla známá sbírka J. S. Jastrebova: »Obyčai i pesni tureckych serbov« (v Prizrenu, Ipeku, Moravě a v Debàru). Autor v ní prohlásil slovanské obyvatelstvo Makedonie za Srby. Kniha vyvolala velkou polemiku; Srbi ovšem knihu uvítali vřele. Kritika, napsaná L. Stojanovičem, byla uveřejněna v IX. knize Jagičova »Archivu« (r. 1886). Její obsah však Jagiče neuspokojil. On proto k ní přidal poznámku, že písně v Jastrebovově sbírce v jazykovém ohledu mohou býti zaznamenány z části jako srbské, z části jako bulharské (makedonsko-bulharské) a z části jako takové, jež mohou býti charakterisovány jako přechodní dialekt od srbského k bulharskému jazyku, anebo jako bulharsko-srbský smíšený jazyk, který se charakterisuje tím, že v něm převládají srbské črty v lexikálním a fonetickém ohledu a soudobě tím, že v něm se jeví porušenost v oblasti forem, t. j. že v třech písních vedle srbského a makedonsko-bulharského jazyka se jeví ještě i jiný, třetí jazyk, jakási směsice z elementů obou jazyků. Jagič, který ocenil skutečné tendence autora sbírky, ve velmi opatrné, ale velmi důtklivé formě vyslovil svůj protest proti zatahování vědy do oblasti politických aspirací a žádal, aby autor co nejdříve dal čtenářům i vzorky opravdové národní prosy ve formě národního vypravování, pořekadel a p., sebraných na těchže místech.

Jastrebov v druhém vydání (1889) žádosti vyhověl v tom smyslu, že místo žádaného k sbírce připojil některé obchodní dopisy a pastýřská poslání některých biskupů. To nijak neuspokojilo Ja-

mají ani historického a ani ethnografického práva na ony srbské země, jimž nyní (r. 1915) Srbsko vládne« a že »žádná srbská vláda neodstoupí dobrovolně ani píď srbské země Bulharům«. Tato slova srbského šovéna zavdala původ dru. Iv. Šišmanovovi k poznámce: »Srbský archimandrit Michail je vynikající osobností v chytře organisovaném úsilí Srbska po získání na svou stranu sympatií ruské veřejnosti: je archimandritem s vyšším vzděláním, ruský akademik s širokými známostmi v Moskvě... Zdali Verkovičova slova přesvědčí někoho v srbském »podvoří« v Moskvě a specielně Otce Archimandrita Michaila? Pochybuji! Nebude však zle, pročtou-li je četní potírači Bulharska v otčině Leonida Andrejeva, aby nebyli srbštějšími nad Srba Verkoviče, vyslaného jednou srbskou vládou pro probouzení bulharskosti v Makedonii.«

g i č e; on v Archivu (XIII. 1890) prohlásil, že přidané ke sbírce texty nevyhovují. Uvedl, že takové texty nemohou rozřešit velkou spornou otázku: komu patří, anebo komu by měla náležeti Makedonie. Zejména uvedl, že »vyšší politika« jedva by se opírala o data vědy, která nemá takové síly a autority, aby mohla uklidňovat lidské vášně. Na konec napsal: »Dennoch wäre es sehr erwünscht, dass die dialectologische Erforschung der Balkanhalbinsel bald solche Fortschritte machte, dass wenigstens die Sprache der Bevölkerung einzelner Gegenden aufhören möchte als Agitationsmittel zu gelten. Es ist ja nirgends gesagt, dass die politischen Schicksale eines Landes auf der philologischen Basis beruhen müssen. Wir bescheiden uns in den »politischen« Fragen nicht mitzusprechen, möchten aber dafür bitten, unserer Wissenschaft keine Gewahlt anzuthun und nicht von ihr verlangen, dass sie allerlei Agitationen zu Diensten stehe.«

J a g i č také naleznul velmi zajímavým, že autor v předmluvě k druhému vydání své sbírky mluví o »politických« poměrech v Makedonii.

J a g i č připouští, že na podkladě J a s t r e b o v e m publikovaných materiálů nyní (r. 1890) již lze tvrditi, jak v Staré Serbii, v Kosovském vilajetu, t. j. v místech, odkud jsou písně sebrány (Prizren, Ipek a oblast Moravy), bez každé pochyby převládá srbský jazyk (a že je možno, že do něho vešly i jednotlivé bulharismy), že v š a k s t e j n ě t a k n e n í ž á d n é p o c h y b n o s t i o t o m, j a k v o b l a s t i D e b à r u s e p o v a h a j a z y k a v í c e p ř i b l i ž u j e k b u l h a r s k é n e ž k s r b s k é ř e č i; J a g i č myslí, že v tomto bodě lze J a s t r e b o v o v i věřiti, ale dovolává se věcné stati prof. D r i n o v a (o kterém dí, že třeba by měl rád svůj bulharský jazyk, přece jen bez váhání přiznal, jak nutno část písní v Jastrebovově sbírce uznati za srbské) a prohlašuje proti Jastrebovovi, že není pravdou jeho tvrzení, jakoby jazyk debàrských Slovanů byl řečí srbskou.

D r i n o v r. 1887 podrobně posoudil J a s t r e b o v o v u práci. Dokázal, že v debàrských písních, uvedených Jastrebovem, se nenalezají všechny zvláštnosti místní mluvy, což by mohlo čtenáře uvésti k nesprávnému úsudku, že Debrčané na př. vyslovují srbské ћ a ђ právě tak, jako je vyslovují Srbi. D r i n o v v tom ohledu se dovolává V. K a r a d ž i č e, V e r k o v i č e, L. Z o g r a f s k é h o, bratří M i l a d i n o v ý c h a poráží Jastřebova, jehož obviňuje i ze zneužití srbského **j**, kterého se v debàrské mluvě neužívá, což ostatně dokázal i G r i g o r e v i č.

Drinov ukázal na následující zvláštnosti v jazyce debàrských Slovanů:

1. Hlásky ъ (jer) a ь (jeřík) důsledně nepřecházejí v **a**, jak je tomu v srbském, ale přecházejí v **o** a v **e**, jak je tomu všude v bulharském jazyce.

2. Veliký jus (ѫ) v této mluvě nabývá tří proměn: **a**, **o**, **e**. Už Karadžič první proměnu uznal za všeobecně bulharskou; druhá, kterou už Grigorevič považoval za nejdůležitější příznak debàrského jazyka, byla zjištěna i v rodopské mluvě Bulharů; třetí se nalézá v některých mluvách středního Bulharska. Všechny tyto tři proměny velkého j u s u jsou c i z í srbskému jazyku, který stále mění **jus** v **y** (u).

3. Malý **jus** v debàrském nářečí, ale i v bulharském i v srbském jazyce se proměňuje v **e**.

4. Pokud se týče zvuků г (**g**), **k**, které se rodí z **d**, **t**, jsou Jastrebovem nesprávně uvedeny písmenami ћ a ђ. Podobný přerod souhlásek г (**g**), **k** se jeví i v některých východních bulharských mluvách, zejména v Kotlensku, v Malko-Tàrnovsku a jinde.

5. Na místo církevně slov. щ je slyšet šč. U Jastrebova dvakrát je uvedeno slovo s v ě č a, kdež mělo býti šč.

6. Změna **ch** na **f** je obyčejným zjevem i v některých východních bulharských mluvách, na př. v Šumensku (místo pochvalich se tu často vyslovuje pofalif).

7. Ztráta sklonění v debàrské mluvě a použití předložek **na** a **so** v tvoření pádů je t y p i c k á v l a s t n o s t b u l h a r s k é h o j a z y k a.

8. Tvoření komparativu se děje předložkami **po** a **naj** (červen, po-červen, naj-červen) a je jednou z typických črt bulharského jazyka. O tom už S t a n k o V r a z napsal: »Čudan tije način (způsob), koim danas Bugari sravnaju i uzvišuju« (»Kolo«, IV, 39).

9. Tři členy **t**, **ta**, **to** (od zájmena **to**); **n**, **na**, **no**; **ne** (od zájmena **on**); **v**, **va**, **vo**; **ve** (od zájmena **ov**) jsou zjevem nejen v debàrské a v jiných makedonských, ale i v rodopských mluvách. Tyto členy jsou obyčejnou věcí v J a s t r e b o v o v ý c h textech: desna-va roka; maško-no dete; vino-vo; a pod.

10. Ztráta neurčitého sklonění a způsob jeho záměny jsou společny všem bulharským mluvám.

11. Bulharská koncovka sloves v první osobě množného čísla přítomného času: **me** (místo srbského **mo**) je zjevem obyčejným v sbírce Jastrebovově.

12. Koncovka sloves **t** v třetí osobě přítomného času je typickou črtou bulharského u porovnání se srbským jazykem.

13. Koncovka imperfekta i aoristu je jedna a tatáž, jak je tomu vůbec v bulharském jazyce, kdež první ustoupila koncovce aoristů; v debàrské mluvě to zvučí jako **che**.

14. Písmena **ch** (dialekticky **f**) je příznakem minulého času a jeví se soustavně v bulharském jazyce nejen v první osobě, ale i v druhé osobě množného čísla: pletochme, pletochte; v srbském jazyce pak je: pletosmo, pletoste.

R. 1888 srbský učenec S t. N o v a k o v i č rozeznával v Makedonii tři dialekty:

1. Ovčepole-kratovský (východně od Vardaru).
2. Velessko-prilepský (na jihozápad od Vardaru).
3. Debàrský (pobřeží Ochridského jezera a řeky Drinu).

Jako vzory druhého dialektu uvedl:

a) Verkoviče: »Narodne pesme makedonski bugara« (Bělehrad, 1860). (Novakovič však dí: »Pozdější literární neúspěchy autora knihy »Veda Slaveпa« uvrhly stín i na uvedené jeho dílo.«)

b) P. Bojadžieva »Nekolko pesny ot Veles« (Period. Spisanye, 1874, IX—X, Brajla, III, Sofia). (Novakovič však Bojadžieva nalézá ještě nespolehlivějším než Verkoviče.)

c) Veselinoviče. K tomuto autoru má Novakovič největší důvěru, vzdor tomu, že pociťuje, jak čtenář bude udiven nad tou okolností, že autor cituje dílo, které nese ráz Milojevičových fantasií. Přes to Novakovič dí: »...doch kann ich sagen, dass die Aufzeichnungen Veselinovicss selbst ganz zuverlässig sind.« Deržavin pak k tomu poznamenává: »Jedním slovem, Srb je stělesněná nevinnost a čistota a Bulhar — je podezřelým!« Taková byla methoda vědecké práce Novakoviče r. 1888.

Deržavin bedlivě prozkoumal Novakovičovu práci a nalezl v ní přísně zachovanou soustavu bulharského jazyka se všemi fonetickými a morfologickými zvláštnostmi, které jen a tolik bulharský jazyk charakterisují:

1. Staroslovanské ѫ vždy je tu zaměněno s odpovídající mu samohláskou a, což se jeví jen v některých bulharských, ale nikdy v srbských mluvách, v nichž je zaměněno s y (u), pàt (cesta), na pàtot, mnogu pàty; na màžat; ràkata (ruka); màka (muka); dàp (dàb = dub).

Staroslovanské ъ vždy tu má pro svůj reflex samohlásku o a staroslovanské ь samohlásku e, jak je tomu i v druhých bulharských nářečích (v srbském jazyce však v obou případech se používá samohlásky a), tak že v Novakovičových textech všude se nalézá rekol, došol, den a pod., kdežto srbsky by to znělo rekao, došao, dan a pod.

3. Velice význačnou črtou srbského jazyka je, že v něm místo všeslovanského л (l), postaveného mezi souhlásky, vždy se vyskytuje samohláska y (u), na př. vuk — vlk, staroslov. vlъk; puk — plk, starosl. plъk; pun — plný, stsl. plъn atd. V bulharském jazyce l zůstává spojeno s ъ, tak že uvedené ukázky v něm zní vlъk anebo vъlk, pъlen atd., kdež ъ v různých nářečích se vyslovuje: tu jako samohláska, pro kterou už Grigorevič navrhnul označení à, t. j. jako samohláska a s hluchým vyslovením, tu jako prostá samohláska a a tu jako o; v makedonských textech Novakovičem vytištěných všude jen v tomto ohledu nalézáme čistě bulharské formy: da napolnit, i polnat kazanite (kotly) i napolnile.

4. Největším příznakem, který charakterisuje bulharský jazyk a který je úplně cizí jazyku srbskému, je tak zvaná redakce samo-

hlásek, na něž nepadá přízvuk, následkem čehož bezpřízvučná samohláska **o** v bulharštině se vyslovuje jako **u**, bezpřízvučná samohláska **e** — jako **i**; v makedonských textech Novakovičových všude se vyskytuje tento zjev, který je charakteristickým i pro východně bulharský jazyk, na př.: k o l k u, t o l k u, n e k o l k u d e c a a pod.

5. Velice charakteristický zjev v některých bulharských nářečích, kterého není v jazyce srbském, je výměna koncovky **ch** souhláskou **f**. A tento zjev se často opakuje v makedonských textech Novakovičových: i s k o s i f. o t i d o f, v e l e f; j a s m u r e k o f; s t r a f; s i r o m a f (chuďas).

6. Neméně charakteristickým znakem bulharštiny je časté vypouštění souhlásky **v** na počátku slov (zjev v srbštině nemyslitelný!). I v Novakovičových textech Deržavin našel tento charakteristický bulharský tvar: zel parite; da zeme pari (peníze), což srbsky by znělo: u z e o, d a u z e m e.

7. I jiná, pro bulharský jazyk charakteristická a srbštině úplně cizí forma je v oněch textech: d e m b e l (v spisovném bulh. jaz. d e b e l, tlustý), místo srbského d e b e o. Tato bulharská forma d e m b e l, kterou nalézáme v textech N o v a k o v i č e, je zajímavá jako příklad nosové výslovnosti obyčejné samohlásky. Analogické případy se vyskytují v oněch bulharských mluvách, v nichž se zachovaly tak zvané nosové hlásky, či lépe řečeno spojení samohlásky s nosovkou **m** nebo **n** na místě staroslovanského ѫ (jusu). Tento zjev podnes nalézáme na př. v Bracigovsku, kdež jsou silné stopy po starých nosovkách v nosové výslovnosti samohlásek: рѫка (ruka) tam zní ranka, дѫб (dub) tam zní damb. Podobné zjevy našel prof. D r i n o v v debàrském nářečí a G r i g o r e v i č u Bulharů na jih od Bitolje a Ochridského jezera.

Tímto způsobem makedonské texty N o v a k o v i č e, s dialektického hlediska, představují překrásné v z o r c e j e d n o h o n á ř e č í b u l h a r s k é h o j a z y k a, p r o t o ž e v š e, c o v n i c h j e c h a r a k t e r i s t i c k ý m, j e c h a r a k t e r i s u j e j a k o t e x t y **bulharského** a n e **srbského** j a z y k a.

K stejnému vývodu vede i prozkoumání morfologických zvláštností v makedonských textech Novakovičových.

1. Jako nevyhnutelný a ne jako nahodilý zjev nalézáme tu formy členu u podstatných jmen (Deržavin cituje příklady).

2. Soustavně a ne nahodile je tu provedeno vypouštění flexí pádu: g e n i t i v — od drugoto selo (vesnice); s t o p a n o n a l i v a d a t a (hospodář, majitel louky) a jiné; d a t i v: m a ž o j e s b o r u a n a ž e n a t a s i, rekol na dvete sestry a j.; i n s t r u m e n t á l — s e p r o s t i l s o ž e n a t a s i i s o d e c a t a s i; s o n o ž e; s e n a b o d i l a s o j e d n a s p i c a a j.

3. V nich zpravidla vyniká všude a vždy charakteristický bulharský infinitivní obrat na místě staré formy neurčitého sklonění

s koncovkou ti, na př.: vatil da plači; vatil da vika; vatil da bega, ošol doma da zemi pari; ništo ne možat da mu napraat a jiné.

4. V těchto textech Deržavin zpozoroval typické bulharské formy gradace, neznámé v srbštině: po-staroto magare, jakož i příslovku — po napret.

A tak makedonské texty Novakoviče bez každé pochyby přesvědčují každého nestranného čtenáře, že prilepsko makedonské nářečí musí býti počítáno k bulharskému a ne k srbskému jazyku.

Deržavin mimo uvedené v oněch textech nenašel ničeho, co charakterisuje srbský jazyk, a to ani ve fonetickém a ani v morfologickém ohledu; nenašel v nich ani jednoho typického slova z oněch, jimiž se srbský jazyk tak rázovitě liší od jazyka bulharského, jako slova dakle nebo daklem (tedy), jer nebo jera, sad anebo sada (nyní), docniji, docnije (později), dotle, dokle, drukčije (jinak) a pod.

R. 1889 Novakovič v srbském časopise »Glas« (XII) publikoval stať: »ћ i ђ u makedonskim narodnim dijalektima«. V ní, opíraje se o údaje kteréhosi studenta z Prilepu, dokazoval, že v prilepském, jakož i ve velesském nářečí se vyskytují srbské hlásky ћ i ђ v těch případech, ve kterých východo-srbská nářečí používají skupin š t a d ž. Autor z toho hned vyvozoval, že tato črta se nevyskytuje jen v zmíněných dvou nářečích, ale že se jeví ve velké části Makedonie a to i v krajích, které leží daleko od srbské jazykové oblasti, a že se to vděčí jen vlivu srbštiny. Vážně se proti tomu tehda ozval nyní již zesnulý slavista Oblak. Deržavin cituje Oblakovy důkazy a cituje u věci i práce prof. Alex. Teodorova-Balana, Vuka Karadžiče, D. Matova.

Matov (nyní již zesnulý), Makedonec z Velesu, byl věhlasným bulharským učencem (Jagič se o jeho pracích vyslovil velice lichotivě) a znal překrásně svou rodnou mluvu (vedle jiných makedonských nářečí). Provedl nezvratný důkaz o nesprávnosti Novakovičova tvrzení. Uvedeme jenom následující vývody Matova: »Téměř všechny oblasti bulharského jazyka nemají srbského ћ a ђ ale mají k' — g' (měkké **k** a **g**) místo: 1. s t, ž d (od tj, dj); 2. t', d'; 3. k, g; 4. t, d — s tím rozdílem, že na některých místech tyto zvuky k' — t' jsou vyvinuty velmi důsledně i ve všech čtyřech případech a že jinde jsou vyvinuty slaběji a jen v omezených případech.«

V 6. kapitole svého pojednání Matov ukazuje na tu okolnost, že Novakovič ve své práci (»ћ i ђ...«), citující data ze sbírky bratří Miladinových, vyměnil Miladinovské **k** s ћ a **g** s ђ. U bratří Miladinových čteme na př. domakin, u Novakoviče domaђin, u Miladinových veke, povike, naj-povike, pojke a u Novakoviče — veћe, poviћe, naipoviћe, poiћe atd.; místo Miladinových veči Novakovič píše veђe, t. j. nevyměnil

jen č, ale i po něm jdoucí samohlásku. V takových případech Novakovič přímo prohlašuje, že příklady přepsal v duchu srbského pravopisu dle jich výslovnosti, což mu bylo hodnověrně známým z různých dat, a že proto ve své prilepské mluvě použil srbských ћ a ђ. Matov k tomu dí: »Tak by mohl Novakovič snadno najíti všechny srbské formy a zvuky a to tím spíše, že nejsou tajny i zájmy, které ho v práci vedly.«

Uvedené přesvědčuje čtenáře, že »výzkumy« Novakovičovy nejsou dílem vědeckým, protože nevyhovují ani těm nejprostším methodám vědecké práce.

»Novakovič — dí Matov — neuměle se zachoval k Verkovičovu pravopisu, který je pln nedůsledností. Stejně se zachoval k dialektologickému materiálu Bojadžieva, připustiv libovolný výklad i jeho pravopisu a přijav Bojadžievem ve velesském dialektu konstatované **ke** za srbské ће. Stejně libovolně vyložil pravopis bratří Miladinových, upadnuv při tom do nerozhodnosti, má-li гю čísti jako ђу, nebo jako гју či jako дју a má-li кя čísti jako kja anebo jako gja? Zapomenul, že bulharská azbuka nemá j a že místo něho používá ь, anebo že jotuje následující samohlásku a že bratří Miladinové úplně jasně prohlásili, že použili takového pravopisu, jaký byl nejvhodnějším a jaký nejvíce odpovídal výslovnosti.«

Matov dále protestoval proti obviňování bratří Miladinových, že prý schválně se dopustili dialektické falsifikace textů proto, aby je sblížili s bulharským jazykem. Takové obvinění především je v odporu s dobou, ve které bratří Miladinové sebrali ony písně (vydané r. 1861), kdy ještě neexistovala žádná data k předpokladu, že je možným nějaký budoucí spor mezi Bulhary a Srby o Makedonii. S druhé strany, Matovu, narozenému ve Velesu, je úplně jasno, že při všech nepřesnostech a nedůslednostech (jako na př. nevytčení přízvuku, použití písmene щ místo шч a шт, které lépe odpovídají výslovnosti, nepoužití široké samohlásky, odpovídající ruskému э, nedostatečné vysvětlivky k všeobecně známým slovům, ignorování celých skupin písní, neúplné popsání národních obyčejů, neudání míst, kde písně zaznamenali a pod.) sbírka Miladinovů přece jen správně vyjádřila všechny nejhlavnější zvláštnosti jak východních, tak i západních nářečí, a má v tom ohledu velkou vědeckou cenu. Tato sbírka, dí Matov, musí každého přesvědčiti o tom, že Makedonie hlavně je obydlena Slovany, kteří sami sebe nazývají »Bugary«, anebo »Blàgàry« a mluví bulharským nářečím.

Existuje přesvědčení, široce rozšířené »Srbomany«, že bulharské uvědomění v Makedonii bylo uměle utvořeno bulharskými exarchátními agenty. Maťov proti tomu protestuje a dí: »Makedonské obyvatelstvo opravdu mělo své vůdce v obrození svého nacionálního uvědomění, jako je má každé národní hnutí, ale tito vůdci

tohoto čistě národního hnutí vzešli z vrstev tohoto obyvatelstva. Téměř všechna uvědomělá městečka v Makedonii vzala účastenství na zápase pro církevní nezávislost bez jakéhokoliv vnějšího popudu; takové národní vůdce a buditele měl národ dokonce v takových místech, kde nyní převládá »gàrkomanstvo«. Domohli-li se tito vůdcové určitých výsledků, bylo to proto, že sám národ ze sebe vyzvedl tyto pracovníky a že ve jménu dosažení svých národních práv snášel těžká příkoří.« Matov vypočítává celou řadu těchto buditelů, Makedonců (Gjoro Bordzan z Kumanova, Stojanov ze Skopie, Chr. Teletinov z Dojranu, K. Ristenin, Čilimanov, Kostička, J. Demirdžiev a j.).

Už Grigorevič prohlásil, že zřizování bulharských škol bylo pozoruhodným zjevem v oblasti národní osvěty v evropském Turecku, že Bulharům u porovnání s druhými sousedními národy náleží zásluha, že bez vnější a cizí pomoci položili základ k svému vzdělání.

Matov konstatuje, že obyvatelstvo Makedonie nikdy nemělo úmyslu převrátiti se na Srby, a naopak, že hned, jakmile v něm vzešla snaha po vzdělání, prohlásilo, že je bulharské, aniž by obracelo svou pozornost dokonce na to, že tím na sebe uvalí těžká utrpení. Dí: »Slovanské obyvatelstvo Makedonie vždy mělo vědomí své bulharskosti.« A Matov byl rozeným Makedoncem. Uvádí, že první pracovníci na kolbišti všeobecného bulharského obrození byli právě makedonští Bulhaři.

1. První, který počal pracovati na bulharském obrození, byl jeromonach Pajsij, rodem ze západní neboli makedonské části samokovské eparchie a zesnulý v skopijské oblasti — v Makedonii.

2. První písně, jimiž Vuk Karadžič obeznámil první slavisty s bulharským národním jazykem, byly bulharské národní písně z Makedonie.

3. První knihy, napsané »preprostejšim i knižnim jazykom bolgarskom«, byly sestaveny a vydány (1814—1818) Makedonci: Joakimem, učitelem Kàrčovským a jeromonachem Kirilem Pejčinovičem z Tetova.

4. Zakladatel první bulharské typografie v Soluni, synajský archimandrit Hadži Teodosi, byl rodem z Dojranu.

5. Patriarch bulharských pedagogů Neofit Rylský a jeho souvrstevník Christaki Pavlovič byli Makedonci. Jim bulharská škola vděčí celou řadu učebnic a mezi nimi i bulharské gramatiky.

6. Sestavitelé první největší bulharské ethnografické sbírky byli Makedonci, bratří Miladinové.

7. Makedonci především projevili nejživější účastenství na bulharsko-řeckém sporu a největší vzdorovitost, která r. 1870 přinesla Bulharům vítězství.

8. Známý Makedonec Žinzifov napsal tehda báseň o Makedonii, jako o otčině Bulharů.

Deržavin vzpomíná ještě jednoho jména, které všude bylo ctěno, jména předčasně zesnulého, přednějšího učence V. Oblaka, autora klasického výzkumného díla »Macedonische Studien. Die slavischen Dialekte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens«, publikovaného v publikacích vídeňské akademie nauk r. 1896 (Philol.-histor. Classe, CXXXIV. Bd.).

Oblak považuje makedonská nářečí za dialekty bulharského jazyka. Prozkoumal tyto dialekty podrobně a učinil o nich v Jagičově Archivu (XVI, str. 313) prohlášení, které jsme již uvedli na str. 51 ve vývodech prof. Iširkova.

Prof. petrohradské university P. A. Lavrov ve své obšírné studii: »Obzor zvukovych i formalnych osobenostej bolgarskavo jazyka« (Moskva 1893) prohlásil makedonská nářečí za nerozdílnou část bulharského jazyka. Totéž učinil i profesor lvovské university Kalina ve své: »Studija nad historia jezyka Bulgarskiego« (Krakov 1891).

Kniha prof. A. Beliče »Srbi a Bulhaři« má speciální kapitolu o »jazyce Makedonie« (str. 56). Tato kapitola nejlépe charakterisuje tohoto mladého učence a dává překrásný materiál pro posouzení jeho »vědecké« methody.

Belič tu prohlašuje: »Nyní lze považovat za ustanoveno, že linie, která v západním Bulharsku se táhne Kulou, Belogradčikem, Berkovicí, Iskrecem, Kjustendilem, dělí na západě mluvy totožné s dialekty východního Srbska. Tyto dialekty se nazývají timocké..«

Deržavin objasňuje tento citát takto: »R. 1905 prof. Belič vytisknul, jak sám o sobě dí, »velmi podrobnou práci« »Govory iztočne i južne Serbije« a r. 1906 ve vydáních ruské akademie nauk v sbírce »Statii pro slavjanovědenie« (kniha II.) publikoval »Dialektickou mapu srbského jazyka«. V ní velkou část západo-bulharské jazykové oblasti zároveň s nářečími Makedonie přidělil k srbskému jazyku, tak že mluva v bulharských oblastech Kuly, Belogradčiku, Berkovice, Iskrece, Radomíru a dokonce i mluva bulharského hlavního města, Sofie, se jevila (dle Beliče) ne bulharskou, ale srbo-bulharskou řečí! Tato smělá výbojnost udivila prof. Jagiče tak, že poznamenal: »Obšírná dialektická práce prof. A. Beliče se hlavně týká jihovýchodních pokrajin srbského jazyka, ale s jeho určením a s jeho seskupením srbochorvatských nářečí těžce lze souhlasiti.«

Neuznává-li prof. Jagič Beličovu klasifikaci, potom sotva kdo jiný a tím více i sám Belič může říci o svých fantastických vý-

myslech: »nyní lze považovati za ustanoveno...« Věda přece neuznává smyšlenky za ustanovený fakt!

Cemovičovi však nestačilo to, co řekl Belič, a napsal: »Belič není dostatečně obeznámen s makedonskými mluvami. Každý svědomitý filolog, který by prostudoval dobře tyto mluvy, šel by mnohem dále než Belič a musel by potvrditi, že makedonské mluvy jsou nářečími srbského jazyka.« Náhodou jsem pročetl tuto Cemovičovu poznámku a znovu jsem prohlížel Beličovu knihu »Govory iztočne i južne Serbije« a nejen že jsem v ní nenaleznul dat, z nichž by se dalo souditi, že autor za doby svých exkursí měl možnost bezprostředně se obeznámiti s mluvami Makedonie, ale naopak našel jsem v ní upřímné doznání, že on sám neměl možnost prozkoumati bulharská nářečí za hranicemi srbského království. A přece mu to nijak nepřekáželo v »Dialektické mapě« ke kategorickému prohlášení, že k srbskému jazyku náleží určitá část západo-bulharského jazykového území a že k srbskému jazyku náležejí makedonské dialekty!

A tak dialektická badání prof. Beliče nebyla provedena ani v západním Bulharsku a jeho dialektické schema, pokud se vztahuje k zmíněným rayonům, je sestaveno na podkladě materiálů neprozkoumaných na místě na základě bezprostředního pozorování autora. Při tom ovšem máme právo tvrditi, že makedonská cvičení prof. Beliče obsahují více fantasie než vědecké pravdy.

Pan Belič, mimo jiné, se staví na jím vymyšleném »srbomakedonském« dialektu, který nazývá »původem smíšený«, protože, jak on dí: »v jeho základních črtách nalézáme i takové, jaké jsou bez každé pochyby srbského původu«. A to jsou: ћ a ђ; ѣ = э; někdy ѫ = у (u); někdy ь = ъ = а; чр (čr) = цр (cr) atd.; nalézají se i některé bulharského původu (ъ = о, ь = е, ѫ = ъ) atd. Dí dále, že v některém směru lze konstatovat úplné zobecnění srbských črt, na př. ћ a ђ, ѣ = э a pod., což v takové míře nelze konstatovati v ohledu na bulharské črty a vyvozuje z toho, že srbský živel je tu silnější. Za příklad Belič uvádí prilepský dialekt, o němž psal Bulhar D. Mirčev (»Sborník za narod. umotvorenija«, XX.) a z práce Mirčeva vybírá citáty (hned uvidíme, jak), na jichž podkladě prohlašuje, že v jihozápadní Makedonii se jako typy jeví:

1. ћ = ђ (v závorkách však tu klade i к' i г' [g]);

2. ѣ = э (dí »jako v srbských dialektech«);

3. někdy ъ = о, ь = е (ale dodává: »za to pak nalézáme tu i ъ = ь = а, jako v srbském jazyce«);

4. ѫ opravdu přechází v ъ, jako v bulharštině, ale ъ dále přechází v a pod vlivem srbských mluv kosovského typu(?!); mimo to však ѫ v některých případech přechází v srbské у (u);

5. чр (čr) přechází v цр (cr) jako v srbském jazyce (crn, crven a pod.);

6. х (ch) v mnoha případech mizí taktéž pod vlivem srbského jazyka;

7. v morfologii v množném čísle podstatných jmen zde máme »ови« (ovi) a »ои« (oi), což sbližuje tyto dialekty se srbským jazykem;

8. mezi zájmeny vedle srbských овега (ovega), онега (onega), другега (drugega) nalézáme i nesrbské го (go);

9. v první osobě jednotného čísla sloves nalézáme zobecnění м (m), jako v srbském jazyce, ale v první osobě množného čísla nalézáme nesrbské ме (me);

10. v třetí osobě jednotného i množného čísla т (t) někdy se vypouští a někdy zůstává; rozumí se, že první zvláštnost se vztahuje k srbskému a druhá k bulharskému jazyku.

Belič ze všeho toho vyvozuje, že tyto dialekty představují smíšený srbo-bulharský dialektický typ, v němž srbské črty jsou velmi podstatné. Deržavin srovnal to, co z Mirčeva citoval Belič, s prací Mirčevovou a přišel k výsledku, že »udání Beliče se neshodují s tím, co uvedl Mirčev«.

Unavoval bych čtenáře, kdybych tlumočil slova Deržavinova u věci uvedené a dím jen tolik, že tvrzení Deržavina je úplně správné a citováním Mirčeva úplně odůvodněné.

Pokud se týče výměny seskupení souhlásek цр (cr) za чр (čr), Deržavin úplně správně poznamenává, že tato výměna je známá i častá i v bulharském jazyce, v němž se používá na př. i slov càrkva i čerkva (kostel), carvuli i čъrvuli, čeren i cren, červen i crven, a to i v Staré Zagoře i v Tatar-Pazardžiku a ve východních rodopských nářečích.

I vypouštění **ch** (Belič tvrdí, že se tak stalo pod vlivem srbského jazyka) je v bulharském jazyce zjevem praobyčejným: chleb i chljab zní tu často jen jako leb anebo ljab; ora místo chora (lidé), mua i muy místo mucha a muchy a pod.

Deržavin na konec konstatuje fakt, že Belič především nezkoumal bezprostředně dialekty ani v západním Bulharsku a ani v Makedonii a že jen, použiv dat z druhé ruky a utvořiv na jich podkladě svá dialektologická schemata, připustil ve své knize »Srbi a Bulhaři v balkánském svazu« tendenční zneužití pramene a ukvapených a neodůvodněných srovnání. Deržavin výslovně dí: »Belič napsal brožuru namířenou proti bulharskému národu a jeho svatým odkazům...«

Deržavin ukazuje ještě na jinou dialektologickou speciální Beličovu tendenci: charakterisujeť Belič »srbsko-makedonský« dialekt jako »smíšenou mluvu, v níž se črty makedonského jazyka smísily s črtami jazyka srbského«, a tvrdí znova, že »tyto dialekty představují smíšený srbsko-bulharský dialektologický typ, v kterém

srbské črty jsou velmi podstatné«, a dále, že »pod silným vlivem severních a severozápadních srbských nářečí v západní Makedonii byl utvořen srbsko-makedonský (nebo srbsko-bulharský) dialekt« a že »ve východní a jižní Makedonii, třeba že i tu lze konstatovati ještě silný vliv srbského jazyka, národní mluvy neztratily v takové míře svůj makedonsko-bulharský typ«.

B e l i č tvrdí, že souhrn všech črt těchto nářečí upoutal na sebe pozornost učenců (z nichž mnohý požívá velké autority, jako na př. akademik J a g i č), kteří vyslovili správný náhled, že tato nářečí představují »přechodný« srbsko-bulharský typ a připojuje k tomu slova: »Já podnes vždy o těchto nářečích jsem vyslovoval tentýž náhled.«

D e r ž a v i n pak dí: »A takovým způsobem B e l i č, který sám sebe postavil vedle velmi autoritního akademika J. V. J a g i č e, cituje svou stať z r. 1906: »D i a l e k t o l o g i c k á m a p a s r b s k é h o j a z y k a«. Koho počítá B e l i č za větší autoritu, sebe, či Jagiče, a komu z obou náleží priorita ustanovení správného náhledu u věci? Cifry letopočtů spíš mluví na prospěch akademika J a g i č e, než na prospěch B e l i č e, protože J a g i č se dotknul této otázky už v r. 1895 ve své stati »Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen« (Archiv, XVII, 47) a potom r. 1898 a 1900 ve své klasické stati »Einige Streitfragen« (Archiv XX, hl. IV, Archiv XXII, hl. III). Profesor J a g i č, opírající se o historická data, jaká charakterisují obydlení balkánského poloostrova Slovany, ustanovuje princip určité jednoty ve všech jihoslovanských nářečích a konstatuje fakt rozšíření určitých jazykových zjevů v souhlase s jazykovou theorií prostřednictvím dědičné důslednosti. Jagičovu theorii si můžeme obrazně představiti jako řetěz, jehož každý jednotlivý kroužek představuje zvláštní nářečí; místa, na nichž se stýkají jednotlivé kroužky, jakoby každé samo sebou představovalo jednu skupinu výjevů a zároveň s tím počátek skupiny druhé; taková místa, čili takové jazykové oblasti J a g i č charakterisuje termínem »Uebergangsdialecte«. A dí: »Dagegen mus jedoch erwidert werden, dass die wahre Natur der Uebergangsdialecte allerdings nicht nur darin besteht, dass daselbst in den Grenzgebieten zwei von verschiedenen Seiten kommende Strömungen ineinander fliessen, sondern auch in solchen Erscheinungen sich kundgeben muss, die einerseits den Ausgangs- oder Endpunkt der einen, anderseits den Anfangspunkt der anderen Gruppe abgeben, wobei man nicht mit einem Merkmal allein, sondern mit einer Summe von mehreren und verschieden operieren muss.«

J a g i č o v a myšlenka je velmi hluboká, ale i velice jasná, a kdo umí čísti J a g i č e, ten nikdy nebude ztotožňovat ony dva pojmy »smíšenou mluvu« a »přechodní mluvu« tak, jak to učinil B e l i č. Opravdu, slovácké, makedonské, kajkavské a kašubské nářečí akademik J a g i č charakterisuje jako přechodná nářečí,

první z českého k jižně-ruskému a jihoslovanskému, druhé ze srbsko-chorvatského k bulharskému, třetí ze slovinského k chorvatskému a srbskému a čtvrté z polabského k polskému anebo opačně; při tom Jagič principu »přechodnosti« rozumí v úplně určitém smyslu, který vylučuje možnost ztotožnění tohoto pojmu s pojmem »smíšenosti«, což B e l i č připouští.

Jagič dí: »Wie ist die macedonische **k' g'** zu erklären? Ist das ein Grundzug des macedonischen Uebergangsdialectes? Es scheint aber in ganz Macedonien keine Gegend zu existieren, wo ausschliesslich k' — ћ und g' — ђ herrscht, sondern überall vermengt mit st — šd. Wie ist nun die Mischung entstanden? Ich vermag darauf keine Antwort zu geben. Doch für den Nachweis, dass die nächsten Nachbarn fortwährend Berührungspunkte zeigen, eignet sich auch das macedonische k' — ћ, g' — ђ vorzüglich. Eben so steht das macedonische ш–ћ (oder шч?) in einem gewissen Zusammenhang mit dem in westlichen Gebieten des serbocroatischen noch jetzt lebenden s c, während das neuere serbocroatische im Osten dominierende s t sich mit dem üblichen bulgarischen шг deckt. Auch das serbocroatische **cr** für **čr** greift bis nach Macedonien hinein.« A tak Jagič charakterisuje makedonské nářečí jako přechodný dialekt ze srbského k bulharskému jazyku ne proto, že v jeho mluvách se pozoruje nějaká směs srbských a bulharských elementů, ale proto, že v makedonském nářečí jsou elementy, které, dle autorova mínění, by mohly býti považovány jako charakteristický příznak přechodnosti.«

D e r ž a v i n dále dí: »Znamená-liž však, charakterisuje-li*) Jagič ve své soustavě vzájemné poměry mezi slovanskými nářečími makedonské nářečí jako p ř e c h o d n ý j a z y k, že by se byl takovým způsobem vyslovil o oprávněnosti nacionálního proudu tohoto jazyka k jedné či k druhé národnosti? Tento problém nijak nevcházel do zámyslů Jagiče a on, tvořiv svou theorii o přechodných tvarech, ani nepomýšlel na odpověď otázky národnosti makedonských Slovanů mluvících »přechodným« makedonským nářečím, aniž pak určil jakoukoliv určitou ethnografickou povahu tohoto nářečí.« A tak B e l i č mylně připsal »velké autoritě mezi mnoha učenci«, akademiku J a g i č o v i, »správný náhled« o makedonských mluvách, které »samy sebou představují smíšený srbsko-bulharský

---

*) Z dlouhé Deržavinovy věty k vůli neporušení srozumitelnosti kladu pod čáru tuto část: »... úmyslně v daném případě používám slova »charakterisuje-li«, protože akademik Jagič tvoře a opodstatňuje svou znamenitou theorii o vzájemných poměrech mezi jihoslovanskými nářečími, nijak nepomýšlel na jakékoliv nacionální tužby a neřešil osudy nářečí, která ho zajímala, zejména s toho hlediska, t. j. on nijak neurčoval, k jaké národnosti přináleží, anebo musí náležeti zkoumané nářečí a jen je c h a r a k t e r i s u j e jako komplex známých fonetických, morfologických a jiných zjevů...«

typ«, protože Jagič ani slovem nemluví o tom, že by makedonské nářečí samo sebou představovalo srbský jazyk, a ani nemluví o tom, že by samo sebou představovalo bulharský jazyk, a ani nemluví o tom, že toto nářečí by bylo smíšeným srbsko-bulharským typem. Belič tedy jednal úplně neopatrně tím, že připodobňoval své náhledy s náhledy akademika Jagiče. Ostatně přeji Beličovi, aby se zdokonalil ve svých vědomostech a aby se vyšinul, třeba jen do polovice na onu výši, na jaké v očích celé řady pokolení pevně stojí vysocevážená osoba J. V. Jagiče.«

Deržavin považuje za svou povinnost, zmíniti se ještě o jedné stati profesora L. Niederle, českého slavisty, publikované r. 1911 v »České Revui« pod názvem »Makedonská otázka«. V ní prof. L. Niederle přináší podrobný přehled obšírné literatury o makedonské otázce a přichází v ní k následujícímu přesvědčení: »V jazykovém ohledu nutno Makedonii v celku připojiti k Bulharsku a ne k Srbsku.« Druhdy pojem národnosti prostě býval ztotožňován s pojmem víry, když však v XVIII. a XIX. století až do let 70. se cestovatelé ptávali obyvatelstva (Makedonie), všude dostávali stejnou odpověď: my jsme Bulhary; to neupírali ani Řeci a ani Srbi, kteří tehda nepomýšleli ani na Makedonii a ani na Soluň. Mezitím, ještě před 70. lety (minulého století) všechen kulturní život Makedonie byl nejtěsněji spoután s Bulharskem; ze středu Makedonců vyšla celá řada bulharských národních buditelů a prvních bulharských spisovatelů, jako: mnich Pajsij, Joakim Kàrčovskij, Kyril Pejčinovič z Tetova, Christaki Pavlovič, archimandrit Anatolij, Angel Palašev, Rajko Ivan Žinzifov, Dim. a Konst. Miladinovi, Neofit Rylský, tvůrce bulharského školství, — a tu, v Makedonii, zejména v Soluni, r. 1839 byla založena i první bulharská typografie. Následkem této okolnosti bylo, že téměř ve všech pojednáních o Makedonii čteme, že slovanské obyvatelstvo této země je bulharské národnosti. Teprve r. 70. (před. stol.), kdy se u Srbů probudil zájem o Makedonii a byla postavena politická otázka, vzniknul vědecký spor mezi Bulhary a Srby o nacionální příslušenství makedonských Slovanů a během několika roků Srbi se vytasili s celou řadou důkazů, jimiž vyvraceli příslušnost makedonských Slovanů k bulharské národnosti.«

V jiné své práci »Přehled soudobého Slovanstva« prof. Niederle úplně určitě ukazuje na jihovýchodní a východní hranice srbské jazykové oblasti: Šár-planina, Černá Gora, Vranja, Pirot, Zajčar (str. 113). A dí: »Mimo celou tuto oblast nalézáme srbské a chorvatské kolonie ještě i na jiných místech. Mnoho srbských osad, opravdu, se nalézá v albánském území; existují taktéž srbské kolonie i v Makedonii, třeba že je nemožno o tom uvésti podrobnějších dat následkem toho, že tato data vůbec jsou velmi sporá. Srbi tu žijí v okolí Tetova, Kumanova, Skopie (str. 115). Obyvatelstvo samotné Makedonie na jih od Skopie připočítáváme k Bulharům.«

Vůbec srbské obyvatelstvo v Staré Serbii a v Makedonii prof. Niederle oceňuje kolem 300.000 duší.

V téže své knize (§ 39, str. 152) profesor Niederle přichází k následujícím vývodům:

1. Slované v Makedonii a v Staré Serbii představují národ, u něhož nacionální cítění není tak plně a rovnoměrně vyvinuto, jako u jich dvou sousedních národů.

2. Není pochyby, že větší část těchto Slovanů se cítí a se přiznává za Bulhary (»Bugarin«); tento název je staro-historický, on nevzešel jen jako výsledek bulharské církevní propagandy za posledních desetiletí. Název »Srbin« nebyl přijat, třeba že tyto oblasti kdysi byly částí srbského státu. Proto nová politicko-církevní propaganda nalézá velkou sympatii v celé zemi, srbská (propaganda) však příště bude míti světlou budoucnost a příznivou půdu jen v severní části, která je v stycích a ve sféře bezprostředních zájmů a vlivu srbského království, t. j. v tak zvané Staré Serbii.

3. I s filologického hlediska jazyk makedonských Slovanů, třeba že sám sebou představoval skupinu místních dialektů, které poněkud se od sebe liší a které vůbec sestavují cosi prostředního mezi jekavským srbským nářečím a východo-bulharským jazykem, přece jen dle svých hlavních příznaků více se přibližuje k bulharskému než k srbskému jazyku... »Proto zejména — dí profesor Niederle — jsem připojil makedonské Slovany k Bulharům, uznávaje, že jen v Staré Serbii se nalézá větší množství rodin, které se samy považují za Srby« (str. 152, 153).

Profesor lipské university, Gustav Weigand, v knize »Die nationalen Bestrebungen der Balkanvölker« (Lipsko 1898) dí, že jeho tvrzení, jak Makedonci se počítají za Bulhary, nalézá jednohlasného potvrzení u všech cestovatelů po Makedonii z doby nové i staré a že ubezpečování Srbů, že selské obyvatelstvo Makedonie si teprve nedávno přisvojilo název »Bugari«, je tou nejčirejší smyšlenkou. Uvádí, že v letech 1886, 1889 a 1890, kdy po Makedonii cestoval, tam našel několik Bulharů, kteří před ním se vydávali za Řeky, protože měli sympatie k Řekům, že však se nesetkal ani s jedním, který by sám sebe byl nazval Srbem. Dí: »Čistých Srbů, vyjímaje emigranty, vůbec nijak není v celé Makedonii od srbské hranice a Šár-planiny.«

Deržavin ještě se vrací k prof. Niederlovi slovy: »I tak, postavíme-li proti politickým domáháním se jednotlivých národností v Makedonii jich ethnografické poměry, tu dle mínění prof. Niederle nejsilnějším elementem v Makedonii se skutečně jeví Bulhaři a zůstanou jím, dle jeho mínění, i budoucně, přes to, že lze připustiti známou ethnografickou konjunkturu; na druhém místě svou silou značně před Bulhary ustupujíce, jsou mohamedáni Turci, za nimi jdou Řeci a nejméně je Rumunů (= Kucovlachů = Cincarů) a Srbů.«

»Nelze míti žádné pochyby o tom — dí Niederle — že by Makedonie byla celá přidělena k Bulharsku s výjimkou nevelkých pohraničních čistě řeckých oblastí, které by připadly k Řecku, kdyby rozřešení otázky jejích budoucích osudů mohlo býti postaveno na půdu přirozeného práva. Principy přirozeného práva však se tu srážejí s jinými a při tom tak silnými zájmy, že tyto odporují principům přirozeného práva a je prostě ignorují: jsou to především politické a hospodářské zájmy Srbska a jiného státu a zejména pak životní zájmy Srbska.«

»Nevím — dí Niederle — má-li nyní klidně a rozumně myslící srbská mládež přesvědčení, že je Makedonie srbskou zemí, anebo že byla propagandou učiněna srbskou, avšak není pochyby o tom, že, kdyby i byla tato utopie dokonce vymizela z vědomí Srbů, u nich stále žije snaha dostati Makedonii takovou, jakou je, nezávisle na tom, je-li zemí srbskou, anebo bulharskou... Pro onoho, kdo z blízka sleduje balkánské věci, je jasno, že nyní téměř je nemožno rozřešiti mírným způsobem spor o Makedonii mezi Srby a Bulhary (psáno r. 1911!). Takovým způsobem spor mohl býti rozřešen r. 1885, ale nyní je to nemožno, protože nyní Bulharsko sotva by bylo souhlasno děliti sféry v duchu srbských návrhů, dle nichž západní strana vardarské doliny se Solunί by připadla Srbsku a dolina Strumy — Bulharsku.«

»Kráčeje po stopách starých šovénů — dí Deržavin — mladý srbský učenec, p. Belič, ve své brožuře »Srbi a Bulhaři« na důkaz toho, že makedonští Slované jsou Srby a ne Bulhary, uvádí jako vážný důvod zvyk zvaný »slava«, známý prý jen mezi srbským obyvatelstvem a v Makedonii. Je-li pravdou, že zvyky vůbec sestavují význačnou črtu každého národa, dí Belič, tu i zvyk, o němž mluvím, slouží jako nejlepší důkaz toho, že všichni oni, kteří se přidržují tohoto obyčeje, sestavují jednotný celek, náležející jedné národnosti« (str. 63).

Belič, stejně jako jeho vážení učitelé, pp. Veselinovič, Jastrebov a jiní, asi nepředpokládá, že ethnografické podrobnosti jsou nejméně spolehlivým materiálem k jakýmkoliv vědeckým vývodům; nespolehlivým je předně proto, že nikdy nemůžeme s určitostí tvrditi, nakolik určitá národnost je úplně a všestranně prozkoumána v ethnografickém ohledu a že tedy za soudobého stavu slovanských ethnografických výzkumů nikdy nemůžeme býti přesvědčeni o tom, nakolik daný příznak, pozorovaný u jedné národnosti, se jeví či nejeví, anebo snad se jevil či nejevil u jiné sousední její, s ní příbuzné národnosti; s druhé strany, ethnografický materiál u věci není spolehlivým i proto, že velmi často positivně není možno vysloviti se, do jakého stupně pozorovaný ethnografický příznak u jedné národnosti skutečně sám sebou představuje její dávnou zvláštnost, či nebyl-li tento příznak vzat ze sousední neb vůbec z jiné kultury, jaká měla na ni vliv v určité epoše jejího rozvoje.

Tato otázka s vědecky-methodologického hlediska je vůbec tak složitá, že činí obtíže v jakémkoliv ethnografickém badání v tomto směru. Pokud se týče srbské »slavy« u makedonských Slovanů, na kterou ukazuje Belič ve své brožuře, ona, jako »argument«, vyžaduje nejpozornější starostlivosti.

Deržavin u věci zase se dovolává autority prof. Niederle a jeho výroku: V ethnografickém ohledu Makedonie s jedné strany se nalézá ve svazku se Srbskem a s druhé strany — s Bulharskem a makedonská »slava« nemůže býti dostatečným důvodem k mluvení o srbské národnosti makedonského obyvatelstva, věc, která byla srbskými ethnografy, jako Jastrebovem, Gopčevičem a j. přijata za typicky srbský ethnografický příznak a na jejímž podkladě potom dlouho se tvrdilo: »Kde se slava slaví, tam je Srbin.« V skutečnosti věc se má trochu jinak: »slava« sama sebou nepředstavuje nějaký Srba charakterisující příznak; naopak, ukazuje se, že se s ní setkáváme nejen u makedonského, bulharsky mluvícího obyvatelstva, ale i na př. na Timoku, v Rodopách, na Balkáně, v plevnenském a rusčukském kraji i na jiných místech v Bulharsku.

Svátek »slava« pozůstává v tom, že jednotlivé rodiny (kutjanská slava), nebo obce (obštinská slava) uctívají den určitého světce, kterého považují za ochránce rodiny, anebo obce. »Kutjanská slava« u Srbů má následující názvy:

1. Krsno ime (z křestního jména),
2. Slava,
3. Blag dan,
4. Sveti nebo sveto,
5. V srbských národních písních — služba.

Srbi rozeznávají i několik druhů obštinské (obecní) »slavy«. Oslava »slavy« je provázena lámáním obřadního chleba a »se stavane za slava«, kdy při jásotu: »za slava Božija, za čestni kràstove atd.« přítomní vstávají ze svých míst a zpívají: »Ko pije vino za slave Božje« atd. Dle mínění Jastrebova tento obyčej u makedonských Slovanů (v Skopii, ve Velesu, v Debàru, v Ochridě a jinde) slouží za nejlepší důkaz toho, že tito Slované přináležejí k čistě srbské národnosti. Totéž myslil i Milojevič a jeho škola, která použila uvedeného ethnografického principu k určení hranic srbského plemene (»gdě je slava, tu je Srbin«). Prof. Kulakovskij, který o věci mnoho psal, poznamenal: »Musíme býti velmi pozorni v otázce příslušenství jakéhokoliv obyčeje k jednomu, anebo k druhému slovanskému plemeni. Je známo, že Srbi dokonce určují hranice svého plemene dle oslavování »slavy«, ale jen jeden obyčej ničeho nemluví na prospěch jedné či druhé ethnografické hranice plemene.«

Prof. Drinov se vyslovil, že tentýž svátek existuje nejen u Srbů, ale i u Bulharů, Řeků, Rumunů, u pravoslavných Albánců, jedním slovem u všech pravoslavných křesťanů v Evropě a že vše-

chen rozdíl pozůstává jen u větším či menším zachování tohoto obyčeje a taktéž i v některých čistě zevnějších zvláštnostech.

O tomto obyčeji Rusů psali P. S. Efimenko, Gorskij, Novostruev a prof. Sumcov.

Pokud se týče Bulharů, na zachování tohoto obyčeje u nich ukâzal už Karadžič: »Bugari svi oko Timoka slave (slaví) Nikol dan (den sv. Nikoly) i osim (mimo) krsnogo kolača, koji se siječe (řeže) kao i u srba, svaki umijesi po jedan veliki somun (chléb) u koji se metne (vkládá) po čitav šaran (celý kapr).« Prof. Drinov dokázal, že takový svátek a takové obřady existují ve všech bulharských oblastech.

V Bulharsku tento svátek je označen jménem »služba«; Drinov dokázal, že tím slovem je označen i v debàrském kraji. Také je v Bulharsku tento svátek označen názvy: »Božo ime, světi, svetec, svetitelski den, čerkuvane, čin« a jinak.

Takovou shodu v bulharských obyčejích našel Drinov i v jiných zvycích makedonských Slovanů, které Jastrebov prohlásil za Srby (jako zvyky: Paterica, Koledni običaji, Bogojavlenie a jiné).

Bulharsko-srbské kulturně-historické vzájemné poměry.

Nedlouho před propuknutím evropské války v ruské literatuře se zjevila nová kniha, namířená proti Bulharsku: »Srbi a Bulhaři v zápasech pro svobodu a kulturu«. Napsali ji rusky r. 1913 dva Srbi, M. Vukičevič a D. Semiz.

Deržavin o této knize takto se vyslovuje: »Kdyby byla napsána v srbském jazyce, lehce mohla býti ignorována, jako práce nezasluhující žádné pozornosti; ona však je psána rusky a je tedy určena pro ruského čtenáře a proto musí býti s naší strany co nejpřísněji pokárána, jako nízká pomluva bulharského národa.

Byli jsme úplně v právu, díce, že srbská vědecky-publistická literatura se přidržuje podivné, ničím nevysvětlitelné a nepochopené tendence: připsati nynějším Bulharům mongolský původ. V knize, o níž mluvíme, pohříchu, nalézáme tutéž tendenci. Dva srbští autoři se spolčili proti Bulharsku, aby je dorazili a zničili, aby je setřeli s povrchu země, aby je úplně vyškrtli z historie lidské kultury, aby anulovali všechny jeho zásluhy a aby uvedli v zapomenutí všechna ona nepravděpodobná utrpení, jaká bulharský národ snášel po dobu svého pětistyletého jařma...

Žádné úsilí nás nepřiměje, abychom na vše to mohli zapomenouti. My nevěříme, že rekem je jen ten, kdo se chopil nože a marně páni srbští autoři ve 250 stránkách své knihy se snaží působiti na

nás, abychom uvěřili historické a kulturní nicotě bulharského národa...

V u k i č e v i č a S e m i z na 2. str. své knihy píší: »Místní Slované přijali od tjurkských Bulharů způsobilost k vojenské a státní organisaci a se své strany jim předali svůj jazyk, své obyčeje a svůj světový názor, rozumí se, že ne úplně, protože i podnes Bulhaři zachovali některé stopy po mravech a obyčejích svých tjurkských pradědů.« Vnikněte hlouběji do tohoto citátu a pochopíte základní myšlenku autorů citované knihy: Bulhaři si přisvojili jazyk, zvyky a světový názor slovanského obyvatelstva, třeba že ne úplně, protože i podnes Bulhaři zachovali některé stopy po mravech a obyčejích svých tjurkských pradědů. Je zřejmo, že dnešní Bulhaři s hlediska pánů V u k i č e v i č e a S e m i z a jsou Turky pod silným slovanským vlivem, kterému však přece jen se nepodařilo setříti úplně s jejich fysiognomie některé zvláštnosti jejich tjurkských pradědů.

Na str. 14 čteme: »Dnešní Bulhaři jsou směsí Slovanů a tjurkských Bulharů. Bylo třeba věků k splynutí obou těch plemen v jeden nerozdílný celek. Některé zvláštnosti tjurkské raçy (které?) nemohly vyplenit ani staletí a ani kultura. U Bulharů i podnes se zachovaly takové charakteristické zvláštnosti, jakých není u jiných Slovanů (jaké?). V bulharské raçe jsou vyjádřeny dva typy: asijský (tjurkský) a slovanský...«

A dále: »Používání koňského ohonu místo vojenského praporu, vzdání přísahy na meč, zvyky při jídle — vše to charakterisuje Bulhary (čti staré Bulhary!) jako zástupce mongolské raçy« (str. 15). A dále: »Bulharský národ (charakteristika starých Bulharů dle byzantských pramenů) je neřestný a nečistý a sám sebou představuje kočovnickou hordu, která se drobí na drobné hordy, z nichž každá má za svou hlavu chána a jeden z těchto velkých chánů, čili kagan, byl pohlavárem celého národa« (str. 15). — To vše není materiálem pro seriosní práci, protože, jak je známo, dnešní Bulhaři nijak nepoužívají koňských ohonů, neskládají žádných přísah nad meči, nezachovávají při jídle žádných jiných zvyků, mimo ty, jaké jsou i u jiných Slovanů... Pan S e m i z jako právník ze svého povolání by měl věděti, že přisuzování jinému n ě j a k ý c h zvláštností, bez podepření toho, bez určitých faktů, má v právnickém jazyce i určitou kvalifikaci.

Na str. 16 zase čteme: »Zbaven přílivu čerstvých sil, tjurkský element pozvolna odstupoval prvenství slovanskému elementu, třeba že ne ve všem, protože i podnes v bulharském národě se uchovaly n ě k t e r é z v l á š t n o s t i tjurkských Bulharů.«

Takové je základní hledisko obou srbských autorů, s kterého posuzují bulharský národ. Pokud se týče náhledů těchto autorů o bulharské kultuře a o samotném bulharském národě, citovaná námi kniha je napsána takovým duchem, že po Bulharech a po bul-

harské kultuře potom nezůstává ani stopy. To se jeví z textu: »Bulharská carstva se rozvíjela a rozšiřovala neobyčejně rychle, ale stejně rychle umírala a mizela. Takový je osud bulharské kultury. Bulharské carstvo a kultura zahynuly a nezanechaly po sobě v národní paměti a v životě téměř žádných stop« (20). — Potom v celé knize se rozvíjí a se podpírá stále tato základní these o pozadí, utvořeném ze zářivých stránek vysoké kultury, neobyčejné chrabrosti a bezpříkladné rekovnosti Srbů. Jako aktiv Srbů je zapsáno vše, na čem jen mohla spočinout žhavá fantasie pánů Vukičeviče a Semiza, ba dokonce i tvrzení, že na př. u Bulharů »následníci znamenitých carů téměř vždy byli lidé slabí a nicotní«, kdežto u Srbů — »po znamenitém Stefanu Nemanovi, zakladateli dynastie Nemanovičů, následovala celá řada způsobilých a nadaných jeho potomků«, anebo »u Bulharů nelze pozorovati úzký svazek mezi dynastií a církví«, kdežto u Srbů »tvůrci státu a církevní samostatnosti a pořádku, první zákonodárci a pod., všichni byli členy jedné a téže dynastie — Nemanovičů«. A dále: »Úzká jednota (u Srbů) mezi státem a církví byla posilována ještě i tím, že většina těchto panovníků, dle příkladu svého rodonáčelníka Nemana, na svá stará léta se uchylovala, jako mniši, do klášterů. U Bulharů však ani jedna hlava státu nešla po stopách cara Borise« (str. 25).

»Bulharský národ upadl do hlubokého spánku v XIV. století« (str. 41); »nebylo u něho pozorovati ani nejmenší touhy, aby se vyrval(?) na svět Boží k svobodě v století XV.« (str. 44). »Bulhar jako by byl býval spokojen se svým stavem otroka« (str. 44). »O Bulharech ničeho není slyšet. Bulharský národ v XV. století dřímá« (str. 60). A ani později nebylo lépe: »Během celého XVI. a XVII. století Bulhaři jakoby byli v letargickém spánku« (str. 61), anebo »stále spali v hlubokém otrockém spánku« (str. 70). Vůbec: »Svobodný život je nelákal a nebyli pro něj nadšeni; jednotlivé osoby, které se snažily rozproudit a nadchnout své soukmenovce, rozčarovány, opustily svou otčinu« (str. 72). »Bulharský národ v XVII. století neprojevuje příznaky života a neví, že na zeměkouli jsou příbuzné jemu slovanské státy a národy.« On »ničeho nekoná, a jak je vidět, ničeho nepociťuje a snáší klidně turecký chomout« (str. 72 až 73) a proto »při vší dobré vůli říci cosi podrobnějšího o činnosti Bulharů v té době, nelze tak učiniti« (str. 94).

Ani život Bulharů v XVIII. století, tedy ve věku bulharské osvěty, ve věku otce Pajsiho a skromných »kilijních« škol (cela = kilija; tedy školy v celách klášterů), nenašel milosti v očích obou Srbů, kteří dí, že »XVIII. století pro Bulhary bylo věkem hlubokého otrockého spánku« (str. 114). Na str. 117 napsali: »My bychom s potěšením zaznamenali i zásluhy Bulharů o Slovanstvo a lidstvo v XVIII. věku, ale takové zásluhy neexistují.« A na str. 159 napsali: »... vůbec do počátku XIX. století u Bulharů nebylo ani zápasu pro svobodu a ani činnosti na poli kultury.«

Deržavin dí: »A tak M. Vukičevič*) a D. Semiz si zvolili ruský jazyk, aby jím vychrlili své malicherné pocity proti svému sousednímu bratrskému národu, který ve své historii prožil mnohá utrpení a který neustále zápasil o svou čest, o svůj život a o svou svobodu tak chrabře, jako srbský národ...

V historii bulharského národa jsou i taková fakta, jaká v nás všech, malých lidech vzdálených věku, vyvolávají pocity úcty a uznalosti k bulharskému národu a jeho kultuře.«

Dnešní doba není vhodna k citování celé té obrany, s jakou Deržavin hájí čest a dobrou pověst bulharského národa. V této obraně, mimo jiné, je psáno: »Největší stránka v knize historie (Bulharů) je ona, která byla napsána věroučiteli Kyrilem a Methodějem. Tu je pramen a počátek naší kultury...« »V počtu faktorů, které od nejstarších dob v našem životě hrály úlohu vychovatele v kulturně-nacionálním a plemenném sebevědomí, musíme především vytknouti staro-církevní-slavjanský jazyk a slavjanskou bohoslužbu, napsané v jazyce sv. bratří Kyrila a Methoděje...« »V tomto jazyce my poprvé jsme slyšeli velké Slovo Boží, Slovo lásky a míru. V tomto jazyce před námi poprvé se otevřely stránky Historie Vesmíru a Božího důmyslu; tímto jazykem nám prvněkrát se staly blízkými a chápanými zármutky a radosti milionů jiných lidí, jím naše primitivní kulturní sebepoznání nejdříve načrtalo své všelidské ideály

---

*) Překladatel Deržavinovy knihy, podplukovník Rakarov, pod čarou uvádí poznámku, již uryvkovitě tlumočím takto: R. 1909 Rakarov si vyhledal v »Petrohradské imperatorské bibliotéce« knihu F. Kanitze »Dunajské Bulharsko« (petrohradské vydání z r. 1876). Přes to, že knihovna učinila přísnou vyhlášku, aby nikdo v listech knih ničeho nepsal, Rakarov v oné knize našel plno poznámek, učiněných tužkou. Poznal, že ji četl nějaký Srb, který na každé stránce, od první až do poslední, vychrlil svou zlobu na Bulhary způsobem nejvulgárnějším. Onen srbský čtenář nervosně všude přeškrtal slova: »Bulhar, bulharské, Bulharsko« a pod. a počínal si při tom tak zuřivě, že místy i papír protrhal. Všude, místo přeškrtaných slov, zaznamenal: »Srb, srbské, Srbsko« a pod. Na jednom místě v knize stálo: »poslední krutá bulharská zima«, bylo to ale Srbem opraveno na: »poslední krutá srbská zima«. Tam, kde autor mluvil o bulharských obyčejích, onen Srb po straně napsal poznámku: »Srbi su naj-lěpši narod medžu svimi slavjanami.« Tam, kde autor vychválil bulharský národ pro jeho pracemilovnost, střízlivost a rozum, onen Srb přeškrtal celou stránku a napsal: »Lažeš (lžeš) kao pas (pes), otca ti mater bezobrazne (nestydaté)«... A takových poznámek v knize byla hojnost a takového obsahu, že slušnost to nedovoluje citovat.

Aby jméno autora tohoto řádění nezůstalo utajeno, on sám na prvou stránku knihy napsal: »Ovaj kniga čitao srbin Milenko Vukičevič, profesor iz Beograda. Peter. 23. febroala 1904 god.«

Rakarov po balkánské válce osobně poznal Vukičeviče v Petrohradě, kdež týž stále žil, a udiven viděl před sebou ne mladého, bujného člověka, kterému se mnoho odpouští, ale starce více než 70letého s dlouhým a jako sníh bílým plnovousem! (M. Vukičevič je spolupracovníkem několika časopisů v Petrohradě a ze všech sil se snaží očerňovat vše bulharské.)

a určilo naše nacionální úlohy...« »Tento jazyk ve své podstatě je jedním z nářečí soudobého živého bulharského jazyka v takovém tvaru, v jakém bylo v IX. století známo sv. Kyrilovi a Methoději, zrozeným v jiho-makedonském městě Soluni...«

»Marně oba srbští autoři se snaží upříti i tuto nespornou přednost bulharské kultury, tvrzením, že jazyk, jímž Kyril a Methoděj a jejich pomocníci přeložili Svaté Písmo a část církevních knih, byl jakýmsi zvláštním, nyní již vymizelým, starým dialektem, a že o původu tohoto jazyka prý se dosud vede spor mezi učenci. Opravdu, kdysi, před 50 roky, kdy slavjanozpyt neměl ještě k ruce oněch dat, jež má dnes, spor v této oblasti existoval, ale nyní již otázka původu církevně-slavjanského jazyka musí se považovat úplně za rozřešenou a to v tom smyslu, v jakém ji rozřešili soudobí slavisté, jako prof. Leskien anebo akademik Jagič. První v předmluvě své knihy: »Grammatik der altbulgarischen Sprache« na př. napsal: »Dass das Altkirchenslavische zum bulgarischen Zweig des Slavischen gehört, geht schon aus einem Umstande sicher hervor, der Vertretung von ursprünglichen tj, dj, kt, gt durch št, žd.« (Heidelberg, 1909, XXVII.)

Akademik Jagič v »Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache« (Berlín, 1913) úplně určitě považuje staro-církevní-slavjanský jazyk za mluvu bulharsko-makedonského nářečí a, srovnav jeho zvláštnosti s charakteristickými zvláštnostmi jihovýchodních bulharských mluv, určil, že místem jeho původu je území mezi Solunií a Cařihradem (§ 53, str. 270—281). Na témže stanovisku stál i zesnulý již slavista V. Oblak a stojí na něm i jiní soudobí naši (ruští) slavisté, jako prof. S. M. Kulbakin, autor nejlepší ruské knihy v tomto oboru: »Drevne-cerkovno-slavjanskij jazyk« (Charkov, 1911)...

»Vysoká čest, jaká právem patří bulharskému národu, nevězí jen v tom, že on nám dal jazyk kultury a osvěty, ale ještě i v tom, že Bulharsko bylo kolébkou i naší kultury. V Bulharsku koncem IX. století byli nejlépe uvítáni zbožným carem Borisem žáci sv. Kyrila a Methoděje, na čele se sv. Klimentem a Naumem. Později v proslulém století cara Simeona, Borisova syna (IX.—X. věk), za bezprostředního účastenství učedníků a spolupracovníků sv. bratří, byla utvořena a vyrostla ona první a při tom ve svých rozměrech ohromná slovanská literatura, která poprvé na slovanskou půdu přenesla všechny úspěchy byzantské kultury a která posloužila za základní jádro, které později přijato Srby a Rusy, bylo základem jejich nacionální kultury. A toto nejbohatší kulturní dědictví, udělené Bulhary jejich sousedům, bylo tak ohromné, že si o něm dnes můžeme učiniti jen přibližnou představu...«

»Na účet tohoto bulharského dědictví jižní Slované a Rusové žili nejméně do XVIII. století...«

»V popředí tohoto literárního hnutí v Bulharsku stál sám car Simeon († r. 927). On prožil svou mladost v Byzancii a tam se mu dostalo překrásného vzdělání. Byla u něho až do konce jeho života i láska k literatuře. Cařihradský patriarch Nikola Mistik r. 923 psal padesátiletému caru Simeonovi: »Vím, že ty každodenně napájíš svou překrásnou duši životonosnou vodou učení, vím, že ty znalecky pročítáš knihy starých.« Týž patriarch, který znal Simeona osobně, tohoto vylíčil jako člověka s nesrovnalou ušlechtilostí duše, zdravého úsudku, jako člověka, jemuž rozumem nikdo rovnati se nemůže, který nenáviděl zlo, odvracel se od nespravedlnosti a byl obdařen každou ctností...«

»Simeon nejen že sám pracoval na literárním kolbišti tím, že sám sestavil velmi populární sbírku mnoha pojednání Jana Zlatoústého, známou pod jménem »Zlatostrůj«, ale že uměl kolem sebe soustřediti speciální kroužek literátů, které dovedl nadchnout pro potřeby národní osvěty tím, že tu jim ukládal, aby přeložili určité byzantské autory, tu aby utvořili některé kompilace, a tu konečně že byl příznivcem a ochráncem určitých pracovníků na tomto kolbišti, jako ku př. sv. Klimenta.

Jméno sv. Klimenta, veličského arcibiskupa, původem Bulhara, jehož osvětová činnost byla zasvěcena Makedonii, stojí na předním místě v starobulharské literatuře. Bezprostřední pomocník a nejbližší spolupracovník a žák sv. Methoděje, on přinesl s sebou na slovanský jih tradice svého učitele a zasvětil celý svůj život pokračování a upevnění jeho díla. Na přání cara Simeona jmenován veličským biskupem v Makedonii, nepopřál spánku a zdřímnutí svým očím; naopak, on ve svých starostech o národ nalézal pro sebe potravu i rozkoš; vždy poučoval a vždy cosi zřizoval, vždy pronásledoval nevědomost, uváděl do pořádku nepořádky...«

»Úspěch osvětové činnosti sv. Klimenta v Makedonii byl ohromný. Za prvých let svého pobytu v oblasti Kutmičivici měl víc než 3500 žáků...«

»Dosud je odkryto 20 pojednání, napsaných sv. Klimentem. Z jeho péra pocházejí i obě »pannonské legendy«, tyto znamenité biografie sv. Kyrila a Methoděje. Jemu se přisuzuje i sestavení oné slovanské azbuky (abecedy), známé všem pod jménem »kyrilice«. Zemřel r. 916 a pohřben byl v Ochridě.«

»Velkým učencem a nositelem ideí sv. Kyrila a Methoděje byl Joan Ekzarch, autor »Šestodnevu«.

V téže době (894 anebo 898) Konstantin Presviter sestavil znamenitou knihu »Učitelno Evangelie«. Vydal i azbuční (abecední) modlitbu, v které s nadšením mluví o snaze slovenského plemene po křesťanské osvětě. »Učitelno Evangelie« obsahovalo 51 besed (kázání), prostých to výkladů o pravdách víry. V Rusku první rukověť kázání pro všechny neděle v roce se zjevila teprve v XVII. století. — Konstantin, který později se stal bi-

skupem, obstaral mnoho překladů, sestavil mnoho kompilací a sepsal mnoho originálů. Na žádost cara Simeona r. 896 přeložil »Slovata na Anastasija Aleksandrijski protiv Arianite«.

V téže počáteční epoše bulharské literatury Grigorij Presviter přeložil »Petoknižieto na Mojseja«, »Knigata na Isusa Navina«, »Sàddito«. Byla vydána i »Pověst o pokřtění knížete Borise«, která měla vliv i na starý ruský letopis. Ohromná encyklopedie, nazvaná »Izbornik Simeonov«, obsahovala 383 statí z pér 25 autorů, a mnoho jiných pojednání církevně-kazatelského, poučného, historického, apokryfního a jiného obsahu tvořily ohromné kulturní dědictví, jaké od Bulharů později přišlo do Srbska a Ruska, kdež vyvolalo místní literární hnutí. Faktem u velké míře pozorohudným je okolnost, že bulharská literatura, utvořená za dob cara Simeona, již byla proniknuta určitým slovanským uvědoměním. To znamená, že již počátkem X. století existovala v Bulharsku určitá slovanská kultura.

I v následujících stoletích literární činnost v Bulharsku neustávala a byla pramenem kultury pro Srby a Rusy. Na př. znamenitá »Tàrnovska škola«, založená v druhé polovici XIV. věku proslulým žákem Grigora Sinaita, Teodosiem Tàrnovským, vychovala pozoruhodné pracovníky na půdě slovanské osvěty a literatury; mezi nimi byl i poslední bulharský patriarch Evtimij, který na slovanském jihu sehrál tutéž úlohu, jakou později sehrál Nikon svým přehledem a opravením knih starých redakcí. Evtimij zanechal po sobě celou řadu pojednání stejně cenných pro Bulhary, jako pro Srby a Rusy, kteří použili mnohá z nich, jako: Ustava na liturgijata na Joana Zlatousta; Služebnik; Pochvalno slovo za Konstantina i Elena; Žitieto na prepodobnija Ivan Rylski; Bàlgarski podvižnik ot X. stol.; Žitijata na prepodobnija otec Ilarion Màglenski, na prepodobnata majka Filateja, na sv. Petka, na carica Teofanija a jiné...

Pojednání Evtimija Tàrnovského byla známa a populární i v Srbsku i v Rusku. Tak na př. »Žitie na sv. Petka« (Peraškevin petàk) je známo v Srbsku ve třech redakcích a se nalézá v srbských rukopisech a starých tiskových vydáních z XIV. až XVI. století. »Žitieto na Ilariona Màglenski« se zachovalo u Srbů v rukopise z XV. století.

Do počtu žáků Evtimových mimo jiné náležejí Kiprian, metropolit kyjevský, národnosti bulharské; Grigorij Cambiak, dřívější igumen dečanského kláštera v Srbsku a pozdější (od r. 1415) kyjevský metropolit, autor celé řady pojednání; Bulhar Konstantin Kostenečskij, zvaný filosofem, jehož všechna literární činnost náležela Srbsku...«

»Bulharská literatura tedy nejen v X.—XI., ale i později v XIV. až XV. století sloužila Srbům za pramen osvěty. Bulharský národ dal jim literární pracovníky, jaké oni (Srbi) zaslouženě počítají k svým nejlepším spisovatelům. Taková památka jako na př. »Chronikata« Konstantina Manasija (XII. věk) byla přeložena do slovanského jazyka v Bulharsku (XIV. v.) a setkáváme se s ní v srbských rukopisech teprve v XVI. století, t. j. bulharské literární dědictví přecházelo za všech století do staro-srbského písemnictví a napájelo božskými hlaholy srdce i duši srbského čtenáře. Počínaje XIII. st. ve spojení s politickými nehodami, jaké tehda prožilo Bulharsko, středisko literární práce přešlo do Srbska, které potom do XV. století stálo na čele literárního hnutí jižních Slovanů.

Pokud se týče Bulharska, nikdy tam nebylo zapomenuto tradic slovanských apoštolů sv. bratří Kyrila a Methoděje; tyto tradice tam nezhynuly ani po dobu všech hrůz poroby; naopak za těžkých století jařma moderní jazyk a staroslovanské písemnictví vždy byly Bulharům vůdčí hvězdou, která jim ukazovala cestu ke kulturně-nacionálnímu obrození. V historii tohoto obrození staroslovanské písemnictví a národní jazyk zaujímají jedno z prvních míst.«

Dedukce.

Zakončení objemné Deržavinovy knihy tlumočím jen úryvkovitě:

»Nemůže býti žádné pochyby o faktu, že srbsko-bulharský spor o Makedonii má svůj počátek poměrně v krátké době a že je typickým dědictvím po tureckém absolutismu.

Přirozený pocit plemenného sebezachování se strany jedné a celá řada zevnějších kulturních vlivů, jimž se počali jižní Slované podrobovati od druhé polovice XVIII. století se strany druhé, vyvolaly nacionální pozvednutí a kulturní obrození Bulharů a Srbů, což k počátku XIX. věku přivedlo obnovení svobodného srbského státu. Od tohoto momentu kulturně-historické osudy uhněteného jednorodého a jednokrevního bulharského obyvatelstva v dunajském Bulharsku, ve Východní Rumelii, v Thrakii a v Makedonii splynuly v jeden pro celou teritorii velký nacionální odkaz, formulovaný ve třech slovech: »Svoboda, nebo smrt«. Bulharský národ, sjednocený tímto společným heslem, započal svůj úporný zápas se svým odvěkým potlačitelem a první výzva k tomuto zápasu pro svobodu vyšla z Makedonie. První moment tohoto zápasu (na konci XVIII. a na počátku XIX. století), který obejímal činnost prvních buditelů: Pajsiho Chilandarského, jeromonacha Spiridiona, biskupa Sofronia Vratčanského, může býti charakterisován jako období probuzení nacionálně-historických tradic u bulharského národa.

Na podkladě tohoto probuzení během XIX. století v Bulharsku vyrůstá nový moment historie občansko-politického hnutí; všenárodní probouzení nabývá široké národo-kulturně-osvětové povahy a obejímá činnost Venelina, Makedonce Neofita Rylského, Palauzova, Makedonce Joakima Kárčovského, Kyrila Pejčinoviče z makedonského města Tetova, Hadži Teodosija z makedonského města Dojranu, Makedonce Christaki Pavloviče Dupničanina, makedonských bratří Miladinových, Makedonce Žinzifova, Konstantina Fotinova, Petko Slavejkova, biskupa Ilariona Makariopolského a celé řady jiných neúnavných zápasníků na témže kolbišti národně-kulturní osvěty bulharského národa...«

»Tito Makedonci a Bulhaři, sjednocení myšlenkou na světlou budoucnost svého rodného bulharského národa, společně utvořili bulharskou národní školu, dali jí první knihy, psané v rodném jazyce, utvořili bulharskou literaturu a na konec osvobodili bulharský národ od církevní poroby a po dlouhém a úporném zápase konečně r. 1870 získali svobodu bulharské národní církvi a utvořili bulharský exarchát, nezávislý na řeckém patriarchátu.

Rovnoběžně s tímto kulturně-národně-osvětovým hnutím z 60. až 70. let minulého století v Bulharsku se sesilovalo a rozvíjelo nové hnutí, národně revoluční, jímž se již charakterisuje třetí (až po osvobození) období občansko-politického hnutí, které zaujímá činnost G. Rakovskiho, Ljubena Karavelova a Christo Boteva. Tato hnutí přivedla Bulharsko k událostem r. 1876—1878 (dubnové povstání v Panagjurišti r. 1876, řeže v Bataku, Panagjurišti, v Bracigovu a jinde, válka rusko-turecká s hrdinnými zápasy bulharských opolčenců u Staré Zagory, zejména pak na Šipce a u Šejnova) a k utvoření nezávislého bulharského knížectví na malém kousku z celé všebulharské teritorie, jejíž všechny ostatní části zase zůstaly pod tureckým jhem a v níž zase všude zvučelo »Svoboda, anebo smrt!«. Skutečné hranice bulharské národnosti, rozumí se, ovšem zůstaly nezměněny tak, jak byly zaznamenány chodem dřívějšího společného historického života ve všech částech celého bulharského národa. Tyto hranice nikdo nepopíral. Bismark i kníže Čerkavskij stejně pohlíželi na ethnografické meze bulharské národnosti, třeba že první se opíral o Kipertovu mapu, která byla vlastně výsledkem údajů evropských cestovatelů, a druhý o výzkumy a pozorování ruských slavistů, Grigoreviče a Hilferdinga, kteří osobně procestovali zemi. Všechny tyto údaje ustanovovaly hranice bulharského plemene přibližně tak, jak byly vytčeny hranicemi S. Stefanského míru (viz P. N. Miljukov: »Serbo-bolgarskija otnošenija po makedonskomu voprosu«, Petrohrad, »Sbornik Russk. Bog.«, str. 270, 1900).

Miljukov tu oznamuje zajímavý fakt, čerpaný ze srbského pramene: »Když jeden srbský vyslanec později činil Ignatievu

výčitky pro jeho stranickost k Bulharům při vyjednávání míru v San-Stefano (19. února 1878 star. kalendáře), Ignatiev vyskočil ze svého místa a vyňav ze stolu všechny materiály, jichž použil při uzavírání onoho míru, rozhrnul je před svým srbským hostem a vyňal z nich srbské mapy a srbské učebnice, které potvrzovaly, že země, oním mírem přidělené Bulharům, nijak nebyly srbské, ale bulharské« (str. 274 citované publikace).

K doplnění toho zaznamenávám ještě jeden zajímavý fakt: R. 1868 Srb Mijatovič, který do srbštiny přeložil anglickou knihu G. M. Mackenziea a A. P. Irbyho »Cestování po slovanských zemích evropského Turecka«, neuznal za vhodné tak či jinak vyvrátiti kategorické tvrzení autorů knihy, že Makedonie přináleží k bulharské zemi; neuznal to zjevně vhodným proto, protože tou dobou makedonská otázka nijak neinteresovala Srby a že oni tehda ještě nijak nepochybovali o tom, že Makedonie patří Bulharům. A teprve od r. 1870 v souvislosti s utvořením bulharského exarchátu a podřízením jemu křesťanského obyvatelstva v tureckých oblastech, a později v souvislosti s nádhernými výsledky — ve smyslu pozvednutí národního uvědomění — první činnosti bulharské svobodné církve, která se ukázala pro Makedonii a druhé porobené bulharské země ohromnou kulturní silou a která k své straně připoutávala stále víc a více proselytů nejen v bulharských oblastech Makedonie, ale i za jejími hranicemi, uprostřed opravdového srbského obyvatelstva, — teprve tehda vše to utvořilo život srbské propagandy, která počala žádat zřízení srbského arcibiskupství ve Skopii, která rychle kolem sebe zorganisovala srbské veřejné mínění, která k sobě připoutala ohromnou speciální literaturu, která vzbudila vzpomínku o hranicích Dušanova carstva a která prohlásila Makedonii za Starou Serbii a její slovanské obyvatelstvo za Srby.

Zatím berlínský traktát znovu ponechal Makedonii pod panstvím Turecka. Bulharský národ se s tím přirozeně spokojiti nemohl a vytknul si úlohu, za každou cenu znovu si získati odtržených od něho oblastí.

Další události v tomto směru nezůstaly bez následků pro Bulhary — přetržení styků s Ruskem, napiaté poměry s nejbližšími sousedy, Rumuny a Srby, a připojení Východní Rumelie k bulharskému knížectví (r. 1885). Tímto posledním aktem byl uskutečněn první bod osvoboditelného programu, který si Bulhaři vytkli po berlínské smlouvě. Zůstalo ještě uskutečnění druhého bodu — připojení Makedonie, potvrzené za bulharskou zem mírem S. Stefanským... Po roce 1885 osvobození Makedonie se stalo základní a hlavní úlohou veřejného politického života v Bulharsku. Ve své snaze však po uskutečnění druhého bodu svého nacionálního programu Bulharsko narazilo na tři silné odpůrce — Evropu (berlínský traktát), Turecko a Srbsko — a jeho zápas nevyhnutelně začal

nabývati velmi napiaté povahy; na oběť tohoto zápasu se počaly přinášet všechny životní zájmy země: makedonská otázka stala se Bulharsku nejnebezpečnějším podvodním úskalím. Tento zápas stále udržoval v úžasném napětí všechny morální a hospodářské síly Bulharska. O ono úskalí se rozbíjely jedna po druhé všechny bulharské vlády. Makedonská otázka se stala Bulharsku Damoklovým mečem, který nepřetržitě po dobu celých 35 roků visel nad každodenním bulharským životem, který zastavoval jeho normální rozvoj a který sváděl z cesty normální chod národní psychiky. Na konec Bulharsko, v sousedství uhnětené Makedonie, se ocitnulo v postavení vesnice, ležící v podnoží vulkánu, který každé chvíle vesnici zasypává svým popelem a který každé hodiny jí hrozí, že ji zaplaví svou lávou. Potom krvavé události v makedonských městech, Kočanech a Štipu, r. 1911 znovu kategoricky postavily před veřejně-politické uvědomění bulharského národa starý problém: »Svoboda nebo smrt«, a před nutnost utvořiti konečně normální podmínky života v této zemi.

A Bulharsko se rekovně chopilo zbraně pro uskutečnění druhého bodu svého historicko-nacionálního programu, připravivši předběžně spojeneckou smlouvu se sousedy a zabezpečivši si družebnou jejich podporu...

R. 1898 v Bělehradě byla vydána velmi zajímavá brožura dra M. Milovanoviče, někdejšího ministra spravedlnosti, pod názvem: »Srbi i Bugari«, zajímavá v tom ohledu, že překrásně charakterisovala ustálené již tou dobou skutečné náhledy v Srbsku o povšechném stavu věcí. Z této brožury úplně jasně vycházelo na jevo, že Srbi ve svých nárocích na Makedonii se nijak neopírali o »historická« anebo o »ethnografická« práva, ale o neochvějnou potřebu srbského státu: získati si vlastních svých přístavů, protože Srbsko, odpuzené berlínskou smlouvou od Adriatického moře, by absolutně nemohlo existovati jako samostatný stát, kdyby nezískalo volného východu k Egejskému moři a kdyby soluňský přístav nezůstal v srbských rukou bezprostředně, anebo kdyby tento přístav nebyl postaven do takových podmínek, aby ho Srbsko mohlo používati bez jakéhokoliv omezení (viz P. N. Miljukov, výše citovaná kniha, str. 285).

Je otázka: co získalo Srbsko tím, že zničilo svaz, který zabezpečoval normální život všem svobodným slovanským národnostem na balkánském poloostrově? Neodstoupilo-liž samo Řecku ono území proslulého Dušanova carstva, které na žádný pád nechtělo ponechati bratrskému Bulharsku, dokonce ani souhlasně s pravým smyslem spojenecké smlouvy, a nezbavilo-liž se tím samo dobrovolně toho, co dosud v ústech srbských politiků bylo absolutní podmínkou pro příští bytí Srbska, jako samostatného státu, t. j. že se zbavilo samovolného východu k Egejskému moři?

Porušení spojenecké smlouvy Srby v tom momentu, kdy bulharský národ ještě stál ve zbrani v zákopech a kdy svými ňadry hájil společné zájmy, vyvolalo v Bulharsku ohromující dojem, jako krutá rána do samého srdce národního života; rána, která rázem zničila vše, co tu bylo za dlouhých roků připravováno obětovným úsilím a co na konec bylo vydobyto na bojištích smrtí desítek tisíců chrabrých synů otčiny.

Musili bychom se více přiblížiti k bulharskému národnímu životu, musili bychom rozuměti jeho národním tradicím, popatřiti do překrásné duše národa, abychom mohli pochopiti všechen úžas toho stavu, do jakého byl postaven bulharský národ dožitím se tragedie rozbití národního snu sjednocení celého národa, který tolik přetrpěl pod staletým hnětem.........«

Část II.

Kdo byl vinen?

I. Poměr mezi Bulhary a Srby od druhé polovice předešlého století až do roku 1912.

Dnešní události na Balkáně byly připravovány několika desítkami roků. Jich počátek se mi zdá totožným se zrozením srbského šovinismu. Vyvolala jej ta okolnost, že Srbi byli vymaněni z tureckého jařma mnohem dříve než Bulhaři. Vidouce sebe u větší části nezávislými na říši půlměsíce, Srbi počali věřit, že jich malé knížectví je státem, ku kterému musí gravitovati ostatní porobení na Balkáně a proto se v nich zrodila touha po utvoření velké »jihoslovanské«, v pravdě srbské říše. Individuálnost bulharského národa se jim zdála disonancí v jich záměrech a proto vždy se snažili, aby ji potlačili.

Události, které vedly k restaurování dynastie Obrenovičů, připravily celou řadu příznivých podmínek k rozvoji a k posílení myšlenky politické nadmoci srbského národa na balkánském poloostrově. Srbský kníže Michail (zavražděný r. 1868 v Topčideru) snil o sjednocení všech balkánských Slovanů pod srbským praporem. Chtěl probuditi nacionálního ducha u všech Srbů, žijících v otomanské říši a vyjednával i s bulharskou emigrací v Rumunsku, aby ji pro svůj plán získal.*)

*) Tato emigrace horovala pro utvoření jihoslovanské federace. Její názory jsou slavnostně vyloženy v resoluci, přijaté na »národním sněmu« dne 5. (17.) dubna r. 1867 v Bukurešti. Resoluce zní: »Vzhledem k tomu, že soudobý stav věcí podněcuje všechny uhnětené národy v Turecku, aby učinili kroky pro své osvobození, to i my, Bulhaři, žijící v Bulharsku, v Thrakii a v Makedonii, jsme se sešli, abychom pomysleli na vynajití prostředků pro osvobození naší drahé otčiny, abychom mohli býti i my počítáni do počtu svobodných národů a abychom dokázali, že žijeme. K dosažení tohoto cíle pro nás je nevyhnutelno zvoliti jeden sousední národ, s kterým bychom mohli dosáhnouti i osvobození i společného prospěchu; za takový národ my nemůžeme počítati žádný jiný, kromě srbského národa; i naše zájmy jsou stejné, protože bratrstvím národ může nabýti nezávislosti. Vzhledem k takové bratrské blízkosti, v souzvuku s nynějšími okolnostmi, nalézáme nutným vložiti do základů následujících 12 bodů:

1. Mezi Srby a Bulhary musí se ustanoviti bratrské sjednocení pod jménem jihoslovanského carstva.
2. Jihoslovanské carstvo pozůstává ze Srbska a Bulharska (k Bulharsku spadají Thrakie a Makedonie).

Kníže Michail vyslal i četné emisary do Makedonie (mezi nimi byl i Verkovič), aby tam mařili vliv řeckých fanariotů na Bulhary, kteří měli býti získáni pro jeho myšlenku. Zatím však mezi Bulhary se silně ozvala církevní otázka, ku které Vysoká Porta vlivem vysokých činovníků, Bulharů, zaujala příznivé stanovisko, a to bylo příčinou, že nedošlo k souhlasu mezi porobenými ještě Bulhary a knížectvím srbským.

Roku 1876 propuklo v Bulharsku neblahé dubnové povstání. Záhy po jeho potlačení došlo i ku svržení Abdul-Azisa s trůnu. V Cařihradě se sešla konference velmocí a ta následkem statistických dat určovala hranice, v nichž žili Bulhaři. Proti tomu protestovali Srbi, žádající, aby bulharská Bitolja, Ochrid, Niš, Pirot a jiné bulharské kraje byly uznány za srbské území. Proti tomu se ozval sám Verkovič, tvrdě, že Šár-planina je hranicí mezi Bulhary a Srby (viz str. 58).

---

3. Hlavou nově utvořeného carstva bude nynější srbské kníže Michail Obrenovič s právem následnictví. Atd. (P. Miljukov: »Srbsko-bulharské poměry«; M. S. Pirotčanin: »Knez Michalo i zaednička radnja (společná práce) Balkanskich naroda« 1895.)

Zplnomocněnci tohoto bulharského »národního sněmu« Šopov a Koloni předložili protokol o »sněmování« tehdejšímu srbskému zahraničnímu ministrovi A. Garašaninovi. O výsledcích tohoto kroku lze souditi z dopisu, který Gešovovi poslal Šopov (17./29. listop. 1899) a z dopisu, jaký poslal A. Garašanin výboru bulharské dobročinné družiny v Bukurešti (22./V.—5./VI. r. 1867).

Šopovův dopis zní: »V souhlase s tím, co mi bylo r. 1867 uloženo bulharskými vlastenci, odejel jsem s p. Kolonim do Bělehradu, kdež jsme prodleli tři neděle. Představili jsme se tehdejšímu zahraničnímu ministrovi, p. Garašaninovi, a doručili jsme mu protokol o svazu se srbskou vládou. Pan Garašanin po různých otázkách a traktacích ohledně jeho obsahu prohlásil své úplné schválení a řekl nám, že nás představí knížeti Michailovi, aby se vzala vysoká sankce. Po několika dnech zase jsme šli k p. Garašaninovi a ten nám řekl, že kníže nám určí audienci a že nám ohlásí své řešení. Po 3—4 dnech byla ustanovena audience a kníže osobně nám řekl, že protokol Bulharů je patriotický, on že přijímá návrhy v něm uvedené a že nařídí ministrovi, aby rozkázal jeho zástupci v Bukurešti, aby prohlásil Bulharům souhlas jeho (knížete). Tak se skončilo naše poslání, když jsme posledně byli u Garašanina, který nám řekl, že bude psáti do Bukurešti.«

Dopis Garašaninův pak zní:

»Výboru bulharské dobročinné družiny,

Srbským zástupcem v Bukurešti mi byl dodán Váš protokol ze dne 5. dubna 1867, jednající o dobročinných účelech; já jsem přijal a prozkoumal obsah tohoto protokolu: našel jsem, že nic nestojí v cestě, aby nemohly býti i se srbské strany určité blahodějné cíle společně podporovány. A proto, souhlasíce se úplně v základě s navrženými body, my chceme přikročiti k dílu, ponechávajíce domluviti se a dohodnouti se o podrobnostech později.

J. Garašanin.

V Bělehradě, 22. května 1867 r.«

Zatím srbský kníže Milán k vůli Bosně a Hercegovině se chystal k válce s Tureckem. Ta propukla v červnu s úplnou porážkou Srbska, které jen vnějším vlivem bylo zachráněno před úplnou pohromou.

Po schůzce v Zákupech, na které Rusko nabídlo Rakousko-Uhersku Bosnu a Hercegovinu, r. 1877 došlo k válce rusko-turecké. V ní Bulhaři třídenním rekovným uhájením Šipky uchránili Rusko před hrozící mu úplnou porážkou.

Rusko po svých nezdarech u Plevna marně třikrát naléhalo na srbskou vládu, aby Turecku opověděla válku. Ristič, přijav podporu 1 mil. rublů, vyslal jen 25.000 mužů na tureckou hranici, ale srbské vojsko válečné operace přece jen nepodniklo. Na nové ruské hrozby konečně srbská ministerská rada 24. listopadu 1877 se usnesla na zasažení Srbska do války, ale s akcí celých 14 dní otálela. Zatím 9. prosince padlo Plevno. Tu teprve Srbsko, jehož vojsko již bylo Rusům nepotřebno, ohlásilo Turecku válku, ale neválčilo. Ono s průzračným úmyslem jen okupovalo jižní oblasti, obydlené Bulhary: Nišsko, Pirotsko, Zajčarsko, Vranjsko a Leskovacko. Srbsko je dostalo jen po svízelném namáhání a po úskocích Rističe v Berlíně. Kongres je chtěl Srbsku přiznati jen po provedeném plebiscitu, zjišťujícím, jsou-li ony kraje obydleny Srby, či Bulhary. A Srbi »pracovali« po svém způsobu pro onen plebiscit. V Pirotě děly, namířenými proti lidu, který na veřejné schůzi protestoval proti připojení města a jeho okolí k Srbsku, pracovali »pro jeho náladu«. V pevnosti uvěznili 47 bulharských předáků, jimž dva dny ani chleba, ba ani vody nedali. Některé i okovy spoutali. Srbské vojsko v okolí Pirotu nutilo sedláky, aby podepsali adresy, které měly posloužiti plebiscitu při určování nových hranic Srbska v Berlíně. V adresách se mluvilo, že sedláci pirotského kraje jsou »pravými Srby, kteří žádají za připojení kraje k Srbsku«. Kdo adresu podepsati nechtěl, byl strašně mučen. Starostové obcí byli uvrženi do žaláře.*)

Berlínský kongres, díky takovým adresám, Rističem mu předloženým, Pirot přisoudil Srbsku. Když to hlasatelé v Pirotu ohlašovali, lid hořce plakal. Biskup Evstatij byl potom vyhnán do Bulharska. Srbi hned vše bulharské ničili. Zrušili čítárnu, sebrali její majetek a dokonce spálili i kostelní obraz sv. Kyrila a Methoděje. Bulharským učitelům hrozili smrtí a tito proto byli nuceni uprchnouti do Bulharska.

Jak bylo v Pirotu, bylo v Niši a jinde.

* *
*

Za takových okolností r. 1878 počaly vedle sebe žíti Bulharsko a Srbsko.

---

*) O věci obšírně se rozepsal Simeon Christov, bývalý učitel bulharské školy v Pirotu a potom profesor sofijského gymnasia.

Vedle bulharského knížectví od roku 1878 existovala i autonomní Východní Rumelie. Zápas jejích dvou politických stran »kazionistů« a »sejedinistů« se týká látky, o níž píši, jen svým vyvrcholením, jímž byl plovdivský převrat ze dne 6. (18.) září r. 1885. Jím bylo prohlášeno připojení Východní Rumelie k bulharskému knížectví. Kdo schopen nositi zbraň, hnal se k turecké hranici, kamž již také si přispíšilo vojsko z knížectví v předpokladu, že se záhy utká v boji s nizamem i askérem osmanské říše, která jako suverén Východní Rumelie mohla míti dosti příčin k zakročení pro obnovení starého pořádku v zemi.

Turecko však do Rumelie neposlalo ani jediného vojáka. Velkým vezírem byl tehda moudrý státník, Kiamil-paša, který dobře přepočítal, že stálý roční poplatek, jaký Bulharsko Turecku nabízelo, je reálnější věcí, než berlínským kongresem padišachu zaručené, ale rumelijskými vládami úmyslně neušetřené kasovní přebytky provincie. I Kirdžalijsko, obydlené musulmanskými Bulhary, Pomáky, slynoucí pěstováním báječného tabáku a Bulharskem Turecku za ztracenou pro ně Rumelii nabízené, mělo v jeho očích větší cenu než hubená čest, jmenovati guvernéra v zemi fakticky od říše sultánů odštípené.

Bulhaři si oddechli! Část jich nacionálního ideálu byla lehce zrealisována. Radost z toho u všeho bulharského lidu byla nesmírná. Zůstala jen Makedonie a čas už ukáže cestu, po které bude Bulharsko kráčeti, aby si i tento zanedbaný »ráj Evropy« přivlastnilo!

Nadšení bulharského lidu však nemělo dlouhého trvání. Zapomněl na souseda, o kterém z jeho řádění v Pirotsku, v Nišsku a jinde z r. 1878 mohl věděti, že rád sahá na cizí majetek.

A tento soused, slovanský bratr, záhy se ozval; hnal svou armádu od Pirotu k Sofii. Milán prohlásil, že přichází do Bulharska srovnat rovnováhu na Balkáně, plovdivským převratem porušenou!

Chtivost lupu a rovnováha! Srbi vůbec vždy byli mistrovsky vynalézaví ve formulování různých spekulativních theorií k zakrytí pravé podstaty svých choutek na zabrání bulharských zemí!

Bulharské vojsko bylo soustředěno na turecké hranici a tak Srbi snadno vnikli až k Slivnici, jen 30 km od Sofie vzdálené. Bulhaři, ohromeni záludným zákeřnictvím slovanského »bratra«, se hnali na nepřítele a zasadili mu tři ukrutné porážky u Slivnice, Dragomanu a Pirotu.

Po porážce Milán byl hromosvodem a bratr Srb byl zas čistým jako padlý sníh! Není správné tvrzení, že jen Milán vlivem zahraniční politiky se dopustil onoho zákeřnictví! Kdyby jen byli Srbi zvítězili a Bulharům uloupili Vidin, Belogradčik, Trn, Kjustendil a Samokov, byli by bulharští lidé v těch krajích pocítili surovou pěst svého »nevinného, Milánem k lupu poštvaného« bratra tak, jak ji od r. 1878 pociťovali všickni Nišané, Pirotčané a druzí!

Ve svém vypravování jsem nucen odchýliti se od věci a ukázati na jinou okolnost, která však je s líčenou historií v úzkém spojení. Týká se to obratu, jaký nastal v balkánské politice Ruska.

Car Alexandr III. v předvečer bitvy u Slivnice odvolal z bulharské armády všechny v ní sloužící ruské důstojníky! Toto jeho zakročení, třeba bylo diktováno osobní nechutí ke knížeti Batenbergovi, přece jen bylo tak politicky nelogické, že je nikdo, a zejména ruský lid, ani pochopiti nemohl. V Rusku bylo schváleno jen zpátečnickým tiskem!

Usuzujmež: Bulhaři plovdivským převratem vykonali jen díl odkazu, jaký jim car Osvoboditel, Alexandr II., učinil mírem v San Stefano (3. března 1878), určujícím Velké Bulharsko, obsahující i Makedonii, Milán si pospíšil, aby toto dílo zničil, a jeho tažení bylo v souhlase s politikou namířenou proti Rusku a Rusko pokutováním Bulharů hnalo vodu na mlýny svých protivníků! A hnalo ji čile! Vyškrtlo i jméno Alexandra Batenberga ze seznamů ruské armády, provedlo spiknutí proti tomuto, svrhlo jej s trůnu, odvolalo všechny své konsuláty z Bulharska a nevyhovělo ani prosbě Bulharů žádajících, aby na osiřelý bulharský trůn byl dosazen švakr cara Alexandra III., Valdemar Dánský. Nechtělo Bulharům odpustit plovdivský převrat a nechtělo se s nimi za žádnou cenu smířit! Jen hněv ruské diplomacie, jen popudlivá nejapnost Kaulbarse, reliefně vymodelovala Stambolova!

Ba, cesty ruské diplomacie někdy jsou nevyzpytatelny; často nikdo nebyl větším nepřítelem Ruska nad jeho vlastní diplomacii!

Po neblahé srbobulharské válce dosti dlouho panovalo nepřátelství mezi oběma národy. Srbi, poraženi, nebyli tak snadno náchylni k smíru jako vítězové Bulhaři, a stále pomýšleli na novou srážku s nimi. Počali hned po r. 1885 silně opevňovat Pirot, jakoby tušili, že ještě jednou zkříží svou zbraň s Bulhary. Nechtěli vědět, že přátelství s Bulharskem mohlo býti jich nejpevnější tvrzí. Poslední, kterým válka, nezmařivší sjednocení jižního se severním Bulharskem, mimo ztráty na životech a penězích jiných škod nepřinesla, spíše byli k zapomenutí odhodláni, vzdor tomu, že živá železniční trať od Sofie k Caribrodu, bojištěm se táhnoucí, jim stále uváděla na pamět srbské zákeřnictví.

Našli se záhy mezi nimi lidé střízlivého rozumu, kteří počali omlouvat srbský lid jako nezodpovědný za prolitou bratrskou krev, a kteří uvalovali vinu jen na srbské šovény, lid stále štvoucí na Bulhary. Také dávali důraz na to, že zájmy obou národů, tolik jazykově sobě příbuzných, vyžadují, aby konečně nastal smír mezi oběma tak, aby mohli kráčet po stejných cestách života.

Kdo tou dobou žil v Bulharsku, tomu stačila pouhá jedna cesta po dráze ze Sofie do Bělehradu, aby se o různosti nálad u obou národů poučiti mohl.

Čas, hojitel všech bolestí, na konec otupil i ostří hněvu, záští a nenávisti mezi oběma národy.

I politická situace na Balkáně počala působit pro smír mezi oběma národy a tak se Sofie dožila návštěvy mladého srbského krále Alexandra a snesla i dráždivou červeň uniformy exkrále Milána, který přijel k pohřebním obřadům záhy zesnulé světice bulharského lidu, kněžny Marie Luisy (sestry paní arcikněžny Zity, choti následníka habsburského trůnu).

I jinak se připravovala půda k smíru osazováním konsulátů v Bělehradě i v Sofii lidmi zvlášť vybranými a pro shodu horujícími. Bývaly pořádány i exkurse odborníků do Bělehradu a do Sofie a ty vždy bývaly oslavovány slavnostním vydáním »bratrských listů«. Balkán byl ve znamení míru...

A pojednou z čista jasna zaburácela bouře za hrozné květnové noci v Bělehradě. Na dlažbě konaku ležely zohavené mrtvoly Alexandra a Dragy. Na zkrvácený prestol usedl nový král Petr Karadžordževič. Byl panovníkem formálním; vládu v ruce třímali spiklenci — »černá ruka«. Ta znovu počala živit srbskou propagandu v Makedonii. Posílala na vlastní útraty vyzbrojené čety do té věčně nešťastné balkánské země, ne aby se tam rvaly s Turkem, ale aby potíraly Bulhary! Doplňovaly mečem a revolverem »vědecké práce« bělehradských učenců, dokazujících, že Makedonie není bulharskou, ale že je čistě srbskou zemí. Divně se ovšem vyjímalo, že Srbi, vtloukající světu přesvědčení, že Makedonie je zemí srbskou, vždy se houževnatě bránili každému návrhu na udělení autonomie této oblasti.

A v Makedonii tekla krev! Často do zahraničního tisku zabloudila srbská zpráva o bulharských lupičích, kteří zase zabili toho kterého Dušanova potomka.*) A věc byla úplně jiná. Byly vraždy, byly! Ale to byly rozsudky bulharského revolučního výboru nad zrádci. Jiný trest byl nemyslitelný. Revoluční organisace přece neměla žalářů, aby trestem několika roků pokutovala provinilce. Mohl býti trest jen jeden, trest smrti! Zní to ovšem hrozně pro ucho kulturního Evropana, ale sesurovělá Makedonie nad takovou smrtí nikdy se nezachvěla. Příliš jí zvykla!

A v Makedonii stále tekla krev! A stále dráždila Bulhary. Jich podrážděnost dostoupila vrcholu, když za rusofilské (první) vlády dra Daneva ruská diplomacie u Vysoké Porty prosadila jmenování

*) Ze sofijského gymnasia pro mnoho poklesků byl propuštěn Bulhar (asi r. 1900) prof. Pejčinovský. Uchytil se potom na bulharském exarchátním gymnasiu v Soluni. Tam vstoupil do bulharské revoluční organisace. Propuštěn zase pro někeré zlořády ze služby, přešel do tábora srbského, stav se profesorem srbského gymnasia. Protože zradil tajemství organisace, byl pokutován smrtí. Pamatuji se docela dobře, jak potom nebulharský tisk psal o jeho zavraždění a jak dokazoval, jak Bulhaři zase utratili život nevinného Srba!

Srba Firmiliana biskupem v bulharské Skopii. (Ruská diplomacie vždy, když byli v Bulharsku Rusofilové u vesla, si troufala zasazovat nejkrutější rány Bulharsku!)

A zas nastalo uklidnění.

»Černá ruka« těžce nesla, že všechen svět nechce pojímat bělehradskou vraždu jako vraždu politickou, ale že stále ji posuzuje jen jako prosté zabití dvou lidí. Trápilo ji, že králi Petru byla zatarasena cesta ke dvorům evropských panovníků. Hněvalo ji, že také Vídeň nikdy k němu nechtěla býti pohostinnou.

Byla celní válka mezi Srbskem a sousední velmocí a Srbi neměli kam vyvážet své hospodářské produkty. Obrátili se na bulharského bratra s prosbou za pomoc. A ten ochotně chtěl pomoci. A šel ještě dále: nabídl Srbsku zrušení celních hranic mezi oběma státy. Byl jsem v Sofii očitým svědkem táboru lidu, na němž se o věci rokovalo. Všickni řečníci se vyslovili pro poskytnutí pomoci Srbům a pro utvoření celní unie se Srbskem. Také v »národním sàbranie«, kamž byla vnesena osnova zákona na utvoření oné celní unie, všickni poslanci, i oposiční, svorně hlasovali pro ni. Zatím Bulharsko povolilo Srbsku transport vývozu po dráze k Varnenskému přístavu za snížené tarify a čekalo, že srbská vláda také vnese projekt smluveného zákona do skupštiny. Čekalo marně. Srbsko zase zatoužilo po otevření Vídně králi Petrovi a ve své naději zamítlo bulharskou pravici, podávanou mu na pomoc.

Tak zase byla porušena dohoda mezi Srbskem a Bulharskem a zase vinou Srbů.

Zatím se v Turecku odehrála veliká změna. Mladoturci svou revolucí prohlásili »churiet«, což znamenalo svobodu, bratrství a rovnost všech národů osmanské říše. A počali provádět churiet odbíráním zbraní nemusulmanskému lidu v Makedonii.

Není úlohou těchto řádků líčit provádění churietu, a proto jen uvedu jeden jeho důsledek: řeže Bulharů ve Štipu a v Kočanech. To působilo na Bulhary tak, že počali pomýšleti na válku s Tureckem a na dohodu se Srbskem a s Řeckem za účelem společné válečné akce proti osmanské imperii. V tom znamení se ukázal světu nový rok, památný rok 1912.

II. **Vyjednávání o srbsko-bulharskou smlouvu.**

Iv. Ev. Gešov, bulharský ministerský předseda, jehož kabinet spolupodepsal manifest cara Ferdinanda k válce bulharsko-turecké, vydal r. 1915 svou brožuru »Balkanskijat sàjuz«. V předmluvě k ní dí: »Vzhledem k ohromujícím následkům, jaké byly osudem balkánského svazu, zdá se mi, že jeho autoři jsou své otčině a lidstvu povinni říci pravdu o něm. Byly-li samotny spojenecké smlouvy rozhlášeny, není příčin, aby zůstaly tajny motivy, které je vyvodily,

vyjednávání, jaká jim předcházela, a události, které vedly k jich porušení. A protože v Sofii zmíněné smlouvy byly projednávány a Bulharsko se postavilo na čelo svazu a přineslo balkánské válce více obětí, než všechny druzí spojencové dohromady, myslím, že bulharskému vůdci vyjednávání o nich náleží, aby řekl, co on učinil pro svaz, jak mnoho on se namáhal, aby svaz nepropadnul, a jak málo je zodpovědným i bulharský národ za jeho propadnutí.«

Zajisté je p. Iv. Ev. Gešov osobou nad jiné povolanou k vyslovení se o příčinách uzavření i zmaření srbsko-bulharské smlouvy. Po přečtení jeho brožury, která obsahuje plno vážných historických dokumentů, nestranný čtenář musí nabýti úplně pevného přesvědčení, že vinu i na zrušení balkánského svazu i na nastalém nepřátelství mezi Bulhary a Srby nesou poslední s Pašičem na čele. Pozná, že Srbi, už v chvíli, kdy svoji smlouvu s Bulhary podpisovali, byli odhodláni k věrolomnosti a k ošálení Bulharů.

Ponechám slovo p. Gešovovi.

Napřed vykládá, jak byl všechen bulharský národ za doby poroby sjednocen a jak byl osvobozen za cenu porušení své jednoty: »Berlínský kongres roztrhnul »San-Stefanské« Bulharsko na tři kusy: na vasalní Bulharsko, na autonomní Východní Rumelii a na Makedono-Odrinsko, ponechané pod tureckým jařmem. Po sjednocení Východní Rumelie s Bulharskem poslední mělo jen jeden ideál — obnovení »San-Stefanského« Bulharska, anebo, kdyby tento sen byl neuskutečnitelným, aspoň získání autonomie pro Makedono-Odrinsko (Drinopolsko), takové autonomie, která, zaručujíc lidskou správu pro její obyvatelstvo, měla vyrvati Bulharsko ze starostí a nebezpečí, jaká mu makedono-odrinská anarchie vytvořovala. Tyto starosti a tato nebezpečí byly tak četné a tak hrozivé, že klid a rozvoj Bulharska jimi trpěly a že i sama budoucnost jeho mohla býti zkompromitována jich záhubným účinkem.«

Každému bulharskému ministerskému předsedovi se ukládala naléhavá povinnost hledati prostředky k rozřešení toho problému, který tolik ničivě tížil bulharský stát a bulharské plémě.

Mladoturecký převrat z r. 1908 učinil nemožným zrealisování bulharského ideálu, ježto prohlášeným »churietem« byla zabezpečena rovnoprávnost všem obyvatelům osmanské říše. Záhy však nastalo rozčarování u víře v lepší osud tureckých Bulharů. Řež v Adanu a nepotrestání jejích intelektuálních autorů ohromily každého přítele klidného rozřešení onoho snopu ethnických otázek, který nesl jméno: východní otázka. Gešov však stále doufal, že po té, když Makedonci tak nezištně pomohli Mladoturkům v kontrarevoluci proti Staroturkům r. 1909, a když bulharský demokratický kabinet, tolik Mladoturkům nepříjemný, byl r. 1911 vyměněn kabinetem Gešovovým, a zejména po mírumilovném prohlášení Gešova, musí dojíti k bulharsko-turecké dohodě. Gešov u věci vyjednával s tureckým

vyslancem v Sofii, p. Asàmem-bejem. Tento však vyslovil jako hlavní bod dohody podmínku »nemíšení se obou stran do vnitřní správy svého souseda« a tím tato byla v zárodku zmařena.

Pohraniční incidenty se často opakovaly. Mnohé nepěkné zjevy v Makedonii stále víc a více popuzovaly bulharské veřejné mínění a na konec došlo k řežím ve Štipu a v Kočanech. To vše pobádalo bulharský kabinet, aby přestal usilovati o dohodu s Tureckem, které jí nepřálo a hledati ji u druhých sousedů, hlavně u Srbů.

Úloha byla bulharské vládě usnadněna jednomyslností, s jakou bulharské veřejné mínění uvítalo manifestace, jako ony, vyměněné mezi srbskými a bulharskými ekonomisty a mezi bulharskými a řeckými studenty v Athénách (v dubnu 1911). Byla usnadněna i tajnou smlouvou, jakou Srbi spolupodepsali s Bulhary již. r. 1904, jakož i pokusy, jaké už za bulharského demokratického kabinetu a za prvních šest měsíců Gešovova kabinetu Srbi činili pro uzavření spolku s Bulharskem na odboj i výboj.

G e š o v a R i z o v se spolu dohodli, aby poslední vyjednával o bulharsko-srbský spolek s p. M i l o v a n o v i č e m, tehdejším srbským ministerským předsedou a zároveň zahraničním ministrem.

R i z o v odejel do Bělehradu, aby tam o uzavření spolku vyjednával. Referoval o výsledku svého poslání G e š o v o v i. Oba potom ustanovili body p r o m e m o r i a, jímž, mimo jiné, bylo ustanoveno, že na základě zachování tajné srbsko-bulharské smlouvy z r. 1904 Srbsko i Bulharsko mají žádati na místě reforem autonomii pro Makedonii a při nemožnosti jejího docílení rozdělení Makedonie mezi ně. Za maximální ústupek Srbům Bulhaři vytkli za rozhraní linii hranici skopijského snadžaku a byli hotovi postoupiti Srbům i Velešskou kazu (okres).

G e š o v s M i l o v a n o v i č e m měli první schůzku v noci 28. října 1911 ve vlaku cestou z Bělehradu do Lapova v ministerském vagoně. M i l o v a n o v i č očekával, že výsledkem turecko-italské války bude úplná likvidace Turecka a vyslovil srbský požadavek na získání severní Albanie, při ponechání jejích jižních krajů Řecku.

G e š o v vyslovil náhled, že pokus Bulharů a Srbů na osvobození Makedonie a Staré Serbie by byl velice obtížným a že by bylo lépe žádati jenom autonomii pro tyto země. M i l o v a n o v i č proti tomu stál na rozdělení osvobozených provincií a poznamenal při tom, že jsou oblasti, které nemohou býti předmětem sporu mezi Bulhary a Srby. Děl, že D r i n o p o l s k o musí připadnouti Bulharsku a S t a r á S e r b i e, n a s e v e r o d Š á r-p l a n i n y — Srbsku. Děl, že část s e v e r n í M a k e d o n i e musí býti dána Srbsku a že bude nejlépe, přenechá-li se dělba arbitráži ruského cara a že tedy bude nejrozumnějším, nebude-li určena žádná rozhraničující linie.

G e š o v přijel do Sofie (vracel se z francouzských lázní ve Vichy). Nalezl tam kritickou situaci. Jeho ministerští kolegové, po-

lekaní zprávou o mobilisování tureckého vojska v Drinopolsku, vážně na denní pořádek v ministerské radě uvedli otázku mobilisace Bulharska proti Turecku. Jich bojovnost ho překvapila. Došel k přesvědčení, že uzavření spolku se Srbskem a s Řeckem je nutností, protože italsko-turecká válka, která vyvolala napětí i mezi Tureckem a Bulharskem, mohla přinésti poslednímu osudná překvapení. Nevědělť se do té doby, zda neexistuje spolek mezi Tureckem a Rumunskem (o tomto spolku se rozšiřovala pověst už v srpnu 1910) a Bulharsko nemohlo vědět, zdali by pro případ války Bulharska proti Turecku do ní nezasáhli i Srbi i Řeci za podmínek mnohem nepříznivějších, než jak by tomu bylo, kdyby existoval spolek Bulharska se Srbskem a s Řeckem.

G e š o v také přišel k přesvědčení vzíti makedonskou otázku z rukou povstaleckého komitétu. Konec konců byl, že počal se Srby vážně vyjednávat o spolek. Za Srby s ním vyjednával fatální S p a l a j k o v i č, srbský vyslanec v Sofii. Za Bulhary, vedle G e š o v a, vyjednávali i dr. D a n e v, ministr financí T e o d o r o v a ministr války N i k i f o r o v.

Hned první požadavky Srbů nemohly vdechnout Bulharům naději na umírněnost srbské vlády. Vytasili se s projektem, jehož 3. článek jim zaručoval právo vpustiti se do války bez souhlasu Bulharů, a 4. článek nejen že nemluvil ničeho o autonomii Makedonie, ale žádal, aby celý soluňský a bitoljský vilajet se stal předmětem ruské arbitráže. Na vyslovené proti tomu G e š o v e m námitky S p a l a j k o v i č 24. října 1911 předložil G e š o v o v i změněné srbské požadavky. Ty, mimo jiné, obsahovaly následující odstavec 4. článku: »Srbsko už nyní a předběžně přiznává Bulharsku úplné a bezvýhradní právo na území v d r i n o p o l s k é m a s o l u ň s k é m vilajetu a Bulharsko pak totéž právo přiznává Srbsku na s k a d a r s k ý vilajet a na onu část k o s o v s k é h o vilajetu, který je n a s e v e r o d Š á r-p l a n i n y. Se srbské strany se prohlašuje, že Srbsko nemá žádných nároků za linii, která vycházejíc od bulharsko-turecké hranice od Velké (Goljama) Planiny, by se táhla podél řeky Bregalnice k jejímu vtoku do Vardaru, a která by, přeběhnuvši po pravém břehu Vardaru, ihned běžela na jih od Prilepu k Ochridskému jezeru, mezi Ochridem a Strugou, ponechajíc Ochrid Bulharům. S bulharské strany se prohlašuje, že Bulharsko přiznává Srbsku právo na hranici, která vybíhajíc od pohoří Dovalice (Ožegovo) na turecko-bulharské hranici, by letěla po hranici skopijského sandžaku k pohoří Karadžica a odtud nejkratší linií, jdouc směrem mezi Kičevem a Kruševem k Ochridskému jezeru, tak že by Kičevo a Struga připadly Srbsku a Ochrid — Bulharsku.«

Tu zase ani slova nebylo o autonomii Makedonie, ale byla tu vytčena tři pásma: jedno n e s p o r n é s r b s k é, druhé s p o r n é (o něm měl rozhodnout a r b i t r á ž í ruský car) a třetí n e s p o r n é b u l h a r s k é. G e š o v rozhodně se postavil proti takové dělbě a

proti boykotování samy myšlenky autonomie Makedonie. Jeho námitky byly oznámeny p. Milovanovičovi, ale ten dlouho na ně neodpovídal. On zatím odejel s králem Petrem do Paříže. Gešov k němu (do Paříže) delegoval pp. Stančeva a Rizova. Ti pak mu 7./20. listopadu poslali raport (osobní a tajný), z něhož uvádím:

Oba bulharští delegáti se poprvé sešli s drem. Milovanovičem v opeře. Už tam mu řekli, že Gešov zůstal ohromen návrhy, sdělenými mu Spalajkovičem. Druhého dne se sešli v bulharské legaci. Stančev se tu podjal rozmluvy slovy, jimiž vytknul, že původní bulharsko-srbská konversace (rozmluva Rizovova s Milovanovičem, Pašičem a Stojanovičem v září t. r. v Bělehradě) předvídala arbitráž ruského cara ohledně hranice (maximální bulh. ústupek): řeka Ptiča, východně od Vardaru a na jih administrativní hranice skopijského a prizrenského sandžaku (jako hranice na západ od Vardaru), ale za prejudicionální podmínky, že k takovému dělení by došlo, kdyby se eventuelně autonomie Makedonie ukázala buď neuskutečnitelnou, anebo netrvalou. Tomu všemu odporují návrhy, učiněné p. Spalajkovičem. Tyto návrhy žádají, aby Srbsku »ab initio« (bez arbitráže) postoupena byla Bulhary vytčená zeměpisná hranice plus trojúhelník, utvořený přímkou od pohoří Karadžice k Strugě.

Milovanovič na to vyslovil své námitky, které mu vyvrátil Rizov. Ten uvedl, že Milovanovič sám dříve s ním mluvíval (v Římě a v Bělehradě) o autonomii Makedonie za podmínky předchozího vytčení hranic pro bulharskou a pro srbskou sféru, takže by hned, kdyby později došlo k dělbě, už byly hranice určeny, že tedy bulharská formulka je v pravdě formulí samého Milovanoviče. Kdyby Bulharsko a Srbsko vedly společně válku proti Turecku, svět by nemohl míti námitek proti udělení autonomie Makedonii.

Rizov také připomenul Milovanovičovi, jak on sám 20. září, když na schůzce v Bělehradě Rizov vyvracel námitky Pašiče, na konec poznamenal: »Je vidět, že se musíme zříci Velesu a že musíme obětovati i rodiště kraleviče Marka (Prilep).«

Bylo vyměněno i mnoho jiných myšlenek. Mimo jiné Rizov domlouval Milovanovičí, aby své jméno připoutal k velkému dílu a připomínal mu, jak on sám vždy říkával, že nejvážnější úlohou srbské zahraniční politiky je zjednání dohody s Bulharskem.

Stančev upozorňoval Milovanoviče, že zodpovědnost před Makedonci za zeměpisné ústupky úplně lehne na bedra Rizova (Makedonce).

Milovanovič, zřejmě dojat, prohlásil, že on nyní, více než kdy jindy, je hluboce a nezvratně přesvědčen o tom, jak pro Srbsko není vážnějšího politického díla nad dohodu s Bulharskem, že však musí pro věc najíti oporu i u druhých srbských činitelů, vůdců obou křídel radikální strany, Pašiče a Stojanoviče a u ministra války, generála Stepanoviče. Slíbil, že k sobě ze Sofie povolá Spalajkoviče, aby mu dal nové instrukce. Stančev na to předložil Milovanovičovi napsanou formuli pro autonomii Makedonie v znění: »Nalezne-li se po válce, vedené společně oběma stranami — Srbskem a Bulharskem — nutným po jejím ukončení poskytnouti autonomii makedonským oblastem, obydleným Bulhary a Srby, obě strany se dohodnou o uzavření míru za zmíněným oblastem zaručené autonomie.«

Milovanovič na konec slíbil, že učiní vše, aby mohl vyjíti vstříc bulharským přáním.

Oba bulharští delegáti ve svém raportu Gešovovi tohoto upozornili na slova, jaká Rizovovi řekl Hartwig, když si mu Rizov dříve v Bělehradě stěžoval na velké srbské nároky: »Vy ne obraščajte osobenavo

vnimanija na eto. Oni ne proč potorgovatsja s vami, no v konce koncov, pristanut tolko na Skopskom okrugě« a poznamenali k tomu: »... a p. Hartwig by neznal srbských úmyslů?«

Gešov dále ve své brožuře vypráví, jak mu potom Milovanovič prostřednictvím Spalajkoviče koncem listopadu oznámil, že znovu prozkoumá otázku s Pašičem a Ljubou Stojanovičem a že mu potom učiní nový návrh. To se stalo 15. (28.) prosince. Nový srbský návrh přibližně přijal Gešovovu formuli na autonomii Makedonie, jakož i splynutí obou, dříve Srby požadovaných sporných pásem, v jedno, které však bylo tak široké, že ho Gešov schváliti nemohl.

Počalo potom dlouhé vyjednávání mezi Gešovem a Spalajkovičem o zúžení tohoto pásma, do kteréhož vyjednávání častěji zasáhli ruský vyslanec Nekljudov a ruský vojenský příruční plukovník Romanovskij. Toto namíšení se Rusů do vyjednávání tu se jevilo ve formě rad, aby obě strany byly umírněny a ústupny, a tu ve formě prohlášení, že neukončí-li věc Srbi a Bulhaři, Rusko si zachová právo jednati tak, jak mu to diktují jeho zájmy.

Jedno prohlášení plukovníka Romanovského, učiněné před generálem Fičevem, vážně znepokojovalo Gešova. Ono prohlášení se shodovalo s informacemi, jaké dostal Gešov od bulharských vyslanců a oznamovalo, že Čarykov v Cařihradě počal vyjednávat s Turky o rusko-tureckou dohodu. To hrozilo bulharským národním aspiracím. Proto v ministerské radě kolegové na Gešova naléhali, aby učinil vše možné pro zmaření rusko-turecké dohody. Jediným prostředkem bylo podepsání smlouvy se Srby. Poslední, po dlouhém naléhání, ustoupili požadavkům Gešova ohledně hranic sporného pásma, ale neustoupili v otázce Strugy a břehů Ochridského jezera, mezi Srugou a Ochridem. Gešov dlouho vedl spor i o tato místa, dokud nebyla Bulharům slíbena. Na konec byl sestaven a 22. února r. 1911 podepsán protokol o vyjednávání a devět dní na to byla podepsána i srbsko-bulharská smlouva. Bylo svrchovaně nebezpečno otáleti s věcí, mimo jiné i proto, že Turci se mohli o ní čehosi dozvěděti, uzavříti mír s Italií a buď potom přepadnouti Bulhary, anebo uzavříti nějakou smlouvu, jaká mohla býti Bulharsku nevýhodnou.

Už 15. prosince 1911 Bulhaři se dohodli se Srby, aby od smlouvy byly odloučeny a v tajné příloze vytčeny stati, jichž předmětem byl útočný spolek proti Turecku, dohoda o Makedonii a jiné materiály, spoutané s oběma hlavními otázkami. (Vše v podstatě bylo tedy nerozlučným celkem!)

Za měsíc po podepsání smlouvy a tajné přílohy počalo se vyjednávat o válečnou konvenci, předvídanou v 4. článku smlouvy. Tato věc se strany Bulharů byla uložena ministru války a náčelníkovi generálního štábu. Byla tehdy obava před Rumuny, kteří počali projevovat nároky na část Bessarabie a na bulharská města

Silistru, Ruščuk, Šumen a Varnu. Také kolovala pověst o tom, že Rumunsko uzavřelo s Tureckem válečnou konvenci. Existovala již od 31. května 1902 rusko-bulharská konvence, jejíž 3. článek ukládal Rusku hájení celistvosti a nedotknutelnosti bulharského území. Za těch okolností spolek Bulharska se Srbskem musel státi pod egidou Ruska. Proto i Rusku byla přenechána arbitráž o sporném pásmu a o všech sporech, jaké by byly mohly vzniknout ohledně výkladu a vyplnění smlouvy, její tajné přílohy a válečné konvence.

III. Smlouva o přátelství a spolku mezi carstvem Bulharska a královstvím Srbska.

a) Sama smlouva.

Jeho Veličenstvo Ferdinand I., car Bulharů, a Jeho Veličenstvo Petr I., srbský král, prosyceni přesvědčením o vzájemnosti zájmů a stejnosti osudů jich států i obou bratrských národů, bulharského a srbského, a rozhodnuti solidárně zádružnou silou hájiti tyto zájmy a starati se o jich všestranný pokrok, se dohodli na následujícím:

§ 1. Carstvo bulharské a království srbské jedno druhému zaručuje státní nezávislost a jednotu státního území, zavazujíce se absolutně a bez každého omezení přijíti s pomocí jedno druhému, bude-li jedno z nich přepadeno jedním, anebo více jinými státy.

§ 2. Obě smluvní strany stejně tak se zavazují přijíti s pomocí jedna druhé s veškerou svou silou v tom případě, když by se kterákoliv velmoc pokoušela o připojení, anebo o okupování, anebo o zabrání svým vojskem jakékoliv části balkánského území, které se dnes nalézá pod tureckým panstvím, najde-li to jedna z nich jako protivné svým životním zájmům a jako casus belli.

§ 3. Obě smluvní strany se zavazují neuzavříti mír leda společně a po předběžné dohodě.

§ 4. Pro úplné a nejúčelnější vyplnění této smlouvy bude uzavřena válečná konvence, v které vyčerpatelně bude předvídáno vše, co se má podniknouti s jedné i s druhé strany pro případ války, jakož i vše, co, v ohledu na vojenskou organisaci, dislokaci a mobilisaci vojska i na poměry mezi vrchními veleními, by se mohlo upevniti v době míru k vůli přípravě pro válečný stav a úspěšné vedení války. *Válečná konvence se bude sčítati jako soustavní část této smlouvy* (kursiv můj!). K jejímu vypracování se přistoupí nejdéle za 15 dní po podepsání této smlouvy a pro její vypracování se ponechává lhůta nejdéle dvou měsíců.

§ 5. I tato smlouva i válečná konvence budou v platnosti ode dne podepsání jich do 31. prosince 1920 včetně. Jenom po doplnitelné dohodě, výslovně potvrzené oběma smluvními stranami, mohou býti prodlouženy i po této lhůtě. V případu však, že v den vypršení smlouvy i konvence strany by se ocitnuly ve válce, anebo v ještě nezlikvidovaném stavu po válce, smlouva i konvence jsou v platnosti, dokud se neuzavře mír a dokud nebude likvidován stav, jaký válka přivodila.

§ 6. Smlouva bude podepsána ve dvou exemplářích, obou v bulharštině i v srbštině. Podepíší je panovníci a ministři zahraničních záležitostí,

Válečná konvence taktéž ve dvou exemplářích, oba v bulharštině a srbštině, bude podepsána panovníky, ministry zahraničních záležitostí a speciálními vojenskými zplnomocněnci.

§ 7. Smlouva a konvence mohou se prohlásiti, anebo oznámiti jiným státům jenom po předběžné dohodě obou smluvních stran a to soumistně a soudobě.

Taktéž jen po předběžné dohodě může býti přijat kterýkoliv jiný stát do spolku.

Sestaveno v Sofii 29. února (13. března) tisíc devět set dvanáctého roku.

Iv. Ev. Gešov.
M. Milovanovič.

b) Tajná příloha (annexe) k smlouvě o přátelství a spolku mezi carstvem Bulharska a královstvím Srbska.

§ 1. V případě, že v Turecku nastanou vnitřní nepořádky, které by přivodily nebezpečí státům anebo národním zájmům smluvních stran, anebo jedné z nich, jakož i v případě, že následkem vnitřních anebo vnějších obtíží, jaké by se přivalily na Turecko, by se odkryla otázka pro udržení statu quo na balkánském poloostrově, ona z obou smluvních stran, která první by došla k přesvědčení, že následkem toho je nutno zahájiti ozbrojenou akci, se obrátí s motivovaným návrhem na stranu druhou, která je povinna ihned přistoupiti k výměně myšlenek a nebude-li souhlasna se svou spojenkyní, je povinna dáti jí motivovanou odpověď.

Dosáhne-li se dohody o akci, ohlásí se to Rusku, a nebude-li to tomu odporovati, akce se zahájí dle dosažené dohody a s nadšením ve všem s pocity solidárnosti a vzájemnosti zájmů. V opačném případě, nedosáhne-li se dohody, bude se apelovati o mínění na Rusko, kteréž mínění bude, jestli a na kolik se Rusko vysloví, závazným pro obě strany.

Nebude-li chtíti Rusko dáti své mínění a nebylo-li by dokonce i po tom dosaženo dohody, tu, kdyby strana, která je pro akci, sama na svou zodpovědnost započala akci proti Turecku, druhá strana bude povinna zachovati přátelskou neutralitu vůči své spojenkyni, podniknouc ihned mobilisaci v rozměrech, předvídaných ve válečné konvenci a přispíšíc se všemi svými silami na pomoc své spojenkyni, kdyby některý třetí stát šel na stranu Turecka.

§ 2. Všechny teritoriální výboje, jaké by byly dobyty společnými operacemi ve smyslu článků 1. a 2. smlouvy, jakož i 1. článku této tajné přílohy, vcházejí pod společnou moc (condominium) obou spojenkyň a jich likvidace se vykoná hned a nejpozději ve lhůtě tří měsíců po obnovení míru a to na následujících základech:

Srbsko přiznává Bulharsku právo na území východně od Rodop a řeky Strumy a Bulharsko Srbsku právo na území severně a západně od Šár-planiny.

Pokud se týče území mezi Šár-planinou a Rodopami, Archipelagem a Ochridským jezerem, přesvědčí-li se obě strany, že organisace tohoto území ve zvláštní autonomní oblasti je nemožná vzhledem k společným zájmům bulharské a srbské národnosti, anebo z jiných vnějších nebo vnitřních příčin, tu s tímto územím se naloží na základě následujícího prohlášení: Srbsko se zavazuje nehledati ničeho za linií, poznamenanou na přiložené mapě a která počíná turecko-bulharskou hranicí od vrchu Goljam (severně od Kr. Palanky), pokračuje vůbec jiho-západním směrem k Ochridskému jezeru, jdouc přes vrch Kytku, mezi vesnicemi Metechovo a Podàržikov, přes vrch východně od vesnice Nerav, po rozhraní vod k vrchu 1000, severně od vesnice Baštevo, mezi vesnicemi Ljubenci a Potàrlica, přes vrch Ostrič 1000 (Lisec-planina), vrch 1050, mezi vesnicemi Drač a Opila, přes vesnice Tališmanci a Živalevo, vrch 1050, vrch 1000, přes vesnici Kàšali, po hlavním rozhraní vod Gradiště-planiny k vrchu Goriště, k vrchu 1023, po rozhraní vod mezi vesnicemi Ivankovci

a Loginci, přes Větersko a Sopot na Vardaru a přes Vardar, po planinských hřebenech k vrchu 2550 a k Perepole-planině, po jejím rozhraní vod mezi vesnicemi Krapa a Barbares k vrchu 1200, mezi vesnicemi Erkenovo a Drěnovo, k vrchu Česma (1254), po rozhraní vod Baba-planiny a Kruška Tepesi, mezi vesnicemi Sàlp a Cěrsko, k vrchu Protojska planina, východně od vesnice Bělica, přes Brežany k vrchu 1200 (Ilinská-planina), po rozhraní vod přes vrch 1330, k vrchu 1217 a mezi vesnicemi Livoista a Gorenci k Ochridskému jezeru u kláštera Gàbovci; a Bulharsko se zavazuje přijati tuto hranici, vysloví-li se J. C. V. ruský car, který bude požádán, aby byl vrchním arbitrem v této otázce, ve prospěch této linie. Rozumí se, že obě strany se zavazují přijmouti jako konečnou hranici linii, o které J. C. V. ruský car, ve výše označené hranici, by nalezl, že odpovídá právům a zájmům obou stran.

§ 3. Opis smlouvy a této tajné přílohy, jakož i válečné konvence, společně budou oznámeny carské ruské vládě, která zároveň bude požádána, aby vzala akt od nich, aby byla blahosklonnou k jich cílům, jakož i aby požádala J. C. V. ruského cara, aby ráčil On přijmouti a schváliti role, jaké jsou jak Jemu, tak i Jeho vládě předurčeny v smluvních opatřeních.

§ 4. Každý spor, který by se zjevil z původu vykládání a vyplnění kteréhokoliv opatření této smlouvy, tajné přílohy a válečné konvence, se předkládá ke konečnému řešení Rusku, jakmile jedna anebo druhá strana prohlásí, že považuje za nemožné docílení dohody bezprostředním vyjednáváním.

§ 5. Ani jedno opatření této tajné přílohy nemůže býti rozhlášeno, ani oznámeno kterémukoliv jinému státu bez předběžného dohodnutí se obou stran a bez souhlasu Ruska.

Sestaveno v Sofii, 29. února tisíc devět set a dvanáctého roku.

Iv. Ev. Gešov.
M. Milovanovič

c) Válečná konvence mezi carstvem bulharským a královstvím srbským.

Souhlasně s duchem a na základě § 3. přátelské a spojenecké smlouvy mezi bulharským carstvem a srbským královstvím, konečně pro lepší zabezpečení úspěšného vedení války a pro úplné uskutečnění cílů, jaké má spolek na zřeteli, obě kontrahující strany postavily dolní podmínky, které **mají tutéž platnost a cenu, jakou mají ustanovení téže smlouvy.**

§ 1. Carstvo bulharské a království srbské se zavazují pro případy předvídané články 1. a 2. spojenecké smlouvy a článkem 1. tajné přílohy této smlouvy, dávati si vzájemnou spolučinnost: Bulharsko ozbrojenou silou ne menší dvou set tisíc vojáků a Srbsko silou ne menší jednoho sta a padesáti tisíc vojáků a to v stavu i pro boje na hranici i za účastenství na válečných operacích mimo rodné území.

Do tohoto počtu nevcházejí ani vojáci nadkomplektního složení, ani oni třetího srbského banu a ani oni bulharského opolčení.

Tato armáda musí býti poslána na hranici, anebo za hranici rodného území směrem ke krajině, kde se rozvinou válečné operace a dle příčin a cílů války — nejpozději 21. dne po opovězení války anebo po ohlášení jedné ze spolkových vlád, že nastal *casus foederis*. V každém případě, i před vypršením této lhůty, obě strany budou považovat za svou spojeneckou povinnost — odpovídá-li to přirozenosti válečných operací a může-li to míti vliv na příznivý průběh války — poslati dokonce v částech a proporcionálně s mobilisací a koncentrací svá vojska na válečné pole hned sedmého dne po prohlášení války anebo od počátku *casus foederis*.

§ 2. Přepadne-li Rumunsko Bulharsko, Srbsko je povinno ihned mu opověděti válku a vyslati proti němu své síly, nejméně jedno sto tisíc vojáků, buď k střednímu Dunaji, anebo na bojiště do Dobrudže.

V případě, že Turecko přepadne Bulharsko, Srbsko se zavazuje vtrhnouti do Turecka a odděliti jednu část svého mobilisovaného vojska, nejméně jedno sto tisíc vojáků a poslati ji na vardarské bojiště.

Kdyby v téže době Srbsko samo, anebo společně s Bulharskem, bylo ve válce s třetím státem, použije proti Rumunsku anebo proti Turecku všeho svého volného vojska.

§ 3. Kdyby Rakousko-Uhersko přepadlo Srbsko, Bulharsko se zavazuje otevříti ihned válku Rakousku a vyslati své vojsko, nejméně dvě stě tisíc vojáků do Srbska, takže toto, spojeno se srbskou armádou, bude operovat, útočně anebo obranně, proti Rakousko-Uhersku.

Táž povinnost k Srbsku padá na Bulharsko pro případ, že by Rakousko-Uhersko, pod jakýmkoliv pretextem, v souhlase, anebo bez souhlasu Turecka vyslalo svá vojska do Novopazarského sandžaku a Srbsko by bylo donuceno ohlásiti mu válku, anebo, pro hájení svých zájmů, poslati svá vojska do sandžaku a tím vyvolati ozbrojený konflikt s Rakousko-Uherskem.

V případě, že Turecko přepadne Srbsko, Bulharsko se zavazuje ihned překročiti tureckou hranici a odděliti od své armády, mobilisované souhlasně s prvním článkem této konvence, nejméně jedno sto tisíc mužů, kteří budou posláni na vardarské bojiště.

Přepadne-li Rumunsko Srbsko, Bulharsko se zavazuje útočiti na rumunská vojska, jakmile ona překročí Dunaj a vtrhnou do srbského území.

Ocitne-li se Bulharsko v jednom z případů, o nichž se mluví v tomto článku, samo, anebo společně se Srbskem, ve válce se třetím státem, zavazuje se dáti na pomoc Srbsku všechna svá vojska, jaká by se nalézala volná.

§ 4. Opovědí-li Bulharsko a Srbsko, dle jedné předběžné dohody, válku Turecku, jedno i druhé se zavazují, není-li jinak určeno v jiném speciálním opatření, odděliti od svých vojsk, mobilisovaných souhlasně s prvním článkem této konvence, nejméně sto tisíc mužů, které pošlou na vardarské operační jeviště.

§ 5. V případě, že jedna z kontrahujících stran ohlásí válku třetímu státu bez předběžné dohody a bez souhlasu druhé kontrahující strany, tato poslední se osvobozuje od závazků, předvídaných v prvním článku této konvence, ale zavazuje se hájiti, během války, přátelskou neutralitu vůči své spojenkyni a taktéž ihned mobilisovati jednu sílu nejméně padesáti tisíc vojáků, která bude soustředěna tím způsobem, aby dobře zabezpečila volný pohyb téže spojenkyni.

§ 6. V případě soumístné války žádná z kontrahujících stran nemá práva uzavříti s nepřítelem příměří delšího 24 hodin bez předchozí dohody a předchozího souhlasu druhé strany.

Předběžná a písemní dohoda je nutná, aby mohlo býti započato vyjednávání o mír, a aby bylo možno podepsati smlouvu míru.

§ 7. Pokud trvá válka, vojsku každé kontrahující strany bude veleti a všechny jeho operace bude říditi vlastní jeho velení. Budou-li válečné sbory armád i obou států působiti proti jednomu a témuž objektu, společné velení převezme, pro části rovné důležitosti, v hodnosti starší válečník, hledě k výkonnému velení.

Bude-li několik různých armád, náležejících jedné z kontrahujících stran, postaveno k disposici druhé straně, budou se nalézati pod rozkazy svých vlastních náčelníků, kteří ve vedení strategických operací budou podřízeni hlavnímu veliteli té armády, k jehož disposici jsou postaveni.

V případě soumístné války s Tureckem hlavní velení vardarského operačního jeviště bude náležeti Srbsku, bude-li hlavní srbská armáda pů-

sobiti na tomto jevišti a bude-li tato početně větší než bulharská vojska na tomtéž jevišti, souhlasně se 4. článkem této konvence. Při všem tom, nebude-li hlavní srbská armáda operovati na tomto jevišti a bude-li početně slabší než bulharská vojska, hlavní velení na tomto jevišti se dá Bulharsku.

§ 8. V případě, že vojska i obou kontrahujících stran se budou nalézati pod rozkazy jednoho náčelníka, všechny předpisy a rozkazy v strategickém vedení společných taktických operací budou sestavovány i v obou jazycích, bulharském a srbském.

§ 9. Co se týče oblékání a vůbec zásobování, ubytování, medicinské pomoci, přenášení raněných a nemocných, anebo pohřbívání mrtvých, přenášení válečných materiálů a jiných podobných předmětů, armáda každé kontrahující strany bude míti tatáž práva a usnadnění na území druhé strany, v souhlase s vnitřními zákony a s knihami pravidel. Všechny místní úřady jsou povinny pro týž účel dávati součinnost spojeneckým vojskům.

Placení všeho zásobování bude upraveno každou stranou na její účet dle místních cen, raději za hotové a v mimořádných případech proti specielně vydávaným kvitancím.

Převážení vojska a všech válečných materiálů, zásobování a jiných předmětů po železnici a výlohy za toto převážení budou na účet strany, jejíž územím se transport vykoná.

§ 10. Trofeje náležejí vojsku, které je vzalo.

V případě, kdy tyto trofeje jsou vzaty společným bojem na jednom místě, obě armády si je rozdělí v poměru sil válčících, které vzaly přímé účastenství na boji.

§ 11. V době války každá kontrahující strana má jednoho delegáta v štábu hlavního velení nebo při velení vojsk; tito delegáti budou udržovati svazky mezi oběma armádami v každém ohledu.

§ 12. Strategické operace a nepředvídané případy, jakož i spory, jaké by se ukázaly, budou vyřizovány dle společného souhlasu obou hlavních velitelství.

13. Náčelníci hlavních štábů spojeneckých armád se dohodnou ihned po uzavření této konvence o roztřídění mobilisovaných vojsk, souhlasně s prvním článkem této konvence i o jich shromáždění v koncentračním pásmu v případech níže uvedených; o cestách, které nutno opraviti anebo nově postaviti pro rychlé soustředění vojsk na hranici a pro další operace.

§ 14. Tato konvence vchází v působnost ode dne jejího podepsání a bude trvati, dokud je v platnosti přátelská a spojenecká smlouva, ku které je přiložena jako s o u s t a v n á č á s t.

Varna, 29. duben 1912.

Iv. Ev. Gešov. Generál-lieutenant N. Nikiforov.
M. Milovanovič. Generál R. Putnik.

d) Dohoda mezi bulharským a srbským štábem armády.

Souhlasně s čl. 13. válečné konvence mezi bulharským carstvem a srbským královstvím jimi jmenovaní delegáti na základě respektivních operačních plánů se dohodli na následujícím:

Z a v á l k y B u l h a r s k a a S r b s k a s T u r e c k e m:

Za předpokladu, že hlavní turecká armáda bude soustředěna v rayonu: Skopie, Kumanovo, Kratovo, Kočany, Veles, spojenecká vojska pro operace na vardarském operačním jevišti budou roztříděna, jak následuje:

1. Jedna srbská částečná armáda o dvou divisích bude postupovati Kara-Dagem ke Skopii a bude tvořiti pravé křídlo spojenecké armády.

2. Jedna srbská armáda o pěti pěších a o jedné jízdní divisi bude postupovati dolinou Moravice a Pčiny k frontě Kumanovo-Kratovo. Tato armáda bude tvořiti střed spojeneckých vojsk s úlohou operovati dle fronty nepřítele.

3. Jedna bulharská armáda o třech divisích bude tvořiti levé křídlo spojeneckých vojsk s úlohou operovati na pravém křídle a týlu nepřítele ve směrech Kjustendil, Kriva-Palanka, Skopie, Kumanovo, Carevo-selo, Kočany.

4. Oba náčelnici štábů armád soumístně budou ohledávati rayon mezi Kjustendilem a Vranjou a ukáže-li výsledek tohoto ohlédání, že směrem Kjustendil, Egri-Palanka, Skopie lze použíti velkých mas, tu obou srbských divisí, naznačených pro operaci Kara-Dagem ke Skopii bude použito pro posílení levo-křídelné spojenecké armády, dovolí-li to všeobecné poměry okolí a soustředí se u Kjustendilu.

5. Pro zabezpečení pravého křídla spojeneckých vojsk náčelník štábu srbské armády použije ostatních tří divisí II. výzvy dle svého náhledu.

6. Náčelník štábu bulharské armády se zavazuje operovati pro spěšnější uražení cesty z Bosilogradu k Vlasině.

7. Bude-li situace vyžadovati posílení bulharského vojska na operačním jevišti řeky Marice a nebude-li pro operace na vardarském operačním jevišti nutno držeti všechna smluvená vojska, tu potřebné vojsko se přenese z vardarského operačního jeviště na ono Marice, a opačně — bude-li situace vyžadovati posílení spojeneckého vojska na vardarském operačním jevišti a nebude-li pro operační jeviště Marice nutno držeti všechno určené vojsko, tu potřebné vojsko se přenese od jeviště Marice na vardarské operační jeviště.

Dodatek.

Oba štáby armád se zavazují:

a) Vyměniti si všechny své informace o sousedních armádách.

b) Posílati si jeden druhému potřebný počet všech ústav, instrukcí, map a pod. a to jak oficiálních, tak i tajných.

c) Posílati do spojenecké armády určitý počet důstojníků pro seznamování se s armádou a naučení se jazyku souhlasně s 11. čl. válečné konvence.

d) Náčelníci štábů bulharské a srbské armády se sejdou každého roku na podzim, aby se orientovali o všeobecné situaci a aby učinili potřebné změny v jich dohodách, jaké by byly diktovány změnou okolností.

19. června, 1912 r. m. Varna.

Podepsal: Generál R. Putnik.
Podepsal: Generál Fičev.

Poznámka. Roztřídění spojeneckých vojsk a původní myšlenka o operacích náleží srbskému generálnímu štábu, začež na sebe neberu žádnou zodpovědnost. Podepsal: Generál Fičev.*)

e) Mínění zástupců generálních štábů.

Při schůzce a zkoncování operačního plánu proti Turecku náčelník bulharského generálního štábu navrhnul:

1. Považuji za hlavní válečné jeviště války proti Turecku, kam musí býti namířena rozhodující rána, dolinu řeky Marice, ježto předpokládám, že hlavní síla tureckého vojska — po příčině rozlohy terénu i jiných vážných strategických objektů — bude soustředěna tam.

2. Navrhuji spojeneckému srbskému hlavnímu generálnímu štábu, aby prozkoumal, jakým způsobem, vzhledem k mému hornímu hledisku, může posíliti bulharské vojsko v dolině řeky Marice, čímž by ono mohlo získati

*) Skutečnost ukázala, že Fičev měl pravdu, protože hlavní turecká síla nebyla u Vardaru, ale u Marice.

početné nadmoci nad nepřítelem, hledě k tomu, že turecká síla — jak se předpokládá — bude tam soustředěna.

3. Potřebná vojska pro posílení bulharské armády na válečném jevišti řeky Marice mohou býti vzata ze spojeneckých kontingentů makedonského válečného jeviště bez ohledu na národnost, ku které patří.

23. srpna 1912, m. Bělehrad.

Náčelník štábu bulharské armády generálního štábu:
(podepsal) Generál-major Fičev.

Při schůzce a zkoumání operačního plánu proti Turecku náčelník srbského hlavního generálního štábu má mínění:

1. Že Vardarsko bude hlavním válečným jevištěm a že největší nepřátelská síla tam bude soustředěna.

2. Na základě tohoto úsudku na tomto válečném jevišti musí býti na počátku soustředěna jedna početnější spojenecká síla.

3. Hlavní generální štáb, který oceňuje všeobecnou důležitost vardarského válečného jeviště a který zejména obrací zřetel na konfiguraci jeho terénu, pak i sezony roku, v které se předvídají operace, a mimo to i na onu politickou okolnost, že proti tureckému vojsku na tomtéž válečném jevišti soudobě bude operovati i řecké i černohorské vojsko, prohlašuje:

a) že proti tureckému vojsku na vardarském válečném jevišti musí operovati celé srbské vojsko;

b) spojenecké bulharské vojsko na vardarské válečné jeviště přímo od Kjustendilu musí poslati nejméně jednu svou divisi (24 praporů s dělostřelectvem a s ostatními příslušnými částmi) do sestavení srbské armády.

23. srpna 1912, m. Bělehrad.

Zástupce pomocník náčelníka hlavního generálního štábu,
plukovník generálního štábu:
(podepsal) Životin Mišič.

f) Dohoda mezi bulharským a srbským generálním štábem.*)

Na základě 4. článku válečné konvence mezi bulharským carstvem a srbským královstvím jich jmenovaní delegáti, náčelníci respektivních generálních štábů, prozkoumavše projekt útočné války proti Turecku dle vzájemného souhlasu, učinili následující usnesení:

1. Celá srbská armáda bude působiti na makedonském operačním jevišti a zavazuje se zabezpečiti operační směr Egri-Palanka—Kjustendil.

2. Veškerá bulharská armáda bude působiti v dolině řeky Marice, ponechajíc pro první dobu jednu divisi na linii Kjustendil—Dupnica. Pro obranu města Dupnice bude ponechána specielní posádka.

3. Jedna srbská divise první výzvy bude převezena do Kjustendilu po dráze a sestaví pro první dobu s bulharskou divisí jednu armádu, která bude kooperovati se srbskou hlavní armádou.

Odrazí-li srbská hlavní armáda Turky od linie Skopie-Veles-Štip a bude-li útočit na jihu, tu Bulhaři si budou moci posloužiti

---

*) Univ. prof. dr. J. V. Daneš ve své brožuře »Balkán po válce roku 1913« na str. 29 napsal: »Bulharsko v první válce ponechalo dobytí valné části Makedonie srbským vojům i očekávalo, že po válce bude mu značný díl této země odevzdán, jak určeno bylo spojeneckou smlouvou.« Doslovné citování srbsko-bulharské smlouvy, válečné konvence a dohod mezi srbským a bulharským generálním štábem však nás poučuje, že Bulharsko neponechalo dobytí valné části Makedonie srbským vojům, ale že operace srbského i bulharského vojska se rozvinuly tak, jak bylo těmito dokumenty určeno a vede nás k úsudku, že p. prof. Daneš, zmiňující se o »spojenecké smlouvě«, tuto vůbec nečetl, že jí neznal a přece se jí dovolával a to na úkor pravdy. —

svojí divisí, aby jí posílili svá vojska na jevišti Marice, ponechají však vojsko opolčenců na makedonské hranici.

4. Organisování transportu se udá následujícím způsobem: linie Pirot-Caribrod-Sofie-Kjustendil zůstane k použití srbskému generálnímu štábu hned pátého dne po mobilisaci. Transporty budou provedeny srbskými vlaky, protože v tu dobu bulharský hybný materiál bude zaneprázdněn.

5. Výživa srbské divise bude zajištěna na prvopočátku bulharským ministerstvem války.

Vzaté zásoby pro obživu budou vráceny srbským ministerstvem války in natura.

6. Dohoda mezi náčelníky respektivních generálních štábů ze dne 19. června 1912 r. (podepsaná ve Varně) zůstane v platnosti i za této kombinace.

15. září 1912 r., m. Sofie.

Podepsal: Náčelník štábu bulharské armády generál-major Fičev.

Podepsal: Generál R. Putnik.*)

IV. Co se dělo před propuknutím první balkánské války.

Historii této doby vyložím jenom stručně a to jen potud, pokud přiléhá k účelu. Ovšem neopomenu ničeho, ignorování čehož by postavilo věc do světla nepravdy, anebo stranictví. Co uvedu, bude jen stručným výtahem z kapitoly »Predistorija na Balkanskata Vojna« (str. 31—41) brožury Gešova.

Gešov poslal přepis smlouvy a některých druhých dokumentů, souhlasně se závazkem vytčeným v 3. čl. tajné její přílohy, ruskému caru deputací, již vedl dr. S. Danev, předseda národního sàbranie. Deputace přijela do Jalty 23. dubna r. 1912 a byla carem Nikolajem II. přijata ve slyšení již druhého dne v Livadii. Danev 1. května sám odejel do Petrohradu, kdež měl porady se Sazonovem. Později ústně referoval Gešovovi o výsledku svého poslání. Deputace byla přijata vlídně. Car projevil radost nad docílením srbsko-bulharské dohody; slíbil pomoc doplňováním válečných materiálů a svou eventuelní podporu při finančních operacích v Paříži a v Londýně.

Danev Sazonovovi líčil těžké postavení Bulharska, vyplynulé z těžkého finančního břemene, stále vyvolávaného situací v Makedonii. Sazonov radil k obezřelé politice. Danev, když přišla řeč na rusko-bulharský poměr v souvislosti s otázkou o uzavření válečné konvence mezi Ruskem a Bulharskem, se snažil dokázati nutnost rozšířiti sféru bulharského vlivu i na drinopolský vilajet (to ovšem nebylo po chuti Rusku, vzhledem k jeho touze po opanování průlivů, jimž tento vilajet je nutným zázemím). Sazonov odvětil, že drinopolský vilajet nevcházel do hranic San-Stefanského Bulharska a namítal, že Drinopol, kdyby se uskutečnila přání bulharského národa, by ztratil svůj význam jako přední turecká stráž, ježto by se potom Turecko změnilo v stát druhořadého významu.**) I s ruským ministrem války

---

*) Uvedené texty, vzaté z brožury Gešova, byly uveřejněny pařížským listem »Matin« už v listopadu 1913; byly mu sděleny srbskou vládou, která i tím jednala věrolomně.

**) Hloubku Sazonovovy námitky nepochopil ani Danev a ani Gešov. Pochopili ji teprve, když Rusko kategorickou notou žádalo, aby Bulhaři odstoupili od Rodosta. To, že Bulhaři vnikli do zázemí, jež bylo tužbou ruské politiky, přes to, že po celém Rusku byl jásot nad dobytím Drinopole, vyvolalo hněv oficiálního Ruska na Bulharsko a vyvolalo jeho stranictví (vedle

(dnes tak hanebně kompromitovaným), Suchomlinovem, vyjednával Danev ohledně rusko-bulharské válečné konvence. Oba ustanovili, že podrobnosti projedná Suchomlinov s bulharským vyslancem, generálem Paprikovem. Gešov prozrazuje, že takový projekt nebyl Ruskem Bulharsku předložen ani v Petrohradě a ani v Sofii ani do prohlášení války a ani potom a míní, že tak Rusko jednalo z obavy, aby konvencí ještě více nepovzbudilo bojovného ducha, jakého Rusové zpozorovali u Daneva a u jiných spojeneckých státníků.

Gešov koncem června r. 1912 byl překvapen osudnými událostmi v Turecku; všude bylo hnutí proti Mladoturkům: ministr války Mahmud-Šefket paša vydal oběžník, jímž se zapovídá důstojníkům zabývati se politikou; spiknutí drinopolské posádky; pronunciament v Bitolji; povstání Albánců; řeže v Štipu, v Kočanech, v Beranu; zavládnutí Skopie Albánci. To vše silně působilo v Sofii, v Bělehradě, v Athénách a v Cetyni, a vše nemohlo zůstati bez následků. Hrabě Berchtold 1. (14.) srpna učinil návrh na progresivně-administrační decentralisaci evropského Turecka. V Athénách a v Bělehradě se zrodila obava před nároky Albánců na řecké a srbské kraje (Albánci prohlásili, že aspirují na celý skopijský a bitoljský vilajet). 1. srpna v Sofii byl pořádán ohromný meeting a 12. t. m. byl svolán i kongres »makedonsko-drinopolských bratství«. Na obou se žádala bezodkladná bulharská mobilisace, autonomie Makedonie a Drinopolska a bude-li toto nemožno, opovězení osvoboditelné války.

Do Sofie přijel černohorský vyslanec Kolušev s návrhem černohorského krále na bezodkladnou akci. Ministerská rada (bulharská) přijala návrh a usnesla se na zahájení výměny myšlenek se Srbskem a Řeckem. Kolušev se vrátil na Cetyň, zplnomocněn uzavříti s Černou Horou bulharsko-černohorskou dohodu. Ta byla uzavřena ústně. Gešov také ihned vešel u vyjednávání se srbským vyslancem Spalajkovičem a řeckým vyslancem Panasem.

16. září Turecko prohlásilo všeobecnou mobilisaci. Hned druhého dne všickni čtyři spojenci na ni odpověděli mobilisaci bulharského, srbského, řeckého a černohorského vojska. Spojenci hned počali jednati o reformy v tureckých oblastech, obydlených jich soukmenovci. I velmoci počaly o nich jednati. Odpověď Turecka byla neuspokojivá. Zastavení v Skopii srbského střeliva, uzavření řeckých korábů v Cařihradě, odvolání tureckých vyslanců ze stoličních měst balkánského čtyřspolku, výměna různých not a na konec propuknutí první balkánské války!

Celou historii první balkánské války líčiti nebudu, přes to, že by tím reliefně vystoupil důkaz, jak největší břemena války spočívala na Bulharech. Dotknu se jen jednotlivých údajů (neopomenu však ničeho, čím by ignorování materiálů mohlo býti na úkor pravdě a nestrannosti), pokud příléhají k účelnému thematu.

V. Historie poměru mezi balkánskými spojenci (hlavně mezi Bulhary a Srby) za doby první balkánské války.

Někdy v měsíci prosinci r. 1912 jsem četl v bělehradském »Odjeku« zprávu, která mne velice zkrušila. Oznamovalo se, co vše

---

jiných příčin), prospěšné Srbsku. Na banketě v Petrohradě, jak »Dnevnik« prozradil, kterás významná ruská osobnost varovala Daneva slovy: »Střezte se, zdejší palácové kruhy se chystají zasadit Bulharsku smrtící ránu.«

učiní srbský ministr osvěty v nových »srbských« zemích (i v těch, které před rozřešením arbitráže nemohly býti považovány pouze za výboj srbský) a vypočítávalo se, jaké školy zařídí i ve Skopii. Zpráva nezasvěcence mohla potěšit, protože ukazovala na »kulturní« snahy, ale ve mně vyvolala zděšení. Vždyť Skopie ještě nebyla Srbům přisouzena arbitrážním výrokem ruského cara a oni, jak ona zpráva svědčila, už se v ní po domácku zařizovali. Už jsem věděl, kolik uhodilo, a znaje příliš dobře srbskou povahu, už jsem počal tušit, že Srbi nepohrdnou žádným prostředkem na ošálení Bulharů.

Skutečnost záhy mým obavám dala za pravdu. Neminulo dne, aby bulharské listy nebyly přinesly hrozivé zprávy o pronásledování makedonských Bulharů Srby. Samo sebou se rozumí, že jiný tisk o tomto řádění Srbů ani nehlesnul. První se ozval poctivý hlas Miljukova v »Rječi«. Miljukova jsem znal ještě z jeho vědecké působnosti na sofijské universitě a už tehda jsem se přesvědčil, že je člověkem seriosním, jemuž pravda, k níž jako historik přilnul celou svou bytostí, je prvním zákonem každého jeho počínání. Znal jsem i historii jeho nuceného zřeknutí se kathedry historie na sofijské universitě. Nebožtík Konstantin Veličkov býval mým intimním přítelem a sám mi vyprávěl, že raději se vzdal křesla ministra vyučování, než by se byl podvolil nátlaku ruského vyslance Bachmetieva, který žádal, aby byl Miljukov ze sofijské university odstraněn.

Miljukov brzy na to procestoval celou Makedonii (potom po druhé jako člen Carnegiovy komise) a výsledkem jeho cesty byla kniha, která dokázala bulharskost Makedonie. A Miljukov, tuším, již v prosinci 1912 (či v lednu 1913) pronášel zdrcující žaloby na Srby, kteří »bratrskou« pěstí obraceli makedonské Bulhary na »srbskou víru«. »Černá ruka«, na jejímž čele stál sám následník trůnu, princ Alexandr, byla v zimničné činnosti. Zuřila přímo nepříčetně. Zrušila každý bulharský nápis. Vyhnala bulharské popy z kostelů. Spálila všechny matriky. Koncovka »ov« bulharských jmen byla jí tím, čím je rozdurděnému krocanu rudá červeň. Kdo k této koncovce nechtěl připojiti přídavek »ič«, byl do krve bit. Žaláře, v nichž Turek věznil jen pochytané »komity«, byly přeplněny lidem, který měl odvahu tvrditi, že byl zplozen bulharskou matkou. Bulharští učitelé, zmrskáni, byli z otcovské své země vyhnáni a bulharské školy, postavené z bulharských milodarů exarchátem sebraných, byly změněny na chlévy pro dobytek! Běda každému bulharskému biskupovi! Býval klacky zmlácen a jeho důstojnost surovým způsobem byla zneuctěna. Skopijský vladyka Neofit tak byl ztrýzněn, že jej jeho přátelé polomrtvého přivezli do Sofie. Dosti bylo případů, že mučení Bulhaři i sešíleli!

Když jsem v měsíci září r. 1913 přijel do Sofie, dostal jsem protokolované materiály o řádění Srbů v Makedonii takového obsahu, že by jim nikdo ani uvěřiti nemohl. Vysoká, velmi vy-

soká srbská osobnost dokonce políčky ztrestala bulharské děvčátko u kašny ve Skopii, když ono na otázku: »Jsi Srbka, či Bulharka?« pověděla, že je Bulharkou.

O tomto hrozném řádění šovinismu srbské »černé ruky« svět informován nebyl! Jemu se jen kreslily nepravdivé obrazy o blahodějné činnosti Srbů v »osvobozených« zemích, jemu jen byly líčeny kulturní pokroky v nových »srbských« krajích ve statích stereotypního nadslovu: »Rozmach Srbska«, »Velký rozmach Srbska«!

Hrozné své zločiny páchali Srbové v krajích, které jim nepatřily! Oni však se jich dopouštěli zejména proto, aby jim tyto kraje patřily!

Oni připravovali půdu ku svému projektovanému lupu, pro který chtěli najíti u kulturního světa odůvodnění tím, že okupované jimi země měly vypadati jako »čistě srbské kraje«.

Nevěděla, či nechtěla-li vědět kulturní Evropa ničeho o řádění »bratrské pěsti« v bulharských oblastech Makedonie, věděli o něm Bulhaři. Ten ostatní svět účty o nich vésti nemusel, ale vedli je Bulhaři, kteří věru neměli žádných příčin, aby zahořeli láskou k proradným bratřím. I tito věrolomní »bratři« pohříchu v zaslepenosti svého šovinismu nepomyslili na to, že by jednou mohl vzejíti den, kdy ošálený a mučený bratr bude hledati odplatu, a jenom přemýšleli o tom, jak by mohli Bulhara připravit o plody jeho vítězství, jak by mu mohli uloupit zem, o níž oni sami nejlépe věděli, že není »srbskou«, ale bulharskou!

Jak Srbi v Makedonii hned koncem r. 1912 počali pracovati, o tom hojné materiály uvedl dr. T a b a k o v (pseud. dr. Slivenson) ve své brožuře »S à r b i t e v à v M a k e d o n i j a« (Sliven, r. 1913). Dr. Tabakov napsal: »Zpravodajové, občané a poslanci, kteří v Makedonii nyní (r. 1913) nějakou dobu prodleli a se vrátili, vyprávějí o hrozných svých dojmech a o hrozných faktech. Jednání Srbů tam je pokračováním dřívější srbské propagandy. Vše činí dojem, jakoby Srbi, pokud ještě válka trvá a než vzejde chvíle, v které se rozhodne, co kdo si vezme a co mu připadá, zimničně se starali o udělení srbské barvy všemu, co oni okupovali, jakoby jich okupace těchto koutů nebyla plodem spojenecké dohody, určivší rozdělení zemí na rayony pro operace spojeneckých vojsk, ale prostým vpádem.

Naše (Bulharů) dohoda se Srbskem v předvečer války dávala Srbsku (třeba že jen podmínečně) část severozápadní Makedonie; to ovšem bylo na účet tureckého území, ale obydleného Bulhary. To ví celý svět a vědí to i vedoucí srbské kruhy. Opačně Bulharsku nepřipadá žádné turecké území, obydlené Srby. Z toho tedy vysvítá, že v srbsko-bulharské smlouvě a v spolku se jedná jen o ústupcích a obětech Bulharska, vyvolaných hlavně dvěma okolnostmi: 1. získaná sféra srbských zájmů v severozápadní Makedonii do války a 2. vojenské postavení Turecka v předvečer války. První okolnost byla dílem srbské politiky a srbské propagandy a druhá dílem poměrů pro válku s Tureckem, vyvolaných válkou s Italií. I s d i p l o m a t i c k é h o i s čistě v o j e n s k é h o hlediska doba pro válku spojenců proti Turecku nebyla příznivě volena. A sice z následujících příčin: Do počátku září r. 1912 jen v evropském Turecku bylo 210.000 řadového tureckého vojska. Drinopolská mobilisace ze dne 12. (25.) září, po níž za 5 dní následovala v š e o b e c n á mobilisace tureckého vojska, poskytla Turecku 450.000 mužů vojska, namířeného hlavně proti Bulharsku. Bulharsko samo ne-

mohlo proti tomuto vojsku bojovat, nejen proto, že bojovné jeho síly byly méně početnější než síly Turecka, ale i proto, že pouze drinopolská pevnost engažovala jednu třetinu všeho bulharského vojska a že vedle toho toto vojsko muselo zahájit ofensivu (jíti tedy proti opevněným a dobře v zákopech umístěným silám), což vše ukazovalo na velký risk s většími ztrátami. Za takových podmínek pro válku proti Turecku, 17. (30.) září počínaje, nezůstalo Bulharsku jiného, než jen soustřediti své síly proti hlavnímu tureckému odporu v Thrakii a zabezpečiti pravou svou frontu částí srbsko-bulharských vojsk operujících na jihozápadě. Toto válečné společenství Bulharů se Srby poslední velmi zle vykořistili. Oni neuznávají, či lépe nechtějí uznati, že bez paralysování hlavních tureckých sil v Thrakii, jež bylo úlohou Bulharska, oni by nebyli mohli vstoupiti ni do Staré Serbie, kdež pak vejíti kačanickým průsmykem do Skopijska (stejně Řeci by se nebyli mohli hnouti na sever od své thesálské hranice).

Srbové, učivší se ve svých školách, že Makedonie je obydlena Srby, dnes čtou v srbských listech, že Bulhaři mohli přijíti k Soluni díky srbské pěchotě a jízdě a že vzali Lozengrad a přišli k Čataldži vůbec jen se srbskou pomocí. Oni okupovali při tom velkou část západní Makedonie a stojí nyní před faktem, že z toho, co okupovali, se jim na základě smlouvy dostane jen část a volají: »Což tedy znamená, že jsme prolévali svou krev pro Velké Bulharsko!« Takovými sofistickými otázkami a vývody dnes je prosycena větší část srbského tisku. Takové je dnes ovzduší v Srbsku vůbec a zejména mezi srbským vojskem. A více: dnes srbští vojenští a administrativní úřadové nejsurověji znásilňují národní uvědomění Bulharů v západní Makedonii. Srbové dnes svým tiskem a svými vojenskými kruhy volají po zápase s dohodou a snaží se zajistiti Srbsku vše, co srbské vojsko okupovalo v Makedonii a na konec vyhrožují Bulharsku odvetou pro případ, nedá-li se jim to, čeho žádají.

A páší násilí na makedonských Bulharech. Náš (bulharský) oficios, »Mír«, 16. února (1. března) 1913 napsal: »Samo sebou se rozumí, že jako v každém právním státě se přiznává svoboda vyznání víry, svoboda církve a školy, jakož i národní sebeurčení, tím spíše se to ukládá spojeneckým státům, do jichž hranic vcházejí soukmenovci jednoho či druhého státu, o nichž veřejné mínění drží účet.« A profesor sofijské university, p. B. Conev, v řeči, proslovené na slavnosti výročí 19. února (sv.-štěpánského míru r. 1870), děl: »A hle, zase jsme nuceni i dnes, jako vždy každého 19. února, vzpomenouti jména Makedonie se smutkem v srdci a při vší své úctě a vážnosti k balkánskému svazu mluviti o křivdách a ukrutnostech v této zemi, jako bychom dosud byli pod tureckým jhem.«

Vědělo se tedy v Bulharsku dobře o všech násilích, Srby v Makedonii páchaných. Tato násilí jdou hlavně v těchto směrech:

1. Přisvojiti si pomocí srbských úřadů ve všech koutech Makedonie všechny bulharské kostely, školy a krámy;

2. činiti všemožné překážky bulharským obchodníkům a zameziti přístup bulharskému tisku do Makedonie;

3. zásobovati srbské vojsko na účet bulharského obyvatelstva bez každé náhrady;

4. vypuditi z Makedonie exarchátní a novobulharské úřady a

5. šířiti teror v různých formách nad bulharským obyvatelstvem, aby bylo donuceno prohlásiti se za Srby.

(Tyto způsoby jsou staré a v Srbsku osvědčené; Srbové jich používali na počátku r. 1878 v krajích Niše, Pirotu, Zajčaru, Vranje a Leskovace, které také tehda okupovali.)

Bylo by zbytečno vyčerpávati zde vše, co bylo učiněno, stačí uvésti jen typické případy.

25. ledna hoch Dimče Pop Jankov byl zatčen v Skopii, protože tam prodával bulharský list »Právo« a tři dny byl vězněn. Bulharské listy, i oficiosní, vůbec nejsou v Makedonii přípustny.

Bulharským obchodníkům, kteří obchodují v Kumanovu, Tetovu, Velesu a jinde, srbští úřadové činí všemožné překážky; nedávají jim povolení k cestování do těchto měst a dávají-li jim je, stává se tak po mnohadenním otálení. Ani úplatnost nechybí při udělování takových povolení. Je tu velký příliv obchodníků ze Srbska, kteří bez překážek objíždějí města a kterým srbští úřadové projevují všemožných usnadnění. Srbové brání dovozu zboží z Bulharska do makedonských zemí, jimi okupovaných.

Pocestní, vystupující z vlaků, byli slídivě stopováni srbskými úřady. Zvláštní pozornost byla věnována oblečeným »alafranga« (evropským šatem).

Srbské vojsko béře téměř vše od bulharského obyvatelstva bez peněz a bez kvitancí. V debàrských vesnicích Galičníku a jiných srbské vojsko vyjedlo všechny potraviny a obyvatelstvo už nyní hladoví a je v mizerii.

V Bitolsku bylo vzato seno, ječmen, všechny potraviny a dobytek Bulharům bez peněz a kvitancí pro potřeby srbského vojska. Ničeho nebylo ponecháno ve vesnicích Gornjo Orizari, Dolno Orizari, Sredno Orizari, Kràklen, Kukurečany, Mogila, Sekireny, Armatuš, Ivanevci, Màglenci, Pašinosràbci, Logovardi a Beranci.

Sklad s kaškavalem (druh lisovaného sýra) a s jiným zbožím v ceně 5000 lir (110.000 korun) u bitoljského nádraží, náležející obchodníku Grigorovi Piperkovi, byl vyprázdněn srbskými úřady, aniž by zboží bylo zváženo a aniž by za ně byla vystavena kvitance.

Bratřím Petrušovým v Bitolji vzato seno, postele a pokrývky v ceně vyšší 600 lir bez kvitancí.

Todorovi Kechajovi v Gevgeli bylo vzato 3000 ovcí bez peněz a bez kvitance.

Domy i s nábytkem ve vesnicích Sredno i Dolno Orizari v Bitoljsku byly srbským vojskem vypáleny.

Kde bytuje srbské vojsko, prostě loupí a ničí vše. Nešetří ani oken, ani dveří, ani podlah v staveních, ani ovocných stromů po dvorech a zahradách, při všem, že si může snadno opatřiti hojnost dříví. Vůbec se pozoruje velká chuť u srbských vojáků ničiti vše a vyvážeti vše do Srbska, co se vyvézti dá. Nábytek z bitoljských konaků byl vyvezen do Srbska. Jen z Ochridu bylo dosud vyvezeno 6000 mauserovek (pušek) a 8000 martinek (pušek). Mnoho nábytku z domů v Makedonii je nyní trofejí Srbů.

21. ledna 50 srbských komitů společně se srbskými vojáky ráno obklíčili vesnici Negotino v Tikveššku a po řadě pátrali v domech po zbrani. V domě Dona Mojsova bylo nalezeno několik martinek a mauserových nábojů a on proto byl bit a trýzněn tak, že po tom šestého dne skonal. Je 45letý, ženatý, otcem 4 dětí. Stejně ukrutně byli biti a nyní leží na postelích Aleko Sopotec, Gàlàb Barovec, Petr J. Disanec a jiní. Omylem byla učiněna prohlídka i ve čtyřech tureckých domech; byla v nich nalezena zbraň, ale nikdo na Turky ani prst nevztáhnul. Pozoruhodno je, že většina z trýzněných jsou přední Bulhaři, u nichž před prohlídkami byl hostem bulharský metropolita.

Četa při hledání zbraní také kradla. Jeden komita vzal ženě epitrofa násilím 160 tureckých lir, kostelních peněz.

Tito komiti, kteří řádí v Tikveššku, jsou titíž, kteří pro zpronevěření a krádeže byli vězněni v skopijské bulharské dívčí škole, kdež je kancelář výboru. Tyto čety řádí i v kraji Velesu.

Z obviněných z krádeže a jiných přestupků vojenské soudy odsuzují jen ony, kteří se prohlašují Bulhary a jsou posíláni do žalářů v Srbsku.

Na mnoha místech bulharské školní budovy jsou zabrány srbským vojskem jedině za tím špatným úmyslem, aby bylo zmařeno vyučování. To je zřejmo z toho, že je mnoho jiných prázdných budov, které by mohly posloužiti srbskému vojsku. Děli jsme již, že z bulharské dívčí školy v Skopii Srbové učinili žalář.

A více: na mnoha místech Srbové z bulharských kostelů učinili srbské. Tak bylo v Smilevu, v Lopatnici a jinde v Bitoljsku, ve vesnici Lážany v Ochridsku atd.

V Tetovu Srbové násilím se zmocnili bulharských krámů a přejmenovali tamní kostel »Sv. Kyrila a Methoděje« na kostel »Sv. Sávy«.

Proklamace makedonského (bulharského) generál-gubernátoraVálkova byla stržena srbskými úřady v jeho přítomnosti!

Srbové v Makedonii všude spěchají se sčítáním lidu a násilně donucují obyvatelstvo, aby — ačkoliv je bulharské — do sčítacích archů se zapisovalo jako srbské.

Krajským náčelníkem v Bitolji je jmenován jeden z prvých činitelů srbské propagandy — Nušič. Před 15 dny svolal na konferenci všechny kmety Srbomany a srbské hlavní činitele, jimž dal různé instrukce o způsobu správy a o novém sčítání lidu. Tento způsob srbského sčítání lidu pobouřil bulharskou metropolii v Bitolji; ona proti tomu protestovala. Nušič s vlastní mu přetvářeností se stavěl udiveným a prohlásil, že nikomu nedával takových instrukcí, že, dopustili-li se něčeho podobného jeho podřízení, bylo to jen jich dílem, on však že jim přikáže, aby to neopakovali a aby nikoho neznásilňovali, aby se prohlásil a zapsal jako Srb.

Jména ulic v přednějších bulharských osadách dostávají nové, srbské názvy. Pouze v Ochridu byla ponechána jedna ulice s jménem Iv. Vazova.

V cestovních pasech bulharská jména dostávají srbskou koncovku **ič**. Stejně je s firmami krámů a pod.

Každý zalepený dopis, přicházející z Bulharska, bývá otvírán; adresy na dopisech jsou opravovány na srbské.

Bulharské obyvatelstvo jen zřídka se odvažuje vycházeti v noci a choditi po živějších ulicích. Srbští vojáci, kde koho potkají, ptají se ho, je-li Srbem či Bulharem. V posledním případě nejmenším násilím je nějaká srbská nadávka.

Tento srbský teror nevylučuje ani vraždění Bulharů. Hojné byly takové vraždy v Palance, v Kratovu a v Prilepu.

Na mnoha místech v kostelích je zapovězena bulharská bohoslužba. První případ se udál v Baštino-selu ve Veleššku.

15. prosince srbský biskup Varnava přijel do Velesu a chtěl sloužiti v bulharském kostele, tvrdě, že Velešané jsou Srby a ne Bulhary. Poslední mu odpověděli, že jsou Bulhary a že mu nedovolí, aby sloužil v bulharském kostele. Varnava za pomoci srbských úřadů násilně vniknul do kostela a sloužil v něm.

6. ledna, protože Bulhaři ve Skopii se usnesli separátně uctíti svátek Bogojavlenie (Sv. tří králů a svěcení vody) ve svém kostele, srbští úřadové přivolili, aby směli jíti do tohoto kostela, ale jen proti speciálním lístkům, vydaným místním velitelstvím. Přes to kostel byl přeplněn Bulhary, kteří většinou vešli do něho bez vchodních lístků.

Před pronásledováním nejsou ušetřeni ani bulharští kněží a vůbec všechny bulharské exarchátní úřady, církevní i školní.

A nejsou bulharští kněží jen pronásledováni, ale jsou předmětem násilí, jakých se ani Turci nedopouštěli.

Pop Angel Daskalov ve Skopii byl bit tak, že ztratil vědomí.

4. února archiv bulharské metropolie ve Velesu byl konfiskován, školní inspektor Michajlov byl střískán k smrti a samotnému našemu biskupovi Neofitovi bylo poručeno, aby za několik hodin se vydal na cestu do Bulharska, protože jinak nikdo by neručil za jeho život. Biskup Neofit, bitím zmučen, přijel do Sofie a je ohromen vším, co Srbové v Makedonii páší.

Bulharští kmetové (představení) ve všech vesnicích jsou zbaveni svého úřadu a na jich místa jsou jmenováni Srbové. Ve všech obecních seznamech jméno »Bulhaři« je vyškrtnuto a místo něho vepsáno jméno: »Srbi«. Prvně se tak stalo ve vesnici Brazda ve Skopijsku.

18. února byl srbskými úřady internován dr. Mančev, který byl jmenován ředitelem filiálky »Bulharské národní banky« v Bitolji.

V Tikvešsku bylo zapovězeno otcům poslati své děti do bulharského gymnasia v Soluni a bylo jim poručeno, aby je poslali do Bělehradu. Následkem toho srbští úřadové zamítali vydávati listiny pro svobodné cestování do Soluně po dráze. Všechny bulharské školy ve vesnicích jsou zavřeny a učitelé jsou vyhnáni.

Srbští úřadové v bitoljském vilajetu nepouštějí na cestu ani jednoho bulharského dobrovolníka.

4. prosince r. 1912 učitel soluňského gymnasia Ljutfiev přišel do svého rodného města Prilepu, aby se viděl se svými a aby se poradoval ze svobody a vzal účastenství s druhými pozvanými prilepskými předáky na večeři, pořádané velitelem města za příležitosti svátku sv. Barbory Bylo proneseno mnoho přípitků. Ljutfiev, jen proto, že na konci své řeči připil chrabré bulharské armádě a že jméno cara Ferdinanda vyslovil před jménem krále Petra, ještě téhož večera na pokyn, daný srbskými důstojníky, **byl srbskými vojáky zaškrcen.** To přece byla hnusná vražda!

V Prilepu hlasatel několikrát po ulicích vyvolával, že příště každý, kdo se bude zváti Bulharem, bude zastřelen.

To, co Srbové páší, je tím smutnější, že tak se děje soustavně. Dr. Tabakov na konci tohoto hrozného výkazu o srbském řádění dí: »Můžeme si představiti, jaký bude stav v těchto bulharských koutech, až ony úplně přijdou do srbských rukou.«

Hrozné údaje, uvedené dr. Tabakovem, potvrdil v ruské »Rječi« i prof. Pavel Miljukov. V jiném tisku Evropy ani slovem se o tom psáti nesmělo, protože redakce každou takovou zprávu potlačily. Čtenář ostatně o řádění Srbů v Makedonii v době, kdy ještě se o dělbu Makedonie nejednalo, kdy bulharské vojsko ještě vedlo kruté boje s tureckou armádou a hájilo tak všechny spojence, kteří již v klidu odpočívali, se dočte hrozných věcí v projevu I. E. Gešova.

Bulharská vláda ovšem hned proti srbským násilím protestovala Srbská vláda vždy slibovala, že zakročí, že vinníky potrestá, ale srbští úřadové klidně dále řádili. Na protest bulharské vlády proti vyhnání bulharského biskupa z Velesu srbští úřadové v Makedonii odpověděli vyhnáním bulharského biskupa Kozmy z Debăru.

Jak si počínal srbský tisk, to poznáme z některých citátů, sebraných drem. Tabakovem.

Hned po zjednaném příměří s Tureckem (20. XI.) srbský tisk se postavil na stanovisko: »To, co zabralo srbské vojsko, musí zůstati Srbsku.« Na smlouvu se neohlížel. Nejvíce zuřily listy: »Straža«, »Večerní Noviny«, »Pravda«, »Malý Žurnál«, »Balkán«, »Srpski noviny«,

»Politika«, »Srpska Zastava«, »Štampa« a »Piemont«. Bylo zřejmo, že Srbsko poskytlo širokou svobodu srbskému tisku, aby mohl připraviti veřejné mínění na poškození bulharských zájmů.

Stále srbský tisk už od listopadu r. 1912 hlásal: »što smo uzeli, naše je.« List »Srpska Zastava« počátkem prosince napsal, že Bulhaři pobulharšťovali Makedonii a Thrakii a se vetřeli jako »bulharská partija« dokonce i do Staré Serbije. Týž list 11. XII. 1912 napsal: »Ani jeden národ nemůže obětovati své bytí na oltáři spojenecké věrnosti.« List »Večerni Novosti« 22. XII. t. r. napsal: »V Makedonii hlavní úspěchy bulharského vojska se vděčily srbské pěchotě a jízdě proti Sěresu a Soluni.«

»Lozengrad byl vzat díky Srbům.« (Týž list.) »Bulhaři vítězili jen díky Srbům.« (»Malý Žurnál« 22. XI., »Straža« 22. XI., »Balkán« 25. XI.) »Cesta podél Vardaru k Soluni musí zůstati Srbům a musí býti srbská.« (»Balkán« 30. XII.)

»Srbské vojsko dosud okupovalo minimum toho, co musí vzíti. Rozměr nových srbských zemí úplně není ohraničen Bitoljí.« (»Srpska Zastava« 30. XII. t. r.)

Týž list (4. XII.) obrací pozornost srbských státníků na to, že »jsou zodpovědni jen před srbským národem a ne před balkánským svazem a před Evropou.« Smysl byl jasný: Bitolja, Prilep, Veles, Ochrid, Kratovo, Štip a pod. musí zůstati v srbských rukou, aby bylo Srbsko zabezpečeno před bulharskou nadvládou ve svazu. Tato města byla osvobozena Srby a ne Bulhary a proto musí zůstati Srbům.

»Srbsko musí býti kompensováno novými ústupky i proto, že drinopolský vilajet nevcházel do písemní smlouvy mezi Bulharskem a Srbskem a nyní byl zabrán Bulhary a následovně musí býti kompensován kouty, zabranými Srby v západní Makedonii. (»Piemont« 14. I. 1913.)

»Pravda« už 18. ledna 1913 upozorňovala, že otázka budoucích hranic mezi Srbskem a Bulharskem v Makedonii měla býti vyřízena ještě před početím válečných operací a že, nebylo-li tak učiněno, se vláda dopustila smrtelného hříchu. Totéž 19. ledna napsala »Štampa«. Týž list měl interview s Cvijičem (20. ledna) a srbský učenec prohlásil, že hranice srbských zájmů v Makedonii musí slézti dolů pod Prilep. Podotknouti sluší, že Cvijič jako nejkompetentnější člověk u věci »historických a politických zájmů Srbska v Makedonii« vzal se srbské strany účastenství na vyjednávání (při vypracování smlouvy srbsko-bulharské) mezi Bulharskem a Srbskem o Skopijsko!

Všechny srbské listy tou dobou už nazývaly Starou Serbiji a Makedonii — »Novou Serbijí«! »Maly Žurnal« označil Skopii jako její centrum.

Honem v Bitolji založený srbský list »Opštinske Novine« však proti tomu protestoval a hlásal: »Bitolja je velký centr Jižní Serbije.«

»Večerní Noviny« 13. I. 1913 mluvily dokonce o »severovýchodní Staré Serbiji, která obejímala dřívější skopijský sandžak, protože srbskými zeměmi taktéž jsou Kjustendilsko, Trànsko, Brezniško, Bukoviško, Radomirsko, Caribrodsko, Samokovsko, Bělogradčisko a Kulsko.« (Tedy země spojeneckého Bulharska!)

»Srbi hynou pro Bulharsko a srbská vláda obětuje Bulharsku krví napojené staré naše ohniště. Můžeme-liž nechati Bulharům Prilep, pramen našich nejpěknějších národních legend, hlavní město srbského epického hrdiny (!) kraleviče Marka?« (»Malý Žurnál« 28. I. 1913.) *)

Týž list šel ještě dále: vyhrožoval Bulharům odvetou pro případ, že by jim srbská vláda odstoupila Prilep.

---

*) Nejlepší na věci je, že králevič Marko, jak je dnes dokázáno, byl Bulharem!

»Srbská Zastava« už 24. listopadu 1912 vyzývala srbské politiky, aby uplatnili tutéž národní myšlenku, jakou provedlo samo srbské vojsko, t. j. aby zajistili Srbsku to, co bylo okupováno srbským vojskem. Týž list 28. XI. 1912 napsal: »Balkánský svaz je jenom prostředkem a ne cílem a je proto jen dočasným!«

»Piemont« 27. a 28. I. 1913 napsal: Ztratí-li Srbi Albánii a přímoří Adriatiky, musí jim Bulharsko dáti teritoriální kompensaci od Ochridského jezera přes Levin (včetně) a Ostrovské jezero ke Gevgeli na Vardaru (včetně) plus Ochrid, Bitolji, Prilep, Veles, Štip a Kratovo (rozumí se včetně se Strugou, Debàrem, Tetovem, Kičevem, Gostivarem, Skopií a Kumanovem) až k Egri-Palance. Je zajímavo, že totéž v úplně stejné době hlásal i »Malý Žurnal«. To už prozrazovalo soustavnost! »Piemont« soudobě hlásal, že přirozenou hranicí mezi Srbskem a Bulharskem musí býti řeka Vardar, ale plus Ovče-pole se Štipem, ležící v Staré Serbiji (!), protože tato místa musí sloužiti k obraně Skopie.

Oficiosní srbské orgány v pravdě nic takového nepsaly o Makedonii a proti Bulharům. Tyto orgány se stále ještě chovaly reservovaně, ale dojem, jaký tato reservovanost mohla vzbuzovat, byl mařen tím, čeho se dopouštěly srbské orgány v Makedonii a zač zodpovědna musela býti pouze srbská vláda.

Už tehda dr. Tabakov o věci napsal: »Stojíme před zdánlivě komplexním, ale ve své podstatě jasným faktem, z něhož lze vyvoditi hlavně tři dedukce: 1. Okupováním bulharských krajů mimo dohodu dnes se tvoří a podporuje mezi Srby proud, aby Srbi po uzavření míru si mohli podržeti co možno nejvíce bulharských krajů. 2. Podporuje se u Srbů tento proud, aby mohli získati půdu pro doplnitelnou teritoriální kompensaci v budoucí balkánské kombinaci. 3. Srbi, vezmou-li eventuálně makedonské kraje, obydlené Bulhary, naloží s těmito tak, jak učinili v dnešním východním Srbsku po r. 1878.« (Pirot, Niš a pod.)

Dr. Tabakov také se zmínil o celé historii srbské propagandy v Makedonii. Vzpomenul nám již známých věcí, jak Srbi, při faktu, že »makedonští Slované se sami nazývají Bulhary«, připadli na smělou myšlenku, že tito Slované tak činili ze strachu před Turky; jak později »dokazovali«, že jazyk zdánlivých makedonských Bulharů byl pravým srbským jazykem; jak konečně, když tyto srbské »vědecké důkazy« musely zmlknout pod váhou hlasů západních učenců, slavistů, ústy Cvijiče hlásali, že u makedonských Slovanů není žádného národního uvědomění, ani bulharského a ani srbského, a že jsou lehce náchylni státi se rychle i Bulhary i Srby.

»Když vyčerpali všechny své vědecké prostředky a když nepochodili se svými »historickými právy« na Makedonii, počali volati, že je pro Srbsko »organickou nevyhnutelností« rozšířiti se co možno nejvíce v těchto provinciích. Soudobě byla věda zaměněna násilím: srbská propaganda, opatřená zbraní a zlatem, podporovaná tureckou vládou a řeckou patriaršií, získala několik tisíc Srbomanů (t. j. Bulharů původem a jazykem, hlásících se k řeckému patriarchátu a zřeknuvších se exarchie). Bulharsko, bezpečno ve

svých ethnických hranicích a přímo zaměstnané s Tureckem, nepoužilo svého času k umělému získání půdy pro eventuální kompensace, pro utvoření bulharské propagandy v Staré Serbii, či konkrétněji řečeno na Kosovu Poli, ačkoliv i tam jistě bylo tolik bulharských stop, kolik bylo srbských v západní Makedonii.

Prý se Srbi v Makedonii nazývali Bulhary ze strachu před Turky, kteří zle Srby pronásledovali. Nyní však (psáno r. 1913) po válce Turci nemají síly a nemohou tedy více pronásledovati Srbů a tito tedy mají úplnou příležitost k prohlášení pravdy, že jsou Srbi a že nejsou Bulhary.

Co však ve skutečnosti vidíme: osvobozeni, a s důrazem to díme, srbskou zbraní, oni přece jen stále se nazývají Bulhary. I jiné theorie se používalo: Srbi v Makedonii byli donuceni prohlašovati se Bulhary pod nátlakem exarchie a bulharských čet. Dobře: dnes v makedonských krajích, Srby okupovaných, není bulharských čet a exarchijské orgány nejen že jsou bezmocny, ale jsou i Srby pronásledovány více, než jak byly Turky. Tu by se tedy již toto makedonské obyvatelstvo muselo prohlásit za srbské. K čemu jsou potom tata srbská násilí a nervosnost, jsou-li Makedonci přirozeně Srby? Jedno je jisto: uvedeny do bludu ve školách a šovénskou literaturou a tiskem v Srbsku,*) srbští vojáci a srbské

---

*) O srbském šovinismu, kterým byly otravovány už malé děti ve školách a který byl příčinou všech pohrom Srbů, široce se nerozepisuji a cituji jen obraz, nakreslený výronem srbské bolesti, vylíčené v následujících řádcích, napsaných bulharským majorem po zabrání Vranje (r. 1915) Bulhary:

Hrozná zpověď.

Na dívčím bělehradském gymnasiu dlouhá léta jako profesor matematiky působil kterýsi Srb. Když sestárnul, byl jmenován správcem proslulých srbských lázní Vranja-Banja.

Bulharské vojsko nedávno se zmocnilo i těchto lázní. Major T. Iv... se svým praporem několik dní v nich tábořil a potom ve »Vojenných Izvěstích« vypsal zpověď, jakou před ním a podřízenými mu důstojníky učinil onen starý Srb.

Je to vylíčení příčin dnešní tragedie Srbska.

Stařec před bulharskými důstojníky neutajil, že nikdy neměl rád Bulhary. Upřímně to přiznal a při tom děl: »Chcete-li, zabte mne; nenávidím vás! Po Srbsku je veta, což bych litoval svého života, který ostatně je mi břemenem. Měl jsem jen jediného syna a ten už před rokem ve válce padnul...«

Vyprávěl, jak král Petr býval častým hostem lázní a jak ještě nedávno tu prodlel několik dní. Děl: »Vždy, kdykoliv jsem se na něho zadíval, jsem si myslíval: Tento člověk přišel do Srbska po krvavé historii, v životě národů neslýchané a jím samotným připravené. Počal panovat se zdánlivým klidem, ale my jsme věděli, že na jeho rukou lpí krev. Byl vrahem! Vždy nás tížilo vědomí, že řidič osudů Srbska je zločincem. A krále jistě tlačilo svědomí!

Pozoroval jsem ho tu ve dne v noci. Chodíval sám po pěšinkách protějších vrchů. V noci vycházíval a jako přízrak chodil po břehu řeky. Často celé hodiny vydržel státi na mostě a dívati se nahoru k bílým hvězdám.

administrativní úřady zůstali ohromeni nad tím, co v západní Makedonii našli: místo Srbů setkali se tu všude jen s Bulhary, probarvenými tu a tam přistěhovalými se sem Srby a placenými

---

Vždy jsem si myslíval, že nemá klidu, že nemá pokoje a že jej hryže svědomí, že jistě vidí stín Alexandrův a že se mu zdává, jak jej tento přízrak pronásleduje! Jistě pociťoval tíži svého zločinu...

Byli jsme státem, jehož kultem byla vražda! Lidský život u nás ceny neměl! Pojmy o ctnosti byly u nás zmateny. Vrazi u nás byli reky a mírný člověk byl považován za zbabělce.

Je s námi konec! Odcházíme s historické scény. Po našem státě je veta. A vše je přirozeným a logickým koncem našeho bytí! Pašič, král Petr a všickni, kteří řídili osudy země, nejsou vinníky její pohromy. Oni byli jen produktem hrozné srbské skutečnosti. Soustava našeho státnictví, falešný podklad našich škol a směrů výchovy naší mládeže, nesmírné ambice po velikosti a moci, to vše přivodilo dnešní nešťastný stav Srbska.

Málokdo u nás to chápal. A přece to byla pravda! Je krásné vdechnouti do srdcí dětí lásku k otčině, ale uvádět do bludu snadně všemu věřící hlavičky podvodným způsobem, aby se v nich zakotvilo přesvědčení, že Srbsko je silnou, velikou, nekonečně mocnou zemí, lháti jim cifry o početnosti srbského plemene, místo vychovávati z nich klidné, vážné občany, správně oceňující místo, jaké zaujímá Srbsko mezi státy Evropy, vychovávati exaltovaná pokolení, prosycená šovinismem, to bylo u nás a to bylo atentátem na normální rozvoj našeho státu!

Srbsko asi přestane existovat! Bude to hroznou výstrahou malým státům!

Je-li egoismus vadou v životě lidí, jak strašným zlem je v životě národů!

Roku 1885 jsme přepadli vás, Bulhary, protože jsme vám záviděli vaše sjednocení. Roku 1912 jsme vás zradili, protože jsme vám záviděli vaši slávu. Dnes platíme za své hříchy. Máte právo ke krutosti, ale ne vůči obyvatelstvu vypuzenému od svých krbů a prchajícímu boso a o hladu po zasněžených horách, za to vůči oněm, kteří přičinili zlo i vám i nám!

Je mi hrozně! Jsem zajatcem vaším — Bulharů! Nemohu se smířit s vaším panstvím. Pohlížím na vás ne zrakem, ale duší, a tato duše je srbská, je otrávená. Nesnesu dalšího života!...

Vidím vaše pohnutí. Dost možná, že od žádného Srba neuslyšíte stejná slova. Také bych je byl ukryl ve svém srdci, kdybych neviděl, že Srbsku je konec. To, co k vám mluvím, je zpovědí umírajícího. Neříkejte mi, že bych ještě mohl žíti. Mou duši vyléčiti nemůžete a nemůžete ze mne učiniti dobrého občana Velkého Bulharska.

Hleďte, včera jste dali zastřelit dva naše Srby, protože ze zálohy u mostu revolverem ubili jednoho vašeho kavaleristu. Byli jste v právu! Museli jste tak učinit. Ale tito dva Srbi byli z těch exaltovaných, z těch chorých, jichž duše jsou otráveny; jich rozum byl srbský. Oni věřili, že střílejíce ze zálohy, konají vlasteneckou povinnost. Oni v mých očích nejsou provinilci. Vinníky jsou jich učitelé, vinnou je srbská škola, vinnou je srbská morálka a šílený srbský šovinismus. Oni jsou malou součástkou oné velké otrávené srbské duše, která Petrem zabila Alexandra, která Principem zavraždila rakouského následníka trůnu a která oněmi dvěma nešťastníky ubila vašeho kavaleristu.«

Stařec odešel. V chůzi s hrůzou se díval na bulharský trojbarevný prapor, vlající nad lázeňskou budovou. Celý jeho zjev prozrazoval, jak ho ten pohled mučí...

Záhy z rána družina (prapor) majora Iv... se chystala na pochod. K majorovi přiběhlo několik vojáků a vyprávěli mu, že našli starého srb-

srbskými nástroji — Srbomany, — kteří dosud srbsky mluviti neumějí. Odtud pocházejí i srbská rozezlenost na tamní Bulhary i násilí, páchaná na těchto Bulharech. Srbi dnešním svým jednáním v Makedonii sami slavně porazili srbskou šovénskou literaturu o makedonské otázce a svým násilím nejlépe ilustrují důkaz, že Makedonie je pro ně cizí zemí.«

* * *

Srbi se neoháněli pérem jen v tisku své domoviny, ale »působili« ve všech čelnějších evropských listech, hlavně v ruských a francouzských, aby preparovali svět proti Bulharům a aby získali pochopení pro své záměry a pro věrolomnost, ku které se odhodlali hned v tom momentu, kdy podepsali svou smlouvu s Bulhary.

Oni rafinovaně popuzovali svět, a zejména ruské slavjanofily, proti Bulharům.

Jednoho dne jsem se dočetl v ruských listech, že hrabě Bobriňskij a mnozí jiní státníci a politikové na své vlastní oči v Bělehradě viděli fotografický snímek smlouvy, jakou Bulharsko uzavřelo s Rakousko-Uherskem na rozdělení Srbska. Tušil jsem, že jde o podvod a přesvědčil jsem se o správnosti své domněnky teprve později, když jsem v září r. 1913 po katastrofě Bulharska přijel do Sofie. Učinil jsem to, co měli učinit všickni oni ošálení státníci a politikové: pátral jsem po pravdě. Mluvil jsem téměř se všemi bývalými a té doby zem. spravujícími ministry. Ptal jsem se dra Daneva, dra Šišmanova a jiných a ti všickni se mi zapřisáhli, že nikdy do chvíle, v níž s nimi mluvím, žádné takové smlouvy nebylo. Publikoval jsem tehda prohlášení rusofila par excellence, dra. Daneva, které znělo: »**Stejně musím pozvednouti svého hlasu proti bájce, že mezi Bulharskem a Rakouskem existovala nějaká smlouva na rozdělení Srbska.** Musel by býti člověk velmi naivním politikem, aby připustil existenci podobné smlouvy. **Prohlašuji nejkategoričtěji, že za doby vlády národní a progresivních stran nejen že nebylo nic podobného, ale že o tom nikdy ani slůvka mluveno nebylo!**«

Pochopil jsem věc úplně! Srbi, kteří uměli falšovat i vědu, nebyli v rozpacích a vyrobili podvrženou listinu, aby na ni nachytali lehkověrné hejly, kteří se tak dali naladit proti Bulharům! Litoval jsem ubohost těch »státníků«, kteří nevěděli, že bylo svatou povinností prozkoumati věc, na níž vybudovati chtěli důsledky!

---

ského profesora oběšeného na jedné hrušce. Major ani mnoho zprávou nebyl překvapen. Pochopil, že duše ubohého Srba záhy nabyla vrchu nad rozumem a již dal rozkaz svým vojákům: »Rychle sundejte nešťastníka. Pohřběte jej. Najdete-li nějaké květiny, ozdobte jimi hrob. Udělejte ze dřeva kříž a budete-li míti čas, napište naň nápis: **Velko Dimitrievič, Srb z Bělehradu!**«

Srbům se lest zdařila. Svět proti Bulharům byl poštván! Počítali, že dříve než jejich lest bude odhalena, Makedonie už bude srbskou zemí.

* * *

Srbská zbraň v Makedonii už od měsíce prosince odpočívala, ale srbská »černá ruka«, jíž na čele stál sám princ Alexandr, nezahálela. Nebylo žádným tajemstvím, že vojvoda Putnik v řeckých salonních vagonech mívá časté schůzky s náčelníkem řeckého generálního štábu, a vědělo se, že zlý duch Balkánu, lstivý Kreťan Venizelos, je v přímých stycích s neméně úskočným Pašičem a že oba kují plány na ošálení Bulharů.

Srbské listy ani neskrývaly svou škodolibou radost nad tím, že Bulhaři si rozbíjejí své lebky u Čataldže, že mrznou v bažinách Thrakie, že v jich armádě řádí zákeřný tyfus a že se rvou s Turkem na galipolském poloostrově. Už také zjevně počaly psát o nutnosti přímého dotyku hranice srbské s hranicí řeckou a o nutném porušení srbo-bulharské smlouvy!

Vláda Gešovova dobře o tom všem věděla, ale nestarala se o prostředky, kterými by mohla čelit spádům věrolomců. Stále spoléhala na slib ruského cara, že rozhodne svým slovem. Jediný, kdo v Bulharsku tušil nedobré konce, byl car Ferdinand. Poslanec Hadži Kalčev po katastrofě Bulharska v národním sàbranie pověděl, jaké poslání mu dříve uložil bulharský panovník.

Věc měla se takto: Car Ferdinand vyslal Hadži Kalčeva, aby v Čataldži vyjednával o mír s Velkým vezírem, jímž, jako r. 1885, byl zase Kiamil paša. Vyjednávání mezi oběma vedlo k šťastnému výsledku: mír byl zjednán a Kiamil paša odevzdal Hadži Kalčevovi psaný rozkaz veliteli Drinopole, Šukri-pašovi, aby se svou posádkou z pevnosti odtáhnul.

Hadži Kalčev dále tvrdil, že bulharská vláda hned si pospíšila a telegraficky Kiamilu pašovi oznámila, že ujednaný mír nemá platnosti, ježto Hadži Kalčev nebyl jejím splnomocněncem. V brožuře Gešova o věci nenalézám žádné zmínky. Nemám však žádné příčiny k pochybování o pravdomluvnosti Hadži Kalčeva a nehledím-li k výtce, činěné finančnímu ministrovi Gešovova kabinetu, T. Todorovovi, jakoby on si byl přál dobytí Cařihradu bulharským vojskem k vůli zvýšení rozměru válečné kontribuce, jakou by byl požádal na Turecku, věřím, že Gešov by tak byl učinil jen k vůli korektnímu dodržení závazků smlouvy i ohledně uzavírání míru se společným nepřítelem.

Ať bylo však jak bylo, Bulharsko s Tureckem tehda mír neuzavřelo. Srbi jásali. (Četl jsem o tom sáhodlouhý bělehradský dopis, poslaný záhřebskému Srbobranu.) Bulhaři dále se budou bít s Turkem a v jich armádě, daleko odstrčené od Makedonie a nad tím roztrpčené, snadno se zahnízdí zárodek demoralisace!

Zatím dr. Danev ve svém orgánu »Balgàrii« publikoval stati o »balkánském patriotismu«; propagoval jimi myšlenku plné rovnoprávnosti Bulharů, Srbů a Řeků ve všech třech spojeneckých balkánských státech. Toto kázání mohlo účinně působit jen na politiky sentimentálního romantismu, ale ne na »vlka, jemuž beránek zkalil vodu«. Srbi a Řeci, čtouce tyto výrony poctivého přesvědčení a ušlechtilých snah, jen se nad politickou naivností bulharského státníka chechtali do hrsti: viděli, že dr. Danev, uchylující se k akademickým apelacím na jich poctivost a opomíjející každé reální ochrany bulharských zájmů, jen seslabuje posici Bulharska.

Konečně došlo k londýnským konferencím. Dr. Danev tu sice z úst Venizelových uslyšel hrozbu, že Řecko raději bude obětovati celý balkánský spolek, než by upustilo od Soluně, ale ani on a ani Gešov z této hrozby si nevzali poučení a místo co se měli postarati o nejspěšnější posunutí bulharské armády od galipolského poloostrova k Makedonii, dokonce ještě vyslali celou VII. (rylskou) divisi k Bulajíru!...

V Londýně byl utvořen nový samostatný stát, knížectví Albanie a to bylo kamenem úrazu balkánského svazu. Byl to šikovný tah proti diplomacii Ruska!

Každý obyčejný smrtelník, vede-li zápas se svým odpůrcem a pozná-li, že nějaký protivníkův tah je zvlášť mistrný, láteří sice na něj, ale hledá, aby protitahem odrazil dobře namířenou ránu. A diplomacie Ruska?

S a z o n o v prý, jak Gešov ve své brožuře dokazuje, sice energicky působil na srbskou vládu, aby svaz nerozbíjela, ale Hartwig (to často v ruské diplomacii bývá, co míní a na čem pracuje ministr, to mění a ničí vyslanec a obráceně; o tom svědčí i historie působení Č a r y k o v a v Cařihradě) pracoval v Bělehradě na svou pěst a balkánský svaz rozbíjel. Již v tuto dobu s úst H a r t w i g a svanula nová balkánská formule: k o m p e n s a c e S r b ů m v M a k e d o n i i z a z t r a c e n o u A l b a n i i na účet Bulharů. Vidíme H a r t w i g a, jak pracuje na utvoření Velkého Srbska a na oslabení Bulharska, vzdor tomu, že ví, jak toto vedlo válku s Tureckem jen za ideálem osvobození Makedonie a jak toto se nikdy nesmíří s myšlenkou, aby jediná zem na světě, v níž ještě mimo bulharský stát žijí Bulhaři, byla ponechána Srbům, kteří v ní už řádí ohavným násilím za účelem rychlého jejího posrbštění!

A už slyšíme Srby křičeti nepokrytě po revisi srbo-bulharské smlouvy z roku 1912.

Záhy došlo ke s c h ů z c e G e š o v a s P a š i č e m v P i r o t u. Gešov se vrací domů zdrcen. Nad slunce je mu jasnějším, že jeho poctivé jednání bylo neopatrným, že jeho víra v ruskou pomoc a jeho slepá poslušnost ke všem rozkazům S a z o n o v a znamená tragedii bulharského národa a že věrolomnost Srbska nalezla podpory v Petrohradě. Odstupuje z politické arény a na jeho místo

přichází Danev, slepě Rusku důvěřující. Tento ví, že bulharský vyslanec v Bukurešti, K a l i n k o v, už dříve naléhal na Gešova, aby se oběma rukama chopil návrhu Rumunska, nabízejícího válečnou pomoc 200.000 mužů Bulharsku proti Srbsku a Řecku za území Tutrakan—Balčik a za utvoření bulharsko-rumunského spolku na dobu 20 roků; zná dobře rumunské požadavky, ježto v Petrohradě jednal s rumunskými delegáty, ale podléhaje svému přesvědčení, že »země se nerozdávají«, ochotně, jako Gešov, poslouchá rozkazy Sazonova, který hrozí, že by Rusko ve spolku bulharsko-rumunském vidělo akt namířený proti sobě a nedbá ani v hodině dvanácté důrazného naléhání Kalinkova a zamítá spolek s Rumuny, ačkoliv ví, že by jím byla zamezena nová válka na Balkáně!

Tak stály věci do 12. (25.) května, kdy srbský vyslanec v Sofii dr. Spalajkovič odevzdal Danevovi vyděračskou Pašičovu notu (č. 150).

* * *

Dříve než přistoupím k vylíčení dalších událostí, než ztlumočím Danevovu odpověď, uvedu ve výtahu všechny žaloby, jaké Gešov ve své brožuře uvaluje na spojence a hlavně na věrolomné Srbsko. Tyto žaloby z úst spolutvůrce balkánského svazu, opřené o vážné dokumenty, nejlépe přesvědčí čtenáře o provinění Srbů, kteří, nevidouce na cestu pár kroků před sebou, porušili srbo-bulharskou smlouvu, uvedli Bulharsko na cestu, po které dnes kráčí a sami sobě připravili, i pud sebezachování v sobě potlačivše, svůj dnešní smutný osud.

Gešov v kapitole »Istorija na Meždusàjuzniškita Otnošenija prez vremeto na Balkanskata Vojna« (str. 42—58) píše:

Hned prvního měsíce balkánské války nám v Sofii byly dodány dokumenty a dostalo se nám i informací, které odhalily u našich spojenců pocity a tahy, jaké nijak neharmonovaly s cílem, o jakém jsme se s nimi dohodli, a nesouhlasily s literou a duchem našich smluv. S Řeky opravdu jsme neměli smlouvu o nějakém rozhraničení Makedonie, ale se Srby jsme měli o této otázce jasnou dohodu. A tak jsme byli úplně překvapeni, když záhy po započetí války jsme dostali opis P a š i č o v a o b ě ž n í k u s datem 15. (27.) září 1912 **(dva dny před mobilisací!)** pod číslem 5669, oběžníku to, jímž **pět a půl měsíce po podepsání bulharsko-srbské smlouvy** d á v a l s v ý m v y s l a n c ů m v c i z i n ě ú p l n ě n e s p r á v n é i n f o r m a c e o d o c í l e n é m e z i n á m i a S r b y d o h o d ě o o s u d u M a k e d o n i e. Mluvě o návrhu hraběte Berchtolda o decentralisaci evropského Turecka, p. P a š i č doporučoval srbským diplomatům, aby pracovali pro reformy v Staré Serbii, aby pracovali i pro určení hranic této oblasti a to následujícím směrem:

»Z e m ě p i s n á h r a n i c e t o h o t o ú z e m í m u s í b ý t i n á s l e d u j í c í: o n a v y c h á z í o d P a t e r i c e, o d t u r e c k o-

bulharské hranice a jde na jih k rozhraní vardarských vod a odtud pokračuje k Babuně směrem, který do Staré Serbie uzavírá města Prilep, Kičevo a Ochrid s jich okolím.«

A tak **29. února 1912 pan Milovanovič uzavřel s námi smlouvu, dle které Prilep a Ochrid zůstávají v nesporném bulharském pásmu a 15. září téhož roku Pašič uzavírá tato dvě města s jich okolím do hranic Staré Serbie!** Zdrcující dojem vyvolal u nás tento krok a energickým byl náš protest proti tomu.

Záhy po přijití tohoto dokumentu do Sofie vichrový polet našeho vojska k Cařihradu, zdrcující porážky zadané tímto vojskem hlavní turecké síle rozhodly o osudu evropského Turecka... Nejen naši spojenci naléhali na konečnou likvidaci tureckých oblastí v Evropě, ale i velmoci počaly mluvit na prospěch tohoto radikálního řešení otázky. Už 18. října 1912 jeden anglický ministr řekl našemu vyslanci v Londýně, p. Madžarovovi, že evropské Turecko musí býti rozděleno a že on, spokojíme-li se my s Drinopolí a nebudeme chtíti Cařihrad, bude míti potěšení nad naší moudrostí a umírněností. 20. října p. Sazonov rozeslal dlouhý oběžník ruským vyslancům v cizině (výňatky tohoto oběžníku byly publikovány i v ruské oranžové knize pod č. 40); v něm se dělo, že »zavládnutá spojenci část evropského Turecka náleží právem faktického zavládnutí k rozdělení mezi ně přátelským způsobem« a že jen »tímto způsobem lze zachovat trvalý mír na Balkáně«. Každý přál tomuto trvalému míru a aby on zejména byl dosažen, bylo upuštěno od ideje na utvoření nových privilegovaných oblastí autonomních. Výjimka byla učiněna s Albánií. Přání, aby tato oblast byla rozdělena mezi naše spojence, bylo zmařeno energickým odporem trojspolku. Následkem tohoto odporu již 27. října 1912 Sazonov kategoricky prohlásil, že my, Bulhaři, »kteří jsme **vstoupili na čelo balkánského svazu,** musíme obrátiti pozornost Srbů na velmi vážnou okolnost, že nevyhnutelnost jim ukládá, aby se nechtěli domáhati teritoriálních vydobytí na Adriatickém moři. Trojdohoda definitivně rozřešila tuto otázku a k vůli jednomu přístavu na Adriatickém moři po tolikerém zisku se nesmí podniknouti nová válka. Každá srbská úpornost by mohla vyvolati hrozné zápletky. A my, Bulhaři, jako moudří řídiči běhu událostí, máme největší zájem na zastavení slov a gest našich spojenců, kteří by mohli uškoditi našim velkým úspěchům.« Měli i Srbi po určité době sklonit hlavu před nevyhnutelností. Když však tak učinili, a to bez upozornění nás na to, oni si stěžovali, že jsme nepodporovali jich požadavek na východ k Adriatickému moři. **A pravdou je, že my připomenuvše jim rad Ruska, stále jsme jim opakovali, že do kruhu možnosti splníme všechny naše závazky dle spojenecké smlouvy!**

Čtenář dále uvidí z jedné Sazonovovy depeše, jak dříve ještě, než se Srbi zřekli adriatického přístavu, srbští šovéni počali mluvit o kompensacích v Makedonii.*) Počaly nás docházet i zprávy, že se projektuje s Řeky uzavření (jak nám to telegrafoval 4. listopadu 1912 náš athénský vyslanec Hadži Mišev), ne-li dvojdohody v balkánském čtyřbloku, tož jistě nějaké dohody proti nám. Zároveň s těmito zprávami započaly přilétati i pověsti o nedoporučitelném způsobu, s jakým Srbi a Řeci počali nakládat s bulharskými učiteli a knězi, s mladými i starými našimi pracovníky v Makedonii. Přísně prozkoumané podrobnosti o tomto materiálu jsou uvedeny v raportu Carnegiovy komise,**) v raportu, který svou bezúhonnou objektivností a příkladnou nestranností představuje jednu cennou sbírku faktů a dat o jednání srbských a řeckých úřadů v Makedonii. Publicista, který chce psáti o této otázce, aniž by pročetl tento raport, se vysazuje na pospas spravedlivému posouzení, že se nechtěl domakati pravdy.

Tato pravda byla v každém ohledu smutná!

Abych neprobouzel vášně (psáno v květnu 1915!), které tolik škod přičinily balkánským národům a tolik hoře jich přátelům, nechci dokonce citovati ani pečlivě sestavené informace Carnegiovy komise o fysickém i morálním utrpení makedonských Bulharů. Nepustím se ani široce do peripetií

---

*) Sazonov patrně činil jedno a Hartwig druhé. Tuším, že to byl Dobri Petkov, který první učinil argumentovaná odhalení, že první, kdo vyslovil myšlenku o kompensování Srbů v Makedonii na účet Bulharů a vzdor smlouvě buharsko-srbské, byl Hartwig!

**) Cleny této komise byli: za Rakousko dr. Josef Redlich, prof. vídeňské university; za Anglii Francis W. Hirst, hlavní redaktor »Ekonomistu«, a dr. H. N. Brailsford, žurnalista; za Německo dr. Walther Schücking, prof. marburgské university; za Rusko prof. Pavel Miljukov, člen dumy; za americké sjednocené státy dr. Samuel T. Dulton, profesor university v Columbii; za Francii baron d'Estournelles de Constant, senátor, a Justin Godard, advokát a poslanec parlamentu. Komise zejména starostlivě se zabývala otázkou nepříčetností, páchaných v obou balkánských válkách a dokázala, jak nepodstatná byla obvinění, že jen Bulhaři se dopustili ukrutností. Ona při tom konstatovala, že jediní bulharští vrchní velitelé armád dali důstojníkům rozkazy, aby dbali ženevské konvence, aby netrpěli zločinů a porušování zákonů a zvyků války. Ve svých statích v »Rječi« v druhé polovici minulého roku (1914) p. Miljukov nejednou psal, že v tomto ohledu bulharští důstojníci dokázali, že plnili svou povinnost, povinnost cti.

K této Gešovově poznámce připojuji nesporný fakt. Když se tato komise zastavila v Bělehradě, dříve než se na cestu na Balkán vydala, v ohromné, Srby přeplněné kavárně »Moskva« jeden srbský důstojník povstal a vášnivou řečí potupil přítomného Miljukova a činil návrh, aby byl Miljukov z kavárny potupným způsobem vyhozen. Celé množství vášnivce odměnilo potleskem. To bylo důkazem, jak špatné svědomí hnětlo Srby, kteří bezpečně věděli, že Carnegiova komise odhalí jich zločiny.

diplomatického zápasu s našimi spojenci po vyplnění našich spojeneckých smluv a ohledně dělby Makedonie, zápasu, který byl započat Pašičovým oběžníkem ze dne 15. září 1912. Podrobná historie této kapitoly balkánského svazu může býti napsána teprve potom, až vlády dřívějších spojenců uveřejní dokumenty, nutné k objektivnímu posouzení věcí. Nemaje v rukou tyto dokumenty, jsem nucen posloužiti si publikovanými již depešemi a raporty, zejména oněmi ruské oranžové knihy a rumunské zelené knihy.

Počínám jedním svým telegramem, poslaným 13. dubna 1913 našemu vyslanci v Petrohradě, a to proto, že tento telegram stručně kreslí ony ničivé proudy u spojenců, které vyvolaly krach svazu. První mezi těmito ničivými proudy byly přehnané nároky nacionalistů u spojenců na pokud možno obšírnější teritoriální zisky. Vzorcem podobných přehnaných požadavků jsou ony, s jakými se vytasil řecký zahraniční ministr, p. Koromilas, který již 20. října r. 1912 doručil p. Hadži Miševovi, našemu ministru v Athénách, řecký návrh na dělbu vydobytých míst. Dle tohoto návrhu chtěl p. Koromilas pro Řecko území s 2,000.000 obyvatelstva a velkodušně nám nabízel místa s obyvatelstvem 1,300.000 duší. Marně jsme proti tomu protestovali, díce, že je nepřípustno, přijati podobné rozdělení, založené na do očí bijící nepoměrnosti, marně jsme naléhali, že nejelementárnější spravedlnost vyžaduje, v nedostatku předběžné dohody o těchto materiálech, aby zisk byl rozdělen tak, jak to navrhnul proslulý francouzský ekonomista, p. Paul Leroy Beaulieu, t. j. v poměru sil a obětí obou stran. A tak, ježto jsme my proti Turkům postavili armádu o 563.000 mužích a Řeci vojsko sotva 215.000 mužů čítající (cifry konstatované i Carnegiovou komisí) a ježto naše oběti byly tři- až čtyřikrát větší než ony Řeků, snadno se dalo odhadnouti, rozumí se přibližně, jakou část máme vzíti my a jakou část Řeci z oblastí a ostrovů, obydlených zmíněným již 3,300.000 obyvatelstvem. Ale p. Koromilas byl nesmiřitelným*) a nejednou opakoval pohrůžku, že nedá svého souhlasu k podepsání příměří s Tureckem, nevyhovíme-li předběžně jeho požadavku. A opravdu Řeci příměří nepodepsali. I byla tehda společná radost u všeho šovénského athénského tisku. Pokud se týče vyjednávání o mír, teprve 18. listopadu nám bylo telegrafováno, že se ruskému vyslanci v Athénách podařilo přiměti p. Venizela k podání svých podmínek pro mír, dříve než se docílí souhlasu ohledně budoucí řecko-bulharské hranice.«

Gešov vypráví dále, jak se po té Venizelos sešel v Londýně s Danevem a jak mu tam úplně ony podmínky předložil, jak po nezdaru Venizelos přijel 24. ledna 1913 do Sofie a jak jej on

*) Jak by nebyl býval nesmiřitelným, když věděl, že Srbi budou státi po boku Řeků při obírání Bulharů!

(Gešov) žádal za písemné návrhy ohledně řeckých požadavků. Neučinil však tak a Koromilas se vytasil s novými hranicemi, neshodnými s oněmi, Venizelem Danevovi oznámenými. Bulhaři se vzpírali arbitráži s Řeckem, Danev však po Gešovově demisi se chystal odjeti do Petrohradu a tam arbitráži přenechati ustanovení hranice řecko-bulharské. Propukla však druhá balkánská válka a s arbitráže sešlo.

Gešov dále dí: »Mnohem později než Řeci se ozvali Srbi se svými požadavky, odporujícími smlouvě. 10. ledna 1913 p. Pašič poprvé mluvil před naším ministrem o jakési rektifikaci v smlouvě předvídané hranice a jedva 16. února prostřednictvím p. Spalajkoviče mi poslal notu, jíž oficiálně se pozvedla otázka kompensací, nepředvídaných v naší spolkové smlouvě. Po dlouhé výměně myšlenek s p. Spalajkovičem o těchto nových srbských požadavcích a po té, když mi p. Spalajkovič prohlásil, že, jakmile se mezi sebou nemůžeme dohodnouti o nich, nezůstává jiného, než jen vyčkati arbitráže, my jsme myslili, že konflikt mezi námi a Srby za jasného textu smlouvy i její přílohy se více jeviti nemůže. Ne tak však rozuměli otázce srbští krajní nacionalisté. Dokumenty dokážu:

1. Jak potom, když my jsme přijali vyzvání Ruska, abychom se podrobili arbitráži, **Srbsko do poslední hodiny tvrdošíjně stálo na nikde nepředvídané a ničím nemotivované revisi smlouvy;**

2. **jak Srbi a Řeci spolu vyjednávali o spolku proti nám a o spolučinnost Rumunska a Turecka;**

3. jak odkládali v Londýně podepsání smlouvy o mír s Tureckem za tím účelem, aby nás vyčerpali a seslabili, a jak sir Eduard Grey je přinutil, buď aby podepsali, anebo aby odejeli z Londýna.«

Po té Gešov doslovně cituje svou depeši, poslanou 13. dubna 1913 bulharskému vyslanci v Petrohradě. Obsah této depeše je:

Sazonov 11. dubna telegrafuje Nekljudovovi o svých starostech nad sporem o hranice mezi Bulharskem, Řeckem a Srbskem, o tom, jak dal instrukce vyslancům v Athénách a v Bělehradě, aby tam ukázali na hrozné následky, jaké by měla válka mezi spojenci. Hrozilo nebezpečí z Rumunska a z Turecka. Žádal, aby se Gešov sešel s Pašičem.

Gešov ukládá bulharskému vyslanci v Petrohradě, aby před Sazonovem vyslovil politování nad tím, že v stejné míře posuzuje Bulhary jako jich spojence, pokud se týče zostření otázky o dělbě Makedonie, ježto bulharská vláda na tom žádné viny nenese. Nestranná anketa dokáže, že ne bulharský, ale srbský a řecký tisk o věci započal polemiku. Sazonov přece ví, že ne Gešov, ale Pašič svým listem ze dne 16. února pozvedl otázku o revisi smlouvy. Demidov (ruský vyslanec v Athénách) dosvědčí, že ne bulharský kabinet, ale Venizelos po té, když Danevovi v Londýně a Demidovu v Athénách předložil precisní hranici, nyní navrhuje novou, která má vzíti Bulharsku všechny kraje na západ od Kavaly. Ne bulharský, ale srbský ministr financí slavnostně deklaroval v parlamentě, že nelze provésti demobilisaci dříve, dokud nebude rozřešena otázka o hranicích. Ne

bulharský, ale srbský náčelník štábu přichází do Soluně, kdež srbští a řečtí důstojníci se sbratřují a odtud speciálním vlakem jede do Bitolje a se vrací přes Tetovo do Skopie. Ne Bulhaři, ale jiní šli hledati spojence proti onomu spojenci, který dal dvakrát a třikrát větší oběti společnému dílu. Zatím co Bulhaři vysilují i armádu i národ, sami, nikým nepodporováni svými ňadry drží ohromné vojsko uzavřeno v Čataldži a Bulajíru, **Srbi a Řeci hromadí vojska ne proti společnému nepříteli, ale proti Bulharům.** Sedm řeckých divisí stojí u Soluně, **dvě srbské divise,** odjedší od Drinopole, stojí u Pirotu a se chystají k válce proti Bulharsku; **všechno ostatní srbské vojsko se soustřeďuje proti Bulharům od Kumanova k Bitolji.** To mluví jasně! Přes to Bulhaři jsou hotovi podati důkaz, že nechtějí přiostření konfliktu se spojenci. Gešov ukládá vyslanci, aby hned navrhnul Sazonovovi, aby Rusko na základě 4. článku tajné přílohy k smlouvě ihned rozřešilo spor mezi Bulharskem a Srbskem, aby mu vysvětlil, že Bulhaři kategoricky odmítají thesi, vyloženou Pašičem v jeho známém dopise a že stojí na vyplnění smlouvy a že stanovisko bulharského kabinetu přísným respektováním smluvených závazků je pro budoucnost balkánských národů spasitelné. Mezi Srby a Bulhary je zjevný spor, ale ten musí býti vyřízen na základě zmíněného 4. článku, jak to ostatně sám Spalajkovič 16. února za správné uznal. Rychlá zpráva o tom, že Rusko chce ihned rozhodnouti o sporu, rázem uklidní vášně. Nechť Sazonov zakročí proti koncentrování řeckého a srbského vojska proti Bulharsku a proti každému jednání, které může míti osudné následky pro všechny balkánské národy.

Gešov po té uvádí, jak došlo k jeho schůzce s Pašičem 19. května v Pirotu. Gešov tu žádal, aby ihned byla publikována srbsko-bulharská smlouva, aby tak celou pravdu zvěděla srbská veřejnost, tolik oklamaná úmyslně rozšiřovanými nesprávnými informacemi. Srbsko tuto Gešovovu žádost zamítlo! Na schůzce ani slova nebylo vyměněno o revisi smlouvy. Bulharské námitky u věci podal později Pašičovi Danev, nástupce Gešova.

Na to cituje Gešov některé dokumenty, z nichž uvádím jen stručný obsah:

1. Sazonov telegrafuje Hartwigovi 3. XII. 1912. Srbský vyslanec v Paříži, Novakovič, ohlásil ruskému tamnímu vyslanci, že Srbsko za ztrátu přístavu v Adriatickém moři musí dostati kompensaci v Makedonii. U tureckých delegátů lze pozorovat zvýšení tónu, což ukazuje na nebezpečí, že se Turci nebudou chtíti dohodnouti; životní zájmy Srbska a všech spojenců však vyžadují rychlé uzavření míru s Tureckem. Dohoda mezi Srby a Bulhary musí býti zachována. Spojenci by neměli hýbati otázkou hranic před skončením jednání v Londýně.

2. Sazonov Hartwigovi 25. II. 1913. Nutno litovati, že srbská vláda, nevyčkavši uzavření míru, pozvedá otázku, která odporuje závazkům, přijatým srbskou vládou.

3. Sazonov Hartwigovi 4. IV. 1913. Srbský ministr financí v skupštině žádal za doplnitelné úvěry pro válečné potřeby (po uzavření míru s Tureckem) do úplné dělby nových území mezi spojenci. Srbské a řecké vojsko se sesiluje směrem proti Bulharsku. Mezi Srbskem a Řeckem započalo zvláštní vyjednávání a mluví se již o spolku mezi těmito oběma státy. Nechť Hartwig upozorní Pašiče na nebezpečí, plynoucí ze všech kroků, vedoucích k rozbití balkánského svazu.

4. Nekljudov Sazonovovi 6. IV. 1913. Srbi se opevňují v Bitolji a hromadí své vojsko k Velesu. Řeci poslali posily k Nigritě a jinam. V bulharské veřejnosti se mluví o neodvratné srážce.

5. Sazonov Hartwigovi a Nekljudovovi 17. IV. 1913. Poměry mezi Bulharskem a Srbskem stále se přiostřují. Je to nebezpečno. Neshoda mezi nimi se točí kolem výkladu smlouvy. Spor musí býti řešen Ruskem v duchu patřičného ustanovení smlouvy. Oznamte to vládám srbské a bulharské.

6. Nekljudov Sazonovovi 19. IV. 1913. Gešov souhlasí s vaším návrhem.

7. Hartwig Sazonovovi 19. IV. 1913. Pašič kategoricky přede mnou prohlásil, že Srbsko nejen že nechová tajných úmyslů proti Bulharsku, ale že mu je drahou družebnost s ním. Volání po revisi smlouvy úplně neznamená snahu zrušiti ji. Pašič prohlásil, že při svědomitém a nestranném pohlížení na dílo spojenci musí dojíti k smírnému výsledku. I kdyby se tak nestalo, je tu druhý prostředek: ruská arbitráž. Tak na otázku pohlíží i Řecko. Srbsko, dle slov Pašiče, neuzavřelo separátní smlouvu s Řeckem, ale mohlo by se tak státi jako obrana proti nepřátelskému jednání Bulharska.

(Čtenář záhy se přesvědčí, že tu i Hartwig i Pašič mluvili nepravdu; moje poznámka.)

8. Hartwig Sazonovovi 20. IV. 1913. Pašič mi řekl, že podporuje svaz s Bulhary a že jej nemíní porušiti, ale nalézá nutným podrobiti spojeneckou smlouvu revisi. Neztrácí naději, že oba státy se přátelsky dohodnou. Kdyby se to však nestalo, srbská vláda vždy je hotova předložiti své nároky a výklady soudu ruské vlády.

(Zase nová chytrost; moje pozn.)

9. Hartwig Sazonovovi 24. IV. 1913. Pašič hluboce děkuje imperátorské vládě za příznivé její jednání k Srbsku a za to, že ruská vláda oceňuje jeho úsilí, prahnoucí po najití souhlasu mezi politikou Srbska a přátelskými radami Ruska. Chce se říditi hlediskem Ruska ohledně srbobulharských nedorozumění, ale aby mohl objasniti povahu vzniklého sporu, aby mohl dáti mravní zadostučinění srbské armádě, aby mohl uklidniti rozčilené politické kruhy a aby na konec mohl uhájiti svazky s Řeckem, které má totožné zájmy se Srbskem a aby tím mohl ulehčiti budoucí úloze arbitráže, p. Pašič považuje bezpodmínečně nevyhnutelným výměnu názorů mezi premiéry všech spojenců, anebo po případě mezi jich plnomocníky.

(Tato depeše již odporovala 7. depeši; vysvítalo z ní, že mezi Srbskem a Řeckem již existuje spolek, který Pašič dříve zapřel. Návrh na svolání konference ministerských předsedů byl chytrým tahem na obelstění Sazonova, protože, po ujednaném spolku mezi Řeckem a Srbskem a, jak budoucnost ukázala, i mezi oběma a Černou Horou, s kterou přece Bulharsko žádného sporu nemělo, na takové konferenci by byl bulharský delegát smutně pohořel a byl by třeba i dostal vzhled jediného Kazimíra na Balkáně; moje pozn.)

10. Sazonov Hartwigovi a Demidovovi (v Athénách) 14. V. 1913. Je vidět, že srbská a řecká vláda vedou vyhýbavou a nebezpečnou hru; před námi prohlašují, že mají mírové úmysly a zatím se vyhýbají přímým a určitým odpovědem a účinně se chystají na společný zápas proti Bulharsku. Upozorněte zahraniční ministry, že podobná politika je zhoubnou.

11. Sazonov Hartwigovi 5. VI. 1913. Nechť Pašič co nejdříve odpoví, chce-li obeslati arbitráž. Další úpornost a protahování mohou míti ty nejzhoubnější následky. Z nejsprávnějšího pramene se dovídáme, že

dnešní situace se může prodloužiti jen několik dní. Potom vzejdou nejvážnější zápletky.

12. Sazonov Hartwigovi 6. VI. 1913. Informace ukazují na rostoucí kvašení v bulharské armádě na prospěch okamžité války, anebo rozpuštění. Nepřijme-li Srbsko arbitráž Ruska bez výhrad, dle příkladu Bulharska, bulharská vláda nechce čekati a k schůzce premierů zde nedojde. Souhlas Srbska s arbitráží Ruska bez výhrad nelze sčítati za jakýkoliv ústupek na prospěch Bulharska...

Žádejte na Pašiči, aby nám dal bez odkladu jasnou a určitou odpověď...

13. Hartwig Sazonovovi 8. VI. 1913. Vynaložil jsem všechno úsilí, abych přiměl srbskou vládu k přijetí naší arbitráže bez výhrad, ale pro nynějšek narážím na silný odpor. Tu panuje všeobecný dojem, že chceme donutit Srbsko, aby se podrobilo všem požadavkům Bulharska, proti čemuž já zápasím se vší svou energií. Při tom neztrácím naději na příznivé rozhodnutí.

14. Sazonov Nekljudovovi 12. VI. 1913. ... Odsuzujeme i Srbsko, které nám nedalo určitou odpověď, podrobuje-li se arbitráži.

15. Filaliti (rumunský vyslanec v Bělehradě) Majoreskovi 23. II. 1914. Z několika míst se dovídám, že Srbsko vyjednává s Řeky o obranný spolek proti Bulharsku. Jak vláda, tak i řecký vyslanec jsou neprůhlední. Poslední tráví několik hodin každodenně v zahraničním ministerstvu.

(Čtenáři, srovnej tuto depeši se 7.; moje pozn.)

16. Filaliti Majoreskovi... Generál Radko Dimitrijev byl poslán do Ruska k vůli určení hranic mezi spojenci, kteří zřejmě nemohou se dohodnouti. Každý, s nímž jsem mluvil o této věci, mi prohlásil, že od generála do posledního vojáka všickni Srbi, kteří jsou ve zbrani, zamítli odejíti z Bitolje a jiných měst, žádaných Bulhary (na základě spojenecké smlouvy) a chtěli se raději nechati zabíti Savovem, než by se zřekli toho, co opanovali.

17. Doklad Majoresků v králi Carolovi 6. dubna 1913. Dnes mne navštívil srbský vyslanec p. Ristič a mluvil o nedorozuměních mezi Srby a Bulhary. Po tomto úvodu, jímž jsem byl uvědoměn o vzájemných závazcích spojenců, Ristič mi řekl, že Pašič si přál přátelsky se dorozuměti s Bulhary, ale že mu uložil, pro případ neodvratnosti konfliktu, aby se nás zeptal, jak bychom se zachovali a byli-li bychom nakloněni uzavříti se Srbskem čistě obrannou smlouvu proti Bulharsku...

Našemu vyslanci v Athénách koncem března byl učiněn tentýž návrh (na řecko-rumunský spolek)...

18. Doklad Majorescův králi Carolovi 2. V. 1913. Řecký ministr Papadiamantopulos mi oznámil, 1. že řecká vláda dá makedono-rumunským kostelům a školám v zemích, jež budou připojeny k Řecku, úplnou svobodu..., 2. že řecká vláda ráda by věděla, jsme-li ochotni uzavříti spolek s Řeckem, vzhledem k tomu, že požadavky Bulharů vzbuzují obavy...

19. Doklad Majoresků v králi Carolovi 26. VI. 1913. Dnes řecký vyslanec zase se mnou mluvil o řecko-rumunském spolku a dodal, **že do takového spolku může býti přibráno i Turecko...**

(Z rumunských depeší je zjevno, že Venizelos hrál stejnou hru, jakou hrál Pašič.)

Gešov dále dí:

»A paralelně s tímto úsilím hledati spojence proti nám bylo vše činěno proto, aby nebyla podepsána smlouva s Tur-

ky, smlouva, která již od 19. dubna byla v Londýně hotova. Vyjednávání s nespojenci, aby byl utvořen spolek proti nám, nemohla býti známa veřejnosti, ale pokusy srbské a řecké vlády o protahování vyjednávání v Londýně tajny zůstati nemohly. A vyvolané tím pobouření v naší armádě a v našem národě bylo mimořádně silné... Nejednou jsem obracel zřetel vyslanců Srbska, Řecka a velmocí na nebezpečné následky, jaké může toto protahování vyvolat. Vše bylo marné. A více: Srbští a řečtí delegáti (v Londýně) před podepsáním smlouvy chodili k tureckému vyslanci Tefik-pašovi a jej vybízeli, aby telegrafoval do Cařihradu a odtamtud aby dali instrukce Osman Nizami-pašovi, **aby nepodepsal mír, aby s podepsáním otálel a při tom slibovali kompensace Turecku při konfliktu, který propukne mezi Bulharskem, Srbskem a Řeckem, a zejména slibovali obnovení turecké hranice na západ od Drinopole.** Tefik-paša však, jako zkušený státník starého režimu, nepodlehl tomuto svádění a dokonce zamítnul i telegrafovati o věci do Cařihradu!

Pobouřen tímto způsobem jednání, které asi jistě mu bylo známo do všech podrobností, sir Eduard Grey konečně učinil památné gesto následujícím telegrafickým cirkulářem, poslaným všem anglickým vyslancům:

»Londýn, 15. května. Sir Eduard Grey řekl balkánským delegátům, že oni z nich, kteří chtějí podepsat preliminární smlouvu beze změn, mají tak ihned učiniti. Ti pak, kteří nejsou ochotni ji podepsati, že učiní lépe, odjedou-li z Londýna, protože je bezprospěšno pro ně zůstati a pokračovati v debatách, jichž jediným výsledkem je nekonečné odkládání. Oni, kteří podpíší, budou míti naši mravní podporu.«

Dva dny na to smlouva v Londýně byla podepsána! Energie pomohla. Z toho je zjevno, že by i Srbi byli musili dostát smlouvě, kdyby bylo Rusko v čas energicky do věci zasáhlo.«

VI. Danevova odpověď na Pašičovu notu ze dne 12. května 1913.

Z obšírné odpovědi dra Daneva na notu Pašičovu uvedu jen nejpodstatnější věci, ačkoliv lituji, že sporost místa mi nedovoluje citovati odpověď celou.

Dr. Danev v ní cituje znění smlouvy i její tajné přílohy, vedle dohod, uzavřených mezi bulharským a srbským generálním štábem. Na Pašičovu vyhlášku, že dohody mezi oběma generálními štáby nebyly pro Srbsko závazny, ježto nenesly podpisy panovníků a jich zodpovědných

faktorů, dr. Danev uvádí, že tyto dohody byly výslovně válečnou konvencí, takovými podpisy opatřenou, předvídány jako nutné její doplňky. (O tom se již čtenář sám ze znění oněch dokumentů přesvědčil.)

V oné konvenci bylo přesně určeno i roztřídění vojsk obou armád. Ony čtyři dohody štábů vždy byly uzavřeny za úplného souhlasu obou vlád a bylo jich dbáno i při mobilisaci obou armád.

Pašič ve své květnové notě uvedl, že Bulharsko mělo poslati na vardarské bojiště 100.000 mužů a že tak neučinilo, ale zatajil, že čl. 4. a 13. válečné konvence daly právo generálním štábům měniti smluvené závazky. Úmyslně zatajil i znění čl. 7. dohody mezi štáby ze dne 19. června 1912, který hlásá: »**Bude-li situace vyžadovati posílení bulharského vojska na operačním jevišti řeky Marice, a nebude-li nutno držeti na vardarském bojišti smluvené vojsko, tu potřebné bude převedeno od Vardaru k Marici** a opačně« (článek mluví o možnosti převedení vojsk od Marice k Vardaru).

Čl. 2. dohody ze dne 15. (28.) září 1912 dí: »Celá bulharská armáda bude operovati v dolině řeky Marice a pro první dobu ponechá jednu divisi na linii Kjustendil-Dubnica. Pro ochranu města Dubnice bude ponechána zvláštní posádka.«

Čl. 3. dí: »Jedna srbská divise první výzvy bude převedena do Kjustendilu po dráze a pro **první dobu** utvoří s jednou bulharskou divisí armádu, která bude kooperovati s hlavní srbskou armádou.

Odrazí-li hlavní srbská armáda Turky od linie Skopie, Veles, Štip a pokročí-li na jih, tu Bulhaři si budou moci posloužiti onou divisí k posílení svých vojsk na bojišti Marice a ponechají jen opolčence na makedonské hranici.«

Lstivá záminka Pašičova tím byla poražena. Je zřejmo, že Bulharsko nebylo zavázáno poslati na Vardar 100.000 mužů, ale jen **jednu divisi** (vyslalo tam VII. rylskou divisi). Ostatně samo Srbsko dokázalo platnost čl. 7. vysláním dvou svých divisí k Drinopoli s potřebnou obléhací artilerií.

Neučinilo tedy ani Bulharsko a ani Srbsko nic více a nic méně, než k čemu svou smlouvou byly zavázány, a Srbsko věru nebylo v právu, žádajíc na Bulharsku za vyplnění svého závazku teritoriální odměnu.

Pašič se uchýlil k další nepravdě tvrzením, že hlavním jevištěm války bylo vardarské bojiště. Však každý ví, že hlavní turecké síly bojovaly na jevišti Marice. Vždyť tam byly dvě velké turecké pevnosti, Drinopol a Lozengrad, a jen tam mohlo Turecko posílat své vojsko z Asie, protože napřed italské a potom řecké loďstvo znemožnilo přeplavbu tureckého vojska do Makedonie. **Na vardarském bojišti byla jen**

jedna turecká armáda a ta byla odříznuta od ostatního tureckého vojska vítězstvím Bulharů u Baba-Eski a Ljule-Burgasu!

Že vardarské bojiště mělo menší význam, to dokázala i ta okolnost, že Srbi nežádali na Bulharsku větší pomoc než 52.000 mužů, sami odeslavše později svých 35.000 mužů na bojiště Marice. Kdyby tam byl bulharský generální štáb poslal 100 tisíc mužů, bylo by to bývalo zhoubným nejen pro bulharskou armádu, ale pro průběh celé balkánské války, neboť po porážce Bulharů by přirozeně bylo došlo i k porážce Srbů a Řeků i ku jich vypuzení z Makedonie!

Pašič dále tvrdil, že Srbsko, postrádajíc smluvené bulharské pomoci, muselo mobilisovati více vojska, než bylo zavázáno válečnou konvencí. Tato licoměrnost nabývá plastických forem ukázáním na fakt, že Bulharsko, vázané konvencí postaviti do války 200.000 mužů, **poslalo do boje třikrát tolik lidu, t. j. celých 600.000 mužů!**

Pašič žádal čtyři díly teritorií a to: jeden za vše, čemu Bulharsko ve válce ze svých závazků nedostálo, jeden za vše, co Srbsko za doby války pro Bulharsko učinilo, nejsouc k tomu smlouvou zavázáno, jeden jako kompensaci za to, co Bulharsko získalo na východě, a jeden konečně za to, co Srbsko ztratilo na západě zároveň s celým adriatickým pobřežím.

První požadavek mohl míti nádech vážnosti jen na tak dlouho, dokud se nevyvrátila Pašičova chytrost, tvrdící, že dohody generálních štábů nebyly pro Srbsko závazny. Čím jeden spojenec přispěl druhému, bylo učiněno **pro společné dílo.** Turecko porážkou u Kumanova přece ještě nebylo donuceno požádati za mír, a za to, co tam Srbsko vykonalo, přece nemuselo platit Bulharsko nějakým územím, tím spíše ne, že válka byla společným dílem a že v ní Bulhaři měli 93.000 mužů ztrát a Srbi jen 25.000 (zabitých, nemocemi zahynulých a raněných). Ostatně v armádě generála Stefanoviče bojovalo jen 20.000 Srbů, ale 52.000 Bulharů, a tato armáda svým obchvatem tureckého vojska u Kumanova vykonala pro společnou věc nejméně tolik, čím jí posloužilo 35.000 Srbů u Drinopole. Nebyl tedy ani druhý Pašičův požadavek opodstatněn.

Třetí požadavek byl za vlasy přitaženým a odporujícím § 2. tajné přílohy ke smlouvě, kterým Srbsko přiznalo Bulharsku právo na dobytá území na východ od Rodop a řeky Strumy.

Čtvrtý požadavek, který ve světě nejvíce hluku natropil, neměl nic společného se žádným závazkem Bulharska, **protože ani v jednom ze smluvných dokumentů ani slova řečeno nebylo o přístupu Srbska k Adriatickému moři, na něž ve smlouvě nebyla dokonce ani žádná narážka učiněna.** Vzdor tomu však,

když Srbsku bylo bráněno zůstati na adriatickém pobřeží, **Bulharsko v tváři svých zástupců každým způsobem podporovalo srbské požadavky, nesoucí se za východištěm k Adriatickému moři. Dotázáno, jak by jednalo, kdyby se Srbsko odhodlalo zůstati u Adriatického moře i proti vůli všech velmocí, Bulharsko bez váhání odpovědělo, že se bude držeti smlouvy, t. j. že bude podporovati Srbsko.**

Ostatně londýnský mír zabezpečil Srbsku právo na obchodní přístup k Adriatickému moři. Také získané přímé sousedství Srbska s Černou Horou poskytovalo Srbům použití dvou černohorských přístavů, Antiváru a Dulcina. Konečně obě srbské země snadno se mohly spojiti a to při nejmenším personální unií; patriotická povinnost mohla uložiti jedné z obou dynastií obět na prospěch celku.

Ostatně i Bulharsko bylo odehnáno (Ruskem) od Mramorového moře; na účet všech spojenců jediné ono platilo kompensaci Rumunsku odstoupením Silistry a přes to se nevytasilo se žádným nárokem vůči Srbům.

Ze všeho uvedeného je zřejmo, že požadavky Srbska postrádaly každého právního smyslu a že byly vysloveným vyděračstvím. Pašičova nota (č. 150) byla jen předehrou ku znásilnění a k obrání Bulharska a byla vlastně jen kopií věrolomnosti, vyslovené Pašičem v jeho cirkuláři k vyslancům ze dne 15. (28.) září r. 1912 pod čís. 5669.

VII. **Zmaření balkánského svazu.**

Bulharská vláda (Danevova) 12. června 1913 ještě doručila ruské vládě memoir o vyplnění srbsko-bulharské smlouvy. Čtenář by nebyl úplně o celém sporu informován, kdyby neznal i obsah tohoto memoiru, který Gešov ve své brožuře cituje doslovně*) a který zní:

---

*) Gešov pod čarou k memoiru poznamenává: »V souvislosti s tímto memoirem, připraveným na žádost ruské vlády v její vlastnosti arbitrážního soudce, není zbytečno připomenouti úsilí, činěná v dubnu 1913 v srbském vládním orgánu »Samoupravě« jedním členem Pašičova kabinetu proto, aby se dokázalo, že srbsko-bulharská smlouva nemusí býti vyplněna, ježto prý dle jedné známé klausule mezinárodního práva smlouvy v pravdě se hájí, pacta sunt servanda, ale za podmínky, že není změn ve stavu věcí: rebus sic stantibus. Carnegiova komise přísně odsuzuje tuto thesi, na níž stojí srbští státníci a profesoři; dí: »Pretence, že se okolnosti změnily, byla posledním útočištěm po nezdařených pokusech o násilné vykládání smlouvy, aby se tímto způsobem dokázalo, že první Bulhaři porušili smlouvu. To, co činí porušení smlouvy zvláště odporným, je to, že podstatná životní podmínka pro jednu z kontrahujících stran a bez níž smlouva by nebyla bývala uzavřena, byla porušena druhou stranou ihned, jakmile bylo dosaženo společného cíle. Srbi nejednali čestně, fair play, jak dí Angličané.... Lze říci zároveň s Jellinkem, že není nejen mezinárodní smlouvy, ale vůbec zákona, kdež by se nedalo použíti klausule rebus sic stantibus. Nebylo by pokroku, kdyby se nebylo našlo prostředku

1. Srbi tvrdí, že události, které zdrtily tureckou říši, ve své celistvosti nebyly spojenci předvídány ve chvílích uzavření spojeneckých smluv a že tato okolnost dle jich mínění jim dává právo, aby naléhavě žádali revisi smlouvy do kořene. Dle našeho mínění text smlouvy je jasný a dává kategorickou odpověď na tyto bezpodstatné srbské požadavky.

Opravdu, v smlouvě se dí, že Srbi mají právo vzíti si pásmo po oné straně Šár-planiny, ale Bulharsku pak je přisouzeno celé území na východ od Rodop a Strumy a v téže době v smlouvě se mluví i o osudu území mezi Šár-planinou a Rodopami; má tedy smlouva na zřeteli zejména to, co se stalo — rozpadnutí se celého evropského Turecka.

2. Srbi staví své nároky pro revisi smlouvy na té okolnosti, že po uzavření smlouvy na válce proti Turecku vzaly účastenství i Řecko i Černá Hora, ale tento element žádným způsobem se netýká poměrů mezi Srbskem a Bulharskem. A více: zjevení se Řeků v západní polovici balkánského poloostrova je v spojenecké (srbsko-bulharské) smlouvě nepředvídanou pomocí Srbska. A ve výsledku my, Bulhaři, máme býti povinni zaplatiti Srbsku za tuto pomoc Řeckem mu prokázanou! A tak, zjevení se Řeků (ve válce) nejen že neposiluje posici srbských nároků, ale naopak, může dáti Bulharsku právo k projevení ještě větších nároků.

3. Bezpodstatné je taktéž i domáhání se Srbů revise smlouvy pod záminkou, že prý mobilisovali více vojska než bylo v samé smlouvě předvídáno. Připustíme-li na chvíli existenci tohoto fakta, tu v případě je vážno, že v smlouvě předvídaný kontingent je minimem, od něhož každá strana dle svého uvážení se může odkloniti a povolati pod prapory větší kontingent. Učinilo-li tak Srbsko, třeba že toho Bulharsko na něm nežádalo — Srbsko dokonce v čas ani to Bulharsku neohlásilo —, nemůže na tom stavěti důkaz pro nevyhnutelnost nějaké revise smlouvy. Vedle toho my jménem spravedlnosti jsme povinni poznamenati i to, že Bulharsko se nepřidrželo v smlouvě předvídaného minima, ale povolalo k praporům sílu mnohem větší srbské a zejména 620.000 mužů!

4. Srbi se snaží ospravedlniti svou pretenci na revisi smlouvy ještě i tím, že vzdor textu smlouvy my jsme neposlali na vardarské válečné jeviště 100.000 mužů, ale méně, kdežto oni nám pomáhali na thrakijském válečném jevišti dvěma svými divisemi. S formálního hlediska tento srbský důvod není správným, protože, postaví-li se dohromady spojenecká smlouva s válečnou konvencí a s dohodami, uzavřenými mezi generálními štáby 19. června, 23. srpna a 15. září r. 1912, které v platnosti článků 2, 3, 4 a 13 válečné konvence sestavují jeden nerozdílný celek, jasně se vidí, jak rozvržení a použití spojeneckých sil do prohlášení války na základě dohod náležitých náčelníků generálních štábů obou armád bylo ustanoveno, přes původní konvenci, přesně tak, jak to bylo vykonáno ve skutečnosti.

Ve válečné konvenci vyslání 100.000 bulharských vojáků na vardarské bojiště bylo smluveno podmínečně; tam zejména se dí: »Nebude-li jinak ustanoveno specielní dohodou.« A doplnitelné dohody, uzavřené na zá-

---

pro přizpůsobení zákonodárství k změnám okolností. Z toho však nenásleduje, že řada nutných přizpůsobení se musí chápati jako řada porušení práva (Rechtsbrüche). Zákon se mění jiným zákonem. Tento princip je formálně uznán v jednom z případů, které srbští profesoři uváděli jako precendent.« Tak doslova děla Carnegiova komise!

A tato komise citovala jednomyslné mínění delegátů sedmi velmoci na schůzi v Londýně 17. ledna 1871, t. j. na konferenci, svolané k řešení otázky Černého moře. Tímto míněním bylo přiznáno, že »podstatným principem mezinárodního práva je, jak žádná síla (velmoc) nemůže býti osvobozena od závazků jedné smlouvy, bez souhlasu kontrahujících stran a bez jich přátelského dohodnutí se«.

kladě této válečné konvence, později změnili tento závazek, vyměnivše ho novým závazkem Bulharska, aby poslalo jen jednu divisi na vardarské válečné jeviště a to jen na určitou dobu, dokud srbská vojska nevypudí Turky za linii Skopie-Veles-Štip (dohoda mezi oběma generálními štáby ze dne 15. září 1912). A opravdu Bulharsko v pravý čas poslalo jednu svou divisi, totiž VII. rylskou v sesíleném složení 32.000 mužů, která potom, když uplatnila svůj vliv na bitvu u Kumanova, zabrala celý basin řeky Strumy a opustila vardarské jeviště mnohem později, než bylo smluveno.

Srbsko mimo to tvrdí, že ono, třeba že k tomu nebylo vázáno smlouvou, poslalo dvě své divise, aby zabezpečilo Bulharům vzetí Drinopole. Ale válečná podpora se strany Srbska kolem Drinopole je předvídána čl. 7. válečné dohody ze dne 19. června; v tomto článku se předvídá přenášení, budou-li toho vyžadovat okolnosti, potřebných vojsk od vardarského bojiště na bojiště Marice a opačně. Tak že tyto dvě srbské divise, které byly poslány k Drinopoli, byly tam poslány proto, aby přišly na místo oněch bulharských vojsk, která musela jíti k Čataldži a tam zápasiti s nepřítelem do šťastného konce spojeneckého díla. Nezávisle na tom hlavním cílem smlouvy bylo rozbití turecké válečné moci a s tohoto hlediska není tolik vážným to anebo ono jiné opatření, jako je vážným fakt, kdo v pravdě zadal rozhodující ránu Turkům. Dle dohody poměr mezi srbskými a bulharskými silami měl býti jako 3:4; lze tedy spravedlivě tvrditi, že Bulharsko úplně vyplnilo ony své povinnosti, které se mu nyní připisují za vinu, ježto jemu se podařilo rozdrtiti čtyři sedminy tureckých ozbrojených sil a ostatní tři sedminy dle smlouvy zůstávají dílem Srbska. A rozbití tureckých sil u Bunar-Hisaru a Ljule-Burgasu, jakož i jich zadržení u Čataldže a Bulajíru, kdež bez překážky se shromažďovaly všechny turecké reservy z Malé Asie, daleko převyšuje ono, co Bulharsko bylo povinno učiniti. S tohoto hlediska více než smělým je tvrzení, že prý úspěch osvoboditelné balkánské války závisel na tom, že Srbsko použilo srovnatelně větší válečné síly, než jaká byla předvídána v smlouvě. Historická pravda — jak to bude přiznáno a jak se to již přiznává všemi specialisty v dané otázce — bude jasnou, obrátí-li se zřetel na naše větší, v porovnání se srbskými, ztráty v době války (93.000 Bulharů zabitých, na nemoci skonalých a raněných a u Srbů maximum 25.000).

5. Jen mimochodem zaslouží pozornosti prohlášení Srbů, že připojení Drinopole k Bulharsku dává Srbsku právo na nějaké zvláštní kompensace, protože ze samé smlouvy jasně vysvítá, že přiřknutím Bulharsku pásma na východ od Rodop jemu je ponechán i Drinopol jako pevnost prvého řádu, nalézající se 35 kilometrů od jeho hranice a takřka na samém podnoží Rodop.

Pokud se týče prohlášení, že prý válka byla obnovena jen pro Drinopol, nutno je poznamenati, že válka byla obnovena na usnesení všech spojenců, vzhledem k společným zájmům jich všech. Nejen Drinopol, ale i Skadar a Janina nebyly vzaty a Turecko vedle toho nechtělo odstoupiti ostrovy a dokonce ani slova slyšeti nechtělo o nějaké válečné kontribuci.

6. Nutno ještě posouditi snahu Srbů po odůvodnění revise smlouvy tou okolností, že dle rozhodnutí velmocí Srbsko muselo odtáhnouti od pobřeží Adriatického moře, opanovaného jeho vojsky.

Nemůžeme nelitovati tohoto rozhodnutí velmocí, ale s hlediska našich právních poměrů tento fakt nehraje žádnou roli, protože smlouva nezaměňuje v povinnost spojenců, aby nevyhnutelně si podrželi pobřeží Adriatického moře, ale jeho vydobytí a udržení je postaveno v závislosti na příznivých okolnostech. Nezávisle na tom Bulharsko, které musí podporovati Srbsko, bude-li jeho výboj uveden do nebezpečí, nikdy se nezřeklo svého spolupůsobení v mezích smlouvy. Vedle toho Srbi odtáhli od břehů Adriatického moře nejen bez našeho vědomí a souhlasu, ale dokonce nás o tom ani předběžně neuvědomili. Při tom ve jménu spravedlnosti musíme připojiti ještě i následující: bylo-li

Srbsko zbaveno části vydobytého území, to stejný osud zasáhnul i Bulharsko, které na usnesení těchže velmocí muselo odtáhnouti od svých předních posicí blízko Cařihradu a taktéž odtáhnouti od břehů Mramorového moře a přijati za hranici linii Midija-Enos. V daném případě je i jiná vážnější věc: Bulharsko za porušení status quo na balkánském poloostrově, porušení, učiněné na prospěch všech spojenců, zaplatilo odstoupením svého vlastního území, odstoupivši město Silistru a to je jedna z nejbolestnějších operací, jakou si jen představiti můžeme. Opravdu, otázka odejití Srbska od břehů Adriatického moře je pro ně vážná, ale ona je rozřešena předně tím, že velmoci řešily otázku postavení železniční trati k jednomu z přístavů Adriatického moře a za druhé tím, že po opanování sandžaku Srbsko má možnost používati přístavů Černé Hory na Adriatickém moři. Následovně, neobracíme-li pozornost na tuto otázku, dle které Srbsku se dostalo zadostučinění, činíme tak proto, protože hospodářská hodnota Srbskem odstoupeného území sotva je rovna hodnotě odstoupených námi zemí na břehu Mramorového moře. Ke všem uvedeným pretencím Srbů lze učiniti jednu společnou poznámku: a zejména, že po dobu války Srbsko úplně bralo ohled na ustanovení generálních štábů; odpovídajícím tomu způsobem podniklo řadu výkonů ze své iniciativy, při čemž nečinilo žádných předběžných prohlášení o svých smluvních právech vzhledem k Bulharsku. Lze předpokládati, že toto jeho jednání mu bylo diktováno poznáním, že jedná na základě smlouvy a přesně v jejích mezích. Kdyby bylo uznávalo, že v jednom, anebo v druhém případě vyšlo mimo meze smlouvy, berouc na sebe břemeno, nepředvídané v smlouvě, a že ve spojení s tím ulehčovalo úděl Bulharska, není žádné pochyby o tom, že by o tom bylo v čas učinilo své prohlášení. V takovém případě, t. j. kdyby byla bývala taková prohlášení učiněna, byla by tím bývala dána bulharské vládě možnost zaujmouti náležité posice, a kdyby byla formulována prohlášení Srbů na škodu životních zájmů Bulharska a kdyby tím byly bývaly zasaženy základy smlouvy, uzavřené se Srbskem, bulharská vláda by byla spěšně zastavila realisování smlouvy, než aby byla souhlasila s podkopáváním samých jejích základů. A opravdu, jestli Srbsko, k vůli dohodě s Řeky anebo Černohorci, aby i oni se zjevili v hodnotě spoluúčastníků na válečném poli proti Turkům, jestli ono k vůli tomu, že mobilisovalo větší množství vojska, než bylo předvídáno v smlouvě, jestli ono k vůli zvláštnímu roztřídění a použití válečných sil spojenců, jestli ono ve spojení s tím, že odtáhlo od břehů Adriatického moře, anebo ve spojení se vzetím Drinopole bulharským vojskem bylo formulovalo třeba i nejmenší prohlášení ve smyslu, že musí býti porušen sám základ dohody mezi Bulharskem a Srbskem, že Srbsku musí býti dány části nesporného pásma, tu bez přehánění lze říci, že Bulharsko by bylo nechalo každého soumístného počinu, ale že by na žádný pád nebylo připustilo jakémukoliv atentátu na nesporné pásmo, na pásmo, které bylo ustanoveno po tolika obtížných a dlouhých vyjednáváních mezi oběma stranami, na pásmo, které je tak úzce spoutáno s Bulharskem odvěkým utrpením a touhou.

Vůbec, větší část faktů, o nichž se výše mluví a na nichž se staví argumenty Srbů, se udály před mobilisací a před prohlášením války, tak že srbská prohlášení, kdyby byla bývala učiněna v čas, by byla mohla býti překážkou Bulharsku vrhnouti kostky, protože toto vržení kostek by bylo osudným zejména oblasti Makedonie, na kterou již tolik roků byly upřeny pohledy Bulharska a pro jichž osvobození Bulharsko uzavřelo svou dohodu se Srbskem.

Ze všeho uvedeného se stává jasným, že po dobu války se neudálo nic, co by mohlo změniti tvářnost základů smlouvy a co by bylo dalo právo Srbům, aby si činili nároky na území na jih od hraniční linie. A to znamená, že kdybychom my připustili, třeba jen na chvíli, že je možno vztáhnouti ruku na samu existenci smlouvy — a my to kategoricky od-

mítáme — to v daném případě není nic takového, co by ospravedlňovalo takový smělý atentát. Samo sebou tedy vyplývá důvod, že naléhavý požadavek srbské vlády na revisi smlouvy, což svou povahou je rovno rozrušení základů smlouvy, je domáhání, které je v odporu přesnému smyslu textu smlouvy; což nemá podkladu v událostech války a což, jako takové, musí býti zamítnuto.

Srbsko, uznávajíc, že jeho nároky nemají žádného podkladu v smlouvě, se snaží podepříti svá domáhání ještě jednou okolností, která nemá podkladů v smlouvě a zejména tou okolností, že motivuje svá domáhání tím, že pro ně je nutnou politická rovnováha na Balkáně. Musíme především poznamenati, že politická rovnováha mezi Bulharskem a Srbskem neexistovala ani před válkou. Ona nemůže existovati ani po válce potud, dokud existuje značný rozdíl jak v poměru početnosti obyvatelstva obou států, tak i v poměru zaujaté oběma geografické polohy.«

*

Události potom se rozvíjely spěšně. Venizelos a Pašič už v květnu uzavřeli řecko-srbský spolek, ku kterému přistoupil i král Nikita, který při tom klidně shrábnul poslední třetinu bulharského daru. Pašič, poučen o zmaření projektu bulharsko-rumunské dohody,*) získal i přátelství Rumunska. Srbské vojsko zatím rychle dodělávalo betonová opevnění, která už v prosinci r. 1912 stavěli Srbi a Řeci v Makedonii. »Černá ruka« hořela netrpělivostí po válce a vší silou pracovala pro zmaření ruské arbitráže, která konečně byla svolána do Petrohradu.

Jako hrom z čista jasna do Bulharska zapadla zpráva, že k smírčímu soudu vedle Daneva a Pašiče jsou pozváni i Venizelos a Vuketič, že car Nikolaj úmyslně odejel na delší výlet do Finska a že soudcem místo něho bude ruský zahraniční ministr.

Bulhaři byli ohromeni; poznali, že mají býti ošáleni, že se nemá projednávati jen dělba sporného pásma mezi nimi a Srby, jak se k tomu ruský car byl zavázal, a že jich delegát v každé otázce musí podlehnouti usnesení trojnásobné většiny srbské, řecké, černohorské a Sazonovem podporované...

Pro mne velice je směrodatným, co o věci soudí Iv. Ev. Gešov. Dí (str. 59): »Tři ministerští předsedové, Srbska, Řecka a Bulharska, jsme byli v Sofii při podepsání spojeneckých smluv mezi Bulharskem a Srbskem, mezi Bulharskem a Řeckem: pp. Milovanovič, Venizelos a já. Smrt předčasně pokosila už 18. června 1912 život prvního. Na jeho místo, 30. srpna 1912 přišel p. Pašič. Pašiči a Venizelovi bylo souzeno, aby počali a dokonali válku mezi spojenci; já měsíc před tím jsem podal demisi.«**)

---

*) Gešov vůbec nechtěl uzavříti spolek s Rumunskem; tak poctivě stál na smlouvách se spojenci, kteří však si počínali jinak.

**) Gešov pod čarou prohlašuje, že byl proti útoku na Čataldžu. (Jsem přesvědčen, že mluví pravdu, ale také věřím slovům Hadži-Kalčeva, jež dříve jsem citoval a proto myslím, že ne-li Gešov, tož že jeho kabinet nebyl proti tomuto útoku.) Dále prohlašuje, že byl proti tažení na Cařihrad, proti

Dále dí (str. 60): »Já, první pracovník pro utvoření balkánského svazu, jsem se stal prvním jeho mučedníkem... Kabinet p. Daneva 9. června jednohlasně se usnesl, aby p. Danev odejel do Petrohradu k arbitráži, která měla rozhodnout o našich sporech se Srbskem a Řeckem...

16. června, na rozkaz bulharského hlavního velení, 2. a 4. bulharská armáda učinily útok na naše spojence...

Nakolik by i historie odsoudila tento akt, ona musí uznati, že za něj nemůže býti zodpovědným bulharský národ.«

Dle mého soudu zodpovědným za to je hlavně **Pašič**, srbská **»černá ruka«, Venizelos** a **Hartwig.** Však uslyšíme samého Gešova a uvidíme jeho důkazy, že totéž, co učinila 2. a 4. bulharská armáda, chtěli a byli by učinili i Srbi.

Gešov dále uvádí známý fakt, že Danevův kabinet, hned, jakmile uslyšel o události 16. (29.) června, **ihned vydal rozkaz na zastavení dalších operací.** A dí dále: »On (Danevův kabinet) ihned se obrátil na ruskou vládu s naléhavou prosbou, aby energicky zakročila, aby zastavila i nepřátelské operace Srbů a Řeků. Naši bývalí spojenci však nejen že zamítli jich zastavení, ale opověděli Bulharsku válku.« (To dávno chtěl Putnik a princ Alexandr.) Gešov dále dí: »Text srbské proklamace, kterou tato válka byla prohlášena, je nezvratným důkazem, že **ne již někteří nezodpovědní srbští faktorové, ale srbští ministři byli rozhodnuti, využitkovati prvního případu, aby počali válku s Bulharskem.«**

Dále Gešov dí: »A tak oni tímto svým krokem dokončili zlo, započaté 16. červnem. Balkánský svaz byl pohřben! Nechci já roztříditi zodpovědnosti za to, ale jsa zodpovědným před historií za uzavření balkánského svazu, myslím, že bych úplně nevykonal svou povinnost, kdybych nepověděl vše, co může býti potřebno budoucímu historikovi, který se definitivně vysloví o roztřídění těchto zodpovědností.«

Po té Gešov mluví o první bulharsko-srbské válce r. 1885. Opomenu z jeho slov o věci všeho, co již čtenář ví, a uvedu jen momenty, které ještě nezná. Vykládá Gešov, jak Milán chtěl zmařiti připojení Východní Rumelie k Bulharsku. Jak on (Gešov) poslán tehdejší bulharskou vládou do Londýna, aby tam hájil bulharskou věc proti Milánovi, tam se 4. (16.) října v čekárně kabinetu lorda Salisburyho setkal náhodou se srbským vyslancem p. Čedomi-

---

obnovení válečných operací na počátku r. 1913 (ale uznává, že toto bylo vyvoláno mladotureckým převratem ze dne 10./23. ledna). Dokládá se svědectví Miljukova, že 5. I. 1913 před ním vyslovil mínění, že by mělo Bulharsko ponechati Soluň Řecku (věděl tedy, že Srbi věrolomně poruší smlouvu); že činil návrh, aby i spor s Řeckem byl rozřešen arbitráží a že už v dubnu požádal Rusko, aby se uvázalo ve svou arbitrážní úlohu. Neschvaluje dílo 16. června 1913 (počátek druhé balkánské války)

lem Mijatovičem; jak ze slov tohoto s hrůzou poznal bezpodstatné motivy Milána k válce srbského národa proti bratrskému bulharskému národu. Vypráví dále, jak Mijatovič činil Bulharům výtky pro zmocnění se jimi Bregova a pro to, že slíbili **internovati Pašiče** a Pavloviče a že přes to je nechali v Bulharsku, aby tam dále **provozovali pletichy proti Srbům.** Jak uznal, že druhá výtka Mijatovičova je správnou, ježto bulharská vláda měla zamezit činnosti srbských agitátorů. Ihned však uvádí, jak bulharská vláda, dříve než obdržela jeho (Gešovův) raport o věci, vyslala do Srbska svého delegáta, nebožtíka Grekova, ale jak tento nebyl přijat. Dále o věci dí: »Ironie osudu chtěla tomu, aby tehdejší bulharský úředník **Pašič** (byl inženýrem v Sofii, ale byl Karavelovem pro své rejdy přesazen na venkov!; moje poznámka) se později stal ministerským předsedou v Srbsku a aby p. Mijatovič hájil jeho protibulharskou politiku.«

Král Milán — vypráví dále Gešov — tedy 1. (13.) listopadu 1885 se vrhnul na Bulharsko v době, kdy toto poslalo všechno své vojsko na tureckou hranici. Byl bit během dvou týdnů. Už 20. ledna 1886 se jednalo v Bukurešti o mír mezi Gešovem a Mijatovičem (jaká to hříčka osudu!). Milán zamítnul vše, co oba smluvili a připustil jen jediný člen mírové smlouvy: »La paix est rétablie entre da Serbie et la Bulgarie à dater du jour de la signature du présent traité« (mír mezi Bulharskem a Srbskem se obnovuje ode dne podepsání této smlouvy). Oba delegáti podepsali tuto stručnou smlouvu. **A Bulhaři nevzali Srbsku ani haléře a ani píď země vůbec, a tedy ani píď země obydlené Srby!**

Gešov dále dí: »Rozumí se, že nestranná historie neučiní zodpovědným srbský národ za dílo jeho panovníka. Myslím však, že i my můžeme očekávati, že historie neučiní ani bulharský národ zodpovědným za den 16. června, kterého využitkovala srbská vláda, aby nám vzala obšírné kraje, které smlouvou ze dne 29. února 1912 uznala za nesporné bulharské země.«

Po té Gešov mluví o druhé srbobulharské válce. Uvádí text depeše, poslané Nekljudovem Sazonovu na žádost kabinetu dra Daneva; text zní: »Souhlasně s obdrženými dnes zprávami události se velmi seriosní srážky bulharského vojska s vojskem srbským a řeckým. Vzhledem k blížícímu se odjezdu do Petrohradu dr. Danev naléhavě vás žádá, abyste učinil vše možné v Bělehradě a v Athénách, by se zabránilo dalším srážkám.«

Sazonov ihned telegrafoval ruským vyslancům v Řecku a v Srbsku. Depešoval i konejšivě do Sofie. Z Athén přišly smírné depeše, **ale z Bělehradu přišlo rozhodné zamítnutí!**

Hartwig Sazonovu telegrafoval, že »každé mírné působení na srbskou vládu by bylo bezmocným před všeobecným pobouřením, dosáhnuvším krajních

hranic«. Hartwig zřejmě byl dorozuměn s Pašičem a princem Alexandrem a vždy farizejsky líčil Sazonovu věci ve světle nepravdy.*)

*) Hartwig je záhadou. Ve svém nedobrém mínění o Henrichoviči Hartwigovi (jeho zbožňovatelé pro jeho jméno měli pravopis »Gartvig«) nejsem utvrzen jen odhalením, jaké o své rozmluvě s ním učinil dnešní bulharský ministr Dobri Petkov (a toto odhalení Hartwig tehda uboze dementoval), ale opírám se i o úsudek člověka nestranného a do sporu srbo-bulharského nenamíšeného, pana dra. Jamesa Buxtona, který v »Quarterly Review« v stati »Balkánské státy a válka« (2. II. 1915 str. 428) napsal: »Hartwig, ruský vyslanec v Bělehradě, který **prováděl svou osobní politiku** a povzbuzoval srbskou vládu, aby zrušila smlouvu s Bulharskem, **byl pravým autorem války mezi spojenci.**«

Dr. Siljanov ve své brožuře »Sràbsko-bàlgarskijat spor i Rusia« na str. 146 pak píše: »Dnešní mezi Balkánci isolované postavení válčícího Srbska (psáno v srpnu 1915), pasivnost Rumunska, Bulharska a Řecka, bezvýsledné úsilí Angličanů a Francouzů u Dardanel a odříznutí Ruska od Středozemního moře, to vše dostatečně přesvědčivě, zdá se mi, mluví o tom, zdali Němci měli roku 1913 větší právo jásat nad bukureštským mírem, než nebožtík ruský vyslanec v Bělehradě, Hartwig měl příčinu k radosti, že za cenu společné pohromy Slovanstva — diplomaticky pro Rusko, nacionálně pro Bulharsko — působil pro zvětšení Srbska.« —

V červenci r. 1913 jsem četl projev choti Hartwiga (rozené Řekyně, která za působení Hartwiga v Burgasu našla příčiny k zlobě na Bulhary) i v českém tisku; pí. Hartwigová tvrdila, jak na své vlastní oči viděla mrtvoly Srbů, které Bulhaři, nabodnuvše živé na kůl, pekli na ohni. Carnegiova komise nezvratně dokázala, že Bulhaři se ani na jednom místě takové zvířeckosti nedopustili a jsem jist, nehledě k tomu, že znám povahu Bulharů, že pí. Hartwigová **psala nepravdu.** I kdybych připustil, že jí tato nepravda byla diktována horlivostí její řecké duše, nemohu věřit, že by byl její muž, p. Hartwig, nevěděl, co píše a že, kdyby nebylo oné záhadnosti, jakou se mi tento zesnulý ruský státník jeví, by byl připustil, aby jeho choť publikovati mohla takovou pekelnou nepravdu.

Hartwig pozdě pocítil výčitky svědomí. Je známo, jak ve chvíli, kdy dostal první kusou zprávu o hanebném sarajevském zločinu, zvolal: »Nedej Bůh, aby vrahem byl Srb.«

Příspěvkem k důkazu, že Hartwig opravdu byl strůjcem druhé balkánské války, je dopis, který poslal Hartwig Pašičovi a který nyní byl fotografickým snímkem publikován 23. června t. r. v »Národních Právech«. Dopis zní: »Drahý Nikolaji Petroviči! Včera pozdě navečer jsem obdržel telegram z Petrohradu, v němž, mimo jiné, se dí: »Uvalíme na zemi, která by nepoužila všech mírných prostředků pro odstranění srážek, celou zodpovědnost, a zachováme si právo určiti následky této zodpovědnosti.«

Mně se zdá, že je to vážný důvod, aby se zdrželi oni, kteří se chtějí uchopit energických kroků druhu annexe. **Nechť celá zodpovědnost za bratrovražednou válku padne na Bulharsko.** Vaší zemi připadnou všechny sympatie. Při tom, odhodlalo-li se Bulharsko válčiti za každou cenu, jaký smysl by mělo prohlášení takové annexe? Bulharsko by to počítalo za provokaci a řeklo by potom, že je to urážkou Ruska, protože annexe předem řeší

Gešov dále (str. 68—72) dí: »Srbsko ohlásilo Bulharsku válku. (Cituje tu manifest krále Petra, který čtenář najde na jiném místě.) Se Srbskem šlo i Řecko. Vrchní velitel řeckého vojska, jak to dokazuje raport Carnegiovy komise, už 14. (27.) června, **tedy dva dny před prvním výstřelem bulharského děla,** zamířil k Soluni s proklamací války proti Bulharům v kapse...« A dále: »I psaly tehda noviny, které později svým vlivem mnoho pomohly Srbsku a Řecku, že za druhou balkánskou válku stejně jsou zodpovědni všichni spojenci. »Russkoe Slovo« hlásalo, že nepřeruší-li Srbsko a Řecko válečné operace, těžká zodpovědnost za bratrovražednou řež padne na bělehradské a athénské »politikány«. Zamítnou-li tito poslední návrh Danevův a nezastaví-li nepřátelství, pokračoval týž ruský list, **dokáží tím svou věrolomnost a obojetnost své politiky.** Ozval se 21. června (4. července) i list »Temps«, napsav, že, útočili-li, jak se zdá, Bulhaři první, **Srbi ihned dokázali, že jen jen čekali na první moment, aby rozšířili srážky předních stráží na pravou válku.** Řeci, kteří spravedlivě si posledně stěžovali na granáty, vržené na jich lodi Bulhary v Kavale, si přivodili podobnou hanbu neslavným porubáním 1200 bulharských vojáků v Soluni.«

»Jednu opravu — dí Gešov, — myslím, historie vnese do tohoto rozsudku. A ta je, že co zatím v Bulharsku se provinili jen nezodpovědní činitelé, u jiných zodpovědné vlády se zachovaly k smlouvám jako ke kusu hadru papíru. Beze všech okolků tyto smlouvy byly pošlapány. A kdož ví, zda oni, kteří zevně Bulharska si počínali nejhorlivěji v tom pošlapání, **nebudou se první káti pro to!** Krach balkánského bloku, dnešní velká válka, nekryjí-li v sobě překvapení a rozčarování pro ně?

Mučedník povýšeného ideálu, balkánský svaz umřel mučednickou smrtí...«

Gešov dí dále: »Bukureštskou smlouvou nejen že byly nesporné bulharské země poděleny mezi podílníky krachu svazu, ale ničeho nebylo zaručeno ohledně ethnické autonomie bulharských obyvatel v zemích Bulharsku vzatých.*) V hlavním městě Rumunska bylo zapomenuto kardinálních podmínek pro uklidňování balkánského poloostrova, opomenuto bylo i věcné pravdy, že síly nikdy

---

arbitráž hosudára imperátora. Válka, rozumí se, Vás nezastihne nepřipraveny, protože Vaše armáda se připravila na sebeobranu. **Nechť jen udělá Bulharsko první krok,** ale ne Srbsko. Na Vaší straně je právo potud, pokud chcete revisi smlouvy. Váš upřímný **Nik. Hartwig.**«

*) Není ničeho hroznějšího nad to, co v této otázce na jevo vynesla Carnegiova komise ve svém raportu, který dí: »Hrozný je režim bezpráví, pod jakým dnes žijí makedonští Bulhaři, hrozný je způsob, jakým byli zbaveni své církevní a školské autonomie.«

nesmí býti zneužito. Pro Bulharsko nebylo milosti u oněch, kterým ono prokázalo tolik jak nesporných, tak i neocenitelných služeb. Nebylo milosti pro zemi, která nesnesitelnou obětí zlomila hlavní moc Turků a tím způsobem usnadnila úlohu dnešním jejím protivníkům. Bulharsko bylo obráno, zničeno, poníženo a o svou slávu připraveno.«

* * *

Všichni ti, kteří za několik dní po vylíčených událostech spílali Bulharům, kdež byli, že mlčeli, když se chystalo oloupení národa, jehož rekovnost dříve oslavovali?

Kde byli, že nedovedli chápat, jakými pocity lítosti, hněvu a zoufalosti musí býti zmítáno srdce bulharského lidu, poznavšího, jak z jeho krve mají těžiti nejen proradní Srbi, ale i ti, kteří válce přinesli nejmenší obět?

Jen málo jednotlivců bylo na celé širé Rusi, kteří se ozvali proti záměru oloupení Rusům nejbližšího národa, Rusku až na krev svého srdce oddaného, jemu věrného a s ním válečnou konvencí spojeného?

Nikdo nevaroval Sazonova, aby v zájmu samého Ruska upustil od svého pekelného plánu na obrání lidu, který pro osvobození Makedonie vycedil krev celého sta tisíce svých junáků na polích Thrakie! Ozval se Miljukov, ale jeho hlas byl překřičen tiskem, dávno získaným pro nepoctivou věc srbskou!...

Bulharský národ, oklamaný, obelstěný, všemi zrazený, ochuzený, vidoucí, jak z jeho krve mají těžiti i ti, které on vytrhl z jich bezvýchodné nicoty, vidoucí, že mu má navždy úskokem býti vzata bulharská Makedonie, propadnul zoufalosti...

A tak z bulharské pušky zahřměl první výstřel druhé balkánské války!...

Dr. Danev, jak nám Gešov dokázal, vydal okamžitě rozkaz na zastavení palby a bulharské vojsko, vzdor tomu, že již již mělo obklíčiti armádu neslovanského spojence Srbů, poslušně uposlechlo. Kdo však již boje zastaviti nechtěl, to byla srbská »černá ruka«, která dávno se chystala na přepadnutí Bulharů a která, vidouc, že rumunská armáda se již valí silným proudem za Dunaj, se opíjela pekelnou radostí, že vzešel moment k oloupení a dost možno i k úplnému zničení bulharského národa.

A katastrofa Bulharska byla hotovým dílem!

Srbská věrolomnost jásala! Ke všemu ještě žurnály francouzského a ruského tisku, dávno Srby získané, bičovaly umučeného Bulhara zuřivým spíláním, které vyvrcholilo ve velkých slovech: »bratrovrah!«, »Kain!«.

Kdo v pravdě byl Kainem?

Já dím, že Bulhar jím nebyl a že jen chtěl býti mstitelem tisíců srbských vražd v Makedonii a býti obráncem svého majetku, který mu chtěl uloupit věrolomný bratr!

Nazvali-li někteří Bulhara Kainem a uzřeli-li ve výslednici jeho zoufalosti zločin, proč ničeho nechtěli věděti o tom, že Srb se k témuž zločinu chystal dávno?

Srb před propuknutím druhé balkánské války se chystal k bratrovraždě **manifestem svého krále Petra dlouho před 17. (30.) červnem v Bělehradě tištěným a spolupodepsaným vojvodou Putnikem.** Jen datum v tomto manifestu chybělo! Mělo býti do něho vepsáno ve chvíli, až by se byli Srbi vrhli na Bulhary. A přece v očích některého veřejného mínění bratrovrahem byl jen věrolomností Srba ošálený a k zoufalosti dohnaný Bulhar!

Manifest krále Petra, vedle překladu, napřed cituji v původním jeho srbském znění (byl psán, rozumí se, kyrilicí).

NAREDBA

vrchovnog komandanta vojske *18. juna* 1913 godine *u Beogradu.*

Vojnici!

Naredbom Mojom od 6 oktobra prošle godine, pozvao sam vas u rat protivu Turske, radi oslobodžena naše potlačene brače; radi osveščena tužnog Kosova. Za nepun mesec dana vi ste vašim junaštvom, bezprimernom chrabošču, i požrtvovanem — neprijaleja pobedili, svoju braču oslobodili i Kosovo osvetili.

Vojnici!

Rat je na Balkanu svršen. Naša su brača oslobodžena. Mir je sa Turskom zaključen. Sad bi trebalo da se vratite svojim poslovima i domovima, svojim porodicama, svojim dragim i milim, koji vas željno očekuju.

Na Moju veliku žalost, dragi Moji vojnici, vi se ne možete još vratiti svojim kučama; vi još ne možete da se vidite sa svojim dragimi milimi da se odmorite od vaših teških napora. Bugari, dojučerašnji naši saveznici, sa kojima smo se zajedno do skoro rame uz rame borili, kojima smo, kao prava brača, od sveg srca pomagali i njichovo dragoceno Jedrene svojom krvlju neštedimice zalili, osporavaju nam one krajeve u Makedoniji, koje smo mi sami tolikim svojim žrtvama zadobili. Bugarska, dva puta uvečana u ovome zajedničkom ratu, ne da dva put manjoj Srbiji ni Prilip Kraljeviča Marka, ni Bitolj, gde ste se, junaci Moji, toliko

proslavili i satrli poslednju tursku vojsku prema nama. Bugarska, neposredno na dva mora, ne da Srbiji vezu ni sa jednim. Srbija i njena uzdanica Srpska Vojska to ne mogu i ne smeju dopustiti. Oni moraju svoje tekovine, krvlju zadobivene, braniti i odbraniti od svakoga, pa i od dojučerašnjega saveznika svoga — Bugara.

S nama zajedno protiv Bugara u rat idu i naši saveznici Grci, od kojich Bugari takodže choče da otmu i njichove tekovine i naša brača Crnogorci, jer i oni choče da brane srpsku tekovinu.

Vojnici!

U ime Boga i naše pravedne stvari — Napred! Razvite opet srpsku ponosnu trobojku i pronesite je, pobedonosnu kroz redove našeg novog neprijatelja, kao što ste je pobedonosno proneli Vardarom do Soluna, preko Prilipa i Bitolja, preko Kosova i Prizrena.

Napred vojnici! Pregaocu i pravedniku i Bog pomaže.

Petar s. r.

Da se ova Naredba saopšti svima trupama.

Načelnik štaba Vrchovne Komande,
počasni adžutant Nj. V. Krala
Vojvoda,
R. Putnik s. r.

VIII. Pešad. Puk II. Poziva
narodne vojske.

O Br. 222
18 juna 1913 g.

Komandantu 1[a] bataljona,— saopštite prednu naredbu bataljonu na ? ode istu de prepis na svečan način.

18 juna 1913 gd. *Komandant, P. pukovnik*
Orach. *Simeon Jovanovič.*

Pozn.: Místa psaná rukopisným písmem v originálu byla vepsána a netištěna!

Překlad manifestu zní:

Nařízení vrchního velitele 18. června 1913 roku v Bělehradě.

Vojáci!

Mým nařízením ze dne 6. října minulého roku povolal jsem vás do války proti Turecku pro osvobození našich uhnětených bratrů, pro posvěcení smutného Kosova. Za jeden neúplný měsíc vy vaším junáctvím, bezpříkladnou chrabrostí a obětavostí — jste porazili nepřítele, osvobodili jste Kosovo.

Vojáci!

Válka na Balkáně je skončena. Naši bratři jsou osvobozeni. Mír s Tureckem je uzavřen. Nyní byste se měli vrátit do svých milých domovů a k práci, k svým příbuzným, k svým milým a drahým, kteří vás netrpělivě očekávají.

Pro Mou velkou lítost, drazí Moji vojáci, vy se ještě nemůžete navrátit do svých domovů; vy ještě nemůžete spatřiti své milé a drahé a nemůžete si odpočinouti od těžkých náporů. Bulhaři, dovčerejší naši spojenci, s kterými společně jsme zápasili bok po boku, kterým jste, jako praví bratři z celého srdce pomáhali a jichž drahocenný Drinopol svou krví polili, upírají nám ony končiny v Makedonii, které jsme my sami s tolika obětmi vydobyli. Bulharsko, dvakrát zvětšeno touto spojeneckou válkou, nedává dvakrát menšímu Srbsku ani Prilep Královiče Marka, ani Bitolji, kde jste se vy, junáci Moji, tak mnoho proslavili a odkud jste vypudili poslední turecké vojsko (stojící) proti nám. Bulharsko, ohrazeno dvěmi moři, nedává Srbsku, aby se spojilo ani s jedním. Srbsko a jeho tvůrci — srbská armáda — k tomu nemohou a nesmějí připustiti. Oni musí své výboje, krvavé výboje, brániti a ubrániti proti každému, pak dokonce i proti svému včerejšímu spojenci — Bulharům.

S námi zároveň proti Bulharům jdou i naši spojenci Řeci, kterým **taktéž Bulhaři chtějí** vzíti i jich výboje a naši bratři Černohorci, protože i oni chtějí brániti srbskou zemi.

Vojáci!

Ve jménu Boha a naší pravé věci — ku předu! Znovu rozviňte srbský vítězný prapor a neste jej vítězně řadami našeho nového nepřítele, jak vítězně jste ho přenesli na Vardaru k Soluni, přes Prilep a Bitolji, přes Kosovo a Prizren.

Ku předu, vojáci. Milujícímu otčinu a spravedlivému i Bůh pomáhá.

Petr (vlastnoručně).

Toto nařízení budiž oznámeno všem vojákům.

Náčelník štábu vrchního velitelství,
čestný adjutant J. V. krále
Vojvoda R. Putnik (vlastnor.).

VIII. pěší pluk II. výzvy Národního vojska.

Číslo 222, 18. června r. 1913.

Za velitele 1. praporu náležitým opatřením budiž oznámeno praporu slavnostním způsobem.

18. června r. 1913, Orach.

Velitel, podplukovník
Simeon Jovanovič.

Gešov k manifestu dí: »Jak čtenář vidí, v tomto manifestu ani slovem není učiněna zmínka o útocích Bulharů, učiněných 16. června, útocích, které dle **Hartwiga** byly vyvolaly silné

pobouření v Bělehradě! Proklamace zřejmě byla vytištěna před těmito útoky tím spíše, že nemohla, vydána 18. června v Bělehradě, přijíti 18. června do rukou Orach. velitele podplukovníka Simeona Jovanoviče. Ostatně z fotografie tohoto dokumentu, otištěné v »Miru« 25. června 1913, je vidět, že v záhlaví text »18. června« a »v Bělehradě« je rukopisný.«

A. Chr. Siljanov trefně dí: »Z bulharské iniciativy a tedy za naší formální zodpovědnosti se stalo to, co si Srbi ze srdce přáli a nač se výtečně připravili. Dříve než Bulhaři započali svůj útok, Srbi rozhlásili a mezi vojskem rozšířili proklamaci k válce proti Bulharsku, na které se již **před 16. červnem** ustanovili. V proklamaci není ani narážky na »podlý bulharský útok« ze dne 16. června. Srbi se tedy rozhodli pro válku už před 16. červnem, aby si podrželi Prilep i Bitolji; před 16. červnem byla připravena i proklamace, do níž teprve 18. června vepsali datum.

Kdyby Srbi nebyli chtěli válce, byli by souhlasili pro přerušení válečných operací 18. června, kdy na rozkaz s bulharské strany byla zastavena palba a byly vztyčeny bílé prapory. Místo toho Srbi prohlásili za zajatce některé bulharské parlamentáře a některé z nich dokonce zabili (podporučíka Dim. Spisarevského, kapitána Minkova; to potvrdila »Enquéte dans les Balkans«, str. 220 až 222).

A. Vl. Viktorov-Todorov v »Russkaja Mysl« napsal: »Již na počátku června 1913 v Bělehradě, Athénách a Bukurešti bylo rozhodnuto o válce proti Bulharsku a já vím určitě, že kdyby 16. června nebyli Bulhaři útočili na Srby, že za několik dní Srbi a Řeci by byli přepadli Bulhary. To by se bylo stalo, kdyby dokonce delegáti Bulharska a Srbska byli uspěli jíti do Petrohradu na konferenci arbitráže.«

A Francise Présance v »Courier Européen« 22. listopadu 1913 napsal: »Srbi a Řeci využitkovali nesrovnatelně větších úsilí a obětí Bulharska, jeho únavy, evropského veřejného mínění a cynismu Rumunska. Bulharsko nese jen technickou vinu za zdánlivou ofensivu, s kterou upadlo do pasti, nalíčené mu Srby a Řeky.«

* * *

Jen Bulhar byl Kainem a bratrovrahem a věrolomný a úkladný Srb, který kde koho na Balkáně seštval proti Bulharsku, byl nevinným beránkem!

Srb, který se už celého půl roku před prvním zarachocením bulharského děla v druhé balkánské válce připravoval na svůj zločin, Kainem nebyl! On byl jen rekem, byl moudrým státníkem, byl obezřelým tvůrcem velkého státu...

Jak to vše bylo hnusné!

Kdyby aspoň všichni ti, kteří svou uraženou morálkou bičovali Bulhara, byli uznali, že, spáchal-li Bulhar opravdu zločin, Srb se k témuž zločinu dávno chystal, a že se tedy na Balkáně v krvi brodili Kainové dva, byl by člověk chápal jich rozhorlení.

Ale i tak je chápe, neboť oni o všech již provedených i projektovaných zločinech Srbů nevěděli, protože ti, kteří o všech těch hanebnostech byli dobře informováni, jim ničeho nepověděli, buď mluviti nemohouce, či úmyslně nechtíce!

Nepověděli jim, že Bulhar nepráhnul ani po jediné pídi srbské země, že Srb bral zem cizí a naopak jim dokazovali, že ta ubohá Makedonie je obydlena lidem srbským!

A tak stranickým tiskem nesprávně informovaná část veřejného mínění Evropy kaceřovala podvedeného a k zoufalé obraně donuceného Bulhara a velebila zákeřného věrolomce, Srba!

A spoutané Bulharsko bylo vedeno na popravu v Bukurešti!

VIII. Ovoce bukureštského zločinu.

V Bukurešti r. 1913 vše bylo učiněno pro pokoření bulharského národa. Srbi a Řeci si nechtěli připomenout, že ještě v říjnu r. 1912 bez Bulharů ani krok se nemohli hnouti ze svých zemí a že bez rozhodujícího vítězství bulharské armády nad hlavními tureckými silami u Ljule-Burgasu Turecko nejen by nebylo požádalo za mír, nejen že by nebylo ani píď své země odstoupilo balkánským spojencům, ale že by bylo v několika dnech vyčistilo Thesalii, Makedonii a Albanii od řeckého a srbského vojska.

Na tu nespornou pravdu Srbi a Řeci zapomněli už koncem listopadu r. 1912. Od té doby už se zanášeli plánem na ošálení Bulharů.

Srbi, podporováni ruským vyslancem Hartwigem, počali volat po revisi smlouvy, již s Bulhary teprve v březnu téhož roku uzavřeli, a ve svém slepém šovinismu počali násilně posrbšťovat makedonské Bulhary, kteří nebyli a dle smlouvy býti neměli příslušníky státu krále Petra.

Marně jim rozvážní a opravdu slovansky cítící lidé domlouvali, aby nevylučovali poctivost ze své politiky, nechtí-li sami sobě připraviti smutnou budoucnost. Žádného varovného hlasu neuposlechli. Uzavřeli čistě »slovanský« spolek s »bratry« Řeky a s nimi společně, sami nejkrutější násilí páchajíce, před světem očerňovali Bulhary vylhanými pomluvami o zvířeckosti jejich.

Rusa Miljukova, jako člena Carnegiovy komise, která světu pádnými důkazy dokázala, že v druhé balkánské válce ne Bulhaři, ale jich spojenci a hlavně Řeci páchali nejsurovější ukrutnosti, pohaněli v bělehradské kavárně »Moskvě« způsobem nejpotupnějším.

Ve své divé zaslepenosti srbští a řečtí delegáti nedali si ujíti lákavou příležitost k dráždění a ponižování svých bulharských kolegů v Bukurešti. Na svých »bratrských« srbsko-řeckých banketech velebili svou zpronevěru a se chvástali, že kultura a civilisace zvítězila nad bulharským barbarstvím a nad bulharskou surovostí.

Bulharští delegáti apelovali na srbskou umírněnost a žádali, aby Srbi ponechali Bulharsku první kulturní středisko bulharské kultury v době nejtužšího jařma, Štip a vedle něho i Kočany a pan Spalajkovič, tento srbský fatální šovén, jim odpověděl: »To abyste také ještě chtěli Bitolju, protože i tam r. 1903 propukla velká vaše revoluce?« A z jizlivého svého sarkastického tónu ihned přešel k výhružné zpupnosti, zvolav: »**Ne! My vám musíme úplně vytrhat i zuby, abyste budoucně nemohli býti nebezpečni!**« (Chr. Siljanov: »Sràbsko-bàlgarskijat spor i Rusija«, str. 98.)*)

Válka s Tureckem byla prohlášena ve jménu vysoké kulturní myšlenky svobody a práv porobených Balkánců a zvrhla se na vychytralé oloupení Bulharů pod zástěrou zjednání rovnováhy na Balkáně.

A ve znamení té rovnováhy Bulharsku byly uloupeny i ty kraje, jichž synové se nejstatečněji bili s Turkem. Ve Štipu nebylo po válce ani jedné rodiny, která by nebyla obětovala 2—3 syny pro svobodu Makedonie. Bulharský pěší pluk Silistrenců rozhodl o vítězství bulharské zbraně v nejhroznější bitvě u Ljule-Burgasu. A i Štip i Silistra upadly pod cizí jařmo! A pozůstalí po padlých makedonských junácích se ani nesměli ve své mateřské řeči pomodliti v kostelích za duše svých milých nebožtíků. Však jim vítězové i ty kostely zavřeli. Z jich škol nadělali chlévy pro dobytek. Ve jménu civilisace, kultury, rovnováhy a balkánského míru jeden a půl milionu Bulharů bukureštskou smlouvou se stalo otroky Srbů, Řeků, Rumunů a Turků.

A tento krutý rozsudek museli podepsati duševní mukou utýraní delegáti Bulharska! A ke vší jich bolesti se přidružila i hořkost: z Petrohradu jedna depeše za druhou přicházela do rázem proslulé Bukurešti a každá jásala nad novou porobou velké části bulharského národa.

Nedosti na tom! Delegáti bukureštské konference hrstce Kucovlachů, žijících roztroušeně v karakačanských kočovních hejnech v Makedonii, v Epiru, Thesalii a v Albanii, zabezpečili církevní i školní právo, přes to, že tito Kucovlaši v celém bývalém Turecku

---

*) I hlavní poštívač Srbů, záhadný Hartwig, se zhrozil svého díla a sám důtklivě radil Srbům, aby zbytečně nepokořovali Bulharsko a byli umírnění, shovívaví a zejména aby nebyli příliš štědří k Řekům na útraty Bulharů — zaslepení šovéni, snad aby přehlušili hlas svého špatného svědomí, nejen že jeho rad neuposlechli, ale chovali se k bulharským delegátům s krutou zpupností.

všeho měli jen 78 jednotřídních škol a 25 ubohých kostelíků. Na svobodu víry a učení bulharských Makedonců nepomyslil nikdo! A oni přece za tureckého panství ve své domovině měli téměř 1000 svých škol, 10 gymnasií a více než 120 božích chrámů. Několika podpisy na bukureštské smlouvě tyto školy a kostely rázem jsou zrušeny! A to bylo dílem civilisace, kultury a zabezpečení pokoje na Balkáně!

Delegáti berlínského kongresu r. 1878 utvořeným traktátem a jeho speciálními klausulemi pojistili Balkáncům, zůstavším pod panstvím půlměsíce, svobodu náboženského svědomí a samosprávu církevní — delegáti bukureštských porad pošlapali každou svobodu znovu ujařmených Bulharů.

A noví páni Makedonie počali v ní hospodařit po svém. Srbsko vydalo pro své nové země drakonické zákony, které pro každý téměř přestupek — a mluviti bulharsky a hlásiti se k plemenu Bulharů bylo přestupkem největším — znaly jen jeden trest, trest smrti provazem!

A smrt a zas jen smrt řádila v nešťastné otčině sv. Věrozvěstů, kteří všem pravoslavným Slovanům dali i víru i písmo, a Makedonie se stala smutným a širokým hřbitovem! Ba, co dím, peklem se stala!

Tisíce uprchlíků měsíc co měsíc, den co den hledali spásu svých životů v Bulharsku. To, samo chudo, muselo živiti ty spousty hladovícího lidu.

Mohly-liž všechna ta ponížení, všechny ty ukrutnosti, páchané na makedonských Bulharech, pěstiti lásku v srdcích jich sourodáků v carstvu k jich slovanským bratřím Srbům?

Ruští nacionalisté žalují na nevděk Bulharů! Připusťmež třeba, že mají pravdu, ale ptejme se jich: Kdo uvedl Bulhary, kteří s pokolení na pokolení žili v neochvějné lásce k Rusům, na cestu, po které dnes kráčejí? Kdo to byl, který je učil chápat vděčnost nekřesťanskými slovy Taras Bulby: »Já ti život dal, já ti ho mohu vzíti«; kdo to byl, který přivolil k jich ponížení a oloupení na konferenci v Bukurešti?

Ať by odpověděli, jak by odpověděli, nepotlačí nespornou pravdu, že vše to, co se nyní na Balkáně děje, je doslovem bukureštské smlouvy!

* *
*

Výsledek bukureštské smlouvy v cifrách se jeví takto:

1. Neslovanské Rumunsko vzalo slovanskému Bulharsku 8340 km² s 353.000 obyvateli, z nichž většina je bulharská. Kraj je nejúrodnější ze všech, jež Bulharsko mělo, a byl zván zlatou stepí. Ze synů tohoto obyvatelstva byla utvořena před válkou téměř celá divise. Po bukureštském míru tomuto obyvatelstvu bylo

vzato 81 slovanských kostelů a kaplí a 188 škol, z nichž je vypuzen bulharský jazyk.

2. Neslovanské Řecko dostalo 42.700 km² asi s 1·4 milionu obyvatelstva (nemluvě o ostrově Krétě o ploše 8618 km² a 344.000 duší). Z onoho 1·4 milionu duší bylo 450.000 Slovanů, z nichž se 250.000 lidí hlásilo k exarchii a ostatní k patriarchátu (ačkoliv i tito byli Bulhary, Srbi je prohlašovali za »čisté Srby«). Exarchisté měli tu: 299 kněží, 300 kostelů a 78 kaplí, 11 klášterů; 4 gymnasia, 23 progymnasií a 480 obecných škol — na školách bylo 589 učitelů a 18.966 žáků. A všickni tito Slované, o počtu téměř ½ milionu duší jsou bukureštskou smlouvou odsouzeni k pořečtění.

Kořist svou dostali Rumuni a Řeci jen díky svému spolku se slovanským Srbskem! Siljanov se táže: »Jak? Což oněch 450.000 Slovanů, daných Řecku, a oněch 150.000 daných Rumunsku není ztrátou pro Slovanstvo? Nespáchalo-liž tím Srbsko na Slovanstvu zločin?« (Str. 105.)

3. Bulharsko získalo na území Turecku odňatém 26.000 km² přibližně s 783.000 obyvateli, ale ustoupilo, jak již uvedeno, Rumunsku 8340 km² s 353.000 obyvateli.

O vzrůstu Srbska (a Černé Hory) nemluvím, protože už z výše uvedených cifer vyplývá rozměr zločinu, jaký Srbsko na Bulharsku spáchalo. Odnětím Makedonie Bulharsku nespáchalo svůj poslední zločin na makedonských Bulharech; páchalo na nich i po té jeden za druhým. O tom však se zmíním později.

Dobře děl Gešov: »Bulharsko bylo obráno, zničeno, poníženo a o svou slávu připraveno!«

Bulharsko bylo spiato železnou obručí. Ani peněz nemělo k zaplacení rekvisicí, učiněných v obou balkánských válkách. Hledalo je ve Francii, ale ta mu odpověděla, že mu půjčí své peníze jenom v tom případě, **zřekne-li se navždy nároků na Makedonii.**

Srbi, pamatujíce si, jak dr. Radoslavov ve dnech největšího ponížení bulharského národa radil caru Ferdinandovi, aby se přimknul k ústředním velmocem, a vidouce tohoto státníka u kormidla bulharského státu, hleděli poštvat dunajskou velmoc na jimi zrazené Bulharsko; porušili tajemství propadlé srbo-bulharské smlouvy a citovali z ní ve vládní »Samoupravě« článek, **kterým se rusofilská vláda Gešovova zavázala poskytnouti Srbsku pomoc 200.000 mužů proti Rakousko-Uhersku, kdyby ono s tímto válku vedlo!** Počítali, že tím vyvolají hněv Vídně proti Sofii a že tak Bulharsko nebude moci nalézti ani jednoho přítele v celé Evropě.

Svou novou věrolomností však učinili celému světu jasným ono mlhavé místo v odpovědi dra Daneva na květnovou (r. 1913) notu Pašičovu, ve kterém rusofilský státník, Ruskem zklamaný, dával důraz na to, jak Bulharsko bylo hotovo dostáti smlouvě, i kdy-

by Srbsko proti vůli velmocí se bylo odhodlalo zůstat u adriatického pobřeží.

* * *

Srbi se stali pány Makedonie. Šlo jim o rychlé posrbštění nešťastného obyvatelstva země ve stálém jařmu úpící.

Srbi, kterým se po roce 1878 hravě podařilo přenárodnění Niše, Pirotu, Zajčaru, Vranje a Leskovce, doufali, že stejně lehce v několika letech odbudou věc i v Makedonii a že nově utvořená jazyková povaha tamního obyvatelstva učiní pravdou nepravdu dneška, mluvící ústy bělehradských učenců, že Makedonie vždy byla a je zemí srbskou. Snad by se nebyli ve svých výpočtech zklamali, kdyby jich šovinism nebyl přivodil sarajevskou vraždu, která urychlila propuknutí všeevropské války.

Počínali si v Makedonii s tvrdou krutostí. Bulharské školy zrušili ještě před druhou balkánskou válkou a bulharské kněze vodili na jatky.

Ve vesnicích M a č n ě, V l a d i m í r o v c í c h a M i t r o š i n c í c h ve skopijském kraji srbští biřicové tři bulharské popy, za to, že tito při zakončení bohoslužeb ve zpěvu »mnogaja leta« vzpomenuli i jména bulharského cara Ferdinanda, zavlékli na hřbitov první vesnice, svlékli je do naha, stloukli je a ještě živé zahrabali do honem pro ně vykopaných hrobů!

Událost, kterou cituji, neuvádím jako fakt protokolovaný a přece jí věřím. V čem nalézám důvodů k této hrozné, děsné víře?*)

Nacházím je v historii strašné bělehradské noci. Mluví ke mně zohavená mrtvola Dragy, zavraždění bratrů této ženy, Ljunevičů, kteří zakusili pekelná muka před svou smrtí, jiř musili skonati ne proto, že by, synové občanského rodu, mohli někdy býti pretendenty na srbský trůn, ale jen proto, že byli sourozenci Alexandrovy choti.

Mluví ke mně i zmasakrování bulharského parlamentáře, bratra poslance dra Pisarevského.

Mluví ke mně i hrozný rejstřík tisíců vražd, spáchaných v Makedonii, hovoří ke mně utrpení tisíců makedonských uprchlíků, opustivších své rodné krby, svůj majetek a útěkem spasivších své životy před ostřím srbského nože.

Což je má víra? Moje nicota je bezmocnou na odchýlení proudů života na Balkáně třeba jen na vlas od jich neomylného směru!

---

*) P. V a s i l A t a n a s o v, český vychovanec a neochvějný přítel Čechů (bývalý chef bulh. min. financí), letos v březnu, za své návštěvy v Praze, mi se vší určitostí vyprávěl, jak mu povídali uprchlíci z Makedonie a jiní vážní a poctiví Bulhaři o určitých případech zakopání ještě živých jich milých do hrobů — Srby! Vyzval mne, abych vzal účastenství na expedici, která, sestavena z mužů nestranných, by měla letos o prázdninách prozkoumat v Makedonii všechny údaje o ukrutnostech Srby tam páchaných. Dojde-li k této expedici, neopomenu podati české veřejnosti zprávu o výsledku její činnosti.

Jinak mohly letěti tyto proudy, jinou mohla býti směrnice událostí na Balkáně, kdyby jen Srbi nebyli hověli pocitům své nenávisti k Bulharům. Oni pro kus země, Makedonie, pohrdnuvše přátelstvím Bulharů, budovali velkou srbskou říši a kopali hrob malému srbskému státu.

Což jde o to, čemu věří či nevěří vzdálený pozorovatel? O víru Bulharů šlo. Jen ta víra měla vliv na dnešní krvavou historii Balkánu! A Bulhaři opřeni o hroznou snůšku faktů o srbském řádění v bulharské Makedonii, neměli jiné vůle, než jen osvoboditi nešťastné svoje souroďáky z nesnesitelného jařma.

Kdyby byli Bulhaři viděli, že Srb nešlape jazyková i lidská práva jich makedonských bratří, že neutrácí jich životy, kdyby nebyli slyšeli každého dne, každé hodiny, každé chvíle nářky ožebračených a hladovících uprchlíků, jež musili nasycovati, kdyby byli našli místo krutosti milosrdenství, místo nenávisti náběhy ke smíru, místo vraždychtivosti lidskost, kdyby místo záludné hrabivosti byli u Srba spatřili dobrou snahu po nápravě křivd z r. 1912, 1913 a vůli navrátiti jim věrolomně uloupenou zemi, dnes by se nebývala na Balkáně odbývala historie třetí srbo-bulharské války.

IX. **Po propuknutí všeevropské války.**

Po sarajevském zločinu byla doručena srbské vládě dne 23. července 1914 rakousko-uherská ultimatní nota. Srbsko, které ještě nevědělo, zdali najde ve svém zápase spojence, si na chvíli vzpomenulo, že na východě má souseda, Bulharsko, a mělo vážné obavy, aby tento soused nehledal odvetu za dílo Srbska z r. 1912/13.

29. července však k Pašičovi přišel bulharský vyslanec, p. St. Čaprašikov, a mu oznámil, že bulharská vláda se rozhodla pro neutralitu Bulharska. Pašič, se slzami v očích, uchopil za obě ruce zástupce Bulharska a nenašel slov, kterými by byl mohl vypověděti svou vděčnost Bulharsku za jeho neočekávaně projevenou velkodušnost. I Pašič i jiné oficiální srbské osoby hned dávali Bulharsku na srozuměnou, že bude odměněno za své jednání. Srbští důstojníci i srbští státníci také hned dodávali vojsku i národu odvahu tvrzením, že na pomoc Srbsku, vedle Rumunska a Řecka, půjde i Bulharsko.

Záhy však události vzaly pro Srbsko příznivý obrat: ruský zástupce, p. Strandtman, před Pašičem pročetl telegrafickou odpověď ruského cara na prosbu srbského následníka trůnu Alexandra. Pašič se pokřižoval, objejmul Strandtmana a se slzami v očích zvolal: »Bože! Velký a milostivý je ruský car!«*)

*) Ruská oranžová kniha. Sbírka dipl. dokumentů. Vyjednávání od 10.—24. července — julian. kalend. — 1914 před válkou. Petrohrad 1914, č. 57, str. 43.

A oficiální »Samouprava« (Pašičův orgán) hned 8. srpna 1914 hlásala: »... Při všem tom střízlivý a soudný bulharský národ — v to věříme, jako sami v sebe — opraví svou chybu. Bulharsko znovu se ocitne v jednotě se svými slovanskými bratry a v této jednotě znovu najde svůj úspěch, sílu a postavení, což mu právem mezi balkánskými národy a státy náleží.«

A hlas srbského šovinismu se ozval v listě »Ratni Vesnik« 24. července 1914 (julian. kalend., kterého v citátech dále stále používám) slovy: »Bulharská neutralita se vděčí ne rozumné nacionální politice — to je nepřípustno u spitých polointeligentů v sousedním království — ale oné obavě, jakou má Bulharsko z přátel a spojenců Srbska... Turecko taktéž nepropustí moment, aby si nevzalo Thrakii, Východní Rumelii a dokonce celé Bulharsko. ... V síle těchto věcí Bulharsko je nuceno hájiti neutralitu a my nemáme absolutně žádných příčin k znepokojení.«

A také hned srbští vlastenci a diplomati mluvili o jediné úloze Srbska: »Vedle očekávaných výbojů za Dunajem, Sávou a Drinem budoucí Velké Srbsko bude vládnouti i nad dolinou Vardaru, t. j. uhájí si neporušeně i své bukureštské výboje v Makedonii.«

Za každého rakousko-uherského pokusu o vniknutí do Srbska a za každého neúspěchu srbské armády Srbi vždy si vzpomněli na slovanský původ Bulharů a mluvili o rakouském nebezpečí pro celý Balkán a o získání Bulharska jako spojence, ale po každém jich úspěchu tyto nálady u nich mizely.*)

Srbi stále potom hlásali, že pod žezlem Karageorgievičů musejí sjednotit všechny jihoslovanské oblasti, k nimž musí náležeti to, co jim bylo přiřknuto bukureštskou smlouvou. To ovšem neharmonovalo s prohlášením Asquitha, že »budoucí mapa Evropy bude určena na základě nacionálního principu«, a bylo to v rozporu se slovy Sazonova, který generálu Radko Dimitrievovi sliboval, že »nyní nebo nikdy musí býti opraveny všechny chyby, aby Bulharsko ve společném konfliktě mohlo jíti ruku v ruce se svou osvoboditelkou — Ruskem«.

Srbi měli velkou příležitost spočítati velikost škody, jaká jim vzešla z rozbití balkánského svazu jich vinou, tím spíše, že mohli s naprostou bezpečností vědět, jak jich spojenci v obránì Bulharska nyní s nimi nepůjdou, a mohli se sblížit s Bulharskem. Však v rumunském směrodatném listě, »Journal de Balkans«, mohli čísti: »Dva ze států, které utvořily bukureštský mír, však stojí před událostmi klidně a uspokojují se jen s formulováním jednoho požadavku:

---

*) 8. ledna 1915 »Corriere d'Italia« napsal: »Když bylo bytí Srbska vážně ohroženo, Srbi, jménem Slovanstva, volali po pomoci Bulharska. Nyní však, kdy rakouské nebezpečí je dočasně odstraněno, Srbi zase jsou nadutí a vyzývaví a zapomínajíce Slovanstva, jehož se dovolávají jen v kritických chvílích, s neslýchanou krutostí zase pronásledují Makedonce.«

uhájení bukureštské smlouvy. Nyní, když již zarachotila děla, je to však sofismus« (21. června 1914).

Když Srbi byli počínali prožívati nejtěžší své chvíle, apelovali na Řecko, aby jim pomohlo celou svou válečnou mocí, a později žádali, aby jim aspoň přispělo dělostřelectvem a pionerními materiály. V tom smyslu na Řecko působila i ententa (to se zjistilo v řeckém tisku za příležitosti druhé Venizelovy demise). Řeci však zamítli každou srbskou žádost (poslali Srbům pouze 70 dobrovolníků!) a prohlásili, že byli vázáni pomoci Srbsku smlouvou jen pro případ čistě balkánského konfliktu (rozuměj pro případ nového zdolání Bulharska), ale ne v konfliktu, do něhož vešly i velmoci, a vyložili jim, že Srbi sami bezděčně zrušili řecko-srbskou smlouvu.

Rumunsko Srbsku pomohlo jen chvalozpěvy orgánů tamních Rusofilů na rekovnost Srbů, ale jinak každou efektivní pomoc Srbům odepřelo. O tom »Epoca« napsala: »Rusko u nás učinilo kroky, abychom svolili k převozu ruské pomoci Srbům. Pouhé egoistické stanovisko naše by vyžadovalo, aby Srbsko nebylo zničeno, ale proti vyhovění ruskému přání se staví materiální obtíže. Ruské železnice jsou širší než naše a ruské vlaky nemohou cirkulovat po našich tratích. A my nemáme zbytečných vagonů a kolik jich máme, ty potřebujeme pro sebe« (23. listopadu 1914).

Tu přece mohli Srbi jasně pochopit, co mohou očekávat od svých spojenců a měli hledět napravit vinu, jakou se na Bulharech prohřešili. Dokonce i kdyby byli věřili, že absolutně žádné viny nenesou na neštěstí Bulharska a na zničení balkánského svazu, měli **Pašič** a jiní srbští státníci v ohledu na objektivní pravdu, že srbsko-bulharská dohoda o Makedonii přivodila balkánský svaz a že pokusy o vzetí Makedonie Bulharům tento svaz pohřbily, ihned podat Bulharům ruku a tím se zajistit před úplnou pohromou; ale neučinili tak, a příkře zakřikli každého, kdo jim radil, aby honem Bulharům odstoupili ony makedonské oblasti, které sami dříve prohlásili za nesporné bulharské pásmo.

Už r. 1913 Miljukov v hosudarstvenné dumě prohlásil: »Balkánský požár bude doutnati pod popelem tak dlouho, dokud nedojde k revisi bukureštské smlouvy,« ale Srbům jeho slova nikdy se nelíbila.

Uváží-li se ohromný rozměr výboje (na jaký si Srbi činili laskominy v dnešní světové válce) a mikroskopický ústupek, jaký na nich žádali Bulhaři, a jaký Srbi učiniti zamítli, pozná se ihned rozsah jich nenávisti k Bulharům. To ještě více bije do očí z jich pozdějšího prohlášení, že raději snesou připojení celého Srbska k dunajské říši, než by dali Makedonii Bulharům!

Byli hluší i k radám svých spojenců a stále jen štvali ruské veřejné mínění proti Bulharsku různými smyšlenkami. Zde několik ukázek:

»Bulhaři zosnovali spiknutí proti ruskému caru za příležitosti jeho návštěvy v Kjustendži... V bulharské legaci v Bělehradě zpráva o úmrtí Hartwiga byla oslavena rozléváním šampaňského vína a s voláním u r á« (»M a l ý Ž u r n á l« 1. VII. 1914).

Z Niše byla poslána 3. IX. 1914 tato depeše »Oděskému Listoku«: »Malinov, Danev a Gešov byli zatčeni a vyhrožuje se jim trestem smrti, je však naděje, že car Ferdinand v poslední chvíli změní trest smrti na doživotní žalář. Bulharská vláda dala své svolení k vyzbrojení (děly) rakousko-uherských parníků ve Vidínu.«

N i š s k á t e l e g r a f n í k a n c e l á ř 10. X. 1914 o manifestacích ruských studentů falšovala zprávu petrohradské tisk. kanc. takto: »Studenti na rukou nosili p. Spalajkoviče a nejpřísnějšími slovy odsoudili neslovanské chování Buharska pokřiky: »Dolů se zrádci Slovanstva!« — V petrohradské zprávě o těchto manifestacích ničeho podobného uvedeno nebylo.

»R u s k é m u S l o v u« 4. XII. 1914 se z Bukurešti (ze srbského pramene) telegrafovalo: »Bulharský ministr vyučování vydal rozkaz, aby při vyučování bulharské historii v obecných a středních školách ani slovem nebyla činěna zmínka o úloze Ruska při osvobození Bulharů z tureckého jařma.«

Několik měsíců po sobě po propuknutí světové války mnoho Rusů odjíždělo z tureckých zemí do Ruska. V Pireusu a v Niši speciální agenti líčili těmto Rusům, jak je pro ně nebezpečno konati cestu přes Bulharsko, ježto prý hned Bulhaři každého Rusa, jakmile vstoupí na bulharské území, zbijí, zatknou, oberou a třeba i zabijí. Vyprávěli jim, jak kněžna Volkonská se neodhodlala jeti Bulharskem, protože měla zprávy o tom, jak v Bulharsku je trýzněn každý a některý dokonce zabit, kdo z Rusů cestuje po Bulharsku. (Bulh. tisková kancelář 15. X. 1914.) Přes to mnoho Rusů projelo Bulharskem a mnozí z nich, navrátivše se domů, telegraficky děkovali bulharským úřadům za dobré přijetí, jakého se jim v Bulharsku dostalo.

V Rusku srbští emisaři vždy našli příznivou půdu pro své štvaní proti Bulharům. (Už r. 1910-13 tam působili generál L i p o v a c, C e m o v i č, G e n č i č, B e l i č, prof. R a d o v a n K o š u t i č, prof. V u k i č e v i č a jiní.) Vždy našli opory u dcery černohorského krále, M i l e n y (choti velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče) a u dcery srbského krále, J e l e n y (choti velkoknížete Ivana Konstantinoviče).

Generál L i p o v a c r. 1913 na jednom »slovanském obědě« hlásal: »B u l h a r s k o m u s í b ý t i v y š k r t n u t o z m a p y E v r o p y.«

Srbi našli příznivou půdu hlavně v »R u s k é m S l o v ě« a v »N o v. Z v e n u«. Nejsilněji jim pomáhal B r j a n č a n i n o v, který 20. IX. 1914 v »Nov. Zvenu« napsal: »Napraviti svou vinu a vzíti si nazpět Drinopol je úloha Bulharsku přístupná... Aby se smlouvalo s Řeky o Kavalu a s Rumuny o Dobrudžu, je věcí i časovou i možnou, ale jednou pro vždy m u s í z a n e c h a t i s n ů o k o m p e n s a c í c h n a ú č e t S r b s k a. Srbská krev zároveň s ruskou byla prolita pro společné osvobozující dílo (!) rakouských Slovanů. Rusko nemůže a nesmí obchodovati s touto krví.«

V »N o v é m Z v e n u« 29. XI. 1914 se psalo: »Proč v Sofii dosud přespokojeně dlí p. Saviňskij a na březích Něvy p. Madžarov?«

B r j a n č a n i n o v je jeden z oněch Rusů, kteří myslí, že Bulharsko, i po bukureštském míru, bylo morálně vázáno a mělo hned dáti bezprostřední válečnou pomoc »slovanskému« Srbsku. On proto hned po prvních přechodných vítězstvích Srbů v »Novém Zvenu« napsal: »Ode dneška Veliké Srbsko je faktem... Nyní právo Srbska na jeho výboje v celistvosti nemůže upírati nikdo... Bulharská pomoc nyní je zbytečnou a Rusko nedovolí, aby hrdinům Srbům byla vzata aspoň píď jich území, jimi osvobozeného z cizího jařma. Neutralita nedává práva na žádnou kompensaci. To musejí vědět v Sofii.«

»Utro Rossiji« 11. VIII. 1914 napsalo: »Ferdinand nedovoluje Bulharsku, aby se sjednotilo s Ruskem a Srbskem. Následky toho záhy se projádří v úplném zmenšení mezinárodního významu Bulharska.«

»Oděskij Listok« 18. IX. 1914 napsal: »V Petrohradě byl založen spolek pro povznesení ruských lázeňských míst, jehož členy se stali lidé všech národů s vyloučením Němců, Rakušanů a Bulharů.«

Ozval se před ruskou veřejností i proslulý ruský spisovatel Leonid Andreev se zlobnou statí: »Prodavači v chrámu«. Zlořečil v ní Bulharům (prodavačům!), kteří »prodávali Němcům svaté slovanské dílo, chystali se k Jidášovu políbení, tiskli již ve své ruce meč, aby jím zasadili smrtící ránu do srdce v krvi tonoucího, malého, ale hrdinného Srbska«. (Leonidu Andreevu se dostalo mnoho důstojných odpovědí z pér bulharských publicistů, spisovatelů a učenců; sporost místa mi nedovoluje citovati tyto odpovědi, ale jich pravdivost časem jistě se uplatní.)

Tato kampaň ruského tisku jen podporovala zaslepenost a tvrdošíjnost Srbů. Ozval-li se nějaký střízlivý ruský hlas na obranu Bulharů, ihned byl Srby peskován. Tak ruský spisovatel Sologub v »Biržev. Vědom.« (1. II. 1915) napsal: »Bulharsko musí býti politováno nejen proto, že stojí na mylné cestě, ale i proto, že nezasluhuje svůj krutý úděl. Bulhaři ze všech slovanských plemen jazykem i povahou stojí nejblíže k velkoruskému plemeni.«

Dostal hned lekci v srbské »Samoupravě«, která (20. II. 1915) napsala: »Jsme velice překvapeni tvrzením autora. Vše, co o Bulharech napsal, je daleko od pravdy a je jen těžkým poblouzením jednoho Rusa anebo chybou jednoho péra.«

Přes tuto srbskou nelibost však se počali ozývat hlasové ruského tisku s dosti pozoruhodnou předvídavostí následků stálého očerňování a tupení Bulharů.

Na různých banketech a také z úst jednotlivců jen jen se hrnuly proklínání a hrozby na adresu Bulharů proto, že nešli na pomoc Srbům a proti tomu se ozval list »Rus. Věd.« 2. VIII. 1914. List káral ony řečníky, kteří nechápou vážnost momentu a zodpovědnost a kteří svými nerozvážnými hlasy jen mohou vyvolat v Bulharsku a v Rumunsku hnutí proti ententě.

»Ruskij Invalid« (14. IX. 1914) napsal: »Jen ten, kdo nebéře do počtu pocity bulharského národa, může obviňovati Bulhary proto, že nešli na pomoc bratřím Srbům.«

V září 1914, kdy zuření proti Bulharům nabylo vrcholu, »Oděskij Listok« napsal: »Ubohé Bulharsko, zapomenuta jsou jeho minulá utrpení... Kde byly tehda Rusko a Slovanstvo a proč ponechaly Bulhary na pospas osudu a je předali rukám Rumunů a Řeků? Proč Srbi ihned nezastavili válku proti Bulharsku a nenamířili své úsilí proti Turkům, když tito vytáhli, aby jim vzali Drinopol? Proč tehda Rusko nezvolalo: »Dolů ruce«?«

Ruský korespondent listu »Den«, J. Levin, v lednu 1915 z Bukurešti vyslovil své podivení nad tím, jak lže apelovat na pocit solidárnosti u Buharů vůči druhým balkánským státům, které r. 1913 využitkovaly slabosti Bulharska a nelítostně s ním v Bukurešti naložily. »Proč má nyní Bulharsko býti ušechtilejší než byli r. 1913 jeho sousedé? Jak mohou nyní očekávati, že by ono po jich příkladě z r. 1913 nechtělo využitkovat situace, tím spíše, když se o ně ucházejí obě válčící strany?«

»Utro Rossiji« 28. XII. 1914 upozorňovalo, že i Bulharsko má svou historii, v které události nemohou býti řízeny pouty vděčnosti a kde vše se musí díti v ohledu na blaho národa.

»O d ě s k i j L i s t o k« 3. XI. 1914 citoval slova E. Penana: »Společná utrpení spoutala Buharsko s Makedonií. Pomozte Bulharům k zrealisování jich spravedlivých nacionálních požadavků a učiníte rázem konec rozmluvám na levo i na pravo o tom, jakou posici zaujímá dnes Bulharsko.«

V. N. K o r a b l e v v delší stati mimo jiné napsal (poč. r. 1915): »Dokud nebudou vyhlazeny urážky, učiněné Bulharsku r. 1913, dotud nelze pomýšleti na to, aby ono vešlo do obnoveného balkánského svazu; v cestě tomu stojí bukureštská smlouva... Větší část našeho tisku — nyní zřejmě na škodu Ruska — stále slouží jako prostředník soustavné protibulharské kampani... Oni ruští publicisté a orgány tisku, které upírají Bulharům právo na Makedonii, stojí na protiruském stanovisku.«

»R u s k é V ě d o m o s t i« už 19. XI. 1914 publikovaly dlouhou stať, v níž mimo jiné uvedly: »Věc je ta, že M a k e d o n c i j s o u s p o u t á n i s B u l h a r y a n e s e S r b y; oni svou kulturou se pociťují blízkými k Bulharům a to je ve věci nejhlavnější... Každý na Balkáně očekává kořist z vítězství čtyřdohody (autor stati vytknul tu kořist), proč by jen Bulharsko nemělo dostat své země... Bulhaři po r. 1913 nemohou věřit, že by Anglie a Rusko mohly silou donutit Srby, aby jim učinili ústupky... Srbsko jim slibuje pouze Štip a Radoviš. To Bulhaři nalézají směšným... Trojdohoda vede dnešní válku pro Srbsko a má právo žádat, aby mu Srbsko svou tvrdošíjností nevyvolávalo zbytečně nových nepřátel a musí, bude-li třeba, zlomiti tento vzdor Srbska, a mělo by se tak státi hned, může-li takový ústupek projeviti reální účinek na běh událostí buď na prospěch anebo jinak na škodu trojdohody.«

»R j e č« v tutéž dobu napsala: »Bulharsko snad by mohlo dnes spíš uvěřiti Srbsku, ale na neštěstí politická morálka na Balkáně živí bulharský skepticismus. Vzdor Srbska je úplně nepochopitelným.« List dále uvádí, jak za »dnešní« perspektivy Srbska by je měly pohnouti, aby se rozloučilo s výbojem, získaným v smutných dnech bukureštské konference a přičinivším Srbsku mnohou vnitřní obtíž. Dále připomíná Srbům oběť, jakou pro ně učinilo Rusko, kterou by měli pochopit. Pokud se týče revoluce v Srbsku, jakou hrozí Pašič (pro případ vyhovění Bulharům), ta je pouze přízrakem.

I anglický tisk úporně domlouval Srbům, aby vyhověli požadavkům Bulharů.

Tak dr. H. N. B r a i l s f o r d, někdejší člen Carnegiovy komise, napsal: »Nevděčná je úloha popisovati úděl Makedonců pod srbskými pány. S r b i o d s t r a n i l i b u l h a r s k é k o s t e l y, v y p u d i l i b u l h a r s k é b i s k u p y a u č i t e l e, p ř i s v o j i l i s i b u l h a r s k é k o s t e l y a š k o l y, d o n u t i l i s e l s k é p ř e d á k y, p o d p o h r ů ž k o u v y h n á n í, a b y s e p r o h l á s i l i z a S r b y. V š u d e p r o v á d ě j í s o u s t a v u v á l e č n é h o s t a v u, k n ě m u ž n a j í t i p a r a l e l u v s o u d o b é m m i l i t a r i s m u j e n e m o ž n o... Srbsku kyne pěkná perspektiva a měli by vrátiti Bulharům jich nesporné pásmo i s Bitolií a Ochridem. Dím »měli by vrátiti«, protože r. 1912 oním nešťastným kusem papíru — srbo-bulharskou smlouvou — sami prohlásili tyto oblasti za bulharské a se zřekli každých nároků na ně. Srbsko je dnes ve velkém nebezpečí a jen proto, že se nechce odhodlat k oběti, jaká by mu ihned získala pomoc silné bulharské armády.«

A bylo mnoho jiných takových anglických apelů na Srby!

I mnohý francouzský list, který r. 1913 si počínal nejzuřivěji proti Bulharům, při všem, že Francie úporně naléhala, aby Kavala byla ponechána Řecku, při všem, že **Delcasé** tehda navrhoval, aby pokořené Bulharsko bylo rozděleno mezi jeho sousedy (J. Baučer: »Balkánské státy a válka«; »Quarterly Review«, II. 1915, str. 429), nyní naléhal na Srby, aby vrátili Makedonii Bulharům. Vřele Bulharů se ujímali Robert Peltie, Gustav Hervé, který upozorňoval ententu, že »Bulharsko je trnem v její noze«, a mnozí jiní.

G. Hervé v »La Guerre Sociale«, IV. 1915, napsal: »Nyní již se pociťuje bulharský trn. Nejsou-li Srbi a Řeci dosti svědomití, aby ententě prokázali tuto službu, aby vytrhli z nohy jeden trn, který nás mučí v tak značné míře, musí to tři velmoci učiniti samy.«

List »La Croix« 10. března 1915 mimo jiné napsal: »Francouzský tisk se velice provinil na Bulharech... Co jsme získali nerozumným bulharofobstvem?... Každý dnes u nás již ví, že žádná intervence na Balkáně nemůže býti vyvolána bez Bulharů.«

Poslanec A. Longée v »L'Humanité« napsal: »Bulharsko bez Bitolje a Kavaly zůstane neuspokojeno.«

»La Liberté« 15. března 1915 napsala: »Nechť i veřejné mínění ve Francii, a nejen diplomacie, řekne Bulharům: Evropa r. 1913 nevykonala všechnu svou povinnost; ona měla do věci zasáhnouti. Bukureštská smlouva musí býti zrevidována.«

»Le Gaulois« 26. března 1915 hlásal: »Bulharsko má nejspravedlivější příčiny k nespokojenosti s trojdohodou a s Francií... Ono bylo oklamáno a **oloupeno** o plody svých vítězství v prvé balkánské válce... Ono zvítězilo a přece bylo nespravedlivě obráno. A aby bylo úplně rozčarováno a rozhořčeno, Francie mu potom neposkytla půjčku; ono odstrčeno Francií šlo hledati a našlo půjčku v Berlíně... Nyní je třeba za společné shody velmocí trojdohody slíbiti mu každé zadostiučinění, jaké bylo zamítnuto r. 1913.«

Historik, profesor Sorbony, Ch. Seignobos G. Hervéovi napsal: »... jste jediným žurnalistou, který dal francouzskému obecenstvu přesný i jasný výklad bulharské otázky.«

Bylo tedy mnoho hlasů v tisku ententy, volajících po napravení zločinu, spáchaného r. 1913 na Bulharsku, ale všechny ty hlasy vyvolávaly v Srbsku jen rozhořčení a nelibost. Srbsko stále a stále nechtělo vrátiti Bulharsku ani ono pásmo Makedonie, které samo r. 1912 uznalo za nesporně bulharské. (Tyto hlasy ovšem nevyprýštily z čistých, ale jen z **egoistických** popudů, aby nyní Bulharsko, r. 1913 za přispění trojdohody Srby a jich tehdejšími spojenci obrané, se stalo jich »drahocenným« pomocníkem.)

* * *

I oficiální Rusko již pocítilo — ne lítost nad hříchem, jaký spáchalo na Bulharsku — ale význam a sílu Bulharska, a hledělo toto získat pro sebe. Chtělo vyhladiti srbsko-bulharský spor a poslalo v listopadu 1914 jednoho ze svých nejlepších diplomatů, knížete Trubeckého, do Niše, aby tam přiměl srbskou vládu k ústupkům Bulharsku. Trubeckoj před odjezdem měl veliké porady se Sazonovem, Gjulkevičem a Giersem, na nichž vzali účastenství i vyslancové Anglie a Francie.

Miljukov za té příležitosti napsal v »Rječi«: »Cesta Trubeckého je posledním pokusem o vyhlazení propasti mezi Srbskem a Bulharskem... jde tu i o zájem Ruska.«

Srbi těžce nesli poslání Trubeckého. Vášnivý dr. Miroslav Spalajkovič, srbský vyslanec v Petrohradě, a tamní srbští emisaři ovšem pracovali proti učinění jakýchkoliv ústupků Bulharsku.*) »Rječ« to kvitovala slovy: »Rozčilení Srbů roste. To je vidět z posledních projevů Spalajkoviče a Pašičova důvěrníka Cemoviče. Na štěstí srbské non possumus už nevyvolává dřívější počiny ruského tisku... »Den« dává výstrahu Spalajkoviči, jakou si úplně zasloužil, a vykládá mu význam smlouvy z r. 1912. I »Nov. Vremja«, která ještě před třemi dny dala místo pravidelnému paskvilu Cemoviče, nyní mu odporuje stejně s námi (s »Rječí«).«

Kníže Trubeckoj přijel do Niše v době, kdy sebevědomí Srbů dosáhlo nejvyššího stupně. O ústupcích Bulharsku ani slova slyšeti nechtěli a Trubeckoj ihned pochopil lichost svého poslání. On proto v oslovení následníka trůnu Alexandra úmyslně tohoto apostrofoval zakončením: »Osměluji se vysloviti naději, že Vaše Výsost mi neodřekne svou podporu a důvěru, jaké mi budou nevyhnutelny pro upevnění balkánského míru, který Rusko sčítá za nejhlavnější cíl svých úsilí a obětí.«

A Alexandr zpupně odvětil: »Nepochybujeme, že tato úsilí pro upevnění míru na Balkáně budou korunována výsledkem jenom tehda, budou-li uhájeny životní zájmy Srbska.«

Tato odpověď však nestačila princi Alexandrovi, dal Rusku ještě jinou a okatější; on hned 17. prosince 1914 vydal proklamaci k vojsku, v níž mimo jiné děl: »Ve vašich řadách, bok po boku s vámi se také bijí naši bratři, které jsme osvobodili od Turků...

---

*) Zde některé ukázky: Spalajkovič v »Birž. Věd.« 31. X. 1914 hlásal: »Srbská Makedonie vždy zůstane srbskou Makedonií. Třeba jednou pro vždy vyhnati z hlav fantasii, že srbská země se někdy může státi nesrbskou. Nikdy si nezakoupíme přátelství Bulharska srbskou zemí.«

Cemovič v »Utro Rossiji« 31. X. napsal: »Srbský národ se nikdy nesmíří se ztrátou Makedonie... A kdyby i na krásně Srbsko k tomu přivolilo, tu Rumunsko a Řecko by takové ústupky počítaly za casus belli proti Bulharsku.«

Vojáci od Kosova a Vardaru, od Iligovace i Bregalnice, od Bitolje i Poreče se ukázali důstojni svých bratří ze Šumadie a od Dunaje, od Podrinska i Moravy, od Timoku i Užice... Chci jim dáti makavý důkaz o uznalosti otčiny... Prohlašuji, že budou požívat týchž politických i konstitučních práv, jakým se těší jich osvoboditel, Srbsko...«*)

Tato proklamace pobouřila všechno veřejné mínění v Bulharsku. Proti ní ihned protestovala organisace makedonských bratrstev. Z ní uvádím: »Bulhaři, důvěřující ruské diplomacii, očekávali, že uslyší, jak srbská vláda dobrovolně odstoupí Bulharsku uloupené nesporné pásmo Makedonie a proklamace prince Alexandra úplně zničila naivní naděje. Byli jsme přesvědčeni, že Srbsko přes nátlaky na ně činěné je odhodláno ponechati si celý makedonský lup a jsme vlastně spokojeni, že princ Alexandr promluvil tak otevřeně... Makedonci, pravda, se bijí bok po boku se Srby, ale násilím jsou hnáni na srbské bojiště, jsou rozptýleni po srbských plucích a nemají možnost vyvrátit slova princova, která jsou zopačením pravdy, ale my, vypuzení z otčiny, silně proti nim protestujeme.«

Proklamace byla i provokací Ruska. (To potvrdila »Rječ«.) Srbská diplomacie stejně zůstala zatvrzelou, srbský tisk ještě zpupnějším a srbský režim v Makedonii ještě krutějším.

Tou dobou petrohradský zpravodaj »Tempsu«, po zájezdu do Bulharska, napsal několik dopisů na obranu bulharského hlediska.

Srbská oficiosní »Pravda« ihned se naň obořila a tvrdila, že korespondent, »který by měl vědět, že Makedonie je srbskou zemí, osvobozenou srbským vojskem, tvrdí lež.« Napsala: »My jsme jisti, že by se Bulhaři ani neosmělili vzpomenouti si na své směšné nároky na Makedonii, kdyby nebylo známých diplomatů (kníže Trubeckoj; moje pozn.) a publicistů, kteří naslouchají takovým bulharským »argumentům« a poněkud je podporují. Dokud se tak děje, potud Bulhaři se budou čepejřit a budou projevovat takové šílené ambice.«

Třeba si jen vzpomenouti slov, jakými princ Alexandr 11. (24.) července 1914 apeloval na ruského cara za pomoc Srbsku:

»Je nám dána lhůta 48 hodin, abychom vše přijali, jinak rakousko-uherský vyslanec odjede z Bělehradu. Jsme hotovi přijmouti ony rakousko-uherské požadavky, jaké jsou srovnatelny s postavením nezávislého státu, jakož i ony, jaké Vaše Veličenstvo by nám poradilo, abychom přijali... Není nám možno uhájiti se a proto prosíme Vaše Veličenstvo, aby nám prokázalo pokud možno nejdříve Svou pomoc... V této těžké chvíli jsem tlumočníkem pocitů Svého

---

*) Většího posměšku nad utrpením Makedonců vysloviti nemohl. Slova, jimiž velebil srbský patriotismus Makedonců, byla vyvrácena 10. IV. 1914. Toho dne nováčkové ze Štipu měli v Kragujevaci složiti přísahu věrnosti srbskému králi. Tito mladíci, místo aby přísahali, jednohlasně zvolali: »Urrá! Nechť žije car Ferdinand! Nechť žije bulharský národ!«

Důstojníci s vytasenými šavlemi se vrhli na tyto mladé Bulhary. Asi 40 mladíků, iniciátorů příhody, bezsledně zmizelo...

Národa, který prosí V. V., aby se zainteresovalo o osud srbského království.«

Na carovu depeši, slibující Srbsku pomoc Ruska, princ Alexandr se ve své odpovědi rozplýval vděčností...

A za čtyři měsíce na to, na důkaz této vděčnosti, se týž princ Alexandr choval k vyslanci cara, knížeti Trubeckému, zpupně!

* * *

Do války zasáhla i věrolomná Italie! Srbi ihned počali protestovat proti aspiracím svého nového spojence. Zajímavo je, že důvody, jichž při tom používali, byly totožny s oněmi, kterými Bulhaři hájili svá práva na Makedonii, které ovšem tehda Srbi potírali.

Balkanikus (St. Protič) r. 1913 v brožuře »Les Serbes et les Bulgares dans la guerre balkanique« napsal slova: »Morálka vždy byla a zůstane reální silou, na níž se nikdo beztrestně nesmí prohřešiti a s kterou si nikdo nesmí pohrávati, aniž by nebyl potrestán,« potom však v brožuře »Italie a Balkán« se vytasil proti »geografickým, historickým a strategickým ohledům Italů« s nejdůležitějším argumentem, s — **nacionálním principem.** Ptal se: »Proč a na základě čeho to chtějí Italové? Na základě nacionálního principu — jistě ne!«

A domlouval Italům, věrolomně zradivším Rakousko za účelem lupu: »Je-li rozumno činiti si ze srbského národa nepřítele? Je-li v tom smysl potlačovati jeden velký princip, princip nacionálnosti, který trojdohoda napsala na svůj prapor? Na neštěstí, Italové, zaslepení římskou tradicí zavládání zemí a velikášstvím, se zříkají samého principu svého osvobození a prahnou po cizím a tím se sami starají, aby si z přátel nadělali nepřátel.«

Nevyzněl-liž tu z úst Srba Protiče týž argument, jaký byl argumentem Bulharů r. 1912? Tehda však i Protič v citované brožuře i Pašič ve svých řečech i Spalajkovič v Sofii i srbský mírový delegát v Londýně, Novakovič, a všickni Srbi odpovídali Bulharům — italskými argumenty!

Když se Srbi podjali r. 1912 svého věrolomného zámyslu, porušení srbo-bulharské smlouvy, potlačili národnostní princip a nyní jej volali na pomoc proti Italům! Tehda ten princip dusili jiným principem — principem rovnováhy. Oni slovy Protiče tehda hlásali nekřesťanskou morálku — síly! A po uplynutí jednoho roku na Italech pozorovali, co znamená theorie o »životních zájmech«, jaký význam mají »strategické ohledy« a »geografická symetrie«! Bulharům upírali právo na jich národní sjednocení, ale dovolávali se takového práva proti Italii. Používali tedy od případu k případu a dokonce v jedné i téže době

různých, vzájemně si odporujících zásad a theorií, jen aby mohli vyhověti svým choutkám.

Trojdohoda také potlačila princip Asquithem na počátku války prohlášený a slíbila Italii neitalské země. A Rusko je členem trojdohody a tudíž i ono slíbilo Italii rakouské země Slovany obydlené a samo tedy dalo slovům v manifestu cara Nikolaje pečet nepravdy, ale při tom všem jediné Srbsko nemělo práva pro to odsuzovati Rusko (ačkoliv slib obětovati milion Slovanů Italii ze samotného ruského stanoviska je přestupkem), protože Rusko chtělo tím slibem získati spojence na zažehnání nebezpečí, do něhož se uvrhlo k vůli Srbsku. Ale taková logika neměla platnost u Srbů, kteří se hned i proti Rusku ozvali.

Pašičova »Samouprava« 23. dubna 1915 napsala: »Co hledá Italie na Balkáně? Úloha, kterou tu chce sehrát, přiměje jižní Slovany (rozuměj Srby), aby **hledali jinou cestu pro svou spásu.**« Stejnou píseň zpívaly všechny srbské listy. Pašič sám na konci dubna zase sehrál komedii s »**ústně podanou demisí**«, tutéž, jakou sehrál v červnu 1913 pod domnělým tlakem »válečné ligy«, aby dokázal, že se nemůže podrobiti spojenecké smlouvě. On dokonce vyslal do Ruska delegaci, která tam dokonce vyslovila hrozbu, že **Srbsko uzavře separátní mír.**

»Russkija Vědomosti« 21. IV. 1915 psaly: »Do Petrohradu přijela srbská deputace, bývalý ministr president Ljuba Stojanovič a prof. Belič... Oba před p. Gjulkevičem a p. Neratovem vylíčili dojmy, jaké v Srbsku vyvolaly pověsti o dohodě trojdohody s Italií; oba diplomaté však zdrželivě vyslechli prohlášení srbských delegátů, prohlášení, jímž Srbi své úzké národní zájmy staví nad otázky mezinárodní politiky.«

»Rječ« 21. IV. 1915 napsala: ».... V odpovědi srbským delegátům bylo projeveno, že takový nerozumný krok může vyvolat těžké následky pro Srbsko. Přesvědčivše se o bezvýslednosti svého zakročení, srbští delegáti se snaží propagovati své myšlenky v slavjanofilských kruzích, ale ani tam nenalézají úplného pochopení.«

»Den« 21. IV. napsal: ».... Zápolíce pro uskutečnění nacionálního principu, Srbi sami úporně se zdráhají odstoupiti onu oblast (Makedonii) Bulharům, jejíž obyvatelstvo svou národností není s nimi jednorodé a ani nechtějí jí dáti autonomii, ačkoliv jen tato okolnost by mohla připojiti k trojdohodě jich souseda (Bulharsko).«

»Utro Rossiji« 22. IV. 1915 napsalo: »Rusko tasilo meč na záchranu Srbska. To by měli vědět Srbi a neměli by se míchat do vyjednávání s Italií.«

»Russkoje Slovo«, tento druhdy nejhorlivější advokát Srbů, 23. IV. 1915 napsalo: ».... Ani slova nelze mluviti o braní Srbům toho, co jim ještě nenáleží a co jim není přiznáno žádnou mezinárodní smlouvou. Ještě přede dvěma roky Srbi stáli na hledisku »beati possidentes« a tak je nyní velmi obtížno, aby žádali na Italii jiné principy zahraniční politiky.«

»Birževija Vědomosti« 22. IV. 1915 napsaly v stati »Druzjam-Serbam«: »Pro vás, Srby, konec konců, se prolévají potoky krve, ničí se blahobyt států, zůstávají bez pří-

střeší desítky a sta tisíce rodin, ničí se plody odvěké kultury; utrácejí se bohatství, hromaděná pokoleními; celý svět se plní sténáním a nářkem... Dovolte, abychom vám připomenuli, že vy bez tak jste učinili obtížnější naši společnou úlohu se svou neústupností ve fatální makedonské otázce. Kdybyste vy ve chvíli propuknutí požáru byli uznali možnost kompromisu na makedonské půdě, kdybyste vy nebyli postavili proti přátelským radám nesmiřitelné »non possumus«, bezpochyby mnohé z toho, co se událo od počátku války, by se nebylo stalo...«

»Rječ« 24. IV. 1915 navázala stať na citovanou publikaci »Birž. Věd.« a děla: »My bychom dodali, že by nebylo bývalo třeba kupovati pomoc Italie tak draze... Bukureštská smlouva, kterou byl zničen balkánský svaz, je **nepřímou** příčinou dnešní všeevropské války...«

»Svět« 24. IV. napsal: »Bulharské hledisko je jasné a určité. Jakmile Srbi pro nacionální princip protestují proti zabrání určitého území Italy, na stejném podkladě Bulharsko má právo protestovati proti Srbskem zabrané teritorii v Makedonii — to je princip spravedlnosti...«

Patrně už Rusové sami se zhrozili svého vlastního díla a litovali zločinu, spáchaného r. 1913 na Bulharech. Ti však, kterým pomohli k věrolomnému lupu, nyní i jim ukázali své zuby.

Srbské »Novosti« to dokázaly statí ze dne 20. dubna 1915, v níž psaly: »V »Birž. Věd.« se nám připomenulo, že tato válka, která stojí již tolik obětí, byla započata k vůli nám. Připusťte, abychom i my se své strany konstatovali pravdu, a to, že jsme byli my přepadeni, **protože nás počítali za předvoj i nástroj Ruska!...** Řekli jste, že my svou nesmířlivostí v »makedonské otázce«(!) velice jsme učinili složitou všeobecnou situaci. A tato nesmířlivost se jeví v tom, že my nedáváme svou teritorii. Dovolte nám, abychom směli konstatovat, že i vy, ruští přátelé, jste učinili všeobecnou situaci složitější vaší nesmířlivostí v »bessarabské« a »cařihradské« otázce. Kdybyste vy byli dali Rumunsku Bessarabii a Bulharsku Cařihrad, dávno již oba tyto státy by byly zasáhly do války.«

Málem scházelo, že Srbi, nyní roztrpčeni na Rusy, tyto neobvinili, že oni zavraždili rakouského následníka trůnu a jeho choť!

* * *

Zástupcové čtyřdohody 16. května 1915 učinili dru Radoslavovi nabídku, aby se rozhodl pro sebeurčení Bulharska, a slibovali Bulharsku mimo linii Midija-Enos navrácení bukureštskou smlouvou mu vzatých zemí a onu část Makedonie, jaká mu byla zaručena srbo-bulharskou smlouvou z r. 1912. Prohlásili před ním, že pro čtyřdohodu **bukureštská smlouva více neexistuje.**

Své sliby ovšem učinili z krajní své nouze. Dr. Radoslavov však dobře věděl, že by na písku stavěl, kdyby těmto slibům uvěřil. Však v živé ještě paměti jeho i všech Bulharů bylo (i kdyby nebyli chtěli vzpomínat na to, co se dělo před a o bukureštských konfe-

rencích) vše, co se mluvilo za výletu cara Nikolaje do Kjustendže (tedy dlouho po bukureštském míru), a dosud je palčivě trýznila urážka, jakou byli zasaženi tím, **že ruský car přijal šéfství toho a zejména toho rumunského pluku, který r. 1913 první z celé rumunské armády vtrhnul do Bulharska!** Tuto však nechci vypisovati příčiny, pro které dr. Radoslavov se k návrhu čtyřdohody zachoval s obezřelou pasivností, a chci jen ukázati na jednání Srbů i v této věci.

Úmyslně sám o věci ani slova neztratím a jen se omezím na citáty ze srbských listů. Jsou následující:

Oficios »Pravda« 28. V. 1915 napsal: »V Srbsku se nenajde ani jedna vláda, která by připustila, aby Srbsku byly vzaty jeho země. Zrada a nestydatost musí býti trestána a ne odměňována. To, co Bulhaři chtějí, přesahuje všechny meze.« Týž list hned druhého dne napsal: ».... Vytasujíc se s takovými požadavky (nota bene, bulharská vláda tou dobou neohlásila žádné své požadavky; moje pozn.), Bulharsko bezohledně uráží ententu, protože jen takové požadavky mohou býti předpokladem myšlenky o krajní bezmocnosti a slabosti trojdohody. Podaří-li se nějak hra, nesmí se zapomenout, že dobyté krví může býti dáno jen krví!«

»Politika«, blízká srb. zahr. min., 29. V. 1915 napsala: »Nemůžeme uvěřiti, že by velmoci, které dosud byly srbskému národu přátelsky nakloněny a mají s ním formální smlouvu, mohly přijímati rad Miljukova a pouštět se do nečestného obchodování se srbskými zeměmi... Historie vynesla svůj rozsudek nad Bulharskem; bylo by zločinem nedbati jejích lekcí.«

»Malý Žurnál« 30. V. 1915 napsal: »Co kdysi bylo »nesporně bulharské«, nyní je nesporně srbské. Bulharsko samo hledalo rozsudek zbraně a nyní jej musí respektovati.«

»Novosti« 2. VI. napsaly: »Sofijské vyjednávání nám dává původ, abychom si vzpomněli na jednu nedávnou smlouvu, na niž by měli myslet a již by měli do počtu vzíti oni, kteří počali v Sofii vyjednávat. To je bukureštská smlouva. Odštípení i nejmenší části od Makedonie a Dobrudže by porušilo rovnováhu a lze předpokládat společnou akci na její obranu.«

»Bitoljske Novine« 2. VI. psaly: »Před pěti a půl stoletím jsme ztratili Makedonii v zápase s Tureckem; před dvěma a půl roky mečem jsme si ji od Turků vzali zpět; i dnes jenom mečem ji můžeme ztratit.«

»Piemont« 2. VI. 1915 v jedné hojně censurou zkrácené stati prohlásil, že srbská armáda stačí na poražení Rakušanů a nalezl, že po zasáhnutí Italie do války bulharská pomoc proti Dardanelám se stala bezpředmětnou a nepotřebnou.

»Politika« 20. V. 1915 napsala: »Náš ideál je míti nacionální hranice; vzhledem k Bulharsku jdou podél Iskru a Strumy. Celý tento kraj tvoří soudílnou část srbského státu...« (Jaká nestoudnost!)

»Tribuna« v tutéž dobu napsala: »Utvoření nezávislého Bulharska bylo velkou chybou... Už dávno jsme se vyslovili, že Srbi, Bulhaři, Chorvaté a Slovinci jsou jeden národ, který musí býti sjednocen... Jenom my Srbi jsme počítali, že přišel čas k sjednocení všech jižních Slovanů ve Velkém Srbsku... Srbsku se chce vzíti Makedonie, které dobylo svým mečem a má se tak státi ve jménu balkánské rovnováhy, která neznamená nic jiného, než jen nové nebezpečí pro rozbroje a spory, protože Bulharsko, rovno Srbsku silou, vždy bude pracovat proti Srbsku, na jehož oblasti i kraje věčně bude pretendovat, kdežto Veliké Srbsko by bylo zárukou

míru na Balkáně, protože Bulharsko by se neosmělilo přepadnouti je, kdyby zůstalo v dnešních svých hranicích. Přijde-li však k tomu, že by se Srbsku vzala nejmenší část jeho krví vydobytých zemí, my budeme vědět, jak se důstojně odplatit za tuto křivdu. A abychom se mohli jednou pro vždy zajistit proti Bulharsku, učiníme to, co musíme učinit i v Albánii: okupaci všech **srbských oblastí k Jantře a Marici** a jich připojení k velikému Srbsku, k sjednocené Jihoslavii.«

Hned na to 5. června srbská tisková kancelář rozeslala po světě následující depeši: Oficios »Samouprava« publikuje v dnešním svém čísle následující prohlášení: »V špatně informovaných novinách se rozšiřují pověsti, že bylo započato vyjednávání o určitých ústupcích, jaké musí Srbsko, Řecko a Rumunsko učiniti, aby mohlo Bulharsko napadnouti Turecko. Jsme s to prohlásiti, že tyto pověsti jsou tendenční a nesprávné a že se rozšiřují a publikují za špatným úmyslem.«

Ale Srbi vedli dále svou! Kterýsi srbský diplomat v »Corriere dela Serra« prohlásil: »Jsem narozen v Bělehradě, ale radši bych viděl Rakušany v Bělehradě než Bulhary v Bitolji.«

Všechnu tuto nepříčetnost srbského tisku s humorem odsoudil orgán socialistů »Radničke Novine« (dne 3. VI. 1915) slovy: »V tyto dny, kdy se tvoří veliké Srbsko, ať se neopomene ani jednoho území, na které máme buď historické, anebo ethnografické právo. O Makedonii, Albánii a třech čtvrtích Bulharska je to již dokázáno: vše je srbské a jen všeznámá balkánská roztržitost mohla jíti tam, že na tyto srbské země přivěsila cizí jména, která s nimi nemají nic společného. Máme ještě mnoho říci. Proč na př. Soluň není naším městem? V něm dlouho nemocen ležel náš Dojčin. Proč není naším Sěres, když se ví, že před jeho zdmi měl Dušan jednou diarrhée? Můžeme žádati i díl Malé Asie. Což tam Srbi neprolévali svou krev, když pomáhali Bajazidovi proti Tamerlanovi? A co řeknete o Kalifornii, prosíme? Což tam není tolik srbských měst?«

A v jiné stati týž list vážně napsal: »Místo však, aby aspoň nyní naše diplomacie šla do sebe, ona a speciálně šovénský tisk činí ještě krok ku předu. Protože nemohou více provokovat Rakousko, protože s ním nyní vedeme válku, ony vší silou provokují Bulharsko. Když již nás uvrhli do války s Rakouskem, ony by si přály vehnati nás do šílené války i s Bulharskem. Jako by jim nestačily tři rakouské postupy do Srbska, ony chtějí i několik postupů bulharských... My stále provokujeme, my zase chceme novou válku, zas chceme rachotit puškou a řinčet šavlí.«

Nejperfidněji a pokrytecky však si počínal první srbský oficios, Pašičův*) orgán »Samouprava«.

Přiznával, že »s hlediska nejvyšších balkánských zájmů a nejvyšších slovanských interesů bukureštská smlouva je opravdu chybou, velkou politickou chybou«, ale že vinu toho nese jen Bulharsko, přes to, že je v čas varoval i ruský car, a vyvodil z toho, že »dáti koncesi Bulharům by bylo krvavou ranou, zasazenou pocitům srbského národa.« Vinu Srbů tento list ovšem nepřiznal. A přece Pašič sám nejlépe věděl, že Srbsko už **v tu chvíli, kdy podpisovalo spojeneckou smlouvu s Bul-**

---

*) Pašičovi často jeho odpůrci v Srbsku vytýkali jeho bulharský původ. On proto, aby dokázal, že není »Bugarašem«, ale »pravým Srbem«, ve svém vystupování proti Bulharsku byl tak horlivým, že předstihoval i toho nejzavilejšího srbského šovéna.

harskem, bylo pevně odhodláno této smlouvě nedostáti. Srbsko r. 1913 isolovalo Bulharsko, poštvalo na ně všechny jeho sousedy a spaktovalo se s nimi. A stále licoměrně volalo, že je Bulharsko zrádcem Slovanstva!

Vždy, kdykoliv jsem r. 1913 slyšel hlasy tupící bulharský národ, sám sebe jsem se tázával: Co by ti lidé, kteří se svým slovanským stanoviskem srovnali sbratření se Srbů s Řeky, Rumuny a dokonce i s Turky, jichž slovanské srdce nepocítilo bolest nad tím, že Srbi obětovali téměř milion Bulharů, a tedy Slovanů, Řekům, Rumunům a Turkům, byli asi říkali, kdyby r. 1913 bylo udělalo Bulharsko na puntík to, co učinilo Srbsko, a bylo se spojilo s Řeky, Rumuny a Turky na obrání Srbska?

A jaké bylo v podstatě to »slovanské cítění« Srbů? Na otázku odpovím slovy korespondenta »Timesů«, Beringa: »Pod slovem Slovanstvo Srbi vždy rozumějí jen **Srbsko** a srbské zájmy.«

Tato slova jsou uvedena v brožuře Chevaliera, psané rusky, »Pravda o vojně na Balkanach«. Heslem Srbů vždy bylo: »povinností Ruska je . . .« Povinností Ruska bylo válčit se sousedy, aby Srbsko nabylo přístupu k Adriatickému moři. Jeho povinností bylo, aktivně vystoupiti pro zachování Drače Srbsku, a když se tak nestalo, Srbi ihned počali volat, že »Rusko zradilo opravdové zájmy Slovanstva,« a prohlašovat, že »ruská slabost a nerozhodnost přiměje Srbsko, aby se vrhlo do objetí Rakouska«. Opakuji, uvedená slova nejsou mými, ale jsou citáty z knihy Chevaliera!

A stále ta srbská theorie o »rovnováze« na Balkáně! Učiní-li člověk prostou adici všech srbských apetitů, a vyloučí-li z ní celou Makedonii, nalezne, že srbské nároky byly (bez Makedonie) vyjádřeny ciframi 274.145 km² a 14,547.000 obyvatelstva. Bulharsko pak by bylo čítalo i s Makedonií, Dobrudžou, Sěresem, Kavalou, Dramou a s linií Midia-Enos 170.975 km² a 7,876.683 obyvatelstva! To samo o sobě přece nevyjadřovalo žádnou rovnováhu! A při té nerovnosti a při volání po rovnováze Srbi nechtěli odstoupit Bulharům Makedonii, která ve svém nesporném i sporném pásmu vykazuje 25.860 km² a 1,070.317 obyvatel, což znamená, že Srbsko vedle Bulharska o **145.115 km² a o 6,806.366 obyvatel** lačnilo po území **300.005 km² s 15,617.366 obyvateli** (vedle choutek na země bulharské k Marici a Jantře, o které by po čase, zase ve jménu »slovanské myšlenky« bylo chtělo Bulhary obrat), a že přece při tom mělo smělost křičet o nebezpečí porušení rovnováhy na Balkáně!

A Srbsko nechtělo a nechtělo odstoupit Bulharsku Makedonii, ale žádalo, aby Bulharsko »ve jménu slovanské myšlenky« šlo pomáhat k uskutečnění Velkého Srbska a aby znovu poslalo své syny, aby zase prolévali svou krev u Čataldže. A bylo ke každé poctivé radě hlucho.

Slyšme jen apel ruské »R j e č i« (patrně z péra Miljukovova), volající k Srbům v hodině dvanácté:

»Z vašeho původu a pro vaši spásu Rusko pohřbilo, zmrzačilo, do zajetí a k útěku před nepřítelem přivedlo více svých synů, než je všech Srbů na celé zeměkouli. Což tato krev a toto utrpení vašich spasitelů nemá cenu 15.000 km^2 půdy? Zřekněte se tohoto kousku země, abyste ulehčili nám a sebe spasili před pohromou... Zabití, zajatí, zmrzačení a bez přístřeší Rusi, svoboda milionů vašich srbských bratří, všech velikých národů, kteří se angažovali, jako vaši spojenci, v nebývalém krveprolití, stejně k vám volají. Odstupte onen kousíček země, který jsme my nikdy nesčítali za srbský a kterého jste se zmocnili hanebným krveprolitím... Vraťte jej oněm, které vy sami před třemi roky jste uznali za zákonné jeho hospodáře... Vraťte ho hned, protože jinak riskujete, že pravá vaše srbská otčina a možno dost i celý váš stát se stane kořistí nepřítele... Před dvěma roky sami jste se pocítili stísněni v úloze neočekávaných hospodářů v cizí zemi a řekli jste nám tehda, že jste si tuto zem vzali jen na čas, jako záruku.*) Odevzdejte nám nyní tuto záruku, odevzdejte ji hned a nezvratně bez mudrování a chytrostí: všechny argumenty mluví proti vám; měřena jakýmkoliv měřítkem, Makedonie je bulharská...

Vy, přes mezinárodní smlouvu — londýnskou — sami porušíce nešťastnou rovnováhu, kterou sami jste ustanovili v Bukurešti, jste okupovali značnou část Albanie...«

Srbi, k t e ř í s a r a j e v s k ý m z l o č i n e m p o d p á l i l i p o ž á r e v r o p s k é v á l k y,**) byli hluší a slepí; nedbali rad, potlačili v sobě i pud sebezachování se a sami vyvolali třetí válku na Balkáně!

X. Třetí balkánská a zároveň třetí srbo-bulharská válka.

Bulhaři dlouho hájili svoji neutralitu a dost bylo v Bulharsku těch, kteří stále volali po dohodě se Srby.

---

*) »Srbští diplomaté, aby jakž takž mohli omluvit svůj lup z r. 1913 a své spojenectví s Neslovany proti Slovanu, Bulharovi, na oklamání lehkověrců si vymyslili theorii, dle které připojení Makedonie k Srbsku v soukromých rozhovorech a dokonce i v oficiální korespondenci (vlastnoruční dopis Pašićův nebožtíku N. G. Hartwigovi) bylo dočasným dílem, »zástavou«, která bude vrácena Bulharům hned, jakmile Srbi zrealisují svůj nacionální ideál.« Tato slova (jež sám na vlastní uši jsem slyšel z úst Srby ošálených politiků z jiných zemí) napsal Rus Vl. Viktorovič Todorov v prosinci 1914 v »Ruské Mysli«.

) Nejen zasvěcenci do sarajevského zločinu, ale kde kdo věděl, že zločin se chystá. Známý mi učenec, který se vracel z vědecké cesty z Makedonie, v den zločinu byl v Bělehradě; vyprávěl mi, jak ve chvíli, kdy po ulicích se roznášela zpráva o provedeném zločinu, slyšel zvolati mnoho lidí (Srbů) **»Už?«.

Jaké hlasy však slyšeli Bulhaři ze srbského Piemontu? Tu z Niše k jich uším zaléhalo licoměrné laskání, tu je dráždila zpupná srbská hrozba.

Srb ustupoval k Valjevu a srbská náruč široce se otvírala, hotova přitisknouti k hrudi ošáleného bratra.

Rus zastavil svůj krok v Karpatech, usadil se ve Lvově a ze srbských úst láteřila pohrůžka. A už ruka srbského učence kreslila mapy příští srbské veleříše a roztáhla kontury hranic až k bulharským řekám Marici a Jantře.*)

Dr. Radoslavov projevuje neochotu vyslati bulharské voje k Cařihradu a už nestoudné péro srbského žurnalisty hází bláto i na čest jeho matky potupou, že syn její je bastardem Turka, a červená tužka srbského vládního censora nepřeškrtává tuto ohavnou hanebnost, ale činí z ní duševní potravu beztak nepříčetných šovénů.

Štěstí válečné se obrací. Čtyřdohoda činí Bulharům sliby jménem panovníků Anglie, Italie a Ruska, ale Pašič jim odstupuje jen skaliny Štipu a Kočan a dí, že později, až jak Bůh po válce dá, král Petr prý ještě cosi odstoupí z území, které osvobodil z tureckého jařma.

Těch Pašičových a krále Petra slibů! Však týmž dechem, co ten drobet sliboval, Pašič volal po nutnosti zachování dotyku hranic mezi řeckým a srbským státem.

Zatím co čtyřdohoda slibovala, dva agenti, francouzský a anglický, rozhodili po Bulharsku 18 milionů franků. Získané jimi prodejné duše měly tlakem na veřejné mínění vyvolat bulharsko-tureckou válku a kdyby to se nezdařilo, revoluci za doby mobilisace v Bulharsku. Věc, odhalena, vysvětluje neústupnost Pašičovu a záměry čtyřdohody k Bulharsku: Toto má ztratit každého velmocenského přítele, má seslabit svou válečnou moc ve válce s Turkem, má krví svých synů zase pomáhat ku zvětšení srbského státu na 20milionovou říši, aby si potom mohlo jíti vyhledat hrob, do kterého tato »spojenecky věrná říše« po několika letech jistě by je srazila.

Pašič slyšel slova bulharského ministra: »I s ďáblem půjdeme, jen dostaneme-li Makedonii,« ale nedbal jich. Poručil v hodině dvanácté, aby z Niše byl nestoudně vyhnán bulharský vyslanec, Č a p r a š i k o v, a srbský vrchní velitel armády dal vojsku povel ku překročení bulharských hranic.**)

---

*) »Nova karta balkangskog poluostrova, kraljevine Srbije i srpskich zemalja od profesora univerziteta M. J. Andonoviča, Beograd 1915.« V této mapě jako příští díl Velkého Srbska byly uvedeny i země dnešního Bulharska i se Sofií, vše k řekám Iskru, Marici a Mestě. Tato linie zabírala i Soluň.

**) K přepadení Bulharska Srbsko se chystalo dávno. Na důkaz toho cituji řeč Miljukova o zahraniční politice Ruska; tuto řeč cituji tak, jak ji otiskla sofijská »Národní Práva«, i s poznámkami, které k ní připojila:

Odkud se vzala tato troufalost? Z víry, že srbská armáda, zmocní-li se důležitých strategických bodů v Bulharsku, vyčká posily pestrokožců a potom s nimi přikročí ke konečnému zničení bulharského státu.

A Bulhar na to šel osvoboditi ujařmené makedonské bratry!

* * *

Vůdce ruských kadetů prohlásiv, že Rusko musí vésti válku až do konce a že musí vyjíti na otevřené moře, přešel, jak známo, ke kritice balkánské politiky Ruska. Uvedl: »Moje mínění o naší balkánské politice se neopírá jen o fakta z poslední doby, kdy jsme na Balkáně sklidili to, co jsme tam dříve zaseli a proti čemuž vždy jsem pozvedal svého varovného hlasu. Není tuto místa, abych opakoval to, co jsem během roků mluvil a psal o věci, ale přece jen se musím zmíniti o momentu 8. (20.) května r. 1913, v němž jsme přetrhali svůj poměr s Bulharskem. Abych nebyl obviňován ze stranickosti, uchyluji se k srbofilské knize »Zrada Bulharska«, která je sice podepsána ruským jménem Semenov, ale je plodem srbského pozorovatele, člena srbské diplomatické misie, který tou dobou žil v Sofii (Spalajkovič, pozn. moje).« Na to Miljukov z knihy přečetl stránku, v níž se uvádí, jak 7. (20.) května do Sofie přišel Sazonovův dopis ze dne 3. května, obsahující žádost, aby Srbsku byly učiněny ústupky vzdor srbo-bulharské smlouvě, uzavřené za účastenství Ruska. Miljukov děl: »Tento požadavek je vysloven tak, že počíná s kategorickým uznáním práv Bulharska a končí návrhem, aby byly učiněny dobrovolné ústupky vzhledem k nutnosti nějakých oprav v smluveném rozhraničení. Od této chvíle započíná, dle svědectví srbského autora citované knihy, perioda postupného porušování všech styků mezi Bulharskem a Ruskem. Bulhaři, zbaveni podpory Ruska, propadli pohromě. Rusko připustilo Rumuny až k samému bulharskému sídelnímu městu a Sofie prožila momenty smrtelné hrůzy, zdálo se, že Bulharsku je konec. Na to Bulharsko nemohlo zapomenout a od té chvíle nemohlo nepostaviti se po bok Rakouska. Od té chvíle bylo jasno, že přátelství Bulharska nám mohlo býti zachováno jen zrušením následků bukurešťské smlouvy a vrácením Bulharsku všeho, co mu bylo vzato. 1.)

Taktéž bylo jasno, že Bulharsko, neučiníme-li tak, bude míti svobodu zvoliti si cestu k uskutečnění svých nacionálních snah a že zřejmě nepůjde s námi, ale s našimi protivníky. 2.) Ale to se u nás nepochopilo a to je vinou také diplomacie.

Všickni se pamatujete, jak Sazonov svou dobou tvrdil, že Bulharsko nikdy nepůjde proti Rusku. To byl zbytečný sebeklam. A když už se Bulharsko postavilo po bok našich nepřátel, Sazonov určitě tvrdil, že Bulharsko nemohlo býti pro nás získáno, aspoň ne v dnech, kdy začaly naše válečné neúspěchy 19. dubna (1. května) 1915. A přece, když nastala kritická chvíle, již v předvečer úplného rozhodnutí se Bulharska, diplomati ententy šli k Radoslavovi 1. (14.) září a učinili to, k čemu jsem já radil hned na počátku. Proč se tak nestalo dříve? Předně pro nejednomyslnost spojenců, za druhé pro tvrdošíjnost Srbů a za třetí pro osobní politiku bulharského cara. 3.)

O nejednomyslnosti mezi spojenci záhy je nyní mluviti, ale parlamentární debaty v spojeneckých zemích nám daly klíč k rozřešení otázky. 4.) Tato nejednomyslnost vzešla z dvou možných politik. Radil jsem k politice ústupků, kdežto naši spojenci, jak je vidět, radili k politice donucovací. Dle slov našeho ministra to chtělo Srbsko. **Ono žádalo, aby se mu udělilo právo k přepadení Bulharska dříve, než toto se ozbrojí.** Náš zahraniční ministr však se nemohl odhodlati k politice donucovací a zároveň se nemohl rozhodnouti pro politiku ústupků, aby se mohl domoci určitého, rozhodného a hlavně rychlého výsledku. 5.) Naše diplomacie pro-

Bulharské listy přinesly mnohý citát z ruského tisku, Bulhary těžce obviňujícího. Nijak se nerozpakuji ztlumočiti nejpodstatnější body těchto ruských obvinění.

Zní jednotlivě:

»Bulhar je nevděčník!«

»Bulhar se spojil s nepřítelem Ruska proti Slovanu!«

»I kdyby byl Srb na Bulharovi spáchal zločin, Bulhar dnes se uvázal v úlohu soudce a tresce zločin zase zločinem.«

Rád ještě k tomu připojím jinou ruskou obžalobu z r. 1913, zněla: »Bulhar je nenasyta; všechno by jen rád sám pohltil.«

První obvinění dnes z kořene vyvraceti nebudu a jen povím, že Sazonov vše vynaložil, aby Bulhar kráčel po dnešní své cestě.

Rusko dobře vědělo, že Makedonie měla býti zemí bulharského carstva. Samo to dokázalo závazkem cara Nikolaje, slibujícího, že spor mezi Bulhary a Srby o sporné makedonské pásmo sám rozřeší. Kdyby bylo chtělo, mohlo hned na počátku roku 1913 rázně

---

jevila slabost a nerozhodnost, která poskytla Bulharsku možnost ozbrojiti se a zvoliti si onu chvili k útoku, jakou našlo pro sebe za nejvhodnější.«

»Národní Práva« k místům řeči Miljukova, označeným ciframi (1.—5.), učinily tyto poznámky:

Ad 1.) Je pravdou, že Rusko r. 1913 spáchalo celou řadu zločinů na Bulharsku. Předně na něm žádalo, aby se na prospěch Srbska zřeklo své smlouvy a potom pomohlo k utvoření bukurešťské smlouvy 28. července (10. srpna) 1913. Sazonov nemohl chtíti, aby byla zrušena tato smlouva, protože balkánská politika Ruska velí, aby existovalo jen slabé a na Rusku závislé Bulharsko, aby Rusko mělo volnou cestu k opanování Cařihradu. Za takového stavu věcí slova Miljukovova o napravení křivd, spáchaných na Bulharsku, zůstávají pouhou frází, protože nikdy nemohou býti zrušeny základy balkánské politiky Ruska, přijíti Rumunskem a Bulharskem k Dardanelám a k Bílému moři. Nelze odstraniti základ, na kterém Rusko chce a může budovati svou imperialistickou politiku.

Sám Miljukov, kdyby byl řidičem ruské politiky, musel by jíti Bulharskem, aby Rusko mohlo získati otevřené moře. Miljukov by si byl snad chytřeji počínal: byl by omámil Bulharsko Makedonií, aby se mohl zmocniti Cařihradu a potom silou přirozeného vývoje (silnější zvítězí nad slabším) by byl sáhnul i na Bulharsko zároveň s Makedonií.

Ad 2.) To Miljukov dobře pociťuje. V Rusku nikdy ničeho nechtěli vědět o zájmech Bulharska a tam i dnes pomýšlejí na úplné zničení jeho.

Ad 3.) 1. (14.) září nic **seriosního** nebylo učiněno pro vyhovění Bulharsku. Ničeho nebylo učiněno, protože Sazonov počítal, jak rusofilská oposice v Bulharsku bude pracovat pro Rusko a že bude moci vyvolat revoluci v Bulharsku. Z toho je zřejmo, že car Bulharů nemohl míti jinou politiku, mimo onu, jaká mohla zabezpečit zrealisování bulharského ideálu.

Ad 4.) Spojenci Ruska a pak i samo Rusko počítali na prostředky, jakými byly ony použité Decloisierem a Fitz-Mauricem (podplácení miliony, pozn. moje).

Ad 5.) Donucování bylo a byla i odhodlanost, ale jen v ohledu nevyhovění Bulharsku. To plyne z 1.) poznámky. Saviňskij na rozkaz Sazonovův 23. září (5. října) vyhrožoval Radoslavovi: poručil mu, aby z Bulharska vypudil zástupce ústředních velmocí a jednal s Bulharskem jako s Bucharem, místo aby byl vyhověl spravedlivým požadavkům Bulharska.«

zakročiti a rázem učiniti konec všem rozepřím na Balkáně. Neučinilo tak a klidně přihlíželo k posrbšťování makedonských Bulharů, jež nijak je nebolelo. Ono naopak je schvalovalo s jakéhosi širokého slovanského stanoviska, které v tomto posrbšťování nenacházelo žádného rozporu se svědomím a s mravností a které jednoduše počítalo: »Posrbští-li se makedonští Bulhaři, Slovanstvo tím neztratí ani jednu duši.«

Při tom Rusko podporovalo balkánské geometry, dělící bulharské země mezi sebe, a už dříve okem a mozkem Hartwiga úplně klidně přihlíželo ku tvoření se srbsko-řeckého spolku, namířeného proti Bulharům.

»Široké slovanské stanovisko« docela dobře sneslo připojení dobrého milionu Bulharů k balkánským neslovanským státům a tím se ukázalo jako pouhou frází, jako zástěrou, zahalující jiné cíle.

Bulhar, v celé Makedonii a po zbudování Velkosrbska všude, měl klidně křivdu snésti, měl bez reptání položiti hlavu na špalek a v agonii své nacionální smrti měl prožíti rajskou radost ze slov pochvaly: umíráš, ale dokázal jsi, žes vděčným a žes dobře pochopil »široké slovanské stanovisko«!*)

Srbsko chystalo Bulharovi politickou i nacionální smrt a celá čtyřdohoda (v ní tedy i Rusko) Srby podporovala. (Ona byla hotova obětovat i dalmatské Charvaty a terstské Slovince Italii.) Bulhar po dlouhém váhání a po poznání, že čtyřdohoda má pro něho jen sliby a sliby, šel s oním, který mu napomáhá k osvobození Makedonie a k sjednocení všeho bulharského národa.

Jde tedy s nepřítelem Ruska proti Slovanu, Srbovi!

A pěkně prosím: s kým pak to šel bratr Srb r. 1913 proti Slovanu, Bulharovi?

Ani na otázku neodpovídám: každý zná ty tehdejší spojence Srba, jen v Rusku se stavěli, jakoby o neslovanskosti spojenců Srbska ničeho nevěděli!

A Srb roku 1913 šel s Řeckem, které se vždy snažilo o zničení bulharského národa a které dokonce i na Srby v 14. století zavolalo Turky.

Bulhar r. 1912/13 prý chtěl vše »pohltit« (původní slovo znělo okatěji!). V Rusku to říkali a na Bulhara láteřili, ačkoliv chtěl jen **svoje** a nic **srbského.** A nyní Srb chtěl Bosnu, Hercegovinu, Banát, Dalmacii, kus Uher, Charvatsko, Slovince; nechtěl Bulharovi odstoupit jeho Makedonii, ba chtěl mu dokonce vzíti i kus bulharského

---

*) Cizí bolest člověk necítí, ale dovede si o ní učiniti představu v tu chvíli, jakmile si pomyslí, že by ji sám měl snášet. A tak se ptám všech dobrých Čechů: Jak by nám bylo, kdyby Poláci počali prohlašovat, že Slezsko a kus Moravy jsou oblastí polskou a kdyby tam počali naše lidi popolšťovat? To jistě bychom založili ruce v klín a řekli bychom: »Vaše počínání, odnárodňování nás, bratří Poláci, je sice zjevem nemravným, ale není ztrátou pro sílu Slovanstva vůbec.«

carstva, a nikdo se v Rusku neopovážil podiviti se tomu nesmírnému srbskému apetitu a křiknouti na Srba: brate, všechno chceš »pohltit«; tak se křičelo jen na Bulhara! Rozdíl bije silně do očí!...

Bulhar prý pokutuje zločin zločinem!

Ne! —

Srb bral cizí a vzal to věrolomně — Bulhar si šel pro své! Srb zotročoval, Bulhar šel osvobodit.

Před každým, kdo v obojím vidí zločin, marně ztráceti slov na obhájení pravdy! Kdo tak soudí, nemá pro pravdu smyslu a soudí o věcech jen se stanoviska egoismu.

Srb potom pocítil sílu Bulhara. A ta bulharská síla mohla jíti s ním!

Kdo je vinen, že se tak nestalo?

